

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

ZUHURİ
DANIŞMAN

ALTINCI CİLT

Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VI

Zuhuri Danışman

BU CİLT:

Sâde Türk tarihinin değil, dünya tarihini en muhteşem ve kudretli hükümdarlarından olan Kanûnî Sultan Süleyman devrini ihtivâ edecektir.

46 yıl Osmanlı tahtının Hâkanı olan Süleyman devrinde Türk sınırları, Fas'tan Kafkasya'ya, Habesistan'dan Rus ovalarına, Viyana önlerinden Hind Okyanusuna kadar uzanıyordu. Bu devirde, Türk devleti ve milleti ilimde, sanatta, mimarlıkta, asrın en yüksek seviyesine ulaşmıştı. Bütün dünya kralları, imparatorları, kumandanları, Türk kudret ve asâleti karşısında boyun eğmişlerdi.

Altıncı cilt kitabımız, işte bu şan, şeref ve ihtişam dolu devrin tarihi olacaktır.

YENİ MATBAA

İSTANBUL — 1965

BİRİNCİ KISIM

Birinci Süleyman «Kanûnî»

Kanûnî Süleyman'ın Birinci Viyana muhasarasına

Birinci Süleyman

«Kanûnî»

Babası: Yavuz Sultan Selim

Annesi: Hafsa Hatun

Doğduğu yer: Trabzon

Doğduğu tarih: (27 Nisan 1495) (1 Şaban 955) Pazartesi

Hükümdar olduğu tarih: (30 Eylül 1520) (17 Şevval 926)
Pazar.

Hükümdar olduğu sırada yaşı: 25 sene, 5 ay, 4 gün

Hükümdarlık müddeti: 45 sene, 11 ay, 7 gün.

Vefat tarihi: (6 Eylül 1566) (20 Safer 974) Cuma

Vefatı sırasında yaşı: 70 sene, 4 ay, 10 gün.

— o —

BİRİNCİ SÜLEYMAN

«KANÛNİ SULTAN SÜLEYMAN»

(M. 1520 — 1566)

(H. 926 — 974)

Kanûnî Devri hakkında:

Yarım asra yakın devam eden bu devir, Türk milletinin dünya ölçüsünde yarattığı büyük ve cihanşümul hâdiseler, siyasi, askerî, içtimai ve kültürel sahalarda meydana getirdiği eserler ve inkılâplarla safha safha ve güzel bir tasnif içinde tetkik edilmesi icap eden bir devirdir.

46 sene müddetle bütün dünya siyasetinin mihveri olan bu şanlı devri, kronolojik bir sıra ile yazıvermek basit ve kolaydır. Fakat böyle yapıldığı takdirde, her biri ayrı ayrı cihanşümul ehemmiyet taşıyan hâdiseleri parçalıyarak teselsülü kaybetmek gibi ehemmiyetli bir mahzur vardır. Bu düşünce ile, Hint Okyanusundan, Atlas kıyılarına kadar uzanan bu dünya imparatorluğunu Avrupa, Asya ve Afrika'da, Akdeniz ve Hint Okyanusundaki faaliyetleri bakımından bir tasnife tâbi tutacağız. Ancak böyle olduğu takdirde Süleyman asrının hakiki çehresini, haşmet ve azametini tebarüz ettirebileceğimize kaniiz.

Esasen bundan evvelki ciltlerimizde de tarihi hâdiseleri bu şekilde tasnife tâbi tutarak hazırlamıştık.

I — İlk günler vukuatı, Canbirdi Gazâlî isyanı, ilk Macaristan seferi, Belgrad'ın zaptı, Venedik ile münasebetler, Rø-

dos fethi, elçiler, İbrahim paşa sadrazam oluyor, Hain Ahmed paşa hâdisesi.

II — Avrupa devletleriyle olan münasebetler.

III — Asya devletleriyle olan münasebetler.

IV — Denizlerdeki hareketler:

A — Akdeniz'de

B — Hind Okyanusunda

V — Kanûni devrinde dünya devletlerinin durumu:

İspanya, Portekiz, İngiltere, Rusya, Fransa, Lehistan, Almanya ve Avusturya, İran, Venedik Cumhuriyeti, Cineviz Cumhuriyeti, Papalık, Napoli krallığı, Milâno dukalığı, Floransa dukalığı.

VI — İç meseleler:

A — Sadrazamlar, vezirler.

B — İsyanlar.

D — Şehzâdeler meselesi.

F — Müteferrik memleket içi meseleleri.

VII — Kanûni devrinin umumî görüntüşi.

A — Kanûni'nin şahsiyeti.

B — Kanûni'nin aile durumu,

C — Devlet adamları,

D — İlim adamları,

E — Şiir ve şairler,

F — İndeksler.

— o —

KANÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN

İlk günler:

**A — Kanûnî'nin tahta
cûlûsu :**

Yavuz Sultan Selim, Çorlu yakınında Sırt köyünde 22/21 Eylül 1520 gecesi vefat etmişti. Sultan Selim'in vefatı haberi bilhassa ordudan gizlenmişti. Yeniçerilerin, âdet hükmüne getirdikleri bazı tatsız hâdiselerin vukuu düşüncesiyle Piri Paşa haklı olarak böyle hareket etmişti. Bir an evvel yeni padişah'a, tahtın yegâne vârisi olan ve o sırada Manisa'da bulunan veliaht şehzâde Süleyman'a haber göndermek lâzımdı. Piri Mehmed paşa, Yavuz'un vefat ettiği Sırt köyündeki ordugâhtan, Silâhtarlar kethüdası Süleyman Ağayı, kimseye haber vermeden gizlice, bir mektupla Manisa'ya gönderdi (22 Eylül Cumartesi). Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşayı da İstanbul'a gönderdi.

Şehzâde Süleyman, babasının vefatı haberini alır almaz yola çıktı ve 30 eylülde Üsküdar'a varıl oldu. Piri Paşa, solakları toplayarak padişahın vefatı haberini bildirdi. Bunlar, Çaldıran ve Ridâniye galibi Büyük Selim'in vefatı haberini duyar duymaz külâhlarını yere atarak feryat ve figana başladıkları gibi, matem alâmeti olmak üzere de çadırlarını yıktılar. Piri paşa aynı zamanda hazine arabalarını mûhürleyerek ikinci vezir Mustafa paşa ve Ferhad paşa muhafazasında İstanbul'a göndermişti. Kendisi de, yeni hünkârı karşılamak üzere ulak kıyafeti ile alelâcele İstanbul'a koştu.

Sultan Süleyman gemiden karaya çıktı ve saraya doğru yürüdü. Yeniçeriler saf halinde dizilmişlerdi. Artık kaçınılmaz bir âdet hükmüne giren cûlûs bahşişlerini istediler. Piri Paşa o gün öğleden sonra İstanbul'a gelebilmişti. Biat me-

rasiminin ve cenaze merasiminin ertesi günü yapılacağı ilân edildi.

1 ekim 1520 pazartesi günü Sultan Süleyman, yanında veziriâzam Piri paşa olduğu halde Enderundan çıkarak Divan odasına geldi. Çavuşların heyecanlı alkışlariyle karşılandı, devlet erkânı, müftü ve diğer erkân burada padişaha biat ettiler.

Sultan Selim'in cenazesi öğleden sonra İstanbul surlarına yaklaştı. Sultan Süleyman, vezirler ve ulemâ ile birlikte şanlı babasının cenazesini şehir dışında karşıladı. Cenazeyi yayan olarak takip etti. Vezirlerle diğer devlet erkânı tabutun altına girdiler. Cenaze namazı Fatih camiinde kılındı.

Sultan Süleyman, babasının gömüldüğü yere bir türbe, bir cami, bir mektep inşa edilmesi emrini verdi. Bu yapılan cami, «Sultan Selim» camiidir.

Sultan Süleyman'ın cülûsunun üçüncü günü hazine açılarak askerın bahşışleri verildi. Süleyman, Manisa'da yanında bulunan lalası Kasım Paşayı vezirliğe tayin etti.

Kanûni Süleyman'ın ilk icraatı :

Bundan sonra Sultan Süleyman, derhal adlî ihsan siyasetinin esaslarını vazetmeğe başladı. Babası Yavuz Selim, harekâtında hudut dinlemez, kimseye danışmaz, uzun uzadıya tahkike lüzum görmeden kararlarını verir, tatbik ederdi. Bu yüzden haksızlıklar, zulümler yaptığı olurdu. Onun zamanında veziriâzamların salâhiyeti çok mahdud idi. Ancak padişahın emirlerini tatbik ederlerdi. Halbuki Kanûni Süleyman, kitabımızın sonunda da karakterini tafsilen bildireceğimiz gibi, ifrat ve tefrite kaçmıyan, hareketlerinde normal olan bir insandı. Hareketlerini din ve örflere, kanunlara uydurmak suretiyle tanzim ederdi. Devlet idaresinde muayyen usul ve kaidelere tâbi olunmasını isterdi.

Kanûni Süleyman devrinde Osmanlı devleti, bilhassa bir hukuk devleti olarak şöhret bulmuştur. Adalet müessesesi

gayet mazbut hale konulmuştur. Memurlar arasında rüşvet ve nüfuz kullanılarak ehliyetli kimselerin mühim mevkilere getirilmesine aslâ müsaade edilmemiştir.

Sultan Süleyman önce, babasının Mısır'dan getirdiği altı yüz kadar Mısırlı'yı derhal memleketlerine iade etti. Sonra, İran ile ipek ticaretinin yasak edildiğine dair padişah iradesine aykırı harekette bulundukları için malları devletçe müsadere edilen tüccarın zararını telâfi için bir milyon akçe dağıttı.

Maiyeti efradı tarafından kötü işler yapıldığı için Silâhtar Ağasını derhal azletti. Yine bu sırada şiddeti, zulmü dolaşısıyla «Kanlı» lâkabını almış olan Donanma Kaptanı Cafer beyin, tersane kethüdası tarafından suiistimali ortaya çıkarılmıştır. Padişah derhal bir tahkik heyeti teşkil ederek neticede suçu sabit görüldüğünden idam edildi.

Bu âdilâne icraat, memleketin her tarafından süratle duyuldu ve memlekette yeni hükümete ve hükümdara karşı itimat fevkalâde arttı. Herkes, haksızlığa uğramıyacağına, fenalık yapanların derhal cezalandırılacaklarına emin olarak huzur içinde çalışmaya başladı. Bunlar iyi şeylerdi. Devlet ile milleti birbirine yaklaştırıyordu.

Şu anlatacağımız vak'a da Kanûni devrinin, o zamanki muasır devletlerde görülmesine imkân olmıyan âdilâne bir harekettir:

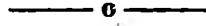
Sultan Süleyman, vergilerin âdilâne bir tarzda tarh ve tevziini esas ittihaz ederdi. Devlete fazla varidat temin etmek için halkın vergilerle tazyikini aslâ istemezdi.

Mısır'dan her sene hükümet merkezine «Mısır hazinesi» diye bir vergi gönderilirdi. Bu vergiyi ilk gönderen vezir, Mısır valisi Hadım Süleyman paşadır. Bu Mısır vergisi, sene de sekiz yüz bin duka altını idi. Süleyman paşadan sonra Mısır valiliğine Hüsrev paşa tayin edilmiş ve o sene Mısır vergisi olarak İstanbul'a, eski vergiden 400,000 duka altını fazlasıyla «Bir milyon iki yüz bin» duka göndermişti.

Bu fazlalık, derhal Kanûni Süleyman'ın dikkatini çekmiş, bunun, halkın kudreti dışında tazyik suretiyle alınıp alınmadığını öğrenmek üzere tahkikat icra ettirmiştir. Hüsrev paşa bu fazlalığın «O sene Mısır'da ırvâ ve iskaa işleri-

nin daha muntazam yapıldığı için mahsultin fazla olması yüzünden husule geldiğini, aynı zamanda selefi Süleyman paşa tarafından donanma inşası için fazla masraf edildiğini, halbuki kendi zamanında böyle bir masraf yapılmadığı için vergi miktarının hakiki olduğunu arz ederek kendini müdafaa etti. Buna mukabil Sultan Süleyman, bu vergi fazlalığını normal bulmuyarak Mısır beylerbeyi Hüsrev paşayı azletmiş ve yine Süleyman paşayı Mısır valisi tayin ederek, bu fazla vergiyi de hazineye mal etmemiş, arazinin sulanması için sarf edilmesini emretmiştir.

Şu anlattıklarımız da göstermektedir ki, Sultan Süleyman devri «memleketin kanunlarla idare edilir» bir devresini teşkil etmesi bakımından dikkate şayandır.

**Canbirdi Gazâli
isyânı, Mastaba muharebesi:
(6 şubat 1521)**

Canbirdi Gazali, Yavuz'un Mısır seferi sırasında metbuu olan Mısır Sultanına hiyanet ederek Osmanlı devleti hizmetine giren Memlûk kumandanlarından biridir. Bir rivâyete göre Gazâli, Hırvat cinsinden bir İslavdır ve İkinci Bayezid zamanında akıncılar tarafından esir edilerek Mısır sultanına hediye edilen yirmi esir içinde Mısır'a gönderilmiştir.

Gazâli, genç bir hükümdarın Osmanlı devleti başına geçmesinden istifade ederek eski Mısır sultanlığını ihya ve kendi sultanlığını ilân etmek niyetinde idi. Alenen isyana teşebbüs etmeden önce de bazı tedbirler almıştı:

1 — Osmanlıların can düşmanı olan İran Şahı İsmail ile münasebetlere girişmişti. Gazâli'nin bu isyanından ümide kapılan Şah İsmail de, her ihtimale karşı derhal harekete geçmek icap ederse hazırlıklı bulunmak üzere Osmanlı devleti hududuna asker tahşidine başlamıştı.

2 — Rodos Şövalyeleri üstâd-ı âzamı, Fabrizio de Carretto'ya gönderdiği adamlarıyla ittifak teklif etmiş ve şövalyelerden silâh ve cephane yardımı almış, hattâ mütehasşis topçulaar da getirtmiştir.

3 — Yavuz zamanında, kendisi gibi Mısır sultanına hiyanet ederek Osmanlı devleti hizmetine geçmiş ve Yavuz tarafından Mısır valisi tayin edilmiş bulunan Hayrbay'a da mektup yazarak maksadını izah etmiş ve onun da yardımını istemiştir.

O sırada Canbirdi Gazâli, Şam Beylerbeyi ünvanıyla, Suriye, Lübnan ve Filistin umumî valisi bulunuyordu.

Mısır valisi Hayrbay, Gazâli'nin mektubuna kaçamaklı bir cevap verdi ve «Teşebbüsünde muvaffak olabilmesi için, bir beylerbeyi idaresinde bulunan Halep şehrinin zaptedilmesinin zarurî olduğunu» bildirdi. Fakat aynı zamanda da Hayrbay, Gazâli'den aldığı mektubu «Alâî» adında mahrem bir adamı vasıtasıyla sür'atle İstanbul'a, Kanûni Sultan Süleyman'a gönderdi.

Hâdise mühimdi. Ehemmiyet verilmez ve ihmal edilirse Mısır ve Suriye elden çıkabilirdi. Genç hükümdar, hâdisenin ehemmiyetini takdir ederek derhal üçüncü vezir Ferhad Paşa kumandasındaki dört bin Yeniçeri ve dört bin süvariye Suriye üzerine sevketti. Dulkadırlardan Şehsuvaroğlu Ali bey de, kuvvetleriyle Ferhad paşaya iltihak etmek emrini aldı.

Canbirdi Gazâli, yirmi otuz bin kişilik bir kuvvetle Hama, Humus taraflarını yağma ve tahrip ettikten sonra Halep şehrini muhasara etti. O sırada Halep Beylerbeyi Karagöz Paşa idi. Karagöz Paşa alelâcele, Trablus, Hama, Humus Sancağ beylerini de kuvvetleriyle birlikte etrafına toplayarak şiddetli bir mukavemet gösterdi.

İşte bu sırada, Ferhad paşadan evvel, Şehsuvaroğlu Ali bey, Halep şehri önüne vasil oldu. Ferhad paşayı beklemeden Gazâli kuvvetleri üzerine hücum etti. Türk kuvvetlerinin tahmininden büyük bir sür'atle kendi üzerine doğru geldiğini gören Gazâli Halep muhasarasını terke mecbur olmuştu. Şehsuvaroğlu Ali bey kuvvetleri, bir rivâyete göre Ferhad paşa yetişmeden önce Gazâli kuvvetlerini perişan etmiştir. Diğer bir rivâyete göre de Halep muhasarasını bırakıp Şam'a doğru çekilen Gazâli kuvvetlerini, Ferhad paşa ile birleşen Şehsuvaroğlu kuvvetleri sür'atle takip ederek Şam önüne vasil olmuşlardır.

Daha evvel Şam'a girmiş bulunan Canbirdi Gazâli, Yavuz Selim'in Şam'da bıraktığı Yeniçeri muhafızlarını bir ziyafete davet ederek alçakça hepsini kılıçtan geçirmişti. Bundan sonra Şam'dan çıkarak Mastaba mevkiinde Türk kuvvetleriyle 6 şubat 1521 de çarpıştı. Muharebe altı saat sürdü. Sonunda Gazâli kuvvetleri perişan oldu. Katliâmdan kurtulabilenler kaçtı.

Gazâli'ye gelince, bir rivâyete göre o da canını kurtarmak için kaçmağa yeltenmiş ise de takip edilerek yakalanmış ve başı kesilmiştir. Başka bir rivâyete göre de kaçtıktan sonra kendi adamlarından biri, vaadedilen mükâfata imrenerek gizlendiği yeri haber vermiştir.

Canbirdi Gazâli'nin Suriye'de isyanı iki ay kadar sürmüş, Mısır fethinden sonra tayin edildiği valiliği de üç sene dört ay kadar devam etmiştir.

Kanûni Sultan Süleyman, Şam valiliğine Anadolu Beylerbeyi Ayas Paşayı tayin etmiştir. Ferhad paşa da, Şah İsmail'in herhangi bir hareketini kontrol etmek üzere Kayseri civarında Erciyeş dağı eteğinde ordusuyla birlikte beklemeye memur edilmiştir.

Kanûni Süleyman bu sırada 17 Mayıs 1521 de, babası namına yaptırdığı «Sultan Selim = Selimiye» caminin temel atma merasimini yaptı. Camiin temelini ilk taşı bzzat padişah koydu. Yavuz Sultan Selim'in türbesi de bu cami ile beraber yapılmıştır (Sultan Selim caminin inşası 1522 yılında ikmal edilmiştir.)

Gazâli'nin kesilmiş başı İstanbul'a geldiği sırada padişah ta, Macaristan'a göndermiş olduğu elçisi Behram çavuşun, Macar kralı «Layos = Lajos II.» tarafından tahkir edilerek öldürdüğü haberini almıştı.

KANÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN BİRİNCİ SEFER-İ HÜMAYUNU

«İlk Engerûs seferi == Belgrad Seferi»

(18 Mayıs 1521)

Bu sırada Macaristan kralı Jagellon hânedanına mensup kralların ikincisi olan Lajos II. dir. (Osmanlı tarihlerinde bu krala «Layoş» denilir.

Kanûnî Sultan Süleyman, Macaristanın o güne kadar ve-regelmekte olduğı vergiyi istemek üzere Macar kralına, Behram çavuş adında bir elçi göndermişti. Macaristan o sırada müthiş bir malî sıkıntı içinde bocalamakta idi. Halk tabakası fakirdi ve ağır vergiler altında ezilmekte idi. Genç Macar kralı, bu malî sıkıntısı dolayısıyla Osmanlı devletine karşı vermekle mükellef olduğı haracı vermek istemedi. Ve, devrin en kudretli hükümdarının elçisini, Milletlerarası hukuku hiçe sayarak tahkir etti ve bir rivâyete göre idam ettirdi.

İşte bu ilk seferi hümayun, bu haksız ve çirkin cinayet dolayısıyla ve haklı olarak açıldı. Osmanlılar Macaristan'a «Engerûs» dedikleri için bu sefere «Engerûs seferi» denilir.

Türk elçisinin haksız yere idamı üzerine Kanunî Sultan Süleyman 18 Mayıs 1521 de bu sefere çıkmıştır.

Rumeli Beylerbeyi Ahmed paşa, İpsala'ya gitmek emrini aldı. Anadolu'da bulunan üçüncü vezir Ferhad paşa da Rumeliye geçmek emrini aldı. Dânişmend-Reis kumandasında kırk kadar çektiriden mürekkep bir filo, Karadeniz yoluyla Tuna'ya gönderildi.

Bu seferden maksat, vaktiyle İkinci Murad, Fâtih Sultan

Mehmed ve İkinci Bayezid taraflarından muhasara edilip te zaptolunamıyan ve orta Avrupanın en müstahkem bir kalesi olan «Belgrad» ın alınması idi.

Sultan Süleyman, babasının, İkinci Bayezid'le Fâtih'in türbelerini ziyaret ettikten sonra 18 Mayısta İstanbul'dan hareket etti ve 27 Mayıs günü Edirne'ye vasil oldu. Edirne'de asker ve halk tarafından büyük tezahüratle karşılandı. Padişah, sefer hazırlıklarının ikmali için Edirne'de beş gün kadar kaldıktan sonra «Filibe» ye hareket etti. Orada kendisini Rumeli Beylerbeyi Ahmed paşa karşıladı. Burada, harp plânını gözden geçirmek üzere bir divan aktedildi. Bu divanda, Rumeli beylerbeyi Ahmed paşa «Belgrad» ı kontrol altında tutup doğrudan doğruya Budin üzerine gidilmesi fikrini, veziriâzam Piri Mehmed paşa da, doğruca Belgrad üzerine hareketle, Orta Avrupa'nın kilidi mesabesinde olan bu kalenin zaptı fikrini müdafaa etti. Padişah ta Budin üzerine gidilmesi temayülünde idi ise de, veziriâzaman ve onunla birlikte diğer bir kısım vezirlerin reylerine uyarak Belgrad üzerine gidilmesine karar verildi.

Belgrad, Türkiye hududuna çok yakındı. Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği bir yerde kurulmuştur. Belgrad'ın yakınında, Sırbistan'ın eski hükûmet merkezi olup, o sırada bir Sancak merkezi olarak Osmanlıların elinde bulunan Semendire şehri mevcuttur. Karadeniz yoluyla Tuna'ya sevk edilmiş olan gemiler bu nehir üzerinden Belgrad'a doğru hareket etmekte idiler. Ayrıca bu civardaki Sancak beyleri tarafından 400 kadar da «At kayığı» hazırlanmıştı.

«Filibe» den sonra Sultan Süleyman Sofya'ya vardı (16 haziran 1521).

Daha evvel Suriye seferi dolayısıyla Anadolu'ya gönderilmiş bulunan ve aldığı emir üzerine Rumeli'ye geçerek İpsala'da ordugâhını kurmuş olan Üçüncü Vezir Ferhad paşa, barut, kurşun ve harp levazımı yüklü 3000 deve ile Sofya'da padişaha mülâki oldu. Ayrıca Anadolu'dan topladığı 30,000 deve de bir günlük mesafeden kendisini takip etmekte idi. Sofya, Semendire, Alacahisar, Vidin reâyası, 10.000 araba un ve arpa tedariki ile mükellef tutuldular. Burada dikkate şayan olan nokta, bu on bin araba un ve arpanın paralarının halka peşin

olarak verilmesidir. O asırda Avrupa'da orduların girdiği ülkeler harabeye dönerdi. Halkın nesi var nesi yoksa cebren ve parasız elinden alınırdı. Halbuki Kanûnî devrinde ordunun girdiği ülkeler harap olmak yerine mamur olurdu.

Burada Kanûnî Süleyman'a ait bir fıkrayı anlatmadan geçemeyeceğiz:

(Bir gün divanda vezirleriyle beraber otururken Kanûnî Süleyman:

— Velinimet kimdir?

Diye sorar. Vezirler hiç düşünmeden cevap verirler:

— Elbet velinimet şevketlü efendimizdir!

Derler. Kanûnî bu cevabı beğenmez ve şunları söyler:

— Filhakika velinimet reâyâdır ki, ekip biçme emrinde rahat ve huzuru kendilerine haram ederler.

(Burada reâyâ, köylü, çiftçi yerinde kullanılmıştır.)

Kanûnî Süleyman, asıl velinimetin, köylü ve çiftçi olduğunu ifade etmekle, halka büyük kıymet vermekle şüphesiz, asrının içtılmai düşüncelerinin çok üstüne çıkmıştır.)

Kanûnî Sultan Süleyman, Belgrad'ın zaptı için daha evvel Belgrad'ın yakınlarında bulunan «Zemlin» ve «Şabaç = Böğürdelen» kalelerinin alınmasını lüzumlu gördü. Harp divanında böyle kararlaştırılmıştı.

Rumeli Beylerbeyi Ahmed paşa, «Niş» ten Şabaç'a gönderildi. Bundan sonra Mirnaloğlu Mehmed Bey kumandasındaki akıncılar Transilvanya'ya, Yahya Beyoğlu Bâli Bey de Hırvatistan'a sevk edildi. Padişah ta, Alaşehir yolu ile «Şabaç = Böğürdelen» tizerine yürüdü.

Şabaç kalesi, Belgrad'ın batısında ve Sava nehri üzerindedir. Bu kale 1471 tarihinde, Fâtih devrinde Belgrad'ı tazyik edebilmek için kurulmuş, fakat sonradan Macarların eline geçmişti.

Bu sırada Ahmed paşa kaleyi şiddetle tazyik etmekte idi. Kale kumandanı olan Simon Logodi kısa bir müddet kaleyi müdafaa etti ise de sonunda kale bizzat Kanûnî'nin kumanda ettiği Türk ordusu tarafından zaptedildi. (8 temmuz 1521).

Kanûnî Süleyman ertesi günü Rumeli Beylerbeyi Ahmed

Paşanın ve harbe iştirâk eden Sancak beylerinin tebriklerini kabul etti ve pek muhteşem bir alayla kaleye girdi. Bu kale, padişah olduğu gündenberi Sultan Süleyman'ın ilk zaptettiği kale idi. Bunun için:

— Evvel fethettiğim kaledir, mamur olmak gerektir.

Dedi. Ve kalenin derhal tahkim ve imarına başlandı. Bundan sonra Sirmi'ye geçilebilmesi için Sava nehri üzerine köprü kuruldu. İnşaat dokuz gün sürdü. Köprünün inşası müddeti zarfında Sultan Süleyman nehir kenarında bir çardak altında kaldı.

Askerin bir kısmı Sava'yı geçti. Sirmi prensesi önce teslim olacağı haberini gönderdiği halde, sonradan kaçtığı haber alındı. Bunun üzerine Avlonya Sancak beyi Bâli Bey, Sirmi prensesinin merkezi olan Kulpeniza kalesinin zaptına gönderildi. Zemlin kalesi, Semendire beyi Hüsrev beyin şiddetli top ateşlerine dayanamıyarak Türklerin eline geçti.

İkinci vezir Mustafa Paşa Sirmi mıntakasına girdi. Yahya paşa oğlu Bâli bey Macaristan içerilerine yaptığı akından döndü.

18 temmuzda Sava üzerine kurulan köprü tamamlandı. 26 temmuzda Kanûî Sultan Süleyman karşı sahile Sirmi kıtasına geçti. Bu geçiş, toplar atılarak, muazzam tezahüratla karşılandı.

Bir aydanberi Belgrad kalesi Piri Mehmed paşa tarafından abluka edilmiş halde idi. Kanûni'nin karşı sahile geçişi ile birlikte abluka, şiddetli muhasaraya tahvil edildi.

— o —

**Belgrad şehri
zaptediliyor :
(18 Ağustos 1521)**

Derhal hazırlıklar ikmal edilerek hücumlar sıklaştırıldı. Şehri Macar kumandanlarından «Blasius Olah» «de Groissy», «Jeanus-Bothius», «Jean Morgay» müdafaa etmekte idiler.

8 Ağustos 1521 de umumî hücum yapıldı. Sava sahili

Cilt VI — F:2

mıntakasından Piri Mehmed paşa kumandasındaki ordu, Tuna tarafından ikinci vezir Mustafa paşa ordusu, Belgrad'ın kuzey tarafından da Rumeli Beylerbeyi Ahmed paşa kuvvetleri hücumla kalktılar. Kesif bir top ateşi ile şehrin birçok taraflarında gedikler açıldı. Nihayet şehir daha fazla mukavemet edemedi. Türk ordusu şehre girdi. (8 Ağustos 1521)

Şehir zaptedilmiş idi. Fakat Sırp, Bulgar ve Macar müdafileri bu defa da iç kaleye çekilerek şiddetli bir mukavemete başladılar. Bu sırada Sava nehri üzerine iki gün içinde büyük bir köprü kuruldu.

İç kale, şehrin tesliminden sonra daha 21 gün bu şiddetli Türk taarruzlarına karşı müdafaa olundu. Hammer, muhasara altındaki kalede bulunanlardan bazılarının ihanet ettiklerinden bahseder. Fakat asıl olan, kalenin müthiş Türk taarruzuna mukavemet edemediğidir. Türk ordusu, kalenin en büyük kulesinin altına lâğım atmış ve müdafilere büyük zayıat verdirmiştir.

Hammer'in iddiasına göre «François de Hederwar» ve «Valantin Toerock» isimlerindeki bu kumandan kaleye ihanet etmiştir. Aynı zamanda Ortodoks mezhebinde bulunan Sırphıların, Katolik Macarlar üzerindeki tazyiki dolayısıyla iç kale teslimine mecbur olmuştur (1) (29 Ağustos 1521).

Kale, şu şartlarla teslim olmuştur:

«Arzu edenler diledikleri yere gidebilecekler, gitmek istemiyenler de Türk tabiiyetinde serbest kalacaklar.»

Bunun üzerine aynı gün kale tahliye edildi. Gitmek isteyenler kadınları ve çocukları ile beraber kaleden çıktılar.

Kaleye Türk bayrağı çekildi. Usulen kale surları üzerinde ezan okundu. Daha sonra muhteşem Mehter-i hâkâmı nöbet çaldı. Böylece, Orta Avrupa'nın en müstahkem kalesi Türklerin eline geçti. Artık Macar ovası Türk ordularına açılmıştı.

Belgrad kalesi bu fetihten önce Türkler tarafından üç defa muhasara olunmuş, fakat zaptı müyesser olamamıştı. Birinci muhasara İkinci Murad zamanında 1441 de, Evrenos oğlu Ali bey tarafından yapılmıştı. Bundan sonra Fâtih Sul-

(1) Hammer. Cilt V. Sahife 18.

tan Mehmed bizzat kumanda ettiği ordusu ile 1456 da 39 gün muhasara etmiş, bu muhasarada Fâtih iki yerinden yaralanmış, meşhur Macar kumandanı Hunyadi Yanoş ta yaralanarak bir müddet sonra ölmüştü.

Daha sonra İkinci Bayezid zamanında 1492 de Hadım Süleyman paşa tarafından muhasara edilmişti. Her üç muhasara da muvaffakiyetsizlikle neticelenmişti.

Fethi müteakip Kanûni Süleyman, Türk tabiiyetini seçen bir kısım Belgrad halkını İstanbul'a göndermiş ve bunlar boğazın Büyükdere mevkiinin arka tarafındaki ve hâlen «Belgrad köyü» denilen mevkie yerleştirilmişti. Bir kısmı da Yedikule ile Silivri kapısı arasındaki «Belgrad kapısı» yakınlarına yerleştirilmiştir.

Kanûni Süleyman Belgrad kalesi muhafızlığına Yahya Paşazâde Bâli beyi tayin etti ve maiyetine 3000 Yeniçeri bıraktı. Ayrıca yıkılan surların tamiri için de 21000 Ulah amelesini bu işe memur etti.

Sultan Süleyman bu mühim fethi, memleketin her tarafına zafernâmeleriyle bildirdi.

Belgrad'ın zaptı, onun civarında bulunan birçok kale, palanga, şehir ve kasabaların da Türklere teslimini intaç etti.

Belgrad'ın zaptından evvel ve sonra ele geçen bu kale ve kasabaların bir kısmı şunlardır:

«Salankamen, Zemlin (Bögür-delen) = Sabaç, Mitroviçe, Kulpenik, Bariç, Uylok, Perkas, Karlofça».

Bu mühim fetihler neticesinde Tuna ile Sava arasındaki muntaka tamamen Osmanlıların eline geçmiş oluyordu.

Fethin ertesi günü, yani 30 Ağustos 1521 cuma günü, Kanûni Sultan Süleyman muhteşem bir alayla şehre girdi.

Aşağı Kilise denilen kilise, camiye tahvil edildi. Kanûni burada cuma namazını kıldı. Bu müddet içinde kumandanlara, askerlere bol ihsanlarda bulundu. Kaleyi 200 topla tahkim etti. Bayramı Belgrad'da geçirdikten sonra 18 eylülde Belgrad'dan hareket etti. Kanûni bu sefer için 18 mayısta İstanbul'dan hareket etmişti. Bu hale göre bu sefer beş ay üç gün sürmüş demektir. Kanûni İstanbul'a 19 ekimde vasıl oldu ve orduyu Silivride bırakarak oradan kayıkla Topkapı sarayına döndü.

Padişah Belgrad'dan dönerken yolda, iki yaşındaki oğlu Murad'ın, İstanbul'a girmezden iki gün evvel de bir kızının, İstanbul'a girdikten sonra da dokuz yaşındaki oğlu Mahmu-
dun vefatlarıyla büyük bir teessür içinde kaldı.

Bu sırada Ragusa, Rusya ve Venedik elçileri huzura kabul edilerek bir takım siyasi görüşmeler ve anlaşmalar yapıldı.

«Ragusa = Dubrovnik» cumhuriyeti, ihtiyaçları için Türkiye limanlarından buğday satın almak ve bütün liman ve pazarlarda vergiden muaf bulunmak imtiyazlarını aldı.

Yine bu sırada (1521) o zamanki Rus Çarı olan Vasili II. Rus zâdegânından İwan Morozow adında bir elçiye İstanbul'a göndermişti. Bu elçi padişaha tebriklerini arz etmekle beraber, Osmanlı devleti ile Çar arasında tedafüi ve tecavüzî bir muahede akdetmek için çalışmış ise de, Kanûnî böyle bir ittifaka iltifat etmemiştir. O sırada, Osmanlı himayesinde bulunan Kırım ile Rus Çarlığı arasında mücadele devam etmekte idi. Böyle bir muahede aktedilirse Osmanlı devleti, Kırım'a karşı Rusya'yı tutmak gibi garip bir vaziyete düşmüş olacaktı. Aynı zamanda Rus Çarı, dünyanın en kudretli imparatorluğu ile böyle bir muahede akdetmekle Avrupa devletler manzumesinde kendisine bir mevki temin etmiş olacaktı.

Venedik ile muahede: (1 Ocak 1521)

Kanûnî Sultan Süleyman, Fâtih tarafından kuşatılıp ta zaptına muvaffak olunamıyan, Fakat Türkiye'nin Akdeniz filosunun selâmeti bakımından zarurî olan Rodos Şövalyelerinin ortadan kaldırılması en büyük düşüncesi idi. Böyle bir seferde Venedik'in tarafsız kalmasını temin etmek faydalı olurdu. Bu düşünce ile Venedik tarafından gönderilen «Marco Memmo» adındaki elçi ile, Türkiye arasında 30 maddelik bir muahede aktedildi.

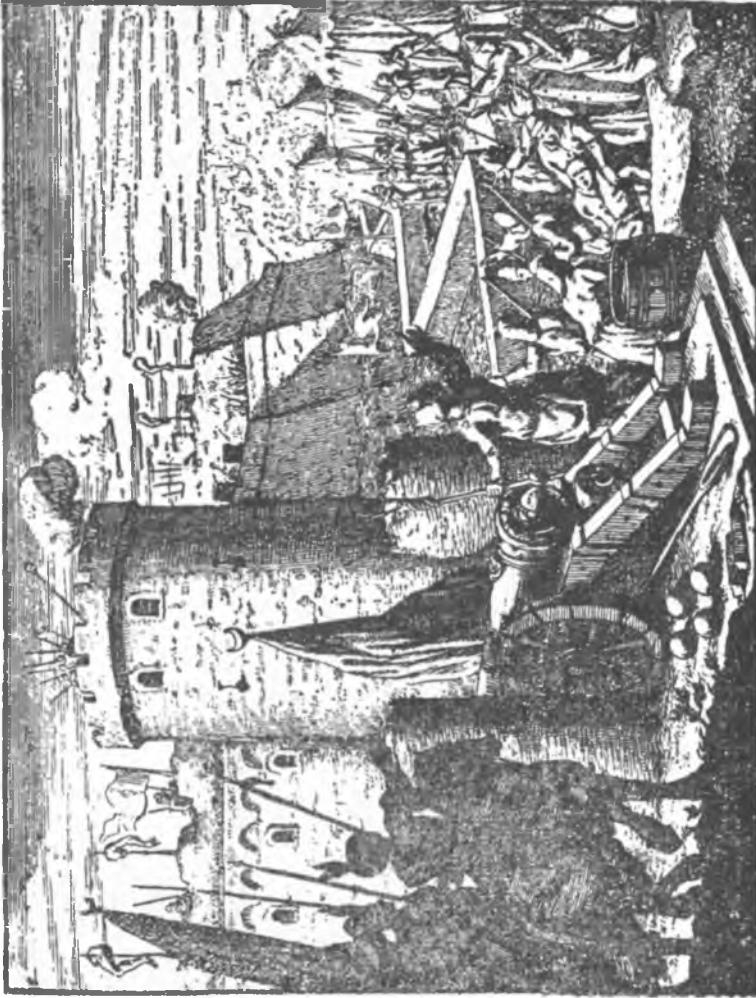
Bu muahedede «Ticaret serbestliği, her üç senede bir değiştirilmek üzere İstanbul'da Venedik elçisi ikamesi, kaçak

kölelerin iadesi, katillerin ve cinayet erbabının iki hükûmet tarafından iadesi, iki devlet tebaası arasındaki dâvalarda mahkemede tercümanların hazır bulunması, Venedik tüccarlarının, Venedik Balyozu'nun ruhsatı olmadıkça Osmanlı ülkesinde seyahat edememesi, Venediklilerin Cezayir ve Trablusgarp ile olan ticaretlerine mâni olunmaması, Venedik hükûmetinin Kıbrıs adası için Osmanlı hazinesine on bin, Zanta adası için de 500 duka altını vermesi...» gibi maddeler vardır.

Bu muahede, daha sonraları Avrupa devletlerine, bilhassa Fransa ve İngiltere'ye verilen kapitülâsyonlara esas olmuştur.

Bu muahedenin asıl faydası, Rodos seferi sırasında Venedik'in düşmanca bir tavır takınmasını önlemiş olmasıdır.

Kanûnî Süleyman tarafından zaptedilen Belgrad Kalesi (Ricand'dan)

«Kanûnî'nin ikinci sefer-i hümayûnu»

RODOS SEFERİ

Bu seferin tafsilâtına başlamadan evvel, Rodos şövalyelerinin tarihi vasıflarını, o sırada Avrupa devletlerinin durumunu, sonra da bu seferin haklı sebeplerini izah etmek yerinde olur.

Rodos Saint - Jean şövalye tarikatı mensupları, 1291 de Kudüs'ten kovularak 1309 tarihinde Rodos'ta yerleşmişler ve bu tarihten itibaren 1522 senesinde Kanûnî Süleyman tarafından hâkimiyetlerine son verilinceye kadar 213 sene adaya hâkim olmuşlardı. Çelebi Sultan Mehmed zamanında Bodrum kalesini de elde ederek Anadolu sahiline de ayak atmışlar, ve etraftaki ufak tefek adaları da ellerine geçirmişlerdi.

Rodos şövalyeleri, hıristiyanlık kisvesi altında her türlü şekaveti yapmaktan çekinmeyen, yaşayışlarını bu nevi şekavet ve korsanlıklarla temin eden hayasız bir teşekküldü. Namusları üzerine söz verdikleri halde Fâtih'in bedbaht oğlu Cem Sultana karşı yaptıkları rezilâne sahtekârlıklar malûmdur. En büyük meşgaleleri korsanlık ve esircilikti. Rodos'ta her millete ait maceraperestler, serseriler mevcuttu. Avrupa milletlerine mensup bu gruplara «Lisan» denirdi. Bu grupların en mühimleri Fransız, İngiliz, Alman ve İtalyan dil grupları idi. Bunların reislerine: «Üstâd-ı âzam = Grand Maître - Magnüs Magister» denirdi. 1522 yılında Rodos şövalyeleri üstâd-ı âzamı «Philippe Villier de l'Îsle - Adam» idi. 22 Aralık 1521 de bu mevkie seçilmişti. İhtiyar bir adamdı.

Rodos «Saint Jean = Hazreti Yahya» tarikatının kuvvetli bir donanmaları vardı. Tarikat, papalardan, Avrupa devletlerinden mühim maddî bağışlar alırdı.

Kanûni Sultan Süleyman işte böyle bir şekavet ocağına karşı harekete geçmeğe karar vermişti. Kanûni'nin kararı yerinde ve tam zamanında idi. Çünkü bu sırada Avrupa devletlerinin hemen hepsi kendi iç işleriyle, siyasi bir takım hâdiselerle meşguldü.

Papa Onuncu Leon Katolikliğe karşı çıkan Reforme hareketi ile meşguldü. Katoliklik parçalanmak yolunda idi, Papaların hristiyan âlemindeki hâkimiyeti tehlikede idi. Binaenaleyh Papa, Rodos'a, Türklere karşı yardım etmeği düşünecek halde değildi.

Almanya imparatoru Charles - Guint ile Fransa kralı Francois arasında müthiş bir siyasi rekabet vardı ve iki taraf birbirleriyle boğazlaşmakta bulunuyordu. İngiltere kralı Sekizinci Hanri de Katolik Fransa'ya karşı Almanya imparatoru ile anlaşıyor ve İngiltere de, katolikliğe karşı cephe alarak «Anglikan» kilisesinin esaslarını vazetmeğe çalışıyordu.

Macaristan'ın başında bulunan kral Layoş II., genç ve tecrübesizdi. Macaristan, derebeyler arasındaki rekabetler yüzünden bir iç buhran içinde bulunuyordu. Avrupa devletlerinin şu vaziyetine göre hiç birisinin hristiyanlık namına Rodos'a yardım etmelerine imkân yoktu.

İşte Kanûni Süleyman, Rodos fethi için böyle müsait bir siyasi zamanı seçmişti.

Şimdi Kanûni'nin, Rodos'u fethetme kararının sebepleri-ne geelim:

1 — Rodos şövalyeleri, Kanûni'nin tahta çıktığı, ilk günlerde isyan eden Suriye valisi Canbirdi Gazâli'ye, top, silâh ve topçu mütehasısları göndermek suretiyle Osmanlı devletine karşı âlenen düşmanca bir tavır takınmışlardı.

2 — Mısır Osmanlı idaresine geçtikten sonra İstanbul - Anadolu - Suriye yolu üzerinde bulunan bu korsan ocağı, Türk deniz nakliyatına karşı daimi bir tehlike idi. Türk gemilerine tecavüz etmekte idiler. Binaenaleyh ana vatan ile Mısır arasındaki yolun selâmeti bakımından Rodos'ta çöreklenmiş olan bu korsan yuvasının imhası zarurî idi.

3 — Anadolu'dan Hicaz'a giden Türk hacılarının yolu, Rodos korsanları tarafından daima kesilmekte idi. Hac yolunun selâmetini temin etmek lâzımdı.

4 — Rodos korsanları, Türklerden aldıkları esirleri Rodos zindanlarında çürütmekte, yahut ta gemilerinde zulüm ve işkence altında kullanmakta idiler. Bu müslüman esirlerin kurtarılması gerekti.

5 — Fâtih Sultan Mehmed tarafından Rodos muhasara edilmiş, fakat bizzat Fâtih'in bulunmadığı bu seferde Mesih paşanın bazı tedbirsizlikleri yüzünden muvaffak olunamamıştı. Türklerin Rodos'tan geri dönmelerinin intikamını almak düşüncesi de Kanûni için bir vazife idi.

6 — Kanûni Belgrad'ı zaptetmekle, Orta Avrupa'da en mühim bir stratejik mevki elde ederek Osmanlı devletinin şimal hududunu emniyet altına aldığı gibi, Rodos'u almak suretiyle de Akdenizde Türk denizciliğinin selâmetini temin etmek azminde idi.

Kanûni Rodos seferine karar verdikten sonra kış mevsimini hummalı bir şekilde hazırlıkla geçirdi. Veziri âzam Piri Mehmed paşa, tersanelerde yeni gemiler inşa ettirdiği gibi, mevcutları tamir ettirdi ve uzun bir muhasaraya kâfi gelecek kadar harp levazımı hazırladı.

Bu sefere iştirâk eden Türk donanma ve askerlerinin miktarı hakkında Türk ve Avrupa kaynaklarında birbirini tutmıyan kayıtlar vardır. En kuvvetli tahmine göre Türk donanması 300 - 350 harp gemisiyle 400 kadar küçük nakliye gemisinden mürekkepti. Donanmadaki efrat mecmuu da 50-60 bin raddesinde idi. Donanmayı deniz piyadeleri olan Azepler bindirilmişti.

Bu seferin serdarlığına İkinci vezir damat Palak Mustafa paşa tayin edildi. Vâkıa Mustafa paşa Kaptan-ı Derya idi ise de, donanmanın asıl sevk ve idaresi meşhur Kordoğlu Muslihüddin reiste idi. Kordoğlu, Barbaros Hayreddin paşanın yanında yetişmiş maruf ve değerli denizcilerdendi.

Donanma 4 haziran 1522 de hareket etti ve 24 haziranda Rodos adasına vasil olarak çıkarma hareketine başladı.

Kanûni Sultan Süleyman de 16 haziranda İstanbul'dan Üsküdüra geçti, 18 haziranda da ordu ile birlikte Rodos'a müteveccihen hareket etti.

Serdar Mustafa paşa Rodos önlerine vasil oldu ve «Cem-Bahçesi» denilen noktada demirledi. Derhal bütün kuman-

danlar ve kaptanların iştirâkiyle bir harp meclisi kuruldu. Bu mecliste, büyük ölçüde muhasara harekâtına başlamak için, Kanûnî sultan Süleyman'ın kumandasında olan kara ordusunun gelmesine karar verildiği gibi, bir taraftan da deniz tarafından Rodos'a gelmesi muhtemel yardımı önlemek üzere tertibat alınmasına ve şehrin öte tarafındaki «Öküz Burnu» mevkiinde karaya asker ve top çıkarılmasına karar verildi.

«Öküz Burnu» mevki Rodos şehrinin kuzey - doğu tarafına düşer. Asıl filodan ayrılan bir kısım gemiler işte bu mevkîye gelerek çıkarmaya başladılar.

Büyük toplar ve Azepler karaya çıkarıldı. Bu toplardan 70 kadarı büyük toplardı ve gülleleri taş veya demirdendi. Büyük toplardan 12 tanesi «Şâhî = Vasilik» denilen müthiş toplardı. Bunların güllelerinin muhiti 12 palm, yani takriben 120 santim kadardı.

Çıkarma hareketi muntazaman ve hiç bir tehlikeye maruz kalınmadan yapıldı. Rodos şehrinin etrafına Metrisler kazılmağa başlandı. Askeri nakliyat için muntazam kaldırım-
lı şoseler yapıldı. Padişahın gelişine kadar geçen bir ay zarfında şehrin etrafında, Osmanlı ordusunun iâşe, ibate ve her türlü istirahat ve hücum hareketlerini temin edecek bütün vasıtalar ve tedbirler alındı. Şehrin etrafındaki köy halkından alınan her şeyin parası ödeniyordu. Halka aslâ zulüm edilmiyor, huzur içinde yaşıyorlardı. Esasen adanın Ortodoks Rum halkı, Katolik şövalyelerden nefret ederlerdi. Türk ordusunun bu insafli ve insanca muameleleri ada halkının memnuniyetlerini mucip oluyordu. Yerli halk, Türk ordusunu bir kurtarıcı gibi karşılamıştı. Korsan şövalyelerin zulüm ve taz-yikinden esasen bıkmış usanmış olan bu halk, bir an evvel adanın Türkler eline geçmesini candan arzu ediyordu.

Kanûnî'nin büyük kara ordusu ile Rodos'a muvasalâtına kadar geçen bir aylık zaman zarfında Rodos şövalyeleri de geceli gündüzlü müdafaa tertibatına ehemmiyet vermişlerdi. Rodos şövalyeleri üstâd-ı âzamı Villiers de l'Isle - Adam, Türk ordusunu müşkül durumda bırakmak için birçok köylere ateş vermiş, bütün haricî binaları yıkmış, kalenin yedi mevkiinden her birini Sekiz Lisan Şövalyelerine, yani Fransız, Alman, İngiliz, İspanyol, Portekiz, İtalya, Overn ve Pro-

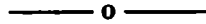
vans şövalyelerine vermişti. Üstâd-ı âzam da «Galipler kapısına» yerleşti. Bu mevki mendirek ve kadirga limanına karşı olan kuzeyden şehrin giriş noktası idi.

Rodos'ta bu hazırlıklar yapılırken Kanûnî de 1 temmuz 1522 de Kütahya'ya gelmiş bulunuyordu. Burada asker ile birlikte Anadolu Beylerbeyi Kasım paşa ile Rumeli Beylerbeyi Ayas paşa, Yeniçeri Ağası Bâli Ağa ve Azepler Ağası Ali bey de padişahın kuvvetlerine katıldılar.

4 temmuzda Sultan Süleyman Kütahya'dan hareket etti. Hareketi sırasında, Rodos'tan bir haber alındı. Kanûnî İstanbul'dan hareketinden evvel Rodos şövalyeleri üstâd-ı âzamı Villiers de l'Isle - Adam'a, teslim olmasını teklif etmişti. Fakat şövalyeler, kalelerinin o sırada belki de dünyanın en müstahkem bir mevkiî olmasına güvenerek, Türk hâkanının bu teklifini reddetmişlerdi. İşte Kanûnî'ye gelen haberlerden biri bu idi.

Gelen ikinci haber, Rodos'un batısında olup şövalyelerin elinde bulunan ve müstahkem bir ada olan küçük (Harki - Herke) adasının, «Kara Mahmud Reis» adındaki bir kaptanın idaresindeki gemiler vasıtasıyla adaya asker çıkarılıp lâğımlar kazılmak suretiyle zaptedilmesi haberi idi. (15 temmuz 1522).

Üçüncü haberin mahiyeti başka idi.

Şehsuvaroğlu ailesinin imhası:

Dulkadır oğullarından Şehsuvaroğlu Ali bey, Osmanlı tabiiyetine girmiş olan son Dulkadır beyidir. Samimiyetle Osmanlı idaresinde hizmet etmiştir. Yavuz zamanında Bozoklu Celâl isyanında, Kanûnî zamanında Canbirdi Gazâlî isyanında büyük hizmetler görmüştü. Bu hizmetleri vâkıa padişahlar tarafından takdir edilmiş, bu yüzden iltifatlara nail olmuştu. Fakat onun bu muvaffakiyetleri, aynı isyanlar sırasında vazifeli olan vezir Ferhad paşanın kıskançlığını tahrik etmişti.

Bu muvaffakiyetlerin şerefının Ali beye ait oluşu Ferhad paşayı çileden çıkarmış ve Ali beye karşı sönmez bir kin beslemesine sebep olmuştur.

Şehsuvaroğlu Ali bey gibi, değerli ve asil bir Türk beyini, ailesi efradiyle birlikte imha eden Ferhad paşa aslen Hırvattır ve devşirmelerdendir. Bütün hülûsiyle Osmanlı devletine hizmet eden bu asil Türk ailesinin imhası için Ferhad Paşa bir takım iğrenç entrikalara baş vurmaktan çekinmemiştir. Canbirdi Gazâlî hâdisesi sırasında Ferhad paşa İranlıların muhtemel hareketlerini kontrol etmek üzere mühimce bir kuvvetle Anadolu'da bırakılmıştı. Rodos seferine başlamadan evvel de Anadolu muhafazasına memurdu.

Ferhad paşa Şehsuvaroğlu Ali beye bir takım mevhum suçlar isnat ederek Kanûnî'ye şikâyet etti. Ali beyin, padişahın aleyhinde tefevvühatta bulunduğunu, devlete karşı isyan etmesi ihtimali bulunduğunu bildirdi. Kanûnî, Ferhad paşanın bu şikâyetleri üzerine, tahkikat icrası için bir kadı ile iki çavuş gönderdi. Fakat bu tahkik heyeti yolda katledildi. Rivâyete göre bu tahkik heyetini de Ferhad paşa katlettiği ve padişaha da, Şehsuvaroğlu Ali bey tarafından katledildiklerini bildirmiştir. İşte bu alçakça entrikalara ve fesatlara inanarak, Şehsuvaroğlu Ali beyin devlete baş kaldıracağına inanan Kanûnî Sultan Süleyman, Ferhad paşaya bir miktar Yeniçeri ile gûya İran'a karşı hudut muhafazasına göndermiş ve Şehsuvaroğlu Ali beye de «Bu hususta icap eden tedbirlerin müstereken alınması için Ferhad paşa ile müşavere ederek beraberce hareket edilmesi hakkında» bir Emr-i Şerif göndermiştir.

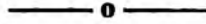
Devlete sadakatten ve hizmetten başka bir şey düşünmiyen Şehsuvaroğlu Ali bey hiç bir şeyden şüphe etmiyerek Ferhad paşanın davetine oğullarını, torunlarını, akrabalarını ve adamlarını da yanına alarak icabet etmiştir. Oğullarının üç veya beş olduğu rivâyet edilir. Bunlar arasında isimleri bilinenler Saru-Arslanşah, Divâne Veled ve Uveys beylerdir.

Şehsuvaroğlu Ali bey ve evlât ve ahfadı Ferhad paşa karargâhına gelir gelmez hepsi hainane bir şekilde öldürülmüş ve bütün mallar Ferhad paşa tarafından müsadere edilmiştir. (21 temmuz 1522).

Bu tarihten itibaren Dulkadır beyliği ülkesi beş sancaktan mürekkep bir Osmanlı vilâyeti haline getirilmiş ve «Beylerbeylik» olarak idare edilmeğe başlanmıştır.

Asil bir Türk ailesinin hemen tamamen imhası ile neticelenen bu iğrenç cinayetin en büyük mesulü muhakkak ki Hırvat Ferhad paşanın kin ve garezidir. Fakat, âdil ve hakşinas olarak tanınan Kanûnî'nin bu Hırvat vezirin telkinlerine ve fesatlarına inanarak böyle bir cinayete müsaade etmesi, emir vermesi de Kanûnî için afedilir hatalardan değildir. Bütün adalet hissine rağmen Kanûnî'nin bu nevi fitne ve fesatlara ehemmiyet vererek evlât katili bile olabilirdiği düşünülürse, onun hâdiseleri tahkik ve hakikatlere vasıl olmak için lüzumu kadar derin düşünmediği de meydana çıkar. Ne olursa olsun bir ailenin imhası kararını vermek kudret ve salâhiyeti elinde olan kimsenin daha müsamahalı, insafılı, affedici olması icabederdi.

46 senelik uzun padişahlık devrinde maalesef Kanûnî'nin «Büyük» lâkabı ile kabili telif olmayan buna benzer başka hataları da mevcuttur. İleride şehzâde Mustafa ve Bayezid hâdiselerinde de aynı hataların tekrarlandığını göreceğiz.

1520	Portekiz	İngiltere	Fransa	İspanya	Papalar	Venedik	Scilia ve Napoli	Almanya	Macaristan	Polonya	OSMANLILAR	Rusya	İran
1521	III	RICHARD III	FRANCIS I		LEON X	LORENZO	Scilia ve Napoli				1521-Belgrad, 1522-Rodos	IV	SAH
1530					Adrien II	Adrian VI					1528-MOHAC	V	SAH
1531					Clement VII	AGRI					1529-Viyana seferi	1533	SAH
1540					III	AGRI					1532-Alman seferi		SAH
1541					PAUL	Clodo					1534-Iran seferi		SAH
1542						Clodo					1536-Kapuluksiyon		SAH
1543						Clodo					1538-Pravese, Nink seferi		SAH
1544						Clodo					1542-Budin seferi		SAH
1545						Clodo					1543-Esbeyen seferi		SAH
1546						Clodo					1546-Barbaros'un vefatı		SAH
1547						Clodo					1551-Trablusgornu seferi		SAH
1548						Clodo					1553-Iran seferi		SAH
1549						Clodo							SAH
1550						Clodo							SAH
1551						Clodo							SAH
1552						Clodo							SAH
1553						Clodo							SAH
1554						Clodo							SAH
1555						Clodo							SAH
1556						Clodo							SAH
1557						Clodo							SAH
1558						Clodo							SAH
1559						Clodo							SAH
1560						Clodo							SAH
1561						Clodo							SAH
1562						Clodo							SAH
1563						Clodo							SAH
1564						Clodo							SAH
1565						Clodo							SAH
1566						Clodo							SAH

1520 — 1566 Kanûni Sultan Süleyman devrine ait zaman diyagramı

KANÛNÎ SULTAN SÛLEYMAN

RODOS ADASINDA

(28 Temmuz 1522)

Kütahya'dan sonra yoluna devam eden Sultan Süleyman, 26 temmuzda Marmaris limanına gelerek otağını «Karapınar» mevkiinde kurdu ve burada iki gün kaldı. Buradan sonra 28 temmuzda Rodos adasına geldi. Karadan adaya, rivâyete nazaran Kara Mahmud reisin «Yeşil Melek» denilen ve sürati, büyüklüğü ile meşhur gemisiyle Rodos adasına geçti. Kanûnî'nin adaya geçişi pek muhteşem olmuş, hem karadaki, hem Rodos adasındaki Türk toplarının sesleri arasında ve Osmanlı harp gemilerinin muhafazası altında vukua gelmiştir. Padişah ile beraber gelen yüz bine yakın Türk ordusu da 26-28 temmuz tarihleri arasında bütün ağırlıkları ve mühimmatları ile beraber adaya geçmişlerdir.

Kanûnî Süleyman adaya geçer geçmez şövalyelere teslim olurlarsa mal ve canlarına dokunulmayacağını, lüzumsuz yere kan dökülmesine sebebiyet verilmemesini teklif etmiş ise de, kalelerinin metanetine ve şöhretine güvenen korsan şövalyeler bu makul teklife cevap vermemişler ve artık muhasaranın bütün şiddetiyle başlamasından başka yapacak bir şey kalmamıştı.

Rodos kalesi, adanın kuzey doğu köşesinde ve Anadolu sahilinden 18 kilometre mesafededir. Kale, hakikaten çok müstahkemdi. Aylarca muhasaraya kifayet edecek kadar yiyecek ve mühimmat depo edilmişti. Ayrıca hemen her noktası yeni baştan tahkim edilmişti. Rodos limanının ağzını şövalyeler, Türk gemilerinin yanaşamaması için zincirle kapatmışlardı.

Bütün Avrupa'da Rodos kalesinin, zaptı mümkün olmayan bir kale olarak şöhreti vardı.

Rodos kalesi müdafaa tertibatına göre beş mühim burç şu kumandanlar idaresinde idi:

İtalyan burcuna «Andelot Gentili», Provence burcuna, «Berenger de Lioncel», İngiliz burcuna «Nicholas Huzy», İspanyol burcuna «Francisco de Carreras»; Auvergne burcuna, «Chevalier du Mensil» kumanda etmekte idi.

Ayrıca Rodos surları da muhtelif Lisanlara mensup şövalyelere şöyle taksim edilmişti:

Şövalyelerin üstâd-ı âzamı Villier de L'Isle Adam, sarayını terkederek «Galipler kapısı» mevkiinde yer almıştı. Bu kabinin solunda kuzey batıdaki Alman mıntakasına «Von Waldner»; kuzeydeki Fransız mıntakasına «Commandeur Joacihé de Saint Simon»; batıdaki Auvergne mıntakasına «Vicomte Raymond Roger»; güney batıdaki Aragon mıntakasına «Hernandez Soller»; güneydeki İngiliz mıntakasına «Sir William Weston»; güney doğudaki Provence mıntakasına «Raymond de Picard»; İtalyan mıntakasına «Giorgio Emara», kuzey doğudaki Castille mıntakasına «Don Juan de Barberan» kumanda etmekte idiler.

Bütün bu müdafaa tertibatından sonra da ayrıca ihtiyat kuvveti olarak iki fırka her an istenilen tarafa yardıma hazır bulunmakta idi. Şehir içinde âsaiyi temin etmek için de her biri 150 şer polisten mürekkep bir kuvvet daimi olarak faaliyette idi. Porte d'Ambroise'deki İspanyol ve Auvergne şövalyeleri karşısında üçüncü vezir İnad - Ahmed paşa, merkezde ve İngiliz lisanı şövalyeleri karşısında ikinci vezir Serdar Mustafa paşa, güneyde Provans burcu karşısında Anadolu Beylerbeyi Kasım paşa ve nihayet güney doğuda İtalyan şövalyeleri karşısında veziri âzam Piri Mehmed paşa kuvvetleri bulunuyordu.

Padişahın otağı, Türkler tarafından «Kızıl - Tepe» denilen Saint - Cosme et Saint Damien mevkiinde kurulmuştu.

Kanûni Süleyman, asrın bu en şayanı dikkat muhasarasını, ordusunu teftiş ettikten sonra bir emriyle açmıştır.

Ağustosun birinci günü Rumeli Beylerbeyi Ayas paşa kumandasındaki Türk birlikleri, Kristoph Von Waldner'in ku-

mandasında harp eden Alman şövalyeleri üzerine yürüdü. Alman burcuna ve Saint Nicola kalesine kırk elli top birden ateş açtı. Ayrıca her biri üçer toptan müteşekkil 21 batarya da İspanyol ve İngiliz burçlarına ateş açmıştı.

Bütün ağustos ayı, karşılıklı top ateşi ve yine karşılıklı lâğım açmak ile geçti. Rodos şehrinin müdafaasına iştirâk eden bir de Venedikli Martinengo vardı. Martinengo değerli bir mühendisti. Venedik namına Girit adasında mühim vazifeler görmüştü. Rodos muhasarası başlamadan evvel Rodos şövalyeleri reisi kendisini Rodos'a davet etti. O sırada Osmanlılarla Venedik arasında sulh mevcut olduğu için Venedik cumhuriyeti Martinengo'nun Rodos'a gitmesine müsaade etmek istemedi ise de dinleniyerek Rodos'a geldi. Tarikate dahil olarak «Grand Croix» pâyesini aldı ve muhasara sırasında Rodoslulara büyük hizmetlerde bulundu. Bilhassa mukabil lâğım açmak hususunda yardımı büyük oldu.

Türk lâğımcıları durmadan Rodos burçlarının altına lâğım açıyorlar, Rodoslulara göz açtırmıyorlardı. Fakat her defasında Gabriele Martinengo'nun mukabil lâğımlarıyla karşılaşarak yer altında korkunç boğuşmalar oluyordu.

Bu sırada, yani 4 eylül günü, Yunanlıların «Tilos», Türklerin de «İleki» dedikleri mühim bir ada, meşhur deniz kurtlarından «Kara Mahmud reis» tarafından zaptedildi. Fakat ne yazık ki bu kahraman Türk denizcisi de bu muharebede bir tüfek kurşunu ile şehit düştü.

6 eylülde, Rodos adasının kuzey batısında bulunan «İncirli = Misiros» adası da teslim oldu.

Yukarıda kale burçları altına lâğımların açıldığını, fakat mukabil lâğımlarla korkunç yeraltı boğuşmaları olduğunu belirtmiştik. Nihayet Türklerin bu faaliyetleri bir netice verdi. Eylülün dördüncü günü İngiliz burcunun güney kısmı, bir Türk lâğımı ile berhava edildi.

Açılan gediklerden giren Türk kahramanları yedi şövalye bayrağı ele geçirdiler. Bu muntakada devamlı bir hücum ve mukabil hücum iki tarafa da büyük zayıat verdirdi. Şövalyelerin topçu generali ile üstâd-ı âzâmın âlemdarı ölenler

arasında idi. Eylülün 12 sinde İngiliz burcuna Türkler tarafından beş zafer bayrağı daha dikildi.

Eylülün 24 ünde umumî bir hücum yapıldı. Bu hücum çok kanlı olmuştu. Yeniçeri Ağası İspanyol burcuna girdi. Türk bayrağını burcun tepesine dikti. Fakat kat'î netice yine alınamadı.

9 Ağustosta Mısır beylerbeyi Hayrbay, 24 harp gemisi ile mühim miktarda bir imdat kuvveti gönderdi. Fakat biraz sonra kendisi de öldü. Mısır beylerbeyliğine ikinci vezir Mustafa paşa gönderildi. Ahmed paşa, ikinci vezir oldu.

Donanma amirallığı, Yaylak Mustafa paşadan alınarak Behram beye verildi.

Rodos muhasarası, aralık verilmeksizin bütün şiddetiyle devam etmekte idi. Bu arada, Rodos şehri içinde birçok Türk casusları da Türk ordusuna, hayatları pahasına haber ulaştırıyorlar, böylece Türk ordusunun zafere doğru ilerlemesine büyük yardımlarda bulunuyorlardı. Bunların arasında erkekler olduğu gibi kadınlar da vardı. Ve yine bunlardan bazıları, Türk ordusuna haber verirken yakalanarak işkenceler altında şehit edilmişlerdir.

Türk ordusunun, şövalyeler arasında bile casusları mevcuttu. Bunlardan birisi Don Andrea d'Amaral'dır ki, tarikatın en yüksek rütbesini hâiz bir İspanyol asilzadesi idi. Bu dahi şövalyeler tarafından casus olduğu öğrenilerek idam edilmiştir.

Hücumlar duımadan tekrarlanıyordu. İki tarafın da zayıyatı büyüktü. Türk ordusunun zayıyatı 20,000 den aşağı değildi. Bir meydan muharebesinde bile ancak bu kadar zayıyat verilebilirdi. Fakat gün geçtikçe, Türklerin büyük kahramanlıkları karşısında şövalyelerin gözü korkmağa başlamıştı. «Rodod adası zaptedilemez» efsanesi silinmişti.

10 aralıkta Kanunî Sultan Süleyman şövalyelerin reisine üç gün zarfında adanın teslimini teklif etti. Şövalyeler arasında anlaşmazlık vardı. Üstâd-ı âzam, böyle mühim bir meseleye karar verebilmek için daha uzun bir mühlet istedi. Kanunî Süleyman'ın buna cevabı müthiş oldu. Muhasara daha da fazla sıkıştırılarak hücumlar sıklaştırıldı. -8 aralıkta yapı-

lan kahramanca Türk hücumları karşısında şövalyeler şehir içindeki istihkâm ve hendeklerin arkasına çekilmeye mecbur kaldılar ve artık mukavemetin imkânsızlığını da anladılar.

Muhasaranın uzun sürmesi, büyük zayıflata sebep olması dolayısıyla, bir ara Kanûni Süleyman muhasaradan vaz geçmeği bile düşünmüştü. Fakat değerli ve ihtiyar vezir Piri Mehmed paşa, genç padişah üzerinde müessir olarak bu fık-rinden vaz geçirdi. Ve işte nihayet şövalyeler teslim olmağa karar verdiler.

20 aralıkta teslim mukavelesi imzalandı. Bu mukaveleye göre:

«Rodos ve on iki ada on gün içinde tahliye edilecek, şövalyeler istedikleri bütün eşyalarını, silâhlarını kendi gemilerine yükliyerek gidecekler, Rodos'ta senelerdenberi işkence altında inatilen Türk ve Türk olmıyan bütün esirler Türklere teslim edilecek, tahliye nezarat etmek üzere Yeniçeri ağası kumandasındaki 4000 Yeniçeri, Rodos limanını işgal edecek, Türk ordusu, tahliye sona erinceye kadar kaleden bir mil uzakta duracak, ahaliden arzu edenler şövalyelerle beraber çıkıp gidebilecekler, halka beş yıllık vergi muafiyeti tanı-nacak, Katolik ve Ortodoks mezhebinde olanlara tam bir iş serbestisi tanınacak, on gün zarfında yapılacak olan tahliye müddeti içinde, 25 i şövalyelerden, 25 i şehrin muteber eşra-fından olmak üzere 50 kişi rehine olarak Türk ordusuna gö-n-derilecek...»

**Şövalyelerin üstâd-ı
âzamı Kanûnî'nin
huzurunda :**

26 aralıkta Rodos Aziz Yahya şövalyeleri üstâd-ı âzamı Villier de l'Isle Adam galip Türk hâkanının huzuruna kabul edilmek arzusuyla ordugâha geldi. O sırada divan toplanmış bulunuyordu. Uzun müddet çadırın önünde beklemek zorun-da kaldı. Divanda, vezirlerle Ferhad paşa padişahın elini öp-mek şerefine nail olmuşlar, bu sırada Ferhad paşa altın ve

gülmüş takımlardan mürekkep kıymetli hediyelerini sultana takdim etmiştir.

Divan toplantısı sona erdikten sonra üstâd-ı âzâmın sırtına b'ir hil'at giydirilerek maiyeti ile birlikte huzura alındı ve padişahın elini öpmek şerefine nail oldu. Bu sırada Kanûnî Sultan Süleyman, som, altından tahtı üzerinde oturmakta idi.

Kanûnî Süleyman, şövalyelerin reisinin ihtiyarlığına acıyarak ona teselli edici sözler söyledi.

— o —

Lüzumsuz bir hareket :

Kanûnî Sultan Süleyman, Rodos gibi, asrın en müstahkem bir kalesini zaptetmekle büyük bir muvaffakiyet göstermişti. Fakat ne yazık ki bu şanlı muvaffakiyet, lüzumsuz bir hareketle lekelenmiştir.

Türk ordusu Rodos'a girdiği vakit orada Fâtih'in bedbaht şehzâdesi Cem Sultanın oğlu Murad ile çocukları da Kanûnî'nin eline geçmişti. Bu şehzâdenin ne münasebetle o sırada Rodos'ta bulunduğu anlaşılamamaktadır.

Bu şehbâdenin validesiyle birlikte Mısır'da bulunduğu muhakkaktır. Acaba, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesine tekaddüm eden günlerde, diğer kardeşlerini öldürmüş olan Yavuz'un, kendisini de öldüreceğinden korkarak mı Rodos şövalyelerine iltica etmiştir? Belki de Rodos şövalyeleri vasıtasıyla Avrupa'ya kaçmak istiyordu. Her ne şekilde olursa olsun Rodos'ta Kanûnî'nin eline düşmüş oldu.

Kanûnî'nin, şanlı zaferinin bir zekâtı olarak bu bedbaht şehzâdeyi muhafız altında tutarak hayatına dokunmaması ne kadar büyük bir âlicenâplık olurdu! Bu kadar zaferler kazanan, hükümdarlığının hiç bir rakibi bulunmayan bir hükümdarın, saltanatta hak iddiası bulunmayan bir zavallıyı ve onun küçük oğlunu öldürmesinin makul tarafını bulmak mümkün değildir.

Kanûnî Süleyman, şehzâde Murad'ı ve erkek çocuğunu

derhal idam ettirmek suretiyle lüzumsuz ve insanlığa yakışmayan bir harekette bulunmakla zaman saltanatını lekelemiştir. İnsanların, büyük olarak tanınan kimselerin, kan dökmekteki bu garip lâübaliliklerine akıl erdirmek kolay olmuyor.

29 aralıkta Kanûni Sultan Süleyman şehre girerek İspanya burcunu ve «Saint Nicolas» kalesini gezdi. Rodos üstâd-ı âzamının sarayını da gezdi ve şövalyelerin yemek odasına girerek orada üstâd-ı âzama tekrar iltifatta bulundu. Üstâd-ı âzam genç hükümdarın önünde diz çökerek hünkârın elini öpmek şerefine nail oldu. 1 ocakta Villier de l'Île Adam, ahitname mucibince adayı tahliye etmek için son gün olmak münasebetiyle Kanûni'ye veda etti. Türk ordusunun, teslim muahedesine harfiyen riayet etmiş olmasından dolayı padişaha teşekkür etti ve padişahın önünde diz çökerek elini öpmek şerefine bir kere daha nâil oldu.

Şövalyelerin ihtiyar reisi huzurdan çıkarken onun üzerinde mağlûbiyetin yarattığı tesiri görerek üzülen Kanûni Süleyman yanında bulunan vezirlerine:

«Şu ihtiyarı, bu yaşında yerinden yurdundan ettiğim için müteessir olmuyor değilim» dedi.

Rodos'un tahliye müddeti sona ermişti. O günün gece yarısına doğru Villier de l'Île Adam, maiyetindekilerle birlikte, bütün eşyalarını limandaki gemilere yükliyerek hareket etti.

Bu dakikadan itibaren uzun yıllar, din perdesi altında utanılacak kadar çirkin korsanlıklar, zulümler, işkenceler, sahtekârlıklar yapmakla tanınmış bir fesat ocağı tamamen tarihe karışmış oldu.

Almanya İmparatoru «Charles Quint» bu korsan şövalyelere, Rodos adasına mukabil Akdenizin ortasında bulunan Malta adasını verdi. O günden itibaren bunlara «Malta Şövalyeleri» denildi.

Kanûni Süleyman'ın emriyle camie tahvil edilen Saint Jean kilisesinde hünkâr ilk cuma namazını kıldı. Bu cuma namazından evvel Türkler tarafından «Arap Kalesi» denilen «Tour de Naillac» ta ezan okundu.

Kanûni Süleyman, bu sefere çıkarken meşhur âlim Zen-

billi Ali Efendiyi de yanında götürmüştü. Namazda bu muhterem âlim imamlık etmiştir.

Kısa bir müddet içinde Kanûnî adanın idari ve askeri teşkilâtı hakkında lâzım gelen emirleri verdikten, lüzumu kadar muhafız bıraktıktan, mektep, medrese, mescit ve imaretler yapılmasını emrettikten ve bunlar için vakıflar tayin ettikten sonra İleki adasını zaptederken şehit düşen Kara Mahmud Reis'in meşhur gemisine binerek Marmaris'e geçmiştir.

Marmaris'ten hareket etmezden evvel Kanûnî Süleyman, Aydın, Midilli, Karesi, Menteşe, Saruhan Sancak beylerine, Anadolu Beylerbeyi Kasım paşanın nezareti altında adanın kalelerinin tamirin, şehrin imar ve iskânı tamamlanıncaya kadar Rodos'ta kalmaları emrini verdi.

Bundan sonra buradan da hareket ederek 25 günde İzmit körfezindeki Dil iskelesine ulaştı. Rodos'a ilk Sancak Beyi olarak Midilli Sancak beyi Mehmed bey tayin olunmuştur.

Bu sefer yedi ay 12 gün sürmüştür.

İstihkâmlarıyla ve korsanlıklarıyla o devirde pek meşhur olan bu adanın zaptı, Kanûnî'nin ve Türk ordusunun kuvvetini ve şöhretini bütün Avrupa'ya tanıttı.

— o —

**Piri Paşa tekaüde
sevkediliyor ve Pargalı
Frenk İbrahim Ağa
Sadrâzam oluyor.
(27 Haziran 1523)**

Bu, her vakit olagelen bir sadaret değişikliği gibi görünür. Osmanlı tarihinde bir sene içinde birkaç kere sadrâzam değiştiği vâki olmuştur ve umuru tabiiyeden sayılır. İlmiyeden yetişmiş, fakat devlet idaresinde, orduların sevkinde büyük bir meziyet ve iktidar göstermiş olan ve daha altmış yaşına bile girmemiş bulunan çok değerli ve muhterem bir vezirin yerine, Hırvat veya Rum asıllı olduğu rivâyet edilen, saraya veya Kanûnî'ye ne suretle intisap ettiği pek te malûm olmayan Hâs Odabaşı İbrahim Ağanın, Osmanlı devlet ve sa-

ray ananelerine tamamen aykırı olarak birdenbire vezirlik rütbesiyle, imparatorluğun en yüksek mevkiine getirilmesi- nin sebepleri pek te basite irca edilemez.

Yavuz Selim devrinden kalan, Yavuz gibi bir ateş parçasını yıllarca idare ederek onun şiddetini hafifleten ve memlekete büyük hizmetler ifa eden Piri Mehmed paşanın azli ve tekaüde sevki ve yerine Pargalı İbrahim Ağanın tayinini safha safha kısaca izah edersek, bu azil ve tayinin mahiyeti daha kolay ve esaslı olarak anlaşılır.

Bu izahlarımızı, doğu ve batı kaynaklarının bazan birbirini tutan, bazan birbirini nakzeden rivâyetlerine istinaden sıralayacağız.

1 — Piri paşa Yavuz Selim devrinde yetişmiş, devlet umurunda tecrübe sahibi olmuş, memlekete büyük hizmetler etmiş, olgun, vakur bir insandır. Yavuz'un son, Kanûni'nin ilk sadrazamıdır.

2 — Piri Paşa, Belgrad ve Rodos kalelerinin zaptında başlıca hizmeti olan bir vezirdir. Ve yaşı o sırada 58 dir ve devlete tam hizmet edebilecek en olgun yaşındadır.

3 — O sırada Kanûni Süleyman ancak 28 yaşında genç, ihtirash ve devlet umurunda daha tecrübesizdir. Bu genç hükümdar, imparatorluğun hudutsuz kaynaklarına tek iradesiyle hâkim bir mevkidedir. Fakat Piri Mehmed Paşa sadrazam olduğu müddetçe Kanûni, dilediği gibi hareket edememekten üzgündür. Çünkü Piri Mehmed paşayı babası Yavuz zamanından tanımakta ve genç bir şehzâde olarak ona bir baba gibi hürmet etmeğe alışmış bulunmaktadır. Hükümdar olduğu vakit te ona karşı olan hürmetini devam ettirmesi tabiidir. Bu hürmet mecburiyeti Kanûni'yi sıkmakta ve Piri Mehmed paşanın mütalâaları karşısında bir türlü kat'i emirler verememekte, tereddüt etmektedir. Binaenaleyh genç Kanûni, değerini çok iyi takdir etmesine rağmen Piri paşanın mevcudiyetinden huzursuzluk duymaktadır ve onun bu hislerini her halde körükleyenler, Piri paşayı ona çekiştirirler vardır. Şu hal, Kanûni'nin Piri paşayı tekaüde sevk etmesinin âmillerinden biri olarak görülebilir.

4 — Kanûni Süleyman, sadrazam olarak karşısında, emirlerine karşı itiraz edebilen kimse değil, ihtimal ki her ar-

zu ettiğini aynı keramet olarak kabul edebilecek tiynette, yani dalkavuk tabiatlı birisinin bulunmasını arzu etmektedir. Ve böyle birisi mevcuttur. Bu da, Pargalı İbrahim Ağadır. Müneccimbaşı, tarihinde, Pargalı İbrahim Ağa için:

«... Şehriyâr hazretlerinin tırnaklarını kesip, pâ-yı şeriflerini gasl ettikleri (ayaklarını yıkadıkları) suyu nûş eder idi!»

Demektedir. Padişahın ayak tırnaklarını kesip, ayaklarını yıkadığı suyu içebilecek kadar dalkavukluğun son raddesine varmış olan birisi, her halde Kanûnî'ye, Piri paşadan daha münasip bir sadrazam olarak görünmüş olmalıdır.

Yıkanan bir ayağın kirli sularını içmek her halde, ne muhabbete ve ne de hürmete delâlet eder. Bu ancak köleliğin ve dalkavukluğun, menfaat düşüncesinin bir nişanesi olsa gerektir.

5 — Pargalı İbrahim Ağa kimdir?

Osmanlı tarihlerinde bu vezir için: «Pargalı İbrahim.» «Makbul İbrahim paşa» «Frenk İbrahim paşa» «Damat İbrahim paşa» ve daha sonraları «Maktûl İbrahim paşa» denilmektedir.

İbrahim paşa, Arnavutluk sahilinin güneyinde ve Korfu adasının karşısında bulunan Parga kasabasındandır. Babasının gemici veya balıkçı olduğu söylenir. Son tetkiklere göre babasının Cenovalı bir İtalyan olup Parga'da yerleştiği rivâyeti vardır. Hırvat veya Rum olduğu da söylenir. Her halde Türk olmadığı muhakkaktır.

Aslı ve nesli hakkında kat'i bir bilgi bulunmayan bu maceraperest adamın, İkinci Bayezid zamanındaki akınlardan birisinde çocuk iken esir edildiği ve köle olarak satıldığı rivâyet edilir. Bu maceraperest kölenin, Kanûnî Sultan Süleyman'a intisabı da ihtilâfıdır. Bir rivâyete göre çocuk iken esir edildiği vakit, güzelliğinden ve zekâsından dolayı sara-ya takdim edilerek Enderunda yetişmiştir.

İkinci bir rivâyete göre Kanûnî Süleyman, İkinci Bayezid zamanında Kefe valisi iken kendisine hediye edilmiştir.

Batı ve doğu kaynaklarında en ziyade üzerinde durulan rivâyete göre ise, Türk korsanları tarafından esir edilen bu

yakışıklı ve zeki genç, Manisalı dul bir kadına köle olarak satılmış, kadın tarafından evlâtlık edinilmiş ve Kanûni'nin Manisa valiliği sırasında tuhaf bir tesadûf dolayısıyla şehzâdeye intisap etmiştir.

Bu garip tesadûf şöyledir. Rivâyete nazaran şehzâde Süleyman Manisa'da kırdâ bir gezinti sırasında uzaktan güzel bir keman sesi işitmiş, bu ses hoşuna gittiği için kemânı çalanı merak etmiş ve bu kemânı çalanın, bir ağaç altında oturmakta olan genç bir adam olduğunu görerek onunla konuşmuş... Keman çalan bu genç, İbrahim Ağa imiş. Kanûni bu gencin zekâsına, hazır cevaplılığına, zarafetine hayran olmuş ve hemen maiyetine almış..

Muhtemel ki bu son rivâyet doğrudur. İbrahim şehzâdenin sarayına intisap ettikten sonra, zekâsı, mizaç âşinalığı, nüktedanlığı, zarafeti ve dalkavukluğu ile şehzâdenin gözüne girmiştir. Padişah oluncaya kadar İbrahim, şehzâde Süleyman'ın yanından ayrılmamış, her geçen gün biraz daha onun muhabbetini kazanmıştır.

Günün birinde Süleyman, Osmanlı imparatorluğu tahtına çıkar çıkmaz, gençlik arkadaşı olan bu garip maceraperesti de beraberinde İstanbul'a götürdü ve Osmanlı saray ananelerine aykırı olarak birdenbire Hâs Odabaşılığı «Baş Mabeyinciliğe» tayin etti. Bu makam, vezirlik rütbesiyle müsavidir. Süleyman, çok sevdiği ve takdir ettiği İbrahim için bu vazifeyi de az gördüğü için ilâveten ona «İç Şahinciler Ağalığını» da tevcih etti.

Vazifesi icabı İbrahim Ağa, geceli gündüzlü padişahla beraberdir. Onun Mahrem-i esrarıdır, yanından bir an ayrılmamaktadır. Padişah ta onun ayrılığına tahammül edememekte, her vesile ile onu ihsanlarına, iltifatlarına garketmektedir.

Pargalı gemicinin oğlu İbrahim Ağa, bu hudutsuz muhabbetten cesaret alarak, gözünü daha yüksek mevkilere dikti. Esasen padişah ta bu garip maceraperest için, «Has Odabaşılık» gibi sarayın en yüksek memuriyetini dahi az görüyor, onu imparatorluğun en yüksek mevkiinde, sadrazamlık mevkiinde görmek istiyordu.

İbrahim Ağa padişahın bu arzusuna vâkıftı. Fakat sadrazam olabilmesi için bu mevkiin münhal olması lâzımdır. Halbuki o sırada bu mevkiide Türk asıllı, değerli ve çok muhterem bir adam vardı. Bütün düşüncesi memleketine hizmet etmek olan bu asil Türk vezir, Piri Mehmed paşa idi. Ve Piri Mehmed paşa 58 yaşında olduğuna göre, bu mevkiide daha uzun zaman kalabilirdi. Halbuki Pargalı gemicinin oğlunun, uzun zaman beklemeğe tahammülü yoktu.

Derhal sarayın, devşirme asıllı vezirleri arasında kendiliğinden bir anlaşma vâki oldu. Ne pahasına olursa olsun Piri Mehmed paşa, mevkiinden uzaklaştırılmalı idi. Esasen Kanûni Süleyman da Piri Mehmed paşanın vekar ve olgunluğundan sıkılmakta idi. Onun bu hissini körüklemeye başladılar.

Daha sonraki birçok hâdiseler de göstermiştir ki Kanûni bütün hayatı boyunca bu nevi telkinlere karşı zayıftır ve belki de en büyük zaaflarından biri de budur.

Piri paşanın ayağını kaydırmağa çalışanlardan birisi de yine devşirme olan ikinci vezir Hain Ahmed paşadır. Ahmed paşanın İbrahim Ağa ile bu hususta beraber çalıştığı anlaşıyor. Eğer Piri paşa sadareten atılabilirse, bu iki adamdan biri oraya gelecekti. İbrahim Ağa sadrazam olabilmesi için padişahın hudutsuz muhabbetine güveniyordu. Ahmed paşa ise bir hakka dayanıyordu. Devlet usullerine göre bir sadrazam her ne suretle olursa olsun mevkiinden ayrılırsa yerine, ikinci vezirin sadrazam tayin edilmesi usuldendi.

Bu iki kimse, daha bir takım saray adamlarını da vasıta ederek Piri paşanın rüşvet aldığına dair padişaha devamlı şikâyetlerde bulundular. Kanûni Süleyman, evvelâ bu isnatlara inanmak istemedi. Hâdisenin teftiş ve tahkiki için «Fenarizâde Muhyiddin Çelebi» yi memur etti. Öyle anlaşıyor ki İbrahim Ağa ve Ahmed paşalar bu müfettişi avlayarak Piri paşa aleyhinde rapor verdirmişlerdir. Her halde bu rapor kat'i delillere istinat etmemekte olmalıdır ki Kanûni değerli vezir Piri paşaya hiç bir ceza veremedi.

Rivâyete nazaran bir gün Kanûni Piri Mehmed paşa ile görüşürken:

— Paşa, demişti, çok sevdiğim kullarımdan birini en

yüksek bir mevkie tayin etmek istiyorum, sen hangi mevkii münasip görürsün?

Zeki ve vakur vezir Piri paşa, derhal padişahın maksadını anlamıştı. Hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:

— Şüphesiz en münasip makam kulunuzun mevkiidir, şevketlü!

Kanûni onun bu cevabından fevkalâde memnun kaldı. Büyük bir yükten kurtulduğunu hissederek derhal Piri paşayı azletti ve 200 bin akçe ile tekaüde sevketti.

Piri paşanın sadarettten ayrılmasıyla, Fâtih devrinde başlayıp o güne kadar devam eden Türk asıllı vezirlerle, Türk asıllı olmıyan vezirler arasındaki mücadele sona ermiş, Türk asıllı olmıyan vezirler grubu muvaffak olmuştur. Bundan sonra birkaç asır artık imparatorluğun bu en yüksek mevkine, bir ikisi müstesna, Türk asıllı vezir gelmiyecektir.

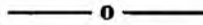
Piri Mehmed paşa tekaüde sevk edilince İstanbul'da durmadı, Silivride bulunan çiftliğine yerleşti. Nadir olarak İstanbul'a gelirdi. Piri paşanın günün birinde yine sadarete gelmesi ihtimali devşirme vezirleri tedirgin etse gerekti. Nitekim on sene sonra 1532 ekim ayında bu muhterem vezir, zehirlenerek şehit dilmiştir.

Piri paşa, o zaman Edirne kadısı olan oğlu Mehmed efendi tarafından zehirlenmiştir. Bu karaktersiz evlât, Pargalı İbrahim paşanın İğvası ile bu çirkin cinayeti işlemiştir. Nişancızâde bu hâdiseyi şöyle yazar:

«Vezirlâzam İbrahim paşa hatırı için, pederini ma'zûl iken zehirleyip...»

Böylece Pargalı İbrahim paşa, en büyük rakibinden bir evlâdı baba katili yapmak suretiyle kurtulmuştur.

İbrahim paşa muhakkak ki zeki bir adamdı. Rumca, İtalyanca, Arapça ve Farsça bilirdi. Mizacı âşina ve sohbeti tatlı idi. Tavır ve hareketleri zarif, fakat ikbal yolundaki süratinden dolayı mağrurdu. Son derece haristi. Kanûni kendisine hudutsuz bir salâhiyet vermisti. Koca imparatorluk yıllarca bu Pargalı kölenin elinde kalmıştır.

Hain Ahmed Paşa
Mısır valisi :
(15 temmuz 1523)

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı zaptettiği vakit önce Mısır valiliğine Yunus paşayı, biraz sonra eski Mısır beylerinden Hayrbay'ı, tayin etmişti. Onun da Rodos seferi sırasında vefatı üzerine Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Mısır valiliğine vezir Mustafa paşa tayin edilmişti (1522) Mısır 1517 yılında fethedildiğine göre, o sırada Osmanlı idaresine geçeli daha beş altı sene olmuş demektir. Uzun yıllar Memlûk sultanları idaresinde müstakil yaşamış olan Mısırlıların, bu kadar kısa zamanda Osmanlı idaresine ısınmaları elbette mümkün değildi. Ve elbette hâlâ bir kısım Mısırlıların, eski Mısır beylerinin kafasında müstakil yaşanan günlerin canlı hâtıraları yaşamakta idi.

Nitekim, Mustafa paşanın valiliği zamanında, eski Mısır beylerinden Kansu'yu Mısır sultanı ilân etmek üzere «Cânum, İnal, Budak» gibi bir takım beylerin aralarında gizli bir anlaşma yaptıkları bile görülmüş, fakat Mustafa paşa tarafından bu isyan hareketi süratle tenkil edilmişti. Fakat, zamanında böyle bir hareketin vuku bulmuş olması sebebiyle, yahut Kanûnî'nin kız kardeşi olan zevcesinin, paşayı İstanbul'a naklettirmek istemiş olmasından dolayı Mustafa paşa 27 Mayıs 1523 tarihinde geri çağırılması üzerine kısa bir müddet için Mısır valiliğine Güzelce Kasım paşa tayin edilmiş, ve ondan sonra da Osmanlı tarihinde «İnat veya hâin» lâkabıyla anılan ikinci vezir Ahmed paşa tayin edilmiştir (15 temmuz 1523).

Hain Ahmed paşa Arnavuttur. Piri Mehmed paşanın sadrazamlıktan azli için Pargalı İbrahim Ağa ile birlikte çalışmıştır. Piri paşanın azlinden sonra, saray ananelerine göre, ikinci vezir olan Ahmed paşanın sadrazam olması icap ederdi. Fakat Kanûnî Süleyman'ın, usul ve aneler hilâfına Hâs Odabaşı Pargalı İbrahim ağayı, vezirlik rütbesiyle birdenbire sadrazamlığa tayin edivermiş olması Ahmed paşayı fevkalâde müteessir etmişti. Esasen çok müzevir ve müfsit bir adam olan Ahmed paşanın fesatlarından devlet erkânı bıkmış usan-

muştı. Yeni veziriazam İbrahim paşa da Ahmed paşanın İstanbul'da kalmasından ve bir takım uygunsuz hareketlerde bulunmasından çekindiği için İnad Ahmed paşanın İstanbul'dan uzaklaşmasını istemekte idi.

O sırada Ahmed paşa da Mısır valiliğine bizzat talip olmuştı. Bunun üzerine ikinci vezir Ahmed paşa Mısır valiliğine tayin edildi (15 temmuz 1523).

Ahmed paşa birkaç kadirge ve bir miktar askerle (2 Ağustos 1523) te İstanbul'dan hareketle 20 Ağustosta Mısır'a vasil oldu.

Hain Ahmed paşanın İsyanı :

Hakkı olan sadrazamlık makamını kaybetmesinden fevkalâde müteessir olan Ahmed paşanın, Mısır'a varır varmaz devlete karşı isyan ederek Mısır'da müstakil bir hükümdarlık kurmağı kafasına koyduğu anlaşılmaktadır. Bir rivâyete göre de başlangıçta böyle bir arzusu yok idiyse de, Mısır'a gelişinden bir müddet sonra İstanbul'dan, bazı Mısır ümerasına Ahmed paşanın idamı için fermanlar gönderilmiş, bu fermanlarda Ahmed paşanın eline geçtiği için isyana karar vermiştir.

Her ne şekilde olursa olsun Ahmed paşa Mısır'a gelişinden sonra isyan hazırlıklarına başlamış, evvelâ iç kaledeki Yeniçerileri İstanbul'a göndermek istemiş ise de buna muvaffak olamamış, Yeniçeriler hükûmete sadakatten ayrılmamışlardır. Bünden sonra Ahmed paşa Osmanlı memurlarından bir kısmını azlederek yerlerine Mısır'ın eski Kölemenlerini büyük timarlar vererek tayin etmiş, kendine taraftar toplayabilmek için Mısır hazinesinden pek çok paralar sarfetmiştir.

Nihayet Mısır'a muvasalâtından altı buçuk ay geçtikten sonra 1524 yılı ocak ayında âlenen isyan bayrağını çekerek İstanbulla alâkasını kesmiş, Mısır sahillerindeki limanları elde etmiş, İstanbul'dan kendisinin idamı fermanını getirmiş

olan çavuşu ve bu fermanın kendisine getirildiği Kara Musa beyi yakalayıp idam ettirmiştir.

Bundan sonra Ahmed paşa karargâhını Enbâbe'de kurarak, devlete sadık kalmış olan Yeniçerilerin muhafaza ettiği Kahire kalesini muhasara etmiştir. Mevcudu 5000 kadar olan Yeniçeriler kaleyi muvaffakiyetle müdafaa etmişlerse de hain Ahmed paşa, eski bir Mısır Kölemen beyinden, iki yüz senedenberi metruk bulunan bir gizli yeraltı lâğımının yerini öğrenerek bu yoldan kaleye askerlerini sokmuş, bu suretle kaleyi zaptederek Yeniçerilerin eksrisini kılıçtan geçirmiştir.

Bunun üzerine artık hükümdarlığını ilâna karar vermiş ve El - Melik-ül-Mansur Ahmed Han» adıyla istiklâlini ilân etmiş, namına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır.

Bundan sonra Hain Ahmed paşa, Kadızâde Mehmed beyi kendisine veziri âzam tayin etmiştir. Fakat Kadızâde Mehmed bey, devlete sadık kalmış, Hâin Ahmed paşaya hizmet eder görünerek durumu İstanbul'a bildirmiş, Kahire baskınında kaçabilenleri bazı evlerde saklamış, bir kısım yerli Araplardan da kuvvetler toplayarak, Ahmed paşaya karşı harekete geçmeğe hazırlanmıştır.

Nihayet bir gün, Hain Ahmed paşa hamamda iken birdenbire onu bastırmış, fakat Ahmed paşa tıraşını yarım bırakarak arka duvardan atlayıp kaçabilmiş ve güçlüğüle kaleye sığınabilmiştir.

Mısır hazinesi, kalede bulunmakta idi. Kadızâde Mehmed bey, Arapların para hırsını bildiği için «Hainlerin başları benim, hazine sizin!» diye tellâllar bağırtınca, bütün Arap halkı kale duvarlarına tırmanmağa başlamışlar, durumun fena gittiğini gören Ahmed paşa birkaç arkadaşıyla kaleden kaçabilmiş ve Beni Bekir kabilesi şeyhi «Hâris» e sığınmıştır.

Fakat Kadızâde Mehmed bey Ahmed paşanın peşini bırakmamış, acele büyükçe bir kuvvetle giderek Ahmed paşayı yakalayıp zincire vurmuş ve kafasını keserek İstanbul'a göndermiştir. Bu hizmetine mükâfat olarak Mehmed bey Mısır defterdarlığına tayin edilmiştir.

İstanbul hükûmeti tarafından isyanın tenkili için üç bin Yeniçeri ile gönderilmiş olan ikinci vezir Ayas paşa, Ahmed paşanın kafasının kesildiğini yolda öğrendiği için yoluna devam etmemiş ve geri dönmüştür (Ağustos 1524).

Bu suretle, yeni fethedilmiş olan Mısır kıtasının elden çıkmasıyla neticelenmesi bile imkân dahilinde olan bir isyan hareketi sona ermiştir.

Kanunî Sultan Süleyman bu defa Mısır valiliğine Güzelce Kasım paşayı tayin etmiştir.

Fransa Kralı François I.

II

KANÛNÎ SÛLEYMAN DEVRİNDE AVRUPA DEVLETLERİYLE OLAN MÛNASEBETLER

(Bundan evvelki bahiste Hain Ahmed paşanın Mısır isyanından bahsetmiştik. Bu isyan sırasında İstanbul'da veziri âzam İbrahim paşanın, dillere destan olan düğünü yapılmış ve sonra İbrahim paşa, Mısır ahvalini ıslâh etmek üzere pek muhteşem bir alayla Mısır'a gönderilmiştir. Bu hususa dair tafsilât, bu cildimizin baş tarafındaki tasnife göre «İç Olaylar» bahsinde yazılacaktır.)

(6 aralık 1525 = 20 Safer 932) çarşamba günü, Fransa Kralı François I. namına gelen Kont «Jean Frangipani» adındaki bir elçi, Türk hâkanı Kanûnî Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edilmiştir. Bu elçi, Fransa hizmetine girmiş bir Macar asilzadesi idi.

Bu elçi, Alman imparatoru Charles Quint'e mağlûp olarak İspanya'da hapsedilmiş olan Fransa Kralı François I. ile, annesi (Luiz dö Savua = Louise de Savoie) nın yalvaran mektuplarını getirmişti.

Osmanlı imparatoru Kanûnî Süleyman'ın o zamanki dünya devletleri ve hükümdarları tarafından nasıl büyük ve kudretli bir hâkan olarak tanındığını gösteren bu dikkate şayan iki mektupla, Kanûnî'nin, Türk kudret ve ihtişamını belirten cevaplarını alıyoruz:

**Fransa Kralı François I. nın annesi Louis de
Savois (Düſes d'Angulem) Kanûnî
Süleyman'a yazdığı mektup**

(İspanya Kralı Şarlken, oğlum François'yı, Pavi muharebesinde tutup hapsedti. Şimdiye kadar oğlumun halâsını Charles'ın insaniyetine bırakmışım. Halbuki memulümüz olan insaniyeti icra etmedikten başka oğlum hakkında bir takım hakaretler dahi etmektedir. İmdi âlemin tasdik ettiği azamet ve şanınız ile oğlumu düşmanınızın pençei kahrından halâs ile ibrâz-ı ebhet buyurmanızı zatı şahanenizden bilhassa niyaz ederim..) (Hayrullah Efendi tarihi).

**Fransa Kralı François I. nın Kanûnî
Süleyman'a mektubu**

(Dünyanın mamur köşelerinden birçok ülke ve şehirlerin hâkim ve padişahı ve bütün mazlûmların dâdhâhı olan Sultan-ı muazzam ve Hâkan-ı Mufahham hazretlerine arzım budur ki Macaristan kralı Ferdinand'ın üzerine hücum ettiğinizde biz dahi himmet ve inayetinizle haptisten halâs olup İspanya kralı Charles Quint'in üzerine hücum edip öcümüzü aluruz. Siz ki Şehinşah-ı celil-üş-şansınız, onun hakkından gelinmeğe inayet buyurulduğu halde bundan böyle bende-i nimetşinâsınız olduğuma iştibah buyurulmıya..)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın mektubu

Malûm mukaddeme ve duadan sonra mektup şöyledir:

(... Ben ki sultân-üs-salâtin ve burhân-ül-Havâkin tacbahş-i Husrevân-ı ruy-u zemin, zıllullah-ı fi'l-arzeyn, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun, ve Karaman'ın ve Rum'un ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Haleb'in ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medîne'nin ve Kudüs'ün ve külliye diyâr-ı Arab'ın ve Yemen'in ve dahî nice memleketlerin —ki âbâ-i kiram ve ecdâd-ı ızâmın — kuvvet-i kahireleriyle fetheyledikleri ve Cenâb-ı Celâletmeabım dahî tığ-ı âteşbar ve şemşir-i zafernigârim ile fetheylediğim nice diyârın sultânı ve padişâhı:

Sultan Bayezid-Han oğlu, Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Hân'ım.

Sen ki Fırınçe vilâyetinin kiralı Françeskosun;

Dergâh-ı salâtinpenâhıma yarar âdemin Frangipan ile mektup gönderüp ve bâzı ağız haberi dahi ısmarlayup memleketinize düşman müstevli olup el'an hapiste idüğünüzü i'lâm idüp halasınız hususunda bu cânıpten inâyet ve medet istid'â eylemişsiniz. Her ne ki dimiş iseniz benüm pâye-i serir-i âlem - masîrime arzolunup alâ sebîl-üt-tafsîl ilm-i şerifim muhit olup tamam malûm oldu.

İmdi pâdîşahlar sınımak ve habsolunmak aceb değildir. Gönlnünüzü hoş tutup âzerde-Hâtır olmayasız. Öyle olsa bizim âbâ-i Kiram ve cedâd-ı kirâmımız, nevverallahu merâkidehüm, dâima def'i düşman ve feth-i memalik için seferden hâlî kalmayup biz dahi anların tarıkına sâlik olup her zamanda memleketler ve sa'b ve hastâ Kal'alar fetheyleyip gece gündüz atımız eğrlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak Sübhânehu ve teâlâ hayırlar müyesser eyleyüb meşîyyet ve irâdâtı neye müteallik olmuş ise vücuda gele. Bâki ahval ve ahbar ne ise mezkûr âdem'nizden istintak olunup malûmunuz ola. Şöyle bilesiz, tahrîren...) (Hayrullah Efendi tarihi).

AVRUPANIN SİYASİ MANZARASI

Yukarıda yazdığımız mektuplardan da anlaşılacağı veçhile esir Fransa kralından ve annesinden, yardım talebini havi iki mektupla, Macar asıllı, fakat Fransız tabiiyetine girmiş olan «Kont Jean Frangipani» adındaki elçi, (6 aralık 1525) te büyük Türk hâkanının huzuruna kabul edilmişti. Bir rivâyete göre daha evvel Fransa kralından bir başka elçi daha gelmiş ise de bu elçinin adı bilinmemektedir.

Bu Fransız elçisi, o zamana kadar hiç bir yabancı elçiye gösterilmiyen bir merasimle huzura kabul edilmiş ve Kanûnî'nin iltifatlarına nail olmuştur.

Bu fazla iltifatın elbette bir sebebi olmak gerektir. Genç Türk hükümdarı Kanûnî Süleyman, dünya devletlerinin, bilhassa o zamanki Avrupa devletlerinin ve hükümdarlarının vaziyetlerini ve Avrupa'nın yine o sırada geçirmekte olduğu siyasi ve dinî tahavvülleri yakından bilmektedir. Esasen, Kanûnî, Avrupa'da bulunan gizli memurları vasıtasıyla günü gününe Avrupa siyasi durumu hakkında raporlar da almak-tadır.

Avrupa'nın o sıradaki durumunu, Kanûnî'nin uzun saltanat senelerini işgal eden siyasi faaliyetlerinin izahı bakımından esaslı olarak tahlil etmek lâzımdır.

On altıncı asrın ilk yarısında Avrupa devletlerini ve milletlerini meşgul eden iki mühim hâdise vardı:

1 — Almanya imparatoru Charles Quint tarafından, bozulan Avrupa siyasi müvazenesi meselesi,

2 — Luther tarafından ortaya atılan ve Katolik dininin parçalanmasına yol açan dinde «réforme» hareketi..

Siyasi müvazene-yi bozan Charles Quint'in, Almanya im-

paratoru oluncaya kadar, miras yoluyla elde ettiği ülkeler ve taçlar hülâsa edilebilir:

Almanya imparatoru Frederik III. in oğlu olan ve yine Almanya imparatoru seçilmiş bulunan Maximilien I., Burgonya dukası «Dik kafalı Şarl = Charles Téméraire» in kızı Marie ile evlenmişti. Marie'ye, babasından miras olarak Hollanda ve Belçika gibi çok zengin ülkeler kalmıştı. Marie'nin 1482 de ölümü üzerine bu miras oğlu Arşidük «Philippe le Bon II.» e kalmıştı.

Philippe le Bon, 1496 da Infante Juana ile, yani Aragon, Napoli ve Sicilya kralı Ferdinand Katolik ile karısı Kraliçe İsabella'nın kızı ile evlendi.

Juana'nın babası ile anası 1479 da evlenmişlerdi. Bu evlenme dolayısıyla Aragon ve Kastilya krallıkları birleşmiş, İspanya kraliyeti ünvanını almıştı.

Charles Quint, işte bu Prenses Juana'nın oğludur. Charles Quint, 1516 da «Birinci Carlos» ünvanıyla İspanya, daha doğrusu Aragon, Kastilya, Napoli, Sicilya kralı olmuştur. Esasen babası Philippe'ten de Belçika ve Hollanda miras olarak kendisine kalmıştı.

Charles Quint'in beş tane kardeşi daha vardı. Bunlar, Eléonare, İsabella, Ferdinand, Maria, Catherina..

Bunlardan Eléonare, Fransa kralı birinci Francois ile evlenerek Fransa kraliçesi oldu. Diğer kız kardeşi İsabella İsveç, Norveç ve Danimarka kraliçesi olmuştu. Üçüncü kız kardeşi Maria, Macaristan ve Bohemya kraliçesi oldu. Maria, Macaristan kralı Layoş II. ile 1516 da evlenmişti. Charles Quint'in sonuncu kız kardeşi Catherina da Portekiz kralı Jean III. ile evlendi.

Charles Quint'in tek erkek kardeşi olan Ferdinand da, kız kardeşinin kocası olan Macaristan kralı Layoş II. nin kız kardeşi Anna ile 1521 de evlendi. Aynı sene Charles Quint, Ferdinand'a Avusturya arşidükalığını verdi.

Charles Quint, 1525 te eniştesi olan Portekiz kralı Manuel I. in kızı İsabella ile evlenmek suretiyle de ileride İspanya - Portekiz birliğine doğru bir adım atmış ve Portekiz üzerinde de hak sahibi olmuştur.

Kısa anlattığımız şu evlenmeler zinciri neticesinde Charles Quint'ın Avrupa'da, hâkimiyeti altında topladığı ülkeler (İspanya, yani Kastilya, Aragon, Napoli, Sicilya krallıkları, Hollanda prensliği, Flandr kontluğu, Portekiz, İsveç, Norveç, Danimarka, Macaristan, Bohemya ve nihayet Amerika kıtasında Meksika...) gibi hemen Avrupa'nın dörtte üçünden fazlasının üzerinde hâkim bulunuyordu.

Bu sırada Almanya imparatorluğu inhilâl etti. Bu imparatorluk, seçim ile olurdu. İmparatorluğun iki namzedi vardı. Charles Quint, ve Fransa kralı Birinci Fransois.

Esasen Charles Quint'ın o sırada hâkimiyeti altında olan ülkeler, Fransa'yı âdetâ bir kısaç içine almış bulunuyordu. Eğer Charles bir de Almanya imparatorluğuna intihap edilirse Fransa için nefes alma imkânı kalmıyacak, tam bir abluka altına girmiş olacaktı. Binaenaleyh imparatorluk taçına sahip olmak Fransa kralı için hayati bir mesele idi.

Fransa Kralı Fransois, eğer imparator seçilirse üç sene içinde Türkleri Avrupa topraklarından, hattâ İstanbul'dan söküp atacağını bütün Avrupa ülkelerinde ilân ediyordu.

Papalar ve Avrupa milletleri de, Türklerin çok sür'atli inkişafı karşısında öyle âciz bir duruma düşmüş idi ki, bütün Avrupa'yı Türklere karşı birleştirecek muktedir bir zatı arzu ediyordu. Vâkıa Fransa kralının da Avrupa'da dostları vardı. Onun imparator olmasını isteyenler mevcuttu. Charles Quint'ın evlenmeler zinciri dolayısıyla Avrupa'da kazandığı korkunç kuvvet, Fransa kadar İngiltere'yi, İtalya hükûmetlerini, hattâ Papayı ürkütüyordu. Fakat hiç birisi açıktan açığa Charles'ın aleyhinde görünmeğe cesaret edemiyordu. Bu cesareti yalnız Fransa gösterebiliyordu.

Nihayet imparatorluk için seçim yapıldı ve 28 haziran 1519 da, Almanya imparatorluğuna Charles Quint daha 19 yaşında olduğu halde Almanya imparatoru oldu. Bu suretle de Almanya, Avusturya ve Kuzey İtalyada bir takım ülkelere daha sahip oldu.

Bu cihanşümul imparatorluk Fransa için ne derecede tehlikeli bir hal idi ise, Osmanlı devleti için de aynı şekilde tedbirli olmağı icap ettiren bir hal idi.

Almanya imparatoru «Beşinci Şarl» in bu geniş imparatorluğu karşısında, Fransa ile, Osmanlı devletinin müttefikleri, müşterek düşman karşısında birleşmiş oluyordu.

Evvelâ Fransa, Alman imparatorluğuna karşı İngiltere ile anlaşmağı uygun buldu. Çünkü İngiltere Kralı da Alman imparatorluğunun bütün Avrupa'ya hâkim olması karşısında lâkayt kalamazdı.

Rumeli yakasındaki topraklarının istikbali bakımından Osmanlı devletinin Macaristan ovasına hâkim olması şarttı. Halbuki Charles Quint, Macaristan üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunuyordu. Osmanlı padişahı genç Kanûni Süleyman'ın, daha evvel davranıp Macaristan'ı Almanya imparatoruna kaptırmaması lâzımdı ve bu, Türkiye için hayati bir mesele idi.

Her tarafından sarılmış bulunan Fransa Kralı Birinci Francois'nun ise Charles Quint'e karşı tek başına mukavemet imkânı yoktu. Bu mücadeleye girişmiş, fakat Pavi muharebesinde feci şekilde mağlûp olarak esir olmuş ve Şarlken tarafından İspanya'da (El-Kasr) Alcazar sarayında hapsedilmişti.

Yukarıda suretlerini yazdığımız mektuplar, bu esir Fransa kralından gelmişti. Fransa Kralı, kudretli düşmanı Charles Quint'e karşı o zamanki siyaset dünyasında Türk sultanından başkasının karşı koyamayacağına inanmıştı ve Türk sultanına sığınmaktan başka çaresi yoktu.

Bütün bu mülâhazalar, Kanûni'nin müstacelen Macaristan fethi için hareket etmesini icap ettiriyordu.

Kanûni Sultan Süleyman, devamlı olarak takip ettiği Avrupa'nın siyasi ihtilâtları karşısında, Osmanlı devleti için en faydalı şekilde istifade etme imkânlarını buluyor, hristiyan devletlerin Türklüğe karşı birleşmelerine mâni olacak şekilde hareket ediyordu.

O devirde Avrupa siyasetinin mihveri, nâzımı büyük Türk hâkanı Sultan Süleyman'dı. O hangi tarafı tutarsa karşı taraf için felâket olurdu. Ve Süleyman, kuvvetli olan Alman imparatorunu değil, kuvvetliye karşı zayıf durumda olan

Fransa'yı himaye etmeği Türk milletinin menfaatine daha uygun bulmuştu.

Avrupa'nın ikinci meselesi dinî idi.

On altıncı asrın başında meşhur papas «Martin Luther» reform esaslarını ortaya atmıştı. O yıllarda Hristiyan dininin ruhanî reisi olan papalar, hayasızca hareketleriyle hristiyanlığın yüz karası haline gelmişlerdi. Bu yüzden papalığa karşı itimat çok sarsılmıştı. Papa Aleksandr Borgia, kendisine gelen elçileri, ücretli haydutları vasıtasıyla âlenen Roma yakınlarında soyuyor, parasız kaldığı vakit zenginleri zehirleterek öldürtmekten çekinmiyor, rüşvet almadan hiç bir Kardinali tayin etmiyordu. Renesans devrinde İtalya'da ahlâk ta çok bozulmuştu. Bizzat hristiyanlığın ruhanî reisi olan Papa Borgia, kendi kızı ile cinsî münasebette buaunacak kadar iğrenç bir ahlâkî sukut içinde yuvarlanıyordu. İtalya'da, erkeklerin kendi kız kardeşleriyle münasebette bulunmaları moda haline gelmişti.

İşte Martin Luther, hristiyanlığın bu hale geldiği bir sırada meydana çıkmış, Papalığa karşı gelmişti. 1520 de Papa «Onuncu Leon» Luther'i aforoz etmiş, fakat yeni mezhebin, protestanlığın sür'atle yayılmasının önüne geçememişti.

Luther'in yeni mezhebi dolayısıyla artık hristiyanlığın vahdeti bozulmuş, papaların bütün hristiyan âlemine hâkimiyeti kökünden sarsılmıştı.

Avrupa'daki bu dinî ihtilâflardan, Kanûnî Süleyman da istifade etmeği ihmal etmiyordu. Luther, yeni mezhebe karşı papaları tutan Charles Quint'e karşı, Türkler'i methû sena ediyor, hattâ:

«Türk milleti, Allah tarafından Avrupa'nın cezasını vermek için gönderilmiş ilâhî bir kuvvettir.» diyor ve hattâ biraz daha ileri giderek «Türkler'e karşı mukavemet ve mücadele etmek küfürdür!» diye ilân ediyordu. Ve Kanûnî Sultan Süleyman sık sık adamları vasıtasıyla Luther'in sıhhatini ve muvaffakiyetini sorarak öğrenmek istiyordu.

Luther'in dinde reform hareketi hristiyanlığı olduğu kadar, Almanya imparatorluğunu da sarsmıştı. Luther'in hareketi, Papaların hristiyan âlemi üzerindeki hâkimiyetini tamamen sarstığı için artık Papaların, Türklere karşı haçlı or-

duları tertip ve sevk etme imkânı da kalmamıştı. Ve bu hal, şüphesiz Kanûnî'nin Avrupa devletlerine karşı takip edeceği hareketlerde Türklerin lehine olarak kaydedilecek noktalardan biri idi. Kanûnî de bunu aslâ ihmal etmemekte idi.

Charles Quint'in, Luther'in protestanlığı Almanya'da çok geniş bir yayılma sahası bulduğu halde, Papaları tutması da imparatora karşı iç mukavemet ve mücadeleleri arttırmıştı.

Binaenaleyh zahiren hemen bütün Avrupa'ya hâkim gibi görünen ve tarihte misli pek az görülmüş bir kuvvet ve kudrete malik olduğu vehmedilen Charles Quint'in, siyasi ve dinî bakımlardan derin zaafı mevcuttu.

Kanûnî Süleyman ile Charles Quint'in mücadele sahaları Macaristan ile Akdeniz'di. Osmanlı devleti ile Almanya imparatorluğu arasında doğrudan doğruya temas mümkün değildi.

Charles Quint, Avusturya arşidükalığını kardeşi Ferdinand'a vermişti. Bu suretle Ferdinand, Macaristan'ın hemen yanı başında, Viyana'da yerleşmiş bulunuyordu.

Macaristan tahtında ise genç, tecrübesiz, iradesi zayıf bir hükümdar olan Layoş II. vardı. Layoş, büyük Türk hâkanının ordularına mukavemet edecek kabiliyette ve kudrette değildi. Macaristan'da Macarlar ekseriyette olmakla beraber bu hükûmetin ülkesi içinde Çekler, Slovaklar, Slovenler, Hırvat ve Rumenler de vardı. Hırvatistan, mütemadî Türk akınlariyle yıllardanberi istilâ edilmekte idi. Bu durum karşısında yakın Türk tehlikesini görebilen Macaristan Kralı Layoş II. için, kayın biraderleri olan Charles Quint ile Avusturya Arşidükası Ferdinand'ın yardımlarını istemekten başka çare kalmıyordu. Bu takdirde Macaristan tamamen Almanya'nın ve Almanların nüfuzu altına girmiş oluyordu. Macar asilzadeleri ve vatanperverleri ise, Almanlardan nefret ediyorlardı. Aynı zamanda, bütün Avrupa'ya hâkim gibi görünen kudretli bir Almanyanın Macaristan'da nüfuz sahibi olmasını, ileride Macaristan'ın istiklâli için tehlikeli görmekte idiler. Bir kısım Macar vatanperverleri, Fransa ve Türkiye ile anlaşarak, bu tehlikeli Alman tazyikinden kurtulmanın Macaristan için daha faydalı olacağına inanıyorlardı.

Alman imparatorluğu kudreti karşısında Lehistan da kendini tehlikede görüyor, ve bu tehlikeye karşı daha az tehlikeli olduğuna inandığı Türk dostluğunu temin etme yollarını arıyordu.

Hırvatistanda kuvvetli bir Türk taraftarı zümre mevcuttu. Zrinsky gibi asil bir Hırvatistan ailesi bile protestanlığı kabul ederek Alman nüfuzuna mukavemete başlamıştı. Luther'in protestanlığı, Osmanlı padişahının makul hareketlerini geniş ölçüde destekliyor ve Charles Quint'e karşı her memlekette mukavemet yuvaları kuruluyordu.

Pavi muharebesinde mağlûp olup Alman imparatoruna esir olarak İspanya'da hapsedilen Fransa kralı Fransois I., hapisten kurtulabilmek için imparatorla, çok ağır şartları havi Madrid muahedesini imzalamıştı. Bu muahede ile Fransa kralı, Almanya imparatorunun âdeta tabii hükmüne giriyor ve ona icabında askerî yardımda bulunmağı taahhüt ediyordu.

Mohaç meydan muharebesinden önceki Avrupa'nın siyasi manzarası işte budur.

Hülâsa olarak söylemek icabederse o sırada dünya, iki büyük kuvvetin karşı karşıya geldiği bir meydan haline gelmişti. Bir taraftan cengâver bir Türk topluluğuna dayanan ve sınırları Basra'dan Macaristan ovalarına, Kafkasya'dan batı Afrika'ya kadar uzanan ve tek bir hükümdarın iradesine tâbi bulunan Osmanlı imparatorluğu, diğer tarafta esas milli bir unsura dayanmıyan, bir takım miraslarla her biri başka dil, din ve milliyette olan çeşitli milletleri içinde toplanmış bulunan, zahiren çok kuvvetli görünen acaip bir imparatorluk, Charles Quint imparatorluğu..

Almanya imparatorluğuna Avrupa'da mukavemete çalışan bir Fransa vardı. Fakat Fransa, Almanya karşısında çok zayıftı. Buna rağmen Almanya imparatorluğunun düşmanı olması bakımından Fransa, Osmanlı devletinin tabii dostu olmak icap ediyordu. Ve esasen Fransa kralı, müthiş düşmanın tazyikinden kurtulmak için Osmanlı padişahının lütuf ve merhametine sığınmıştı.

Buna mukabil Osmanlı devletinin de doğuda, asrın en kuvvetli devletlerinden olan İran ve onun hükümdarı Şah

Tahmasb gibi tehlikeli bir düşmanı vardı. İran ile Almanya için Osmanlı devleti müşterek düşman idi. Binaenaleyh ikisinin dost olmaları tabii idi. Nitekim İran Şahı ile Alman imparatoru arasında Türk düşmanlığı esasına dayanan bir anlaşma mevcuttu.

16 ncı asrın ilk dörtte birinde bütün dünya, bu iki kuvvetin mukadder çarpışmasını merakla takip ediyor ve neticeye göre kendi rotasını çizmeğe çalışıyordu.

İki büyük imparatorluğun denizlerdeki mücadelesini, ileride ayrıca ve mufassalen zikredeceğiz. Şimdi kara kısmındaki mücadele safhalarını takip edelim. Bu mücadele sahnesi, Macaristan olacaktı. Görünüşte, Mohaç meydan muharebesini intaç eden bu mücadele Osmanlı devleti ile Macaristan arasında gibi ise de, hakikatte Mohaç zaferi, doğrudan doğruya Charles Quint'in nüfuz ve iktidarına vurulmuş en büyük darbe olacaktı.

Kanûni Sultan Süleyman'ın, aynı asırda bir Avrupalı tarafından yapılmış olan resmi

(ÜÇÜNCÜ SEFER-İ HÜMAYUN)

MOHAÇ MEYDAN

MUHAREBESİ

(20 Ağustos 1526 - 21 Zilkade 932)

Çarşamba

Üçüncü Sefer-i hümayuna çıkışın sebepleri şunlardır:

Macaristan, Osmanlı devleti aleyhine İran ile ittifak muahedesi akdetmek üzere müzakerelerde bulunmaktadır.

Macaristan, Eflâk işlerine müdahale etmekte, Ulah zadenini metbuları olan Türkler aleyhine kışkırtmakta ve karışıklıklar çıkartmaktadır.

Almanya ve Macaristan'ın, kuvvetli İran devleti ile Osmanlı imparatorluğu aleyhine bir ittifak aktederek doğu ve batıdan aynı zamanda hücumla geçmeleri elbette Türkiye için bir felâket olabilirdi. Binaenaleyh, bu ittifak tam fiili bir şekil almadan, iki taraftan birini saf harici yapmak, Osmanlı devleti için hayati ehemmiyeti hâizdir. Kanûni Süleyman, Çaldıran'da Yavuz Selim'den yediği darbenin tesirinden daha kurtulamamış olan, o sıradaki İran Şahı Tahmasb'ın, mütereddit durumundan istifade ederek, İran'a yapılacak seferi daha sonraya bıraktı ve önce, Orta Avrupa'da, Şarlken imparatorluğunun nüfuzunu kırmağı daha uygun buldu.

23 nisan 1526 da Kanûni Sultan Süleyman'ın muhteşem Türk ordusu, ikinci defa Orta Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'dan hareket etti. Kanûni'nin birinci seferi, Belgrad üzerine 1521 yılında vukua gelmişti.

Kanûni Süleüman, sefere çıkmadan önce Hazreti Ebâ Eyyubül Ensari'nin, Şeyh Vefâ'nın, büyük babası Bayezid'in ve babası Yavuz Selim'in türbelerini ziyaret etti. Bu ziyaret-

ler sırasında yanında, sevgili veziri damat İbrahim paşa da vardı.

Muhteşem Türk ordusunun Avrupa içerilerine doğru harekete geçtiği haberi, Charles Quint'i ve Macar kralı Layoş II. yi büyük bir telâşa düşürdü. Macar kralı, bütün Avrupa devlet ve milletlerinden yardım istedi. O sıradaki Avrupa siyasi durumuna göre Avrupa'dan fazla bir yardım görmesine imkân yoktu. Lehistan, Eflâk ve Boğdan ile ittifak aktederek onların yardımını temin etmeğe çalıştı.

Türk ordusu İstanbul'dan hareketinden 26 gün sonra 19 mayıs cumartesi günü Filibe'ye geldi. Rumeli beylerbeyi ve sadrâzam İbrahim paşa, padişahı burada karşıladı. Mevsim çok yağmurlu idi. Yollar bataklığa dönmüştü. Harekât çok zor oluyordu. 29 mayısta Sofya'ya muvasalât edildi. Sadrazam İbrahim paşa, 3 haziranda Eflaklar köyünden itibaren ordudan ayrılarak Rumeli askeri ile birlikte ileri gönderildi. Fakat biraz sonra 19 haziranda Morava boyunda orduya iltihak ederek padişaha maruzatta bulunduktan sonra Tuna üzerinde müstahkem ve mühim bir mevki olan Petervaradin kalesinin fethine memur edildi.

Bu sırada Sava nehri üzerine yapılması emredilmiş olan büyük köprüünün inşasının tamamlandığı haberi geldi. Padişah (9 Temmuz — 29 Ramazan) da Belgrad'a vasil oldu. Bayramı burada geçirdi.

10 temmuzda Tuna donanması da Belgrad önüne gelmiş bulunuyordu. Bu donanma 800 küçük nehir gemileri ve sandallardan mürekkepti. Bu gemiler top ve deniz piyadesi getirmişti.

14 temmuzda Petervaradin muhasarası başladı. Bu kale Belgrad kalesinin 56 kilometre kuzey batısında Tuna nehri- nin hemen güneyindedir. Petervaradin, Tuna, Sava ve Drava nehirlerinin ortasında kalan ve doğudan batıya uzanan Esklavonya mıntakasındadır. Bu kale zaptedildikten sonra Tuna nehri geçilince, geniş ve dümdüz Macaristan ovası Osmanlı ordularına açılır.

15 temmuz günü yapılan hücum ile şehir zaptedildi ise de kale mukavemete devam etti. İç kale de ancak dört gün

dayanabildi. 14 üncü günü, yani 27 temmuzda, lâğımlar patlatılarak zaptolundu.

Bundan sonra İlok veya Uylak kalesi yedi günlük bir muhasaradan sonra sekizinci günü fethedildi. Bu, birbirini müteakip muvaffakiyetler karşısında, Drava nehri üzerinde bulunan «Eszek == Osiyek» kalesi de kendiliğinden Türk ordusuna teslim oldu (8 Ağustos 1526).

19 Ağustosta, beş günde inşası ikmal edilmiş olan ve uzunluğu 284 arşın ve genişliği iki arşın olan Drava köprüsü üzerinden geçildi. Ağırlıkların geçirilmesi daha iki gün sürdü. Bütün ordu geçtikten sonra Kanûni Süleyman köprüyü yıktırdı. Bu, Kanûni'nin Macar ovasında geçici bir askerî gezinti yapmak değil, yerleşmek niyetinde olduğunu gösteren en güzel delildir. Ve aynı zamanda kuvvetine güvenmenin bir gösteresidir.

Köprü geçildikten sonra Türk ordusu Tuna boyunu takip ederek kuzey - batıya doğru ilerledi. Macar ordusunun da Mohaç istikametinde ilerlediği haberi alınmıştı.

Mohaç, Tuna nehrinin, Drava'dan ayrıldıktan sonra kuzeye doğru ilerlediği istikamette ve Tuna'nın batısındadır. Mohaç ile Tuna arasında geniş bir bataklık mevcuttur.

Türk ordusu İstanbul'dan çıkışından itibaren dört ay altı gün sonra Mohaç önüne 1500 kilometrelik bir yürüyüşten sonra vasil olmuştur. Türk ordusu hareket üssünden bu kadar uzakta ve bir düşman ülkesi içinde harp etmek gibi gayri müsait bir durumda olmasına rağmen Macar ordusu Mohaç'a gelinceye kadar pek kısa bir yolu takip ederek hiç yorulmamış ve aynı zamanda kendi memleketi içinde harbi kabul etmek gibi müsait bir durumda bulunmuştur.

Harp başlıyor:

İki tarafın asker ve mühimmat miktarları üzerinde doğu ve batı kaynaklarında birbirini tutmayan rakamlar zikredilir. Usulen batı kaynakları Türk ordusunu pek fazla, Macar

ordusunu pek az göstermekten zevk alırlar. Böylece Türk zaferinin kıymetini azaltmağa gayret ederler.

Türk ordusunun, bundan evvelki Çaldıran ve Ridâniye muharebelerinde muvaffakiyetini teminde başlıca âmillerden olan 300 adet yepyeni topu vardır. Buna mukabil tesir kabiliyeti Türk toplarına nazaran daha az olmak üzere Macar ordusunda ancak 100 kadar top mevcuttur.

Macar ordusunda, hemen bütün Avrupa milletlerinin askerleri bulunuyordu. Lehistan ve Papalıktan gelen kuvvetlerle Hırvatlar, Çekler, Slovaklar ve Slovenler de mevcuttu.

Macar ordusunun miktarı 100 binden aşağı değildi. Hatâ ekseri kaynakların rivâyetine göre bu miktar 150 bine yakındı.

Türk ordusunun mevcudu ise azamî tahminle 100 bindi.

Macarların zırhlı süvarileri korkunç bir kuvvetti ve en ziyade buna güveniliyordu.

Mohaç ovasının güney doğusunda Tuna ile Mohaç arasında Türklerin Karasu dedikleri bataklık bulunmaktadır.

İki tarafın harp nizamı şöyledir:

Kanûnî Süleyman, bugün «Türk tepesi veya Hünkâr tepesi» denilen mevkie otağını kurdurmuştu. Burası bütün Mohaç ovasına hâkimdi.

Muharebe nizamında padişah merkezde bulunuyordu. Sol cemahta Rumeli askeri ve 150 topu olan bir topçu takımı ile veziri âzam İbrahim paşa, sağ cemahta Anadolu askerleri ve topçularla Anadolu beylerbeyi Behram paşa yer almıştı. Öncü olarak akıncı askerlerinin başında Yahya Paşa-zâde Bâli bey, artçı olarak ta yine akıncı süvarileriyle Ferhad beyzâde Hüsrev bey yer almışlardı.

29 Ağustos sabahı Kanûnî Süleyman sabah namazını kıldı. Bütün kalbi ile Allahına yalvardı, dua etti. Sonra askere karşı çok belîğ bir hitabede bulundu. Zırhını giydi, başındaki tulganın üzerine üç adet sorguç taktı.

Askeri teftiş etti, sancakları selâmladı. Otağına geldiği vakit, muharebe emrini vermezden evvel, ordunun bütün rüesasını bir harp meclisinde topladı. Hüsrev bey kumandasındaki ihtiyar akıncıların da bu mecliste hazır bulunmasını

istedi. Bu harp toplantısı hakkında Peçevi'den bir parçayı hülâsaten alıyoruz:

(Merhum Ali dededen işittim. İbrahim paşa Rumeli alaylarını birleştirdikten sonra padişahın huzuruna geldikte serhad ümerasını davet ile müzakere olunması ferman buyurulur. Ümeraya çavuşlar gönderilir. Hüsrev bey hepsinden evvel gelir. Padişahın bulunduğu tepeciğe çıkması emrolunur. İbrahim paşa ayakta, diğer vezirler de padişahın karşısında idiler.

İbrahim paşa Hüsrev beye hitaben:

«Serhad beylerisiniz, saadetlû padişahımız sizden müşavere ister. İşte Mohaç sahrası, lâkin henüz düşmandan eser yok. Tedbir nedir?..»

Deyince Hüsrev bey padişaha dönerek:

«Saadetlû padişahım, biz serhadde (hudut boyunda) müşavereyi, serhadın gün görmüş ihtiyarlarıyla ederiz. Kendi reyimizle iş görmeyiz. Ferman olursa varıp söyleşelim.»

Dedi. Padişah:

«O müşavere edilecek adamları buraya getiriniz!» diye emretti.

Hüsrev bey, aşağıda duran adamlarından birine:

«Tiz varın, Koca Alaybeyi, Kara Osman, Mehmed Subaşı, Adl-Toca, Balaban çeribaşı müşavereye gelsinler!» diye söyledi.

Bu adam gittiği gibi Adl-Toca dediği Bahadır ihtiyar çıkageldi. Cebesi arkasında, toğolgası başında, kepenegi terkinde, bir kırçıl ihtiyar.. Tıraş ama, bıyıkları toğolgasından her biri düşmana bir ok gibi çıkmış... Hüsrev bey, bunu davet üzerine geldi sanarak:

«Bire Adl-Toca, padişah müşavere emrediyor!» dedi.

Koca ihtiyar:

«Burada dövüşmekten başka müşavere mi olur? Beni Koca Alaybeyi size gönderdi. Düşman alayları görünmüş, Çarhacılar tutuşmuş, geliniz, sancığınızın altında bulununuz!»

Dedikten sonra durmayıp döndü ve atını, kendi alayına doğru sürdü.)

(Peçevi, sahife 90 — 91).

Hüsrev bey veya Bâli bey padişaha:

«Düşman demir kale gibi Pülâda müstağrak olduğundan maada birbirine zincir gibi bağlıdırlar. Bu şekilde nereye hücum etseler takat getirilemez. Onlar bizim üzerimize yürüttükleri gibi iki tarafa ayrılmalıyız. Geçtikleri gibi üzerlerine hücum ederiz. Şimdiye kadar hep böyle cenk edilmiştir. Lâkin bizim askerin arkası ağırlıklarla malamal iken düşmana yol verilemez. Mağlûbiyetin bizim tarafta olması ihtimaldir» diye arzetti.

Bu rey kabul edilerek ağırlıklar ordunun arkasında uzak bir yere konuldu.

Nihayet Bâli bey, düşman bayraklarının görüldüğünü padişaha haber verdi. O vakit Kanûnî Süleyman da kendi sancaklarını açtırdı ve gözleri yaşlanarak:

«İlâhi! Kudret ve kuvvet senden, imdat ve himaye senden! Ümmeti Muhammed'e nusret nasıp eyle!» diye yüksek sesle dua etti. Padişahın bu samimi tavır ve hareketini gören askerin de gözleri yaşardı, derin bir heyecan bütün safları dolaştı.

Artık muharebeye çok zaman kalmamıştı. Kanûnî düşman askerlerinin yaklaşmasını bekliyordu.

Bir rivâyete göre Osmanlı ordusunun nizamını Kanûnî, arka arkaya üç saf halinde tertip etmiştir. Hammer bu terbiyi kabul eder. Bu tertibe göre, Yahya paşa oğlu ve Semendire beyi Bâli bey, dört bin zırhlı süvari ile öncü idi. Onun arkasında Rumeli askeri ve 150 top ile veziri âzam İbrahim paşa geliyordu. Anadolu askerleri, diğer toplarla birlikte ve Behram paşa kumandasında veziri âzamın arkasında bulunuyordu. En sonra da, Yeniçerilerle birlikte beraber bulunduğu du. En sonra da Yeniçeriler, sipâhiler ve Hüsrev bey kumandasındaki Bosna süvarileriyle Sultan Süleyman geliyordu. Pâdişâh'ın Yeniçerilerle birlikte beraber bulunduğu üçüncü saf, bataryaların yakınında dağa arka vermişti.

Nihayet ikinci üzeri Macarlar taaruza başladılar. Macarların ilk safları Pierre Pereney ve Papas Paul kumandasında olarak, Rumeli askerinin üzerine müthiş bir hücumla geçmişlerdi. Kanûnî'nin tesbit ettiği plân mucibince Rumeli askeri, hafif çarpışmaları müteakip ikiye ayrılarak Macarların ortaya alınmasını temin etti.

Bu sırada Bâli ve Hüsrev beylerin akıncıları iki yandan hücumu geçerek macarları kısıkaç içine almağa başladı. Bu hal, o zamana kadar topluca hücum etmekte olan Macarların ikiye ayrılmasını mucip oldu.

Yine bu sırada 30 - 35 kadar Macar asilzadesi, orduyu yarıp padişahın otağına kadar girerek padişahı öldürmeğe yemin etmişti. Yeniçeriler savaş halinde oldukları için padişahın etrafında pek az bir kuvvet kalmıştı. Bu halden istifade eden bu fedai Macarlardan Marczali ile iki arkadaşı, tâ Kanûni'nin yanına kadar yaklaşmışlardı. Diğer arkadaşları padişaha bu kadar sokulamadan öldürülmüşlerdi. Kanûni Sultan Süleyman, üç Macar fedaisi karşısında tek başına kalmış ve bizzat mücadelede mecbur kalmıştı. Üç şövalye ile tek başına dövüşen padişaha birkaç ok isabet etti ise de padişahın zırhını delemeydi. Üç şövalye padişahın kılıcı ile öldürüldü.

Ridâniye meydan muharebesinde de Yavuz'u öldürmek için Mısır Kölemenlerinden bir grup fedai de bu şekilde hareket etmişlerdi.

Osmanlı ordusunun merkezine yaptıkları şiddetli hücumların neticesinde Macarların artık zaferi kazandıklarına kani oldukları bir zamanda önleri açılmış olan Türk topları, kütle halinde hücum etmekte olan Macarların üzerine hep birden gülle yağdırmağa başladı. Bir anda Macar safları boşaldı, karma karışık oldu. Macar saflarındaki birlik bozuldu. Küçük gruplar halinde ve plânsız bir şekilde dağınık olarak savaşmağa başladılar. Bu sırada da Bâli ve Hüsrev beylerin akıncılarının iki yandan başlıyan kısıkaçları daralmağa başlamıştı. Daha tamamen imha edilmemiş olan Macar kuvvetlerini, Yeniçeriler merkezde oyalarken süvari kuvvetleri yıldırım gibi yandan ve arkadan Macarları müthiş bir hücumla perişan etti.

Asıl meydan muharebesi şöyle böyle iki saat kadar ancak sürmüştü. Bu kadarcık kısa bir müddette 100 bini aşan, zırhlı müthiş Macar ordusu, tamamen imha edilmiş bulunuyordu.

Ölenlerin dışında kalan Macar askerleri kaçmak için sağa sola kendilerini atmağa başladılar. Türk akıncıları, Macarların iki tarafını sarmış olduğu, merkezi de Yeniçeriler kapamış bulunduğu için kaçacak bir tek yol kalmıştı. Türk ordusu da Macarları bu noktaya sürüyordu. Bu açık olan taraf ta meşhur Karasu bataklığı idi!.

Mohaç sahrasında 25 bin Macar askeri yerde yatıyordu. Geride kalanlar da can havliye Karasu bataklığına saplanarak boğuldu. Toy Macar kralı da bu hengâmede bataklığa sürüklenerek öldü.

Macaristanın talihi, bu meydan muharebesiyle artık taayyün etmişti. Türk ordusunda herkesin gece mevkiinde durması için tellâllar bağırdı. Muhteşem mehter takımı gece yarısına kadar o günün zaferini tesit için çalındı.

Ertesi günü Kanûni Süleyman, veziri âzam İbrahim paşa ve ikinci vezir ile muharebe meydanına gezerken «Koca Alaybeyi» nin çadırı önünde selâma durduğunu gördü. İbrahim paşaya dönerek:

«Koca Alaybeyini çağır, şimdi tedbir nedir sor!» dedi.

İbrahim paşa Koca Alaybeğine padişahın sualini tekrar etti. Alaybeyi:

«Padişahım, dikkat et ki domuz, yavrularını büyütmesin!» cevabını verdi. Padişah gülerek ona bir avuç altın verdi. (Peçevi, Sahife 95 - 96).

Ertesi gün Kanûni Süleyman, İstanbul'dan getirilmiş olan erguvanî çadırın altına kurulan tahta oturarak vezirlerin, beylerbeyilerin tebriklerini kabul etti.

Padişah veziri âzamin başına kendi eliyle bir sorguç koydu ve diğer vezirlere Hil'atler verdi. Sonra defterdarlar, düşman ölülerini sayarak defnettiler. 20 bin piyade, dört bin süvari maktul düşmüştü. Yedi çavuş memleketin belli merkezlerine zafernameler götürdü.

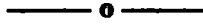
Bu zafernameleri İstanbul'a yaralı Hüseyin, Bursa'ya Cinci Hüseyin, Şam'a Korkut, Kahire'ye Ayas paşanın kardeşi Müteferrika Mehmed bey, Diyarbakır'a Deli İskender, Karaman'a Düzeni Güzel Sinan, Haleb'e Kör Cafer, Edirne'ye Memlûk delikanlılarından biri götürdü.

Kanûnî Süleyman, validesine de ayrıca bir mektupla zaferini bildirdi.

Bu muhteşem zaferin en büyük şerefi iradesi, cesareti ve harp tâbiyesindeki bilgisi ile Kanûnî'ye aittir. Fakat asırlarca şöhretini muhafaza eden, Bâli beyin çevirme hareketi de zaferin kazanılmasında en büyük âmillerden biridir.

Mohaç meydan muharebesi, kat'î neticeler veren dünya meydan muharebelerinin başında gelir. Bu zaferle, altı yüz senelik bir Macar krallığı tarih sahnesinden silinmiştir. Bu muharebede Macar şövalyeleri muhakkak ki büyük bir cesaret ve vatanperlikle harp etmişlerdir. Fakat bu münferit cesaret, Türk harp usullerinin, toplarının üstünlüğü ve Türk ordusunun intizam ve mükemmelliyeti karşısında bir işe yaramamıştır.

1 eylül tarihinde divan kararı üzerine Budin şehri üzerine yürütmesi emri verildi. Macarların son mukavemetlerini de kırmak için memleket içine akıncılar sevk edildi. Fakat padişah, bu akınlar sırasında esir alınmasını yasak etti.

Budin teslim oluyor:

(11 eylül 1526)

Eşsiz bir zafer kazanan Kanûnî ve ordusu 3 eylülde Moğaçtan kalkarak Budin üzerine yürüdü. Moğaç zaferinin tesiri o kadar büyük olmuştu ki, hiç bir varis bırakmadan ölen kralın karısı kraliçe Marie —ki Charles Quint'in kız kardeşi— alelacele hükûmet merkezi olan Budin'i terkederek kaçtığı gibi, birçok Macar asılladeleri ve devlet erkânı da şehri terketmişlerdi. Bu suretle şehir sahipsiz kaldığından halk Budin üzerine gelmekte olan Türk hâkanına şehrin anahtarlarını Foeldward kasabasında takdim ettiler.

Padişah halkın can ve malına taarruzu şiddetle yasak etti. Şehre giren Türk ordusu bu emre itaatle en küçük bir taş-

kınlık dahi yapmadı. Fakat şehre girildikten sonra şehrin büyük kilisesi ile iki mahallesinde çıkan yangından Kanûnî çok müteessir oldu ve yangının derhal söndürülmesine sad-râzam İbrahim paşayı memur etti.

Kanûnî Süleyman, Budin'de kralın sarayına yerleşti ve avcılık köşkünü gezdi. Kanûnî Kurban bayramını Budin'de geçirdi.

Tuna nehrinin kıyısında olan Budin şehrinin karşısında Peşte şehri vardı. İki şehir arasındaki Tuna nehri üzerine 13 eylülde bir köprü yapılmaya başlandı ve 19 eylülde köprü tamamlandı. Köprünün uzunluğu 980 arşindi.

Türk ordusu 21 eylülde bu köprüden karşı sahile geçti. Peşte önünde padişahın otağı kurulmuştu. Kanûnî Süleyman Budin'de on gün kalmıştı. Bu müddet içinde Macar krallık hazinesi, iki büyük tunç şamdan, üç heykel, Macar kralı Mathiat Karvinos'un zengin kütüphanesi, sarayın ve kalenin topları Tuna yoluyla İstanbul'a gönderilmiştir.

İstanbul'a nakledilen «Apollon Diyana, Hercul» heykelleri, Sultanahmed meydanında İbrahim paşa sarayının önüne dikilmiştir.

Kanûnî Süleyman Budin'de, kral sarayının muhafazası için bir miktar asker bıraktı. Buda-Peşte ve civarından alınan yüz binden fazla esir, gemilerle İstanbul'a sevk edildi ve İstanbul'da ve Selânik'te yerleştirildi.

İstanbul'a dönüş:

24 eylülde Kanûnî Süleyman, üç günlük bir ikametten sonra Peşte'den ayrıldı. Kanûnî Peşte'de Macar asilzadelerinden birçoğunu huzuruna kabul ederek onlara «Erdel = Transilvanya» voyvodası «Szapalai» i Macar kralı olarak tayin edeceğini bildirdi. Ekseri Macar milliyetperverlerinin namzedi Szapalai idi.

Mohaç zaferi, Macar istiklâline son vermiş, onu Osmanlı tabiiyetinde bir devlet haline koymuştu.

O zamana kadar, yâni müstakil bir Macaristan mevcut olduğu müddetçe Osmanlı imparatorluğu ile Habsburg hânedanının, yâni Almanya imparatorluğunun doğrudan doğruya teması mevcut değildi. Macaristan'ın fethi ile Osmanlı devleti Almanya ile temas haline gelmiş oldu.

Artık İstanbul'a dönülmektedir. Yolda Tisa nehri üzerinde bulunan Szegedin şehri işgal edildi (28 eylül). Bu şehir, vaktiyle İkinci Murad zamanında Hristiyan devletlerle bir muahedenin aktedildiği şehirdir ki, muahedenin imzasını müteakip İkinci Murad saltanattan ferağat etmişti.

29 Eylülde «Baçka = Baç» kasabası da ele geçirildi. Baç kalesiyle Petervaradin arasında bataklıklarla çevrilmiş bir ova vardır. Macar asılzade ve vatanperverlerinden birkaç bin aile, mallariyle birlikte buraya çekilerek burayı müstahkem bir ordugâh haline koymuşlardı. Böyle bir mukavemet yuvası haliyle bırakılamazdı. Yapılan müsademe çok şiddetli oldu. Macarlar burada takdire şayan bir cesaretle çarpışarak mukavemet ettiler. Bu mevkiin zaptı, Osmanlı ordusuna oldukça mühim zayiata mal oldu. Hattâ Yeniçeri Ağası Şucâ Ağa, Samsuncu başı, Yeniçeri Çavuşu ve daha bir takım zabıtlar şehit düştü. Fakat neticede Macarlar mağlûp edilerek pek çok mal ve esir alındı.

Bundan sonra ordu yine yoluna devam ederek 12 ekimde Belgrad'a geldi.

— 0 —

Macaristan kralı

Jean Szapolya :

Mohaç meydan muharebesinde Macaristan Kralı Layoş II. hiç bir varis bırakmadan harp meydanında maktul düştü. Karısı ve Charles Quint'in kız kardeşi kraliçe Marie

de Budin'den kaçıp gitmişti. Böylece krallık tahtı sahihsiz kalmıştı.

Macaristan krallık tacı için iki namzet vardı.

1 — Macar asılladelerinin en zenginlerinden «Erdel = Transilvanya» voyvodası Yanoş - Kral = Sapolayı Yanoş = Jean Szapolya) idi.

2 — Ölen kral Layoş II. nin hem kayınbiraderi, hem eniştesi ve Almanya imparatoru Charles Quint'in küçük kardeşi, Avusturya arşidükü Ferdinand.

Macar Milliyetçi asılladeleri, bir Alman olan Ferdinand'dan ziyade, Macar olan Szapolya'yı tercih ediyorlardı. Buna rağmen Ferdinand'ı isteyenler de mevcuttu.

Szapolya, Macar tacına sahip olabilmek için Osmanlı padişahına, Ferdinand da ağabeyisi Almanya imparatoru Charles Quint'e dayanıyordu.

Nihayet Masar asılladeleri yeni kralı seçmek için Macaristan'ın Tokay şehrinde Diet meclisinde toplanarak 16 ekimde Macaristan krallığına milli namzetleri olan Szapolayı seçtiler. Fakat bu seçim ile Macaristan krallığı meselesi kökünden halledilmiş olmadı. Çünkü bunu bir takım Macarlarla beraber Ferdinand tanımadı.

Kanûni Süleyman Belgrad'dan hareketle 13 kasım 1526 da İstanbul'a döndü.

Macar tacı meselesi Orta Avrupa'nın mühim bir meselesi olarak hâlâ meydanda idi. Szapolay'ın Tokay Diyet Meclisinde Macar kralı seçilmesinden bir ay yirmi yedi gün sonra ikinci bir Diyet Meclisi, Budin şehrinin kuzey doğusunda ve Viyana'nın 75 kilometre doğusunda bulunan «Pressburg= Bratislava» şehrinde toplanarak Arşidük Ferdinand'ı Macaristan kralı ilân etti.

Macaristan böylece iki nüfuz mıntakasına ayrılmış oluyordu. Orta Macaristan ile «Erdel = Transilvanya» Osmanlı devleti himayesinde Szapolay'ın idaresinde, kuzey batı ile batı tarafı da Ferdinand'ın elinde kalmıştı.

(Bu sırada Anadolu'da bir takım isyan hareketleri vukua geldi. «Kalender isyanı» denilen bu tipik isyanla, İstanbul'da Kaabız meselesi, kitabımızın tasnifine göre «İç Olaylar» bahsinde mütalâa edilecektir. Aynı zamanda yine bu sırada veziri âzam «Pargalı» Makbul İbrahim paşaya fevkalâde salâhiyetleri havi bir takım ünvan ve vazifeler tevcih edilmiştir. 28 Mart 1529 da sadrâzamlık ünvanına ilâveten «Seraskerlik», yani «Başkumandanlık» verilmiş, 27 nisanda da «Rumeli beylerbeyliği» tevcih olunmuştur. Bu suretle İbrahim paşa, muazzam Osmanlı imparatorluğunun siyasi, idari bütün kollarına hiç bir devirde görülmemiş salâhiyetlerle hâkim duruma geçmiştir. Bu bahis te yine «İç Olaylar» kısmında tafsilâtiyle izah olunacağı için burada bu kadar işaret ederek geçildi.)

**Kanûni Süleyman'ın birinci Viyana muhasarasına
alt resim. (Ricaud'dan)**

DÖRDÜNCÜ SEFER-İ HÜMAYUN

«BİRİNCİ VİYANA MUHASARASI»

(27 eylül — 14 Ekim 1529)

1527 — 1528 senelerinde Balkanlarda Türk akıncılarının akımları devam etmekte idi. Bosna, Dalmaçya taraflarında birçok kale ve şehirler zaptolundu. Bu akınlar Bosna beylerbeyi Hüsrev bey ile Semendire beyi Yahya paşazade Bâli bey tarafından yapılmakta idi. Bosna taraflarında fethedilen en mühim kasabalar (Yayçe, Banyaluka, Sokol, Blojesero, Orbovatz, Levatz, Serepwar, Aparuc, Derga, Bossatz ile Creben) dir.

Hırvatistan'da (Kırbova, Lika, Udbina) Esklavonya'da (Pojega, Modrusch), Dalmaçya'da (Urana) kaleleri de zaptolunmuştur.

1528 senesinde, Kanûni Sultan Süleyman yeni bir Macaristan seferi için hazırlanmaktadır. Çünkü, Macaristan üzerinde krallık iddiasında bulunan iki müddeinin bulunuşu, Orta Avrupa'nın huzurunu kaçırmıştı.

1528 senesinde Kanûni Süleyman Orta Avrupa'dan gelen iki elçi heyetini kabul etti.

Bu elçi heyetinden birisi, daha evvelki bahiste, Kanûni tarafından Macaristan krallığına tayin edilmiş olan «Zapolya Yanoş» tan geliyordu. Elçinin adı «Jerom Lasczky» dir. Bu elçi aslen bir Leh asılzadesidir ve bilhassa siyasî müzakere-lerde muvaffak olan bir şahsiyettir.

Lasczky İstanbul'a gelir gelmez evvelâ vezirleri ziyaret etti. Elçi, İstanbul sarayında garip bir nüfuza sahip bulunan

ve Venedik doç'u Andrea Gritti'nin veled-i tabiisi bulunan Louis Gritti ile sıkı dostluk tesis etti. Bu Gritti, sadrâzam İbrahim paşanın fevkalâde itimadını kazanmış bir kimse idi. Onun tavassutu ile Lasczky, İbrahim paşa tarafından iltifat görmeğe başladı.

Zapolya'nın bu elçiyi göndermesinin sebebi vardır. Macaristan tacını iddia eden Avusturya Arşidükü Ferdinand ile Zapolya arasında mücadele başlamıştı. İki kral namzedi arasında vukua gelen Tokay meydan muharebesinde Zapolya mağlûp olmuş ve bunun üzerine bir taraftan kayınpederi olan Lehistan kralından, diğer taraftan da Osmanlı padişahından yardım istemek zorunda kalmıştı. İşte elçi Lasczky'nin gelişinin sebebi bu idi.

İbrahim paşanın ilk mülâkatta bu elçiye hitap şekli enteresandır. İbrahim paşa şöyle diyordu:

(Niçin metbuun Macaristan tacını padişahıdan daha evvel istememiştir? Ofen yangını ile kral köşkünün muhafazası ne demek olduğunu anlamadı mı? Burada her şeyden malûmat alınmıştır. Arşidükün «Ferdinand'ın», senin efendinin değerlerinin ne olduğu anlaşılmıştır. Hıristiyanlığın öteki prenslerinin de ne yapabilecekleri malûmdur.)

Kurnaz elçi, İbrahim paşanın gururunu okşamanın işleri kolaylaştıracağını öğrenmişti. Verdiği cevapta:

(Efendim Zapolay, yalnız padişahın dostluğunu değil, onun üzerinde tam bir nüfuzu olan zatın da teveccühüne mazhar olmak ümit ve arzusundadır) dedi.

Pargalı İbrahim paşa, görülmemiş bir sür'atle en yüksek mevkilere ulaştırmanın gururu içinde idi. Bu sözlerden pek memnun kalarak elçiye daha fazla iltifatlarda bulundu.

Padişah Lasczky'yi kabul ettiği vakit:

(Metbuunun sadakatini memnuniyetle kabul ediyorum. Şimdiye kadar hükûmeti, sureti fiiliyede hiç bir vakit onun olmamıştır. O hükûmet, fetih ve kılıç hakkıyla benimdir. Lâkin bana intisabına mükâfat olarak Macaristan'ı terkettikten başka Avusturya'nın Ferdinand'ına karşı onu en müessir surette himaye edeceğim. Müsterih olabilir.)

Bu mülâkattan sonra İbrahim paşa elçiye:

(Şimdi metbuuna artık kral diyeceğiz. Transilvanya Ban'ı değil.. Padişahımız, hükümdarının düşmanları üzerine bizzat yürüyecektir..)

Müzakereler bir ay kadar sürmüş 28 şubat 1528 de Macaristan ile bir muahede aktedilmiştir. Bu muahede ile Macaristan tamamen Türk himaye ve hâkimiyetine girmiş oluyordu.

Kanûnî Sultan Süleyman yeni bir sefere hazırlanırken, İstanbul'a Avusturya Arşidükü Ferdinand'dan üç kişilik bir elçi heyeti geldi. Bu elçi, Avusturya'nın Türkiye'ye gönderdiği ilk elçi idi. Bu üç kişilik heyetin başında Jean Hobordansky bulunuyordu. Yanında da iki elçi daha vardı.

Bu heyet padişahıtan imdat istemeğe gelmemişti. Bilâkis Macaristan'dan alınan arazinin geri verilmesi karşılığında bir sulh akti istemeğe gelmişti.

Veziriâzam İbrahim paşa Jean Hobordansky'den, geri istenilen şehir ve kalelerin listesini görmek istedi. Bu listedeki bir kısım kalelerin isimleri şunlardı:

(Belgrad, Şabaç, Salankamen, Varadin, İllok, Serena, Atzia, Vednek, Kropa, Yayçe, Zwetzy, Banyaluka, Zemlin, Onova, İrek, Zanzeneh, Peçe, Orsova, Nihaldi, Scardona, Ud-bina, Segedin, Novgrad, Zadvin...)

Veziriâzam İbrahim paşa, bu küstahça ve mağrurane istekleri görünce:

(Nasıl olup İstanbul'u da istemediğinize hayret ediyorum..) demişti.

Avusturya elçilerinin mağrurane ve küstahça tavır ve hareketleri İstanbul'da hiç hoş gitmemişti. Bunun üzerine elçiler ikametgâhlarında mevkuft tutuldular. Bu mevkufiyet dokuz ay sürdü, serbest bırakıldıktan sonra elçilere Sultan Süleyman şu sözleri söyledi:

(Metbuunuz bizimle bugüne kadar dostluk ve iyi komşuluk münasebetlerinde bulunmadı. Lâkin yakında bulunacak-

tır. Kendisine söyleyebilirsiniz ki bütün ordularımla gelip ona mülâki olacağım ve istediğini kendim vereceğim!)

Bu, Avusturya'ya karşı harp ilânı demektir.

Nitekim Kanûni Sultan Süleyman (10 Mayıs 1529 — 2 Ramazan 935 pazartesi) günü İstanbul'dan Viyana seferi için hareket etti.

Bu seferin açılmasındaki sebebi, yukarıdan beri bahsettiğimiz vak'alarla da anlaşılacağı veçhile kısaca şöyledir:

(16 ekim 1526 da Tokay Diyet Meclisinde, Kanûni Süleyman'ın da müzaheretıyla Macaristan krallığına, Macarların en zengin ve asil sülâlesinden (Transilvanya = Erdel) voyvodası Zapolay Yanoş seçilmişti. (Osmanlı tarihlerinde buna «Yanoş Kral» denir.) Buna mukabil 16 aralık 1525 te Pressburg'da toplanan diğer bir Diet meclisinde de Macaristan krallığına, Almanya imparatoru Charles Quint'in kardeşi, Avusturya Arşidükü Ferdinand seçilmişti.

Kısa bir müddet sonra Ferdinand Bohemya krallığına da seçilerek Zapolay'a nazaran çok kuvvetli bir duruma gelmiştir. Bunun üzerine iki hükümdar arasında vukua gelen Tokay meydan muharebesinde Zapolay mağlûp olarak Buda-Peşte'yi, Ferdinand'a kaptırmış ve yukarıda da söylediğimiz gibi Kanûni Sultan Süleyman'dan yardım istemek zorunda kalmıştır.

Kanûni Süleyman, Mohaç zaferiyle ve kılıç hakkıyla zaptettiği Macaristan'ın, Alman asıllı bir hükümdarın eline geçmesine müsaade edemezdi. Osmanlı imparatorluğu için bu, çok vahim neticeler doğurabilirdi.

İşte Viyana seferi denilen (Dördüncü Sefer-i Hümayun) bu sebepler yüzünden açılmıştır.

Türk ordusu Edirne, Filibe üzerinden Sofya'ya 20 hazi-randa vasil olmuş, burada altı gün kalınarak tekrar harekete geçildiği sırada Eflaklar köyünde veziriâzam ve aynı zamanda Serasker ve Rumeli beylerbeyi ünvanlarını şahsında toplamış olan İbrahim Paşa, ordunun bir kısmı ile burada padişah-tan ayrılarak önde gitmeğe başlamıştır.

17 temmuzda Belgrad'a vasıl olunduğu sırada bir kısım Macar asilzadeleri Türk ordugâhına gelerek padişaha itaat ve tabiiyetlerini arzettiller. (15 ağustos 1529). 18 Ağustosta Türk ordusu Mohaç sahrasında konakladı. Burada, Türk himayesi-ni kabul ederek Macar krallığına nail olan (Zapolay Yanoş= Yanoş Kral) altı bin güzide Macar atlısı ile Osmanlı ordusu-na iltihak etti.

Zapolay'ı, veziriâzam ve Serasker İbrahim paşa beş yüz askerle karşılamıştır.

Ertesi günü kral, muhteşem Yeniçeri safları arasından geçerek, Otağ-ı hümayuna yaklaştığı vakit atından inmiş, Otağ-ı hümayuna yaya olarak ilerlemiş, ve Türk hâkanı da bir lûtfu mahsus eseri olan Zapolay'ı, tahtından kalkarak üç adım ilerlemek suretiyle karşılamıştır.

Zapolay, asrın en büyük sultanının önünde hürmetle eği-lerek, elini öpmek şerefine nail olmuştur. Sonra kral ile ve-ziriâzam İbrahim paşa, padişahın tahtının karşısındaki san-dalyelere oturmuşlar, diğer vezirler de iki tarafta ayakta dur-muşlardır.

Türk hâkanı krala, iltifatlarda bulunmuş, huzurdan çı-karken de dört hil'at giydirilmiş, bunun üzerine bu iltifatlara teşekkür etmek için tekrar içeriye giren Zapolay, bir kere da-ha padişahın elini öpmüştür.

Bu sırada meşhur Macar tacının, muhafızı bulunan (Clau-de Pereny) tarafından kral Ferdinand'a kaçırılırken Drava nehri boyunda, bir kale beyi tarafından ele geçirildiği haberi geldi. Bunun üzerine Kanûnî Süleyman tarafından Macar ta-cının getirilmesine İzovrnik Sancak beyi küçük Bâli Bey, mayetine verilen bir kuvvetle memur edildi.

Bu taç, Macarları hristiyan dinine soktuğu için, ilk Ma-car kralı Etienne'e, Papa tarafından 1000 tarihinde verilmiş ve o zamandanberi her yeni Macar kralı, taç giyme merasiminde hep bu tacı giymiştir. Birinci Viyana muhasara-sından dönerken 30 Ekim 1529 tarihinde veziriâzam İbrahim paşa bu tarihi tacı at üstünde teşhir ettirdikten sonra, ordu-

nun konakladığı bir yerde üç kişilik bir heyete vererek Kanûni'nin emriyle, kral Zapolya'ya verilmek üzere Budin taht şehrine göndermiştir.

Budin taht şehri, Bohemya kralı Ferdinand tarafından Zapolya'nın elinden alınmıştı. Bu kere Kanûni Süleyman 3 eylül 1529 senesinde ikinci defa Budin'i kuşattı. Yapılan teslim teklifi reddedildiği için muhasara şiddetlendirildi.

Kanûni'nin ordugâhı şehir civarındaki bağlık sırtlar üzerine kurulmuştu. Padişah ve veziriâzam arkalarında adi kürklü kaftan ve başlarında miğfer olduğu halde sık sık istihkâmları keşfe çıkarlardı.

8 eylül 1529 da kale kapılarından biri işgal edildi. Ertesi günü umumî hücum başladı. Kalenin sukut etmesi için daha uğraşmak gerekti. Fakat Türk ordusunun umumî hücumu kalkması karşısında büyük bir korkuya düşen Alman kumandanları, (Taubinger ve Besserer), hayatlarına dokunulmak şartıyla kaleyi teslim ettiler (8 eylül 1529).

Kanûni Süleyman, şehrin yağma edilmesini şiddetle yasak etmişti. Halbuki Yeniçeriler, zaptedilen kasabaları yağma etmek suretiyle ganimet almağa alışmışlardı. Bu kere yağmanın yasak edilmesi Yeniçerileri memnun etmediği gibi bir takım karışıklıklar çıkarmalarına da sebep oldu ve hattâ bu arada Sekbanbaşının başı yarıldı.

Teslim olanlar eşyalarıyla birlikte kaleden çıkıp giderken, esir Almanlardan birisinin, kılıcı ile bir Yeniçeriye öldürmesi üzerine Yeniçeriler de bu esirleri yakalayıp köle olarak satmak suretiyle ganimetten istifade etmiş oldular.

Osmanlı ordusunun Orta Avrupa'da gösterdiği satvet ve muvaffakiyetler karşısında daha fazla Türk hâkimiyetine karşı duramayacağını anlayan Boğdan voyvodası «Beşinci «Petro Rareş» ordugâha gelerek bir tabiiyet muahedesi akdetmiştir.

**Sultan Süleyman taç
ve taht dağıtıyor:
(14 eylül 1529)**

Sultan Süleyman av ile meşgul olduğu bir sırada Sekban başı, Louis Gritti ile birlikte Transilvanya voyvodası (Szapolyay Janos) — (Yanoş - Kral) un çadırına giderek kendisini Budin kral sarayına davet etmiştir. Sekbanbaşı (Yanoş - Kral) ı oradan alıp saraya götürmüş ve orada Arpad Macar sülâlesinin tarihi tahtına oturtmuştur. Koskoca bir krallık tacının giydirilmesi için Kanûni, sadrâzamı veya bir vezir, beylerbeyi veyahut ta Yeniçeri Ağasını memur etmemiş, ikinci derecede bir Yeniçeri vazifelisi olan Sekbanbaşını bu işe memur etmiştir. Osmanlı imparatorluğunun ihtişam ve azameti...

Zapolay, o günden itibaren fiilen Macaristan kralı olmuştur. Şu merasime göre Zapolay'ın krallığı, Osmanlı protokolunda bir validen başka bir şey değildir!

Sultan Süleyman Budin'e bir Türk vali bırakarak, kral Yanoş'u maiyetine almış ve Viyana üzerine yürümüştür. Tuna ile Lethia ırmağının birleştiği yerde bir ada üzerinde bulunan Altenburg işgal edilmiş ve Türk askeri Avusturya topraklarına girerek ganimetler almıştır.

Buradan Semendire Beyi Yahya Paşa-zâde Mehmed Bey kumandasındaki akıncılar piştar olarak ileriye gönderilmiş, bu piştar kuvveti ile «Christophe Von Zedlitz» kumandasındaki düşman kuvvetleri arasında vukua gelen muharebede Türk ordusu muvaffak olmuş ve kumandanla birlikte altı arkadaşını esir edilerek Kanûni Süleyman'a gönderilmiştir (23 eylül 1529).

Kanûni Sultan Süleyman Zedlitz'ten icap eden malûmatı aldıktan sonra bunu bir takım hediyelerle Viyana müdafii Kont Salm'e göndererek, lüzumsuz yere kan dökülmesine meydan verilmeden Viyana'nın teslim edilmesini teklif etmiştir (24 eylül). Teklifin reddi üzerine Viyana'nın muhasarasına karar verilmiştir.

VIYANA MUHARASI BAŞLIYOR

(27 EYLÜL — 16 EKİM 1529)

Yağan şiddetli yağmurlara rağmen büyük bir intizam ile Viyana muhasarası başladı. Kanûnî Süleyman'ın otağı Simmering sırtlarında kuruldu. 12 bin Yeniçeri otağın etrafında mevzi aldı. Otağ-ı Hümayun, içi sırmalı kumaşlarla döşenmiş ve altın direkler üzerine kurulmuştu. Anadolu Beylerbeyi Behram paşanın askeri, padişah ordugâhının sağ tarafına yayılmıştı. Simmering'in sağ tarafında Nişancı ve Defterdar çadırları bulunuyordu. Veziriâzam ve Rumeli Beylerbeyi, Serasker İbrahim paşanın ordugâhı Aziz Mark ile, Viyana'nın «Ocaklar Kapısı» denilen kapısına kadar olan mesafeyi işgal ediyor ve Vienerberg dağına kadar uzanıyordu.

Türk ordugâhının, 30 bin çadırdan müteşekkil muhteşem bir manzara teşkil ettiği görülüyordu.

Vienerberg'in ilerisinde artçı kumandanı Hüisrev beyin askeri Viyana'ya kadar yayılmıştı.

İki taraf kuvvetleri arasında batı ve doğu kaynaklarında birbirini tutmayan rakamlar vardır. Batı kaynakları Türk ordusunu 250 bine kadar çıkardıkları halde, Viyana müdafilerinin sayısını 15 bine kadar indirirler. Fakat en kuvvetli rivâyetlere göre Türk ordusu en fazla 120 bindir. Tuna üzerinden toplanan bir kısmını taşıyan 600 - 500 nehir gemisi de vardır. Top adedi 300 - 400 arasında gösterilir.

Viyana müdafileri olarak 15 - 30 bin rakamı ve 70 kadar toptan bahsedilir. Halbuki, Kanûnî Sultan Süleyman'ın bü-

yük bir ordu ile Viyana üzerine yürütmesi ve Ren nehrine kadar olan mıntakaları istilâ edeceği haberi duyulur duyulmaz sade Avusturya'da değil, bütün Avrupa'da müthiş bir telâş ve korku başlamış, hattâ bu Türk tehlikesi karşısında, o sırada hâd bir safhada olan mezhep mücadeleleri bile bir tarafa bırakılarak Viyana yardım kampanyası açılmış ve Avrupa'nın muhtelif köşelerinden, muhtelif milletlere mensup yardım kuvvetleri akın akın gelmeğe başlamış, hattâ muhasaradan biraz evvel bu kuvvetlerden bir kısmı Viyana'ya girmişti bile...

Bu hale nazaran Viyana müdafaa kuvveti Avrupa müverrihlerinin anlattıkları gibi lâşey mesabesinde değildir.

Arşidük Ferdinand Çeklerin ve Bohemyalıların eli silâh tutanlarını yardıma çağırmış, Viyana da aynı şeyi yapmış olduğuna göre bu müdafaa kuvveti hatırı sayılır bir miktarı bulmuştur.

Türk ordusu Viyana önlerine gelmeden evvel Viyana yakınındaki mahalleler tamamen yakılıp yıkılmış, birinci istihkâm hattından, yirmi adım içeride ikinci bir istihkâm inşa edilmiştir. Tuna sahili kazıklarla müdafaa edilecekti. Sel kulesi ve «Mezbahalar köprüsü» yakınında bir burç yapıldı. Kunbaraların müthiş yıkıcı tesirlerinden korunmak için evlerin ahşap çatıları yıkıldı. Hattâ top güllerinin tesirini azaltmak için Viyana sokaklarının kaldırımları söküldü.

Viyana halkı esasen büyük bir korkuya kapılarak şehri terketmek telâşı içinde idi. Resmi makamlar bu muhacereti kolaylaştırarak beşer bin kişilik kabileler halinde Viyana'daki sivil halkı, kadın ve çocukları tahliye etti. Bu kabilelerden bir kısmı, Türk akıncıları tarafından esir edilmiştir.

Arşidük Ferdinand, taht şehri olan Viyana'yı bizzat müdafaaaya cesaret edemedi. Türk ordusu gelmeden önce Linz'e çekildi. Linz, Viyana'nın 150 kilometre batısındadır ve batı Avusturya'nın merkezidir.

Kralın alelâcele şehri terkederak kaçması, Viyana'da ve Avrupa'da büyük bir tesir yarattı, maneviyat sarsıldı, bütün Almanya yakın Türk istilâsı karşısında korkulu rüyalar görmeğe başladı.

Ferdinand, Viyana'nın müdafaası vazifesini, o sırada 71 yaşında olan ihtiyar ve tecrübeli bir asker olan «Kont Nýcolas von Salm» e bıraktı. Mareşal Wilhelm von Rogendorf ta yardımcısı idi.

Güney Almanya'daki ordular kumandanlığı Bavyera dukası Palatin «Philipp» e verildi. Bu ordu Viyana'dan oldukça uzakta ve bir seyirci durumunda idi.

Halkın Viyana'yı terketmesi üzerine boşalan evleri, Alman askerleri yağma ediyorlardı.

Viyana müdafaasına gelince, veziriâzamın çadırı karşısında Bavyera dukası Palatin Philipp'in kumandasındaki süvarilerle on dört tabur imparatorluk askeri, «Ocaklar Kapisını» işgal ediyorlar ve solda kırmızı kuleye ve sağda «Karintia kapisından» yarı yola kadar yayılıyorlardı (Hammer V. 88.)

İstihkâmların «Karintia kapisı» ile birleşen Oğüstenler manastırına kadar uzanan kısmın muhafazası şövalye Eck von Reischach kumandasındaki aşağı Avusturya yardımcı askerlerine bırakılmıştı. Manastırdan itibaren saraya kadar muntaka, Abel von Holneck kumandasında İstiryalı askerler taarfından müdafa ediliyordu. Harp müşaviri ve topçu müte-hassısı Ulrich Leyisser, sarayı müdafa ediyordu. Saray ile «İskoçyalılar kapisı» arasındaki mevkie Viyana belediye muhafızları zabitleri maiyetinde, hükümdar müşaviri Leonard de Fels kumanda ediyordu. «Ocaklar kapisı»ndan Ellendt denilen Yahudiler mahallesine yakın Verder kapisına kadar olan istihkâmlar Ramprecht de Bersdorf ile Lanis d'Avalos'un kumanda ettiği İspanyol askerlerine verilmişti. Ernst von Brandestein kumandasındaki Bohemya taburları ile Jean Halveck kumandasındaki süvariler Verder ve Sel kulelerinden kırmızı kuleye kadar uzanan kısımda harp ediyorlardı.

Viyana'da birkaç ay muhasaraya dayanacak kadar yiyecek ve mühimmat mevcuttu. İşte, Türklerin «Bec» dedikleri Viyana muhasarası bu şartlar içinde başlamıştı.

Viyana önlerine gelinceye kadar Türk ordusu tarafından «Comorn», «Gran», «Rabb», «Martinsberg» ve «Altenburg» kasabaları zaptedilmişti.

Sonbahar yağmurlarının durmadan sağanak halinde yağarak yolları geçilemez hale getirmesi yüzünden Türk ağır topları Viyana önüne kadar getirilememişti. Viyana muhasarasının muvaffak olamamasının başlıca sebeplerinden biri olarak ta bu topların getirilememesi gösterilir. Aynı zamanda Viyana surlarının etrafı, yağın şiddetli yağmurlardan dolayı bataklık ve çamur deryası haline gelmişti. Kale duvarlarına yaklaşmak çok güçleşmişti.

Viyana muhasarası, mevkiin ehemmiyetiyle mütenasip bir mevsimde başlamamıştı. Böyle bir muhasaranın yaz ayları başında başlaması zarurî idi. 27 eylül yağmur ayı ve kış mevsiminin başlangıcı idi. Binaenaleyh muhasara ancak beş on gün devam edebilirdi. Bu kısa zamanda şehir zaptedilemezse, kışın muhasaraya devam imkânı olamazdı.

Binaenaleyh Viyana muhasarası, kat'i bir netice almak için yapılmış telâkki edilemez. Aksi takdirde mevsimin iyi hesaplanmaması, muhasara levazımının tam olarak getirilmesi gibi aksaklıklar, Türk harp adamlarının isabetsiz ve acele karar vermiş olmalarına hamledilmek icap eder.

Vâkıa, Avrupa'nın göbeğine kadar giderek Almanya imparatoruna meydan okunması, manevî bakımdan Türk kudret ve kuvvetini ispata kâfi gibi görülürse de, Kanûnî gibi en kudretli bir Türk sultanının, şehri zaptedemeden geri çekilişi de hoş bir şey olmamıştır.

Esasen Macaristan yeni fethedilmiş, orada Türk idaresi tam olarak yerleşmemiştir. Geride böyle bir ülke bırakarak Viyana'da yerleşmek belki de stratejik bakımdan hatalı sayılabilirdi.

Bütün bunlara rağmen, noksan tedbirlerle Viyana'nın muhasarası, iyi düşünülmemiş bir teşebbüs mahiyetini muhafaza eder.

Büyük toplar mevcut olmadığı için kale bedenlerinde geniş gedikler açılmıyordu. Bu noksanı telâfi etmek için Türk ordusu, kale altlarına lâğımlar açıyorlar idiyse de, Viyana müdafileri de mukabil lâğımlarla bunların atılmasına mâni oluyorlar, ve yer altında korkunç ve kanlı boğuşmalar oluyordu.

6 ekimde veziriâzam akıncılara, duvarlara tırmanmak için iskeleler ve Anadolu askerlerine de hendekleri doldurmak için çalı yığınları hazırlamalarını emretti.

6 ekim gecesi Kont Palatin Frederik, güneşin doğuşundan az evvel Türklerin üzerine ani bir baskın yapmağa karar verdi. «Eck de Reischach» sekiz bin kişilik bir kuvvetle hareket edecekti. Fakat istihbaratı çok kuvvetli olan Türk ordusu bunu haber almış, ona göre hazır bulunmuş idi. Avusturyalıların hücumu, tam zamanında karşılandı ve büyük zayıat vererek tekrar kaleye kaçmağa ancak vakit bulabildiler. Bu kaçış sırasında Türk askerleri Avusturyalıları o kadar yakından takip etmişlerdi ki bir an şehir halkı, Türklerin Avusturyalılarla beraber şehre girecekleri zanniyle korku geçirdi.

9 ekimden 12 ekime kadar kale altına birçok lâğımlar atıldı, bazı gedikler açıldı. Üstüste yapılan hücumlar muvaffak olmadı. Der defasında Viyana müdafileri büyük kuvvetlerle mukabele etmekte idiler. Bu da, Viyana içinde Avrupalıların iddia ettikleri gibi müdafaa kuvvetinin gülünç denemek kadar az olmadığını ispata kâfidir.

14 ekimde son umumî hücum yapıldı.

Türk ordusu üç kola taksim olunarak ve hemen bütün toprakların durmadan ateş ve mehterin gürültüleri arasında Karentia kapısının sağ ve sol taraflarında açılmış olan gedikler üzerine hücumla kalktı.

Hücum ikindiye kadar devam etti. İki lâğım daha patlatıldı. Fakat şehre girmek mümkün olamadı.

Viyana muhasarası 27 eyiûlden beri 17 gündür devam etmekte idi. Mevsim çok ilerlemişti. Belki birkaç gün daha muhasaraya devam edilebilir, ve ihtimal ki muvafakiyet mümkün olurdu. Fakat Yeniçerilerin, bu ücretli askerlerin daha evvel Fâtih, İkinci Bayezid ve Yavuz zamanlarında olduğu gibi baş kaldırma hastalıklarının nüksetmesi, İstanbul'a dönmek için homurdanmağa başlamaları, ve isteksiz harp etmeleri Kanûni'yi müşkül duruma düşürmekte idi. Esasen

daha evvel Budin şehri zaptedildiği vakit şehrin yağma edilmesine müsaade edilmemesi de bu yağmacı askerin müessir şekilde harp etmemelerine sebep oluyordu.

Mevsim ilerlemiş, yağmurlarla beraber şiddetli bir soğuk ta başlamak üzere bulunmuştu. Tamamen düşman bir memleketin içinde olan muazzam Türk ordusunun erzak tedariki kolay olmıyordu ve kış mevsimi ilerledikçe bu müşkülât daha da artacaktı.

Buna rağmen şehrin de müdafaa kudreti sona ermiş durumda idi. Erzak ve mühimmat azalmıştı. Surlar delik deşik edilmişti. Müdafiler ağır zayiata uğramış, maneviyatları kırılmıştı. Şu hale nazaran, daha iyi tedbirlerle Viyana'nın zaptı mümkün olabilirdi diye düşünülebilir. Fakat, zeki, haris ve mağrur vezirîâzam İbrahim paşa, padişaha hoş görünmeği bildiği kadar, kumandanlık vasıflarına malik değildir. Padişaktan sonra devletin en kudretli ve bütün salâhiyetlere sahip olan bu Pargalı vezir, eğer orduları sevk ve idarede maharet sahibi olsaydı, bu birinci Viyana muhasarasının muvaffak olamaması mümkün değildi.

Bizzat padişahın, Kanûni gibi Belgrad ve Rodos fâtihi bir hükümdarın, başında bulunduğu kudretli Türk ordusu ile Viyana önünden ricat etmesi, mucip sebepler ne olursa olsun bir muvaffakiyetsizliktir. Ve bunun başlıca âmillerinden biri de her halde vezirîâzam İbrahim paşa olmak icap eder.

Viyana muhasarasının kaldırılması fikrini önce İbrahim paşa ortaya atmıştır.

14 ekimde toplanan divanda muhasaranın kaldırılmasına karar verildi. 17 günlük muhasarada 14 bin Türk şehit olmuştu. Daha fazla Viyana önünde kalınmağa lüzum yoktu. Esasen Viyana muhasarası büsbütün da neticesiz sayılamazdı. Orta Avrupaya kadar ilerliyen muntazam Türk ordusunun karşısına, ne Ferdinand, ne de Charles Quint çıkmağa cesaret edemedikleri için, Avrupa'daki prestijlerine müthiş bir darbe vurulmuş oldu. Türk akıncıları tarafından Almanya, baştan başa dehşet içinde bırakıldı. Türk adını ve kudretini duyumayan ve bundan titremiyen kimse kalmadı.

Dünyanın iki büyük dev imparatorluğu güreş sahasına atılmış, bunlardan biri güreş sahasına gelmeğe bile cesaret edememişti. Viyana muhasarasıyla, Macaristan'ın tam olarak Osmanlı hâkimiyetine girmesi temin edilmişti.

Kanûnî Süleyman 16 ekim 1529 da ordugâhını kaldırdı. Fakat Viyana'ya yakın bir mesafede büyük bir divan kuruldu. Vezirler ve ekâbir, zatı şâhâneyi tebrik ettiler. Zezir-i âzama kabzası ve kını murassa bir kılıç, dört kaftan ve beş kese verildi. Askere 250 bin duka bahşiş dağıtıldı.

Viyana'nın kurtulmasını, bütün Viyana kiliselerinin çanları, hattâ bütün Avrupa kiliselerinin çanları günlerce sevinç içinde kutladı. Bu hal dahi Türk azametinin değerini ve Avrupa'da bıraktığı tesiri gösterme bakımından dikkate şayandır.

Osmanlı ordusu muntazam surette çekildi. Bu çekiliş, aslâ bir bozgun şeklinde değildi. Nitekim ne Viyanalılar, ne diğer Alman orduları Türk ordusunun çekilişini güçleştirecek en küçük bir teşebbüse girişmeğe cesaret edememişlerdi. Esasen bu sırada birkaç koldan Almanya içerilerine giren Türk akıncılarının yarattığı dehşet, Avrupa'yı âdeta meflûç bir hale getirmişti. Türk ordusunu takip edecek halde değillerdi.

15 ekimde orta büyüklükteki toplar gemilere bindirilerek Tuna üzerinden Belgrad'a gönderildi.

Viyana - Budin yolu 9 günde alındı. Yolda, Türk hâkimiyetinde bulunan yeni Macar kralı Szapolay, maiyeti askerleriyle birlikte Kanûnî Sultan Süleyman'a karşı çıktı ve onu selâmladı. Kanûnî Budin'de iki gece kalarak Peşte'ye geçti. Peşte'de, Macar kralı Szapolay Viyaan gazasını tebrik etti ve Kanûnî'nin elini öpmek şerefine nâil oldu. Padişah ta kendi sine on hil'at ile, altın takımlı üç at ihsan etti.

Bundan sonra 29 ekimde Peşte'den hareket eden ordu, Belgrad, Sofya, Filibe ve Edirne yoliyle 16 aralıkta İstanbul'a vasil oldu.

Bu sefer için Kanûnî Süleyman 10 Mayıs 1529 tarihinde

İstanbul'dan hareket etmiş olduğuna göre sefer tam yedi ay yedi gün sürmüş demektir.

— o —

Akınlar :

Viyana muhasarasının devamı boyunca ve muhasaranın kaldırılmasından sonra Türk akıncıları, Almanya içerilerine tâ İsviçre'ye kadar olan yerlere doğru, Osmanlı tarihinin en büyük akınlarını yaptılar. Bu akınların sebeplerinden biri de, çekilmekte olan Osmanlı ordusunun düşman kuvvetleri tarafından rahatsız edilmemeleri idi.

Bu akınlar Avusturya, Almanyanın güney kısmı, Moravya, Bohemya, Slovakya, Slovenya, Silezya ve İsviçre taraflarına doğru yayılmıştı.

Akıncılardan, Bâli Beyin kardeşi Yahya Paşa-zâde Mehmed bey, Bavyera, Bohemya ve Moravya taraflarını, Malkoç oğlu Kasım bey de Avusturya'yı dolaşmış, ve hattâ Bavyera'nın merkezi Regensbrug ile, Moravya'nın merkezi Brunn'u bile muvakkaten de olsa zaptetmişti.

Bu akınlar sırasında Liechtenstein prensliğinin merkezi olan Vaduz kasabası ve prensliğin sarayı yakıldığı gibi prensin oğlu da esir edildi.

Timarlı Sipahileri, Avusturya'nın ikinci büyük şehri olan Graz'ı, Drava ırmağının kuzey kıyısında bulunan Maribor'u işgal etti.

Malkoç oğlu Kasım bey Enns kasabasını tahrip etti.

Bu akınlar sırasında Linz'de bulunan kral Ferdinand ve diğer Alman büyükleri, hiç bir şey yapamamışlar, korkudan titremişlerdi.

Bir başka akıncı kolu Graz şehrini ve bütün Stirya'yı dolaşmıştı. Yine akıncılardan bir kısmı Karintiya'ya girmişlerdi. Hırvatistan, Slovenya baştan başa altüst edilmişti.

— o —

**Avusturya elçileri
İstanbul'da:
(17 ekim 1530)**

Viyana dönüşünden sonra Kanûni Süleyman, şehzâdelerin pek tantanalı geçen sünnet düğünlerini yaptı. (Bu düğünleri, kitabın sonunda iç olaylar bahsinde tafsil edeceğiz.)

17 ekimde İstanbul'a bir Avusturya heyeti geldi. Ferdinand, Guns kumandanı, Hırvatistan şövalyelerinden ve irsi mabeyincilerden «Nicolas Junischitz» ile Lamberg kontu ve İstirya şövalyesi «Joseph von Schneeberg» i göndermişti. Bu iki elçi, yirmi dört kişilik bir maiyet ile birlikte gelmişti.

Heyet, elçiler hanına yerleştirildi ve gelişlerinden sekiz gün sonra 25 ekimde vezirîâzam İbrahim paşa tarafından kabul edildi.

Bu kabul sırasında elçiler kendilerini Macaristan kralı Ferdinand'ın murahhasları olarak takdim ettikleri için İbrahim paşa tarafından ağır hakaretlere maruz kaldılar. İbrahim paşa hülâsaten şöyle diyordu:

«Ferdinand Macaristan kralı veya Bohemya kralı bile değildir. O ancak Charles Quint'in Viyana valisidir. Charles Quint'e gelince, o da Almanya imparatoru olmayıp İspanya kralıdır.»

Elçiler bu mülâkatta İbrahim paşaya, ne maksatla geldiklerini bildirmek istemediler ve padişah tarafından kabul edilmelerinde ısrar ettiler. Birinci mülâkattan hiç bir netice alınamamıştı. 9 Kasım'da elçiler İbrahim paşa tarafından bir kere daha kabul edildiler. İbrahim paşa bu kabulde de elçileri ağır sözlerle karşıladı ve hattâ, Ferdinand Macaristan üzerindeki krallık iddiasından vaz geçmedikçe, ve Macaristan'da bulunan yerleri geri vermedikçe ve Charles Quint, Almanya'yı terkedip İspanya'ya çekilip gitmedikçe sulhun mümkün olmadığını bildirdi.

Rivâyete nazaran bu sırada elçiler İbrahim paşaya rüşvet te teklif etmişler, fakat İbrahim paşa parmağıyle Yedikuleyi göstererek, buranın altın ile dolu olduğunu, binaenaleyh metbuunun onların servetine aslâ muhtaç olmadığını kat'i

bir lisanla ihtar etmiş, bunun üzerine elçiler yaptıkları bu tekliften dolayı özür dileyerek yalnız padişah tarafından kabulüne müsaade olunması ricasında bulundular.

17 kasımda elçiler padişah tarafından kabul edilmek şerefine nâil oldular. Bu mülâkatta kont Von Lamberg Almanca bir nutuk iradetti ve Ferdinand'ın sulh tekliflerini arzetti.

Almanya, Szapolya'nın Kanûnî tarafından Macaristan krallığından azli ile yerine, Szapolya hangi şartlarla Türkiye'ye tâbi ise, Ferdinand'ın da aynı şartlarla ve aynı vergiyi vererek bu krallığa tayinini istiyordu.

Böyle bir teklif, elbette kabul edilemezdi. Çünkü, büyük fedakârlıklar ve Türk kanı pahasına zaptedilmiş olan Macaristan'ın taht şehri Budin'de, Alman imparatoru Charles Quint'e arkasını dayamış olan bir kimsenin bulunması, bu ülkenin istikbali bakımından büyük bir tehlike olurdu.

Zâtı şahâne, tekliflerinin tetkik edileceğini bir iki kelime ile bildirdikten sonra elçiler huzurdan çıkarıldılar.

19 Kasımda veziriâzam İbrahim paşa elçileri üçüncü defa huzuruna kabul ederek:

(... Padişahın iki defa silâh kuvvetiyle fethetmiş olduğu Macaristan'ın terkini isteyen bu cüretkârlığından dolayı fevkalâde hiddetlendiğini, Macaristan'ın hiç bir suretle terk edilemeyeceğini, Avusturya'nın Osmanlı padişahı ile bir sulh aktedebilmesi için Macaristan üzerindeki bütün iddialarından kat'i olarak vaz geçmesini, esasen dünya yüzünde bir tek imparator bulunduğunu, onun da metbuu Sultan Süleyman olduğunu, başka bir kimsenin bu ünvanı taşımasına müsaade edilemeyeceğini, binaenaleyh Charles Quint'in fuzuli olarak aldığı imparatorluk ünvanından vaz geçerek İspanya'ya çekilmesini ve İspanya kralı olmakla iktifa etmesini...) ağır kelimelerle bildirmiştir.

Şu hale göre elçiler hiç bir şeye muvaffak olamamışlar ve bir hafta sonra da memleketlerine dönüp gitmişlerdir.

Kanûnî Süleyman, son Macaristan ve Viyana seferleriy-

le Avrupa siyaset sahnesinde büyük değişiklikler temin etmişti. Macaristan, Avusturya'dan ayrılarak bir Türk eyaleti olmuş, Fransa'nın, Alman imparatoru tarafından ezilmesini önlemiş, protestanlığın yayılmasını temin ederek hristiyan âlemindeki birliği bozmuş, Papaların mutlak hâkimiyetine son vermiştir.

**Budin'in Ferdinand
tarafından muhasarası :
1530**

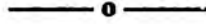
İstanbul'daki sefirleri vasıtasıyla bir sulh akdine teşebbüs eden Bohemya kralı Ferdinand, aynı günlerde Budin şehrini de muhasara etmekte idi. Bu muhasarayı, süvari kumandanı Roggendorff idare ediyordu.

Ferdinand'ı böyle bir harekete sevkeden sebep şu idi : Kanûni Süleyman Budin'e, Kasım paşa kumandasında üç bin Yeniçeri bırakmıştı. O sırada Szapolya, Szigetvar kalesini fethetmek üzere on bin Macar askerini ve üç bin Yeniçeriye Kasım paşa kumandasında göndererek Budin'i boş bırakmıştı. Ferdinand bu fırsattan istifade etmek istemişti.

Muhasaranın ne kadar devam ettiği kat'i olarak belli değildir. Fakat Budin'in büyük bir cesaret ve kahramanlıkla müdafaa olunduğu muhakkaktır. Esasen muhasara devam ederken, Kasım paşa derhal geri dönmüş ve düşman askerini yararak Budin'e girmiş, Semendire Sancak beyi Yahya Paşa-zâde Mehmed bey de kuvvetleriyle Mohaç ovasına kadar ilerlemişti. Aynı zamanda Mehmed bey, veziriâzam İbrahim paşanın büyük bir ordu ile Budin üzerine doğru yürümekte olduğu haberini de maharetle yaymıştı. Bu durum karşısında Roggendorff, daha fazla Budin muhasarasını devam ettirmekten, iki ateş arasında kalarak imha edilmekten korkmuş, bir kısım mühimmatını, toplarını bırakarak aleâcele kaçmıştır.

Yahya Paşa-zâde Mehmed bey akıncıları ile Avusturya içlerine kadar girerek büyük ganimetler ve esir kabileleriyle dönmüştür.

Bir taraftan sulh muahedesi için sefirler gönderen Ferdinand'ın, diğer taraftan Budin'i muhasara etmesi, büyük bir ihtiyatsızlıktı. Padişahın bu küstahlığı cezasız bırakmayacağı muhakkaktı. Nitekim «Sekizinci Alman sefer-i hümayunu» nun açılmasında bu Budin macerasının büyük rolü olmuştur.

Alman împaratoru CHARLES QUINT

BEŞİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN

«ALMAN SEFERİ»

(25 Nisan — 21 Ekim 1532)

Bu seferin sebibi, yukarıda da izah edildiği gibi, Bohemya kralı Ferdinand'ın elçiler göndererek sulh yapmak istediği sıralarda, Budin'i muhasara etmek suretiyle mücadeleye devam etmek kararından dolayıdır. Ferdinand, Osmanlı devletince, Charles Quint'in Viyana valisi telâkki edildiği için, padişahın bir valiye karşı sefere çıkmıyacağına göre seferin Charles Quint'e yani Almanya'ya karşı olması tabiidir.

Kanûni Süleyman'ın en büyük emeli, imparatorluk ünvanı altında hemen bütün Avrupa'yı tahakkümünde bulunduran Charles Quint ile bir meydan muharebesi yapmak ve onu böyle bir muharebede ezerek, Alman imparatorluğunu yıkmaktır.

Kanûni bu sefere kalabalık bir ordu ile çıkmıştır. Osmanlı ordusunun mevcudu batı kaynaklarında 400 bine kadar çıkarılmış ise de hakikatte bu miktarın 100 - 150 bin arasında olduğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil Charles Quint, bu muazzam Türk ordusunun hareketinden telâşa düştüğü için her ihtimale karşı Almanya'nın müdafaası gayretiyle Protestanlarla Diet meclisinde anlaşarak, Katolik - Protestan ihtilâfını halletmiş ve Türk istilâsına karşı Hristiyan Avrupa'nın bütün milletlerinin birleştirilmesini temine gayret etmiştir. Böylece İspanya, İtalya, Hollanda, Bohemya, Avusturya ve diğer ülkelerden toplanan 100 bin kişilik bir piyade ve 30 bin kişilik süvari kuvvetiyle hazırlanmıştır. Aynı zamanda bu orduya, 130 binden fazla bir milis kuvveti de yardım etmekte idi.

Şu hale nazaran Charles Quint, 130 bin kişilik bir Türk ordusunun karşısına 250 - 300 bin kişilik bir muazzam ordu ile çıkmaya hazırlanıyor demektir.

Harbin aşağıdaki tafsilatından da anlaşılacağına göre bu kadar muazzam bir ordunun başında olmasına rağmen imparator, Türk ordusu ile bir meydan muharebesine girişmeğe aslâ cesaret edememiş, uzaktan Türk ordusunun faaliyetlerini korku ve telâş içinde seyretmiştir.

— o —

İstanbul'dan hareket :
(25 Nisan 1532)

Kanûni Süleyman idaresindeki Türk ordusu, 25 Nisan 1532 de İstanbul'dan hareket ederek 3 mayısta Edirne'ye, 22 Mayıs'ta Filibe'ye, 1 Haziran'da Sofya'ya ve 12 Haziran'da Niş şehrine muvasalat etmiştir. Ordu-yu hümayun Niş'te iken bir mütareke talebi için Avusturya elçileri gelmiştir.

Bu iki elçi «Kont von Lamberg» ile «Kont von Nogarola» dır. Kanûni Sultan Süleyman elçileri usulen huzuruna kabul etti. Elçiler, yeni hiç bir teklif getirmemişler, yalnız bir mütareke teklifinde bulunarak, muazzam Türk ordusunun seferden alıkonulacağı zannına kapılmışlardı. Ferdinand, kuvvetle başa çıkamayacağını bildiği Türk padişahını, siyasi yollarla hareketten alıkoymağı düşünüyordu.

Elçiler çok soğuk bir şekilde kabul edilmiş, ve teklifleri aynı şekilde tamamen reddedilmişti. Büyük Türk hâkanı bir kere yola çıkmıştı. Tamamen onun arzusuna göre bir teklif olmadıkça yolundan dönmezdi.

Önce elçilerin dönüp gitmelerine müsaade edilmişken, sonradan bundan vaz geçilerek, bir müddet sonra gelmesi beklenen Fransa kralı birinci Francois'nun elçilerinin kabul merasiminde bulunmaları için alıkonulmuşlardır.

— o —

**Fransız sefirinin
kabulü:
(5 Temmuz 1532)**

Fransız elçisi Rinçon, 5 temmuzda Padişahın huzuruna kabul edildi. Bu kabulün bir hususiyeti vardır. Elçi Rinçon, o zamana kadar hiç bir elçiye nasip olmayan pek parlak merasimle karşılandı. Türk ordusu, bütün ihtişamıyla sıralanmış, mehter takımının her tarafı inleyen sesleri ve zaman zaman atılan topların gürültüleri arasında padişahın huzuruna kabul edilmiştir. O zamana kadar elçilerin, padişahın elini öpmesi âdet değilken, Fransız elçisine bir istisna olarak bu da bahşedilmiş ve padişahın elini öpmek şerefine nail olmuştur. Avusturya elçilerine karşı gösterilen soğuk kabul ile, Fransız elçisine yapılan şâhâne kabulün muayyen bir maksadı vardı.

Kanûni Sultan Süleyman, elbette bütün Avrupa'yı zaptetmek niyetinde değildi. Fakat Avrupa'da kendinden büyük ve daha kuvvetli bir devletin mevcudiyetini de kabul etmiyor, bütün Avrupa'ya Türk hegemonyasını kabul ettirmek istiyordu. Bu arzusunda muvaffak ta olmuştu. Daha evvel Avusturya elçilerine kat'i bir lisanla ihtar edildiği gibi, Türk devleti, dünya yüzünde Osmanlı padişahından başka imparator tanımıyor, Charles Quint'i de buna göre ancak İspanya kralı olarak kabul ediyordu.

Fransa Kralı François I. daha evvel, Alman imparatorunun kudreti karşısında âciz kaldığı vakit, büyük Türk hâkâmından başka sığınacak bir makam bulamamış ve ancak padişahın hâkimiyetini tanımak suretiyle hapisten kurtulabilmiş, Fransa'nın mevcudiyetini muhafaza edebilmişti. Şimdi Fransa kralı tâbi bir hükümdar durumunda idi ve onun elçisine, aynen Macaristan'ın tâbi kralı Szapolya'ya yapılan muamele yapılyordu.

16 ncı asrın bu ilk yarısında Osmanlı devleti, cihan siyasetinin mihveri idi. Bir takım miras yollarıyla büyük ülkelere sahip gibi görünen Alman imparatorunun karşısında ka-

rada ve denizde karşı durulmaz bir kudreti, cihan hâkimiye-tini temsil ediyordu.

Avusturya elçileri de, Fransız elçisine karşı gösterilen bu sevgi ve itibar merasimini görmeleri için alıkonulmuştu.

Fransız elçisi, Almanya ile Fransa arasında bir harp çıktığı takdirde, Türk donanmasının Akdeniz'de Fransa'yı himaye etmesini ıstırham etmeğe gelmişti. Bu mülâkatın neticesi-ni, (Akdeniz'de vukua gelen hareketler) bahsinde izah edece-ğiz. Kanûni Fransa kralının bu ricasını lûtfen kabul etmiştir.

**Türk ordusu ileri
hareketine devam
ediyor :**

Muhteşem Türk ordusu Belgrad'dan 8 temmuzda hareket etti. 13 temmuzla 7 ağustos arasında yolda sırasıyle (Şikloş, Egerszeg, Sereçyanoş, Kapolna, Babočka, Vutuş, Sa fade, Kanije, Kaporak, Beleşke, Tuskevar, Kamendvar, Eker-var, Mesteri, Hidveg kaleleri zaptedildi.

**Guns = Güneş
kalesinin zaptı :
(28 Ağustos 1532)**

7 ağustosta Türk ordusu Rab suyu üzerine kurulan köp-rüden karşıya geçti. Rab suyu, İstirya dağlarından çıkar ve «Yanikkale» yakınında Tuna ile birleşir. Bu nokta Budin ile Viyana'nın hemen tam yarı yolundadır.

Almanların Güns, Macarların Köszeg, Köseki, Türklerin Guns veya Güneş dedikleri bu kale, Rab suyuna soldan karışan Guns ırmağının üzerinde küçük, fakat müstahkem bir kaledir. Kale, Viyana'nın 100 kilometre güney-batısındadır.

Küçük bir kale olmasına rağmen bu seferdeki şöhreti, Kanûni'nin muazzam ordusuna 18 gün mukavemet edebilme-

sindedir. Kale kumandam, birinci Viyana muhasarasından sonra Avusturya elçisi olarak İstanbul'a gelmiş olan «Nicolas Jurischitz» tir. Kale, daha evvelinden fevkalâde bir surette tahkim edilmişti. Devamlı yağmurlardan çamur haline gelen kalenin etrafına yaklaşmak mümkün olmıyordu.

Esasen büyük muhasara topları da getirilmediği için kale bedenlerinin sür'atle tahribi mümkün olamıyordu. Bu bakımdan muhasara 18 gün kadar uzadı. Padişahın kale önüne vasıl olmasından önce Yahya Paşa-zâde Mehmed bey kale muhafızı ile bir muharebeye tutuşmuş, kaleyi almağa muvaffak olamamıştı. Padişah, bunun üzerine veziri âzam İbrahim paşayı kalenin zaptına memur etti.

Daha evvel on beş kadar kalenin, hiç bir mukavemet göstermeksizin teslim olmalarına mukabil bu kale önünde beş on gün beklenilmesi, Avrupa yazarlarının âdetâ kale muhafızlarını efsanevî bir kahraman haline sokmalarına sebep olmuştur. Bütün tabii engellere, yağmura, çamura rağmen bu kale de 18 gün sonra 28 ağustos 1532 de teslim olmak mecburiyetinde kalmıştır.

**Hünkârın Bohemya
Kralı Ferdinand'a
gönderdiği nâme:**

Kanûni Sultan Süleyman bu seferinde muayyen bir maksat takip etmekte idi. Bu muazzam, muntazam ve dünyanın en muhteşem ordusunun 17 kale zaptettikten sonra muhakkak Viyana üzerine tekrar yürüyeceği korkusuyla ne yapacağını şaşırان Ferdinand'a Charles Quint, Katolik ve protestanlardan, hemen bütün Avrupa milletlerinden topladıkları 300 bin kişilik bir ordu ile mukavemete hazırlanmış bulunuyordu. Viyana kalesinin müdafaası Katzenstein Baronu «Johan Katzenstein» e bırakılmıştı. Ferdinand ile Charles Quint ise, Viyana'ya 154 kilometre mesafede Linz şehrinde ordularının başında bekliyorlardı.

Kanûnî'nin muhteşem Türk ordusu Guns kalesini de zapt ederek Avusturya içerilerine girdiği halde bu iki hükümdar taslağı, ellerindeki üstün kuvvetlere rağmen onun karşısına çıkıp bir meydan muharebesi yapmağa aslâ cesaret edemiyorlardı.

Kanûnî Süleyman ise, kaleler fethetmek değil, bizzat bu iki sahte şöretli hükümdar taslaklarının haddini bildirmek üzere onları meydan muharebesinde ezmek ve böylece Avrupa'da kendisine karşı kuvvet gösterisi yapabilecek, böyle bir iddiada bulunabilecek bir hükümdar bırakmamak istiyordu.

Guns kalesinin zaptından sonra, evvelce Belgrad'da iken Orduy-u hümayuna gelip padişahın huzuruna kabul edildikten sonra hiç bir şeye muvaffak olamadan dönüp giden Lamberg ve Nogarola adlarındaki Avusturya elçileri bir kere daha Orduy-u hümayuna gelmişler ve aynı şekilde talepleri reddedilerek geri çevrilmişlerdir.

Türk ordusu Avusturya içerilerinde elini kolunu sallayarak dolaştığı halde hâlâ Alman ve Avusturya hükümdarlarından ve ordusundan bir ses çıkmaması karşısında, onları böyle bir meydan muharebesine icbar edebilmek için son çareye başvurdu. Ferdinand'a çok ağır ve haysiyetli bir şahsın aslâ tahammül edemiyeceği derecede ağır hakaretlerle dolu bir mektup yazarak meydan muharebesine dâvet etti.

Bu nâme-i hümayunu da, iki elçi vasıtasıyla gönderdi. Er meydanına daveti mütezammın olan bu mektubun hülâsasını Peçevi'den naklen alıyoruz:

(Bu kadar zamandır erlik dâvasın edersin, merd-i meydânım dersin. Şimdiye değin kaç defadır ki üzerine geliyorum ve mülküne, dilediğim gibi tasarruf ediyorum. Buna mukabil ne senden, ne de karındaşımdan nâm ve nişan yok... Size saltanat ve erlik dâvası haramdır. Askerlerinden, belki avretinden dahi utanmaz mısın! Belki avrette gayret var, sende yoktur. Er isen meydana gelesin. Hak Teâlâ hazretlerinin takdiri ne ise meydana gelse gerektir. Seninle saltanatı Beç sahrasında bölüşelim, reâya fukarası dahi âsude olsun. Yoksa meydanı arslandan hâlî buldukça tilki gibi fırsatla şikâr al-

mağı erlik sayma! Bu kere dahi meydana gelmezsen avretler gibi iş ve çıkırık alıp dahi padişahlık tacını urunmayasın ve erlik adını diline götürmiyesin!)

Zerre kadar şeref ve haysiyeti olan bir hükümdarın bu kadar ağır hakaretlere tahammül etmesine imkân yoktur. Fakat Ferdinand ve Alman imparatoru bu ağır hakaretler karşısında dahi bir meydan muharebesinde Türk ordusu ile karşılaşmağa cesaret edememişler, yerlerinden bile kıvıldamamışlardır.

Kanûnî, ağır başlı, olgun ve âdâp ve erkâna riayetkâr bir hükümdardır. Onun bu mealde bir mektup yazmasının sebebi, ancak bu iki hükümdarı meydan muharebesine icbar edebilmek için bir tuzaktı.

Emelinde muvaffak olamadı. Taht şehrinin etrafındaki kale ve kasabaları zapteden, baştan başa Avusturya'yı istilâ ve tahrip eden Türk ordusunun hareketleri karşısında iki hükümdar zerre kadar bir mukabil harekette bulunamadılar.

Kanûnî bunun üzerine Avusturya'yı işgale başladı. Charles Quint Viyana'ya geldi. Avusturya'nın Türk ordusu tarafından istilâsı devam etti. Türk akıncıları Orta Avrupa'yı bir baştan bir başa dolaşarak dehşet içinde bıraktılar. Muazzam ganimet ve esir kabileleri alındı. İki hükümdardan yine ses çıkmadı.

Bu akınlar sırasında meşhur akıncı kumandanlarımızdan Malkoç oğlu Kasım bey şehit olmuştur. Kanûnî Süleyman Gratz önlerine geldi.

— o —

Gratz kalesinin zaptı: (11 eylül 1532)

Bir taraftan akıncılar bütün Avusturya'yı istilâ, yağma ve tahrip ederken Kanûnî de büyük ordusu ile İstirya'ya girdi. «Friedberg», «Kirchberg», «Hartberg» gibi bir takım kale ve kasabalar zapt, ve tahrip edildi. Nihayet Mur nehri geçilerek

eyalet merkezi olan Grantz önüne gelindi. Kırım Hânı da Mur nehrinin sol sahilini taramakta idi.

Gratz şehri, Avusturya'nın en büyük şehirlerinden biridir ve Viyana'ya 120 kilometre mesafededir. Şehir gayet müstahkem idi. Buna rağmen önündeki bütün engelleri yıkarak ilerliyen Türk ordusunun ihtişamı karşısında teslimden başka çare bulamadı. (11 eylül 1532). Bazı batı müverrihleri, şehrin zaptolunmayıp, dış mahallelerinde bir gün kalındıktan sonra Türk ordusunun yoluna devam ettiğini yazarlar.

Türk ordusu bütün Stirya'yı bir baştan bir başa geçtikten sonra, 20 eylül 1532 de Drava nehrini geçti. Drava üzerine 4 günde bir köprü kurulmuştur. Ordu geçtikten sonra da köprü yıkılmıştır.

(Bu sırada Akdeniz'de karşılıklı savaşlar olmakta idi. Bu hareketler, Akdeniz'de vukua gelen hareketler bahsinde, daha sonra izah edilecektir.)

Kanûni Süleyman ve Türk ordusu 12 ekimde Belgrad'a döndü. Bundan sonra ordu İstanbul'a doğru yoluna devam ederek 3 ekimde Sofya'ya, 8 kasımda Filibe'ye, 12 Kasımda Edirne'ye vasil oldu. Edirne halkı hâkanı büyük tezahüratla karşıladı ve hünkâr burada beş gece kaldıktan sonra İstanbul'a müteveccihen yoluna devam etti.

Padişah 21 kasımda İstanbul'a muvasalât etmiştir.

Batı yazarları, bu seferin hiç bir faydası olmadığını, Kanûni'nin hiç bir esaslı muvaffakiyet elde edemediğini döndüğünü yazmaktan zevk alırlar. Halbuki bu seferde Avusturya baştan başa Türk akıncıları ve Türk ordusu tarafından çiğnenmiş, birçok şehir, kasaba ve kaleler zaptedilmiş, askeri darbeler altında Avusturya harap ve bitkin bir hale getirilmiştir. Bu seferin yarattığı korku, heyecan, uzun yıllar devam etmiş, Almanya ve Avusturya'nın bir kere daha Osmanlı devletine meydan okumak veya iddialarda bulunmak cesaret ve hevesinden vazgeçerek fedakârlıklar karşılığı sulh yolları aramağa mecbur kalmalarını intaç etmiştir.

**Osmanlı - Lehistan
anlaşması:
(1532)**

Türk ordusunun Avrupa içerilerindeki büyük hareketleri, Avrupa'da umumî bir şaşkınlık husule getirmişti. Yakın ve uzak Avrupa devletleri, mevcudiyetlerini muhafaza için Osmanlı devleti ile iyi geçinmekten başka çare kalmadığını anlamışlardı. Lehistan kralı ve Litvanya büyük dukası Sigismund I., Mohaç meydan muharebesinde ölen Macaristan kralı Layoş'un amcası olduğu halde Osmanlı devletinin Macaristan üzerindeki hâkimiyet mücadelesinde tarafsız kalmak akıllılığını göstermiş, müdafaa etmek hatasında bulunmamıştı. Lehistan kralı sade bu kadarla da kalmamış, Kanûnî Almanya seferinden döndükten sonra İstanbul'a «Pierre Opalinski» adındaki elçisini göndererek 33 sene evvel İkinci Bayezid zamanında aktedilmiş olan sulh anlaşmasının genişletilerek yenilenmesini istirham etmiştir.

Bu yeni ittifak anlaşmasına göre, Osmanlı devleti, Kırım ve Boğdan tarafından Leh topraklarına tecavüz edilmemesini ve bir harp halinde Lehistan kralına yardım etmeği, Lehistan kralı da, Osmanlı devletinin düşmanlariyle birleşmemeyi taahhüt etmekte idi.

— o —

**Türkiye - Avusturya sulhu:
(22 Haziran 1533)**

Ferdinand perde arkasında Charles Quint, Türk ordusunun son Avrupa cevelânından sonra, büyük Türk hâkanı ile anlaşmaktan başka yapacak bir şey olmadığına nihayet inanmış duruma geldiler. Alman seferi yüzünden, Almanya imparatorunun Avrupa'daki prestiji tamamen sarsılmıştı.

10 ocak 1532 de sulh istemek üzere İstanbul'a bir Avusturya elçisi geldi. Bu elçi (Köseğ = Guns) şehrini Türk ordusuna karşı 17 gün müdafaa edebildiği için Avrupalılar tarafından efsanevî bir kahraman haline getirilen «Jurischitz»

in büyük kardeşi Jerome von Zara idi. Jerome, 12 kişilik bir heyetin başında olarak gelmişti. Bu elçinin İstanbul'a geldiği günlerde bir Osmanlı elçisi olan tercüman Yunus bey de «Venedik» e varmış bulunuyordu. Türk elçisi ve heyeti Venedik'te büyük merasimle karşılandı. Aralarında meşhur müverrih «Marini Sanuto» nun da bulunduğu elli kişilik bir asilzade heyeti Türk elçisini karşılamış ve Senatoya götürmüştü.

İşte aynı günlerde de Avusturya elçisi Jerom, İstanbul'a gelmiş ve pek sönük karşılanmıştı.

12 ocakta Avusturya elçisi veziri âzam İbrahim paşa tarafından kabul edildi. Veziri âzam, sırmalı bir kaftan ve bunun altına da yine sırmalı bir mintan giymişti. Avusturya elçisini, yerinden kalkmadan kabul etti. Elçiler, veziri âzamin eteğini öptüler. İbrahim paşa, Avusturya elçilerini ve Avusturya'yı hiçe sayan mağrurane ifadelerle konuştu.

14 ocakta elçiler Kanûnî Süleyman'ın huzuruna kabul edildiler. Hükümdar, gayet kısa, hâkim bir ifade ile elçilere arzu ve emirlerini bildirdi. Elçiler sulh istemeğe gelmişlerdi. Padişah:

(Şimdilik yalnız bir mütareke lûtfedebileceğini, eğer Ferdinand samimi olarak sulh istiyor ise tâbiyet delili olarak Gran kalesinin anahtarlarını derhal göndermesini, Macaristan üzerindeki veraset hak ve iddialarından kat'i olarak ferağat etmesini, ancak bu şartlarla bir sulha muvafakat edebileceğini...) bildirdi.

Kanûnî Süleyman'ın sulh şartlarını Viyana'ya hemen ulaştırmak üzere elçinin oğlu Vespasien de Zara, bir divan çavuşu ile birlikte Viyana'ya gönderildi. Türk temsilcisi, Viyana'da muhteşem merasimle karşılandı (1 şubat 1533).

Ferdinand için padişahın isteklerini kabulden başka çıkar yol yoktu. Gran kalesinin anahtarlarını, hem kendisinin, hem de Mohaç'ta ölen Macaristan kralı Layoş'un karısı kraliçe Maria'nın temsilcisi olan Cornelius Duplicius Schepper vasıtasıyla İstanbul'a gönderdi. Bu elçi, padişaha sunulmak üzere Charles Quint'in bir mektubunu getiriyordu ki, impara-

tor bu mektubunda, Macaristan'ın Ferdinand'a bırakılmasını istirham ediyor, Ferdinand'ın mektubunda ise, Karon kalesinin Osmanlılara iadesi için imparator nezdinde tavassut edileceği arz ediliyordu.

25 Mayıs 1533 te İstanbul'a gelmiş olan elçi, daha evvelki elçi ile birlikte ertesi gün veziri âzam İbrahim paşa tarafından kabul edildiler. Elçi, Ferdinand'ın Türk sultanına itaatine alâmet olmak üzere gönderdiği Gran kalesi anahtarlarıyla kıymetli hediyeler takdim etti. Ferdinand'ın hediyeleri, 2000 duka altını kıymetinde bir elmas, bundan daha kıymetli bir yakut ve 1000 duka kıymetinde inci ile süslü bir madalyon idi.

Ertesi günü derhal sulh müzakerelerine geçildi. Müzakereler defalarca toplantı yapılmak üzere iki ay kadar sürdü.

Veziri âzam ile elçiler arasında cereyan eden müzakereler sırasında İbrahim paşanın ifade tarzı çok enteresandır. Hem Osmanlı imparatorluğunun o günkü azametini, hem kölelikten veziri âzamlığa birdenbire yükselivermiş olan İbrahim paşanın karakterini tahlile medar olma bakımından bu görüşmelerin tafsilen ifadesinde fayda vardır. Bu müzakere tafsilâtı, bilhassa Hammer'de mevcuttur. Zaman zaman Hammer'in garz-kârlılıklarını da, yazdığı tarihte görmek mümkün ise de, biz onun yazdıklarını kaydı ihtiyatla alıyoruz.

İlk sulh müzakeresi, İbrahim paşanın At meydanındaki sarayında ve 27 mayısta vâki oldu. Elçiler içeriye girer girmez «Metbuları olan kral Ferdinand'ın ve kraliçe Maria'nın biraderini» selâmlamakla söze başladılar.

İbrahim paşa uzun bir mukaddemeden sonra Osmanlı devletinin zenginliğini, kudret ve azametini ifade ederek:

«... Dün, İtalya'ya karşı bir donanma teçhizi için bin at yükü akçe, yani iki milyon duka aldım. Elli bin tatar, dünyayı tâlân etmeğe kâfidir. Binlerce kadın ve çocukları esaretten kurtarmak için ormanlara gönderdim. Bu ve daha başkaları böyle hareket ettik. Türkler, Hristiyanların söylemekten zevk aldıkları şekilde zalim ve insaniyetsiz değildirler. Bu büyük devleti idare eden benim. Her ne yaparsam, yapılmış olarak kalır. Zira bütün kudret benim elimdedir. Memuriyet-

leri ben veririm. Eyaletleri ben tevzi ederim. Verdiğim verilmiş, reddettiğim reddedilmiştir. Büyük padişah bir şey ihsan etmek istediği, yahut ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmiyecek olursam gayri vâki gibi kalır. Çünkü her şey, harp, sulh, servet, kuvvet benim elimdedir. Bunları size söylemekten maksadım, meramınızı serbestçe söylemeğe cesaret vermek içindir.»

Bunun üzerine Cornelius, Ferdinand'ın padişahı babası ve İbrahim paşayı kardeşi olarak selâmladığını söyledi. İbrahim paşa şöyle mukabele etti:

«Ferdinand, benim padişahım kadar büyük bir Şehinşahın dostluğunu kazanmağa çalışmakla pek iyi yapar. Çünkü bu dostluk olmasa büyük felâkete uğrardı.»

Cornelius:

«Kral Ferdinand, Macaristan'ın henüz kendi elinde bulunan kısmına temellük edebilmek üzere bizi sizin nasihatlerinize ve hüsnü tavassutunuza müracaat için gönderdi» dedi ve Ferdinand'ın mektubunu sundu. İbrahim paşa Cornelius'un imâ etmek istediğine cevap vermeksizin, Charles Quinten de bu mektup olup olmadığını sordu. Bu mektub da takdim edildi ve elçi:

«Kral Ferdinand, kardeşi imparatoru, zât-ı şâhânenin dostane hislerinden haberdar etmiştir. İmparator Charles Quint, padişahı kendi kardeşi addeder ve bir muahede-i nahsusa yapılmaksızın aşağıdaki şartlar dairesinde Ferdinand'ın sulhuna dahil olmak ister: Macaristan Ferdinand'a bırakıldığı takdirde Arcel adası ilk sahiplerine, Koron'da size iade edilecektir. Koron ahalisi, mallariyle çekilebileceklerdir. Papa, Venedik, Fransa kralı ve diğer bütün hıristiyan hükûmetlerinin sulhun menfaatlerinden istifadelerine müsaade olunacaktır.»

İmparator, Afrika sahillerinde Barbaros'a ait Arcel adası ile, bir aralık eline geçirdiği Koron adasını öne sürerek, Macaristan'ı kardeşi namına kurtarmak istiyordu. Fakat İbrahim paşa bu yersiz isteğe en susturucu cevabını verdi:

«Eğer imparator Şarl, halisane sulh istiyorsa padişahım bunu reddetmez. Fakat evvelâ mektubunu okuyayım.» dedik-

ten sonra mektuptaki imparatorluk mührüne bir müddet baktı ve:

«Metbuumun iki mührü vardır ki biri kendisinde durur, diğeri bende bulunur. Zira kendisi ile benim aramda bir fark bulunmasını arzu etmez. Eğer kendisi için elbise yapılmasını emrederse benim için de örneğini ısmarlar. Benim, inşaat için para sarfetmeme müsaade etmez. Bu divanhane onun tarafından yapılmıştır.

Koron'a gelince, orası bir kaledir ki bizde binlercesi vardır. Onun temellüki bizce mühim bir şey değildir. Koron'u sulh yoluyla almaktan ziyade kuvvet ile geri almağı arzu ederiz. Münasip gördüğümüz vakit onu alabiliriz. Padişahım Macaristan'ı kral Janos'a vermiştir. Dünyada hiç bir kuvvet onu onun elinden alamaz. Arcel, Barbaros'un sancağıdır. Kraliçe Maria'ya arazi ve cihazını iade ettirmeğe çalışacağım. Budin'de bir saat daha kalsaydı bizim elimize düşecek ve padişahım tarafından hemşire gibi muamele görecekti idi. Büyük hükümdarların şerefi, mağlûpları affetmektir.»

Bundan sonra İbrahim Paşa elçileri, Macaristan meselesini görüşmek üzere Venedikli Aloisio Gritti'ye gönderdi. Gritti, kurnaz bir Venediklidir. İbrahim Paşa'nın, dolayısıyla Padişahın bile fevkalâde itimadını kazanmıştır. En mahrem sırlar bile ona açılırdı.

Gritti ile yapılan müzakere altı saat sürdü.

Elçilerin Veziriâzam İbrahim Paşa ile ikinci mülâkatları sırasında Gritti, tercüman Yunus Bey ve Celâlzade Mustafa Çelebi de hazır bulundu. İbrahim Paşa bermûtaad uzun bir mukaddimeden ve elçilere bazı sualler sorduktan sonra mevzuu yine kendi kudretine getirdi ve :

«Benim yaptığım yaptıktır. Bir seyisi bile istersem paşa yapabilirim. Efendimin malûmatı olmadığı halde istediğim gibi memleketler, kiralıklar verebilirim. Onun verdiği şey benim tensibime makrun olmazsa irâdesi tesirsiz kalır. Bilâkis benim emrettiğim halde o tensip etmezse de benim emirlerim icra olunur. Onunki değil.. Sulh ve harp benim elimdedir. Devletin hazineleri benim emrim altındadır. Metbuum, benden ziyade mükellef elbise içinde değildir. Benim serve-

tim daima el sürülmemiş olarak kalır. Çünkü o, benim bütün masraflarımı verir. Kırallıkları, memleketleri, hazineleri bana teslim olunmuştur. Bunları istediğim gibi idare ve sarfederim. Gençliğimden beri Padişahla birlikte yaşadım. Onun doğduğu hafta doğmuşum. Tahta çıktığı vakit, Macaristan'a tebrik maksadiyle bir elçi gönderdik. Lâkin Macarlar onu tutup hapsedtiler. İkinci bir çavuş da aynı hale düşer oldu. Bütün bu haller büyük Padişahı pek fazla müteessir etti. Bir müddet sonra Fransa Kralı Pavie'de mağlûp olarak validesi metbuuma şu sözleri yazdı : «Oğlum Fransa Kralı, İspanya Kralı Şarl tarafından hapsedilmiştir. Zannedirdim ki Şarl, onu salıvermek civanmertliğinde bulunsun. Lâkin öyle yapması şöyle dursun, hakkında hiç lâyük olmayacak surette muamele yaptı. Büyük Şehinşah, oğlumu kurtarmak suretiyle ulüvvü şânınızı izhar buyurmanızı istirham ederim.» Padişah, François'nun uğradığı felâketten müteessir ve Charles Quint'in muamelesinden münfeil olarak, kadının istirhamlarına en müessir surette ne vasıta ile yardımında bulunabileceğini düşündü. Macaristan kralı da esasen Türk elçilerine fena muamele etmiş idi. Macaristan'a hücum etti. Kral Louis padişahıma mukabeleye çıktı. İkisi de ellerinde kılıç, Macaristan tahtı üzerindeki iddialarını müdafaa ettiler. Kılıç, meseleyi halletti. Hükûmet hakkını bize verdi..... Bu sırada Charles, İtalya'da Türkleri harp ile tehdit etmek ve Luther mezhebi erbabını cebren eski itikatlarına getirmekle meşguldü. Almanya'ya geldi. Bir şeye muvaffak olamadı. Bir imparatorluk için bir şeye başlayıp ta bitirmemek ve söyleyip te yapmamak lâyük değildir. Bir Rahipler Meclisi ilân etti, toplayamadı. Budin'i muhasara etti, alamadı. Kardeşi Ferdinand ile kral Jean arasında sulh yapması lâzım gelirdi, buna da teşebbüs etmedi. Eğer bugün bir Rahipler Meclisi toplamak istemiş olsam Luther'i bir tarafa, papayı bir tarafa kor, kilisenin birliğini iade etmeğe kendilerini icbar ederim. Ben ve padişah, bu suretle Charles Quint'in yapması lâzım gelen şeyi yapmış oluruz. Macaristan kralı yatağında can vermiş olsaydı ihtimal ki Ferdinand'ın bazı mertebe veraset hakkı olabilirdi. Lâkin muharebe meydanında maktul düştüğü için krallığı bize aittir. Çünkü kılıçlarımızla fetholunmuştur. Biz

Macaristan'ı istilâ ettik. Bütün valiler arzı tâzimat ettiler. Münasip gördüğümüz kadar Macaristan'da kaldık. Bize mu-kavemet edecek kimseye tesadüf etmedik.»

Bu uzun izahlardan sonra İbrahim paşa mevzuu Charles Quint'in mektubuna getirdi:

«Bu mektup, ihtiyatlı ve mutedil bir hükümdar mektubu değil-dir. Charles Quint kendi ünvanlariyle birlikte kendisine ait olma-yan birçok ünvanları da mağrurane sayıp döküyor. Kendisine Ku-düs kralı demeğe nasıl cüret ediyor? Bu memleketin sahibinin bü-yük Türk şehinşahı olduğunu bilmiyor mu? Ben işittim ki Hıristi-yan hükümdarları dilenci kıyafetinde Kudüs'ü ziyaret ederlermiş. İmparator Charles Kudüs'ü dilenci kıyafetinde görmekle oraya kral mı olacağını sanıyor?»

Elçi Cornelius, imparatorun bu ünvanı yazmasının alelâ-de bir kalem icabı olduğundan bahis ile özür diledi. İbrahim paşa devam etti:

«Bundan başka Charles Quint, Ferdinand ile benim efendimi ay-nı derecede tutar görünüyor. Vâkıa kardeşini sevmekte hakkı var-dır, fakat bunun için büyük padişahı ona kıyas etmesi lâzım gelmez. Benim metbuumun arazi ve insanca Ferdinand'dan daha kuvvetli ve daha zengin sancak beyleri vardır.»

Ve sonra Jerom'a dönerek:

«Senin kardeşin Nicolas'nın akrabasından bulunan Kara Âmid sancak beyi, senin kralından ziyade arazi ve raiyete maliktir. Elli bin süvari muharebelerde onun maiyetinde bulunur. Sipahileri ve tı-marlıları, Ferdinand'ın Sipahi ve tımarlılarından daha çoktur. Pa-dişahımın daha büyük sancakları da vardır. İmparator Charles Quint böyle bir mektup yazmaktan utanmak lâzım gelirdi. Lâkin Fransa kralının Macaristan seferi sırasında bize gönderdiği ve sa-dece «Fransa Kralı» diye imza eylediği mektup bundan ne kadar farklı ve hakikaten bir krala yakışır surettedir. Bunun içindir ki padişahı muazzam da Fransa kralına şeref vermek ve necabette ona

rekabet etmek istiyerek cevabında ünvanlarını hiç yazmadı ve ziyade sevdiği bir kardeşine yazar gibi yazdı. Yine bunun içindir ki Barbaros Fransa kralına, büyük padişahıma itaat eder gibi itaat etmek için emir aldı. Eğer Charles Quint bizimle müsaleha yaparsa yalnız o vakit imparator olabilecektir. Zira Fransa'ya, İngiltere krallarına, papa, protestanlara biz onu o sıfatla tanıtacağız. Zanneder misiniz ki Chrles Quint ile papayı birbirine bağlayan muhabbet, bilhassa papa, Roma yağmasını ve esaret müddeti sırasında uğradığı kötü muameleyi unutsun!. Ben onun resmî tacından aşırılmış bir elması 60,000 dukaya satın aldım. Bu elmas (parmağındaki yüzüğü g.sterek) hapsedildiği zaman Fransa kralının parmağında idi. Sonradan bana geçmiştir. Frasa kralı nasıl olur da Charles Quint'i sever iddiasında bulunabilirsiniz?»

Veziri âzam son söz olarak, imparatorun mektubunu, padişahın gazabını mucip olur diye padişaha takdim etmiyeceğini ifade etti. Ona göre, eğer Şarlken, bir sulh muahedesi akdini arzu ediyorsa ayrıca bir elçi göndermek icap ederdi. Buna intizaren üç aylık bir mütareke imza olunabilirdi. Ve Barbaros ta, bu müddet içinde denizden hristiyanlar aleyhine her türlü düşmanca hareketten vaz geçebilirdi.»

Daha sonra Alvasio ile müzakereler devam etti.

Nihayet veziri âzam Avusturya elçilerini üçüncü defa 22 haziran 1533 te kabul etti ve onları «Kendilerinden evvelki elçilerin nail olamadıkları bir şeye muvaffak olduklarından dolayı» tebrik etti.

Ertesi gün elçiler padişahın huzuruna kabul olundular. İbrahim paşa, elçilerin zât-ı şâhâneye karşı ne şekilde hitap edebileceklerini daha evvelinden anlattı ve onlar da bu talimata uyarak:

(Oğlun kral Ferdinand, senin malın olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendisinin malik olduğu şeyleri senin malın gibi addeder, çünkü senin oğlundur. Macaristan'ı, kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu. Zira bilmiş olsaydı bu memleketi muhafaza etmek için hiç bir vakit muharebe etmezdi. Mademki sen, yani onun pederi, Macaristan'ı memleketlerin arasında bulundurmamak istiyorsun.. Sana

mübarek olmasını ve tam sıhhatte olmanı temenni eder. Çünkü sen —ki onun pederisin— bu krallığı ve daha diğerlerini tekrar elde etmek için muavenet edeceğinde şüphe etmez.)

Ertesi günü elçiler padişahın huzuruna kabul olundular. Ve nihayet uzun yıllardan sonra Avusturya ile «İstanbul muahadesi» aktedildi.

Avusturya ile aktedilen bu ilk muahedenin esasları şunlardır:

1 — Kral Ferdinand, Osmanlı padişahını baba ve metbu olarak bilecek, kendini onunla müsavi saymıyacak ve ancak kardeşi olarak kabul ettiği veziri âzama müsavi bilecektir.

2 — Kral Ferdinand, Macaristan'ın kuzey - batısında fiilen kendisinin idaresinde bulunan küçük bir kısma tasarruf edecektir, Macaristan üzerindeki bütün veraset hak ve iddialarından vaz geçmiştir.

3 — Kral Ferdinand, elinde bırakılan bir kısım Macaristan toprakları için her sene padişaha bir haraç verecektir.

4 — Ferdinand elinde kalan küçük Macaristan parçasıyla, Türkiye himayesindeki Macar kralı Zapolay'a ait olan Macaristan ülkesi arasında, Türkiye murahhasları huzurunda hudut hattı çizilecek ve bu anlaşma Osmanlı padişahı tarafından tasdik edildikten sonra muteber olacaktır.

5 — Mohaç meydan muharebesinde ölen Macar kralı Lajos'un karısı Maria'ya malikânesi bahşedilecektir.

6 — İşbu sulh ahkâmı sene ile mukayyet değildir. Avusturya buna riayet ettiği müddetçe ebediyen muteber sayılacaktır.

Muahedenin akdinden sonra elçiler çavuşbaşı vasıtasıyla padişahın huzuruna kabul edilerek onun eteğini öpmek şerefine nail oldular. 14 temmuzda elçiler veziri âzamdan ruhsat alarak memleketlerine döndüler.

Avusturyalı tarihçi Hammer, Avusturya'nın Türk hâkimiyetini kabul etmesiyle sona eren ve Charles Quint'in Avrupa hegemonyasına bir darbe olan bu muahede hakkında büyük bir infial ile şöyle yazar:

«Süleyman, Macaristan'ı gasbetmesini —halbuki gasp değil, kılıç hakkıdır — baba ile oğul arasında mevcut olması lâzım gelen mal iştirâki bahanesi altında sakladı. Ferdinand ve İbrahim arasında zu'molunan kardeşlik te, Ferdinand'm bir devletin veziri ile aynı derecede addolunması zilletini sureti aharda göstermekten başka bir şeye yaramadı. İşte Avusturya, Osmanlılarla birinci müsalehasını bu türlü menfaat ve şeref fedakârlığıyla satın alabilmiştir.»

Bu muahede ile Charles Quint'in, Avrupa'ya şâmil bir imparatorluk iddiası zir ü zeber edilmiş oluyordu. Charles Quint, kıtalara hâkim olduğunu iddia ederken, yanbaşımda kardeşine ait olan Avusturya'nın hukukunu bile müdafaadan âciz olduğunu göstermiş, bir kral olan kardeşi Ferdinand'm, Osmanlı devletinin veziri ile hemayar olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu yüzdendir ki, bu devir, Osmanlı - Türk imparatorluğunun, en azametli ve muhteşem günleridir.

(1533 - 1537 yılları arasında Kanûni Süleyman'ın İran seferi vuku bulmuştur. Vezir İbrahim paşa idam edilmiştir. Barbaros Hayreddin paşa İstanbul'a gelerek huzura kabul edilmiş, Kaptan-ı Derya olmuştur. Barbaros'un Tunus seferi vukua gelmiştir. Akdeniz'de Charles Quint'in Amiralî Andrea Dorya ile Barbaros arasında kıyasıya bir mücadele vukua gelmiştir. Bütün bu bahisler, bundan sonra bu bahislere ayrılan bölümlerde mütalâa edilecektir.)

— o —

Kapitülâsyonlar :

(1536)

Kelimenin aslı Lâtince Kapitulum kelimesinden alınmadır. On beşinci asırdan itibaren Kapitulation şeklinde kullanılmağa başlamıştır. İlk zamanlarda bu kelime, galibin mağlûba, metbuun tâbie, büyük devletin küçük devlete verdiği tek taraflı müsaade ve imtiyazlar şeklinde kullanılıyordu.

Kanûni Sultan Süleyman'ın Fransa kralı François'nın elçisi Jean de la Forêt'ye bahsettiği imtiyazlar da, bir hatt-ı hümayun şeklindedir ve büyük Türk hâkanının, zayıf ve himayesinde olan Fransa kralına bir lûtfudur. Bu ilk kapitülasyonların verildiği tarih ve tam metni kat'i olarak belli değildir. Elçi la Forêt, Kanûni Süleyman'a Irakeyn seferi sırasında mülâki olmuş, bu hususta bazı görüşmelerden sonra asıl görüşmeler, Kanûni Süleyman İstanbul'a döndükten sonra veziri âzam İbrahim paşa ile yapılmıştır.

Fransız elçisi zahiren bir ticaret muahedesi akdetmek niyetiyle gelmiş gibi görünmekte ise de, asıl maksat başkadır.

O sırada Almanya imparatoru Charle Quint ile François arasında yine mücadele alevlenmiştir. Fransa kralı müşkül durumdadır. Daha evvel de yardımını istediği ve himayesine sığındığı büyük Türk sultanının yardımı ve müzaheretini olmaksızın kuvvetli rakibi ile başa çıkamayacağını bilmektedir. Bunun için de, rivâyete nazaran, Almanya imparatoruna hücum edebilmek için büyük masraflara ihtiyacı olduğundan, Fransa hazinesinin bu büyük masrafı karşılayamadığından bahisle, Kanûni'den bir milyon duka lûtfedilmesini istirham etmekte, buna mukabil Fransa kralının, Osmanlı imparatoruna sadakatle hizmet edeceğinden bahsedilmekte, aynı zamanda Fransa kralının, padişahın bu yardımlarına mukabil her sene muayyen bir haraç vermek suretiyle minnet ve şükranlarını ödeyeceği bildirilmektedir. Şu şekle nazaran Fransa kralı, Osmanlı padişahının tâbiyetini kabul ediyor demektir.

Bu ilk kapitülasyonlar, iki müsavi devletin karşılıklı tahhütleri şeklinden ziyade, kudretli Türk sultanının, himayesindeki zayıf Fransa kralına bir hatt-ı hümayun ile tek tarafı olarak lûtuflarından ibarettir. Fakat sonraları, Osmanlı devletinin kuvvetten düştüğü yıllarda sade Fransa değil, diğer bir kısım Avrupa devletleri de buna benzer imtiyazlar alarak Osmanlı devletinin zararına kullanmışlardır. Yani, ilk defasında bir sadaka olarak verilen ticarî ve siyasi imtiyazlar, sonradan Osmanlı devletinin mecburiyeti olarak tefsir ve tatbik olunmağa başlamıştır.

Birkaç metni olan ve birbirine uymayan bu ilk kapitülasyona nazaran bir kısım maddeleri şöyle ifade edilir:

(... İki taraf tüccarları, gümrük vergisinden başka bir para vermeden serbestçe ticaret edebilecekler, Türkiyede bulunan Fransızlar arasındaki hukuk dâvalarını konsoloslar hal ve fasl edecek, Türklerle Fransızlar arasındaki hukuk dâvaları bir tercüman vasıtasıyla Türk mahkemelerinde görülecek, iki taraf tebaaları arasındaki cinayet dâvaları veziri âzam huzurunda görülecek, Türklere borçlu olan Fransızlar eğer memleketlerine gitmiş olurlarsa, bu borçtan dolayı Fransız konsolosu mesul tutulmayacak, borcun edasını Fransa kralı temin edecek, esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacak, papalık makamı ile İngiltere ve İskoçya kralları da sekiz ay zarfında isterlerse bu müsaadelerden istifade edebilecekler.)

Bu muahedenin mukaddemesinde, işbu imtiyazların, Fransa kralının hayatı ile kaim olduğu da zikredilmiştir.

YEDİNCİ SEFER-İ HÜMAYÜN

(PULYA VE KORFU SEFERİ)

Avusturya ile aramızdaki barış devam ediyordu. Bazı ufak tefek hudut hareketleri oluyor idiyse de bunlar sulhu bozacak mahiyette değildi. Yalnız 12 mart 1537 de Kilis kalesinin fethi mühim bir hâdise idi.

Solni kalesi, Bosna hududu üzerinde ehemmiyetli bir kale idi. 1532 de Türk orduları tarafından zaptedilmişti. Avusturyalılar, stratejik ehemmiyeti olan bu mevkiyi yeniden elde etmek için 12 bin kişilik bir kuvvetle hücum ettikleri vakit Bosna sancak beyi Hüsrev bey, değerli kumandanlarından Murad beyi bunların karşısına göndermiş ve Avusturyalılar büyük zayıat vererek mağlûp edilmişlerdi. (1537).

Bir ay sonra Hüsrev bey, Bosna hududunda, istihkâm-larının yüksekliği ve ehemmiyeti ile meşhur Kilis kalesini kuşattı. 25 Mart 1537 de kale teslim oldu. Bundan sonra Hüsrev bey, yanında kethüdası Gazi Murad bey olduğu halde Dalmaçya, Bosna ve Hırvatistan'da bulunan birkaç kale daha fethetti. Bu hâdiseler mühim olmakla beraber Osmanlı - Avusturya sulhunu bozar mahiyette sayılmazdı.

Bundan sonra Venedik üzerine sefere karar verildi. Bu seferde Kanûnî Süleyman'ın maksadı, Napoli krallığını zaptettikten sonra Roma'yı ele geçirmekti. Bu sefere de, Fâtih'in seferi gibi «Pulya seferi» denilir.

Daha yukarıda Osmanlı - Fransız ittifakında bahsedildiği üzere, Türk donanması Güney İtalya'ya hücum ettiği sırada, Fransız kralı da Kuzey İtalya'ya yürüyecekti. Esasen bu sırada Almanya imparatoru ile, Fransa kralı arasındaki tarihi

mücadele yeniden alevlenmiş bulunuyordu. Fransızlar 11 şubat 1536 da «Savoie» dukalığına girmişlerdi. Almanlar ise, sarı hastalıkların çıkması yüzünden Fransa'yı istilâdan vaz geçmek zorunda kalmışlardı.

Fransa kralı, Türklerle olan anlaşmasına rağmen taahhüdünde durmadı. Türk donanması Cenubi İtalya'ya hücum ettiği vakit, Charles Quint ile gizli muhaberelelere girişerek kendi menfaatlerini temine çalıştı.

Daima Türklerin aleyhine işleyen Osmanlı - Fransız anlaşması meydana dururken birinci François, Papa Üçüncü Paul'ün tavassutu ile 18 haziran 1538 de on sene müddetle Charles Quint ile bir mütareke bile imzaladı. «Nice anlaşması» denilen bu muahede ile Fransa kralı, Savoie dukalığı kendinde kalmak şartıyla, Türkiye ittifakından ayrılmağı bile taahhüt etmiştir. Halbuki aynı günlerde Fransa kralı Osmanlı padişahına karşı bin bir dalkavukluk ile menfaat teminine de çalışmakta idi.

Osmanlı donanması padişahdan altı gün önce 11 mayıs 1537 de İstanbul'dan hareket etti.

Bu seferin hakiki hedefi, Venedik'i, Almanya imparatorunun ittifakından ayırmak ve imparatoru bir kere daha ve tamamiyle ezmekti.

Güney İtalya ki —eski Napoli krallığıdır— o sırada Charles Quint'in hâkimiyeti altında idi. İtalya yarımadasının topuk tarafındaki Pulya ilk hedef olarak alındı.

Osmanlı donanması, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin paşa kumandasında idi. Sadrâzam İbrahim paşa 1536 de idam edilmiş olduğu için, veziri âzam Ayas paşa idi.

Padişah 100 veya 200 bin kişilik ordusu ile 17 mayıs 1537 de İstanbul'dan hareket etti. Bu sefer esnasında Kanûni Süleyman oğullarından Mehmed ve Selim'i yanında götürdü. Bu sıralarda bu şehzadelerden Mehmed 16, Selim ise 13 yaşında idi.

Kanûni'nin diğer oğlu şehzâde Mustafa veliaht idi. Seferin devamı müddetince saltanat nâibi olarak Anadolu'yu idare etti.

Bizzat Kanûni kumandasındaki Orduy-u Hümayûn ile donanma, Avlunya'da birleşti.

Padişah 17 mayısta İstanbul'dan hareket etmiş, 26 mayısta Edirne'ye, 7 haziranda Filibe'ye muvasalât etmiş, burada tâbi Macar kralı «Szapolai» nin elçileri gelerek padişaha, efendilerinin tâzim ve sadakatini arzemişlerdir. 10 haziranda Filibe'den hareket eden ordu 22 haziranda Üsküb'e varmış, burada Rumeli beyleri padişahın elini öpmüşlerdir. 7 temmuzda Arnavutluk'ta Elbasan'a vâsıl olunmuş, burada, ava meraklı olan Sultan Süleyman iki gün avlanmışır.

Nihayet 13 temmuzda padişah Avlonya'ya muvasalât etti.

Bu sırada Charles Quint'in amirali Andrea Doria, doğu Akdeniz sularında idi. (Deniz hareketleri, ileride ayrıca izah olunacaktır.)

23 temmuz 1537 de Türk askerleri, üçüncü vezir damat Lûtfi paşa ve Rumeli Beylerbeyi Mehmed paşa kumandasında olarak İtalya'nın Pulya eyaletine çıktı. Bu sırada, Adriyatik denizinde Venedik'in büyük donanması, Yunan denizinde İspanyol ve İtalyan donanmaları mevcut idi. Avrupa'nın en kudretli bu iki donanması, Türk donanmasının İtalyaya asker çıkarması karşısında herhangi bir müdahaleye cesaret edememişlerdi.

Lûtfi paşa kumandasındaki Türk ordusu «Castro», «Otranto» ve daha birkaç kaleleri fethettikten başka birçok ta müstahkem mevkileri tahrip etti. Pek çok esir ve ganimet aldı. Böylece, Fâtih tarafından 1481 yılında işgal edilmiş olan Otranto kalesi, torununun oğlu tarafından 56 yıl sonra bir kere daha işgal edilmiş oldu.

13 ağustosta, işgalden 21 gün sonra Lûtfi paşa ordusu İtalya'yı tahliye ederek tekrar Avlunya'ya döndü. Venedik harbi başlamış bulunuyordu. Korfu adasının fethi kararlaştırıldı.

22 ağustosta Barbaros Avlunya'ya geldi. 25 ağustosta da Avlunya'nın hemen güneyinde bulunan Korfu'ya asker çıkarıldı. Lûtfi paşa kumandasındaki bu askerin miktarı 25 bindir. Ada derhal işgal edildi ve sonra «San-Angelo» kalesi mu-

hasara edildi. Türk ordusunda 30 kadar da top vardı. Donanma da muhasaraya iştirâk etti.

Kale muhafızlarına yapılan teslim teklifi reddedildi. Rivâyete nazaran Arnavutluk sahilinden kaleye muvakkat bir köprü de yapılmıştır.

12 günlük bir muhasaradan sonra Kanûnî Süleyman, Barbaros Hayreddin Paşanın rica ve ısrarlarına rağmen muhasaranın kaldırılması emrini vermiştir.

25 Ağustosta Kanûnî Avlunya'dan güneye doğru hareket ederek Bastia iskelesi önüne geldi.

29 ağustosta Korfu'ya ikinci defa ihraç yapıldı ve bu defaki muhasarada 6 eylülde kaldırıldı.

Muhasaranın bu kadar çabuk kaldırılmasının muhtelif sebepleri vardır. Bir defa mevsim birdenbire şiddetlenmiş, müthiş bir fırtına orduyu çok müşkül bir duruma düşürmüş, yağmur ve seller yüzünden hareket güçleşmiş, ve bir düşman top güllesi de bu sırada dört Türk askerini birden şehit edince Sultan Süleyman teessüründen:

«Bir mücahit kulumu bile böyle hezar kaleye bedel kılmam!» diyerek muhasarayı kaldırtmıştır. Bu karara karşı bilhassa Barbaros Hayreddin:

«Bu kadar emekler heba olmak revâ değildir, gedikler kolaylandı» diyerek ısrarı dahi Kanûnî'yi kararından çevirememiştir.

Birkaç günlük ciddi ve şiddetli bir muhasara neticesinde adanın zaptı mümkün iken Kanûnî Süleyman'ın bu ani kararının hakikî sebebi malûm değildir.

Muhasaranın kaldırılmasından sonra Türk ordusu 8 gün daha adada kalmış ve 14 eylülde adadan çekilmiş, 15 eylülde de Kanûnî Süleyman İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Paşah döndükten sonra da Barbaros Hayreddin'in adalar fütûhâtı devam etmiştir.

Kanûnî ve Türk ordusu 28 eylülde Manastır'a, 7 ekimde Selânik'e, 12 ekimde Serez'e, 15 ekimde Kavala'ya, 23 ekimde Dimetoka'ya, 25 ekimde de Edirneye vassıl olmuştur.

Kanûni Süleyman Edirne'de 24 gün kalmıştır. Padişah 22 kasımda İstanbul'a girdi. Pulya seferi denilen bu yedinci Sefer-i Hümayûn (17 mayıs 1537) de İstanbul'dan hareketle başlamış, 22 kasımda İstanbul'a dönmüş olduğuna göre altı ay atlı gün sürmüştür.

Bu yedinci sefer zahiren büyük bir fayda temin etmemiş ve hattâ lüzumsuz yere ihtiyar edilmiş görüntirse de yine de mühim faydalar temin ettiği görülür. Bu sefer sırasında Arnavutluktaki isyan hareketleri tedip edilmiş, Delvin sancağı zaptolunmuş, Kiklad ve Sporad adalarından birçoğu ele geçirilmiş, (Nakşa) dükalığı tâbliyet altına alınmıştır. Bütün bunlardan başka, Akdeniz'in kudretli denizci devleti Venedik ezilmiş, Akdeniz adalarının zaptı suretiyle Venedik'in Akdeniz hâkimiyetine büyük bir darbe vurulmuştur.

Vertizo zaferi:
(2 aralık 1537)

Osmanlı - Avusturya sulhuna Türkler tarafından riâyet edildiği halde, Avusturya bu sulhu fiilen bozmuştur. Şöyle ki, Almanya imparatoru Charles Quint, Barbaros Hayreddin'e karşı Tunus seferini açtığı vakit —ki, Osmanlı - Avusturya sulhunun üzerinden bir sene 11 ay geçmişti— emrinde topladığı birçok Avrupa milletlerine mensup askerler arasında, Avusturyalı askerler de vardı. Böylece Kral Ferdinand, fiilen Osmanlı devletine karşı bir harbe iştirâk etmiş oluyordu. Bu vaziyet karşısında Osmanlı imparatorluğu da hem Almanya ve hem de Avusturya'ya karşı denizde ve karada mukabil hareketlere başlamıştır.

Bu cümleden olarak Bosna Beylerbeyi Hüsrev bey, Avusturya hâkimiyetinde bulunan Hırvatistan ve Dalmaçya'ya girerek birkaç kale de zaptetmiştir. Yine bu sırada Semendire Sancak beyi «Yahya Paşazâde Mehmed bey» de Pojega kalesini zaptetti. Avusturya içerilerine akınlara başladı. Bu Türk muvaffakiyetleri ve akınları karşısında Avusturya kralı Ferdinand telâşa düşerek 45 bin kadar olduğu rivâyet edilen

kuvvetli bir ordu ile Türk akınlarına karşı koymağa kalkıştı. Bu ordu, seçme bir ordu idi. Kumandanlığına da, devrin en meşhur generallerinden Katzianer getirilmişti.

Muharebe meydanı, Ösek ovasında Vertizo mevkiidir.

Semendire Beyi Mehmed bey derhal bu Avusturya ordusunu karşılamağa çıktı ise de, düşmanın adetçe üstünlüklerini göz önüne alarak derhal Bosna Beylerbeyi Hüsrev, İzvornik beyi Cafer, Kilis beyi Murad ve kendi kardeşi olan Alacahisar beyi Ahmed beye en süratli vasıtalarla haber ulaştırarak acele yardıma koşmalarını bildirdi.

Avusturya kumandanı evvelâ Ösek kalesini muhasara hazırlıklarına başlamıştı. Alman ordusunda 49 top mevcuttu. Fakat Türk kuvvetlerinin sür'atle yaklaştıkları haberini alınca Katzianer muhasarayı bırakarak Türkleri karşılamağa karar verdi. İki taraf ordusu 2 aralık 1537 tarihinde Vertizo ovasında karşılaştı. Mevsim kış başlangıcı idi, fakat hava çok soğuk ve şiddetli idi.

Muharebe çok kısa sürdü. Çünkü Avusturya ordusu, daha Türk ordusunun yaklaştığı haberini alınca korkuya kapılarak dağılmağa başlamıştı. Semendire beyi Mehmed bey, kaçmağa başlayan düşman askerlerini çevirdi. Esasen düşman askerini, sahte bir ricatle bir pusuya düşürmüştü. Kumandanla birlikte ancak birkaç bin düşman askeri kaçabildi. Geride kalanlar hemen tamamen imha edildi. Düşman ordugâhı, bütün mühimmatı ile birlikte Türklerin eline geçti. Bir çok maruf Avusturyalı kumandan da ölümler ve esirler arasında idi. Semendiye beyi Yahya Paşazâde Mehmed bey, bütün bu esirleri ve harp ganimetlerini ,oğlu Arslan bey vasıtasıyla İstanbul'a gönderdi.

Kanûni Süleyman, bu mühim başarıda büyük rolü olan genç ve değerli Arslan beyi, mükâfaten yeni teşkil edilen Pojega sancak beyliğine tayin etti.

SEKİZİNCİ SEFER-İ HÜMÂYÜN

(BOĞDAN = MOLDAVYA SEFERİ)

(1538)

Barbaros Hayreddin'in ikinci defa Adale seferine çıktığı, Mısır valisi Hadım Süleyman paşanın Süveyş limanından Hint seferine hareket ettiği sıralarda Kanûni Süleyman da bizzat ordusunun başında sekizinci seferine, Boğdan seferine çıkıyordu.

Osmanlı imparatorluğuna tâbi bir voyvodalık olan Boğdan üzerine bizzat padişahın hareket etmesinin birkaç mühim sebebi vardır. Osmanlı ordularının Boğdan üzerine bu, üçüncü seferidir. Bu voyvodalık ilk defa Fâtih Sultan Mehmed zamanında haraca bağlanmıştı (1455). Fakat sonradan voyvodalık, Türk düşmanlariyle birlik olduğu için bizzat Fâtih 1476 da Boğdan'a hareket ederek tedip harâketinde bulunmuştu. İkinci Bayezid zamanında da Kilya ve Akkerman kaleleri zaptolunmuştu (1484).

Boğdan voyvodası, bundan sonra da Türkiyeye ihanet etmekte devam etmiş, hattâ Mohaç muharebesine bile iştirâk ederek Türklere karşı harp etmiş ve maktul düşmüştü (1526). Bunun üzerine Divan-ı Hümâyün tarafından maktul voyvodanın yerine kardeşi (Petro Rareş V.) getirilmişti.

Bu son voyvoda da aynı yolu tuttu. Her sene vermesi icap eden vergiyi türlü bahanelerle vermediği gibi, Türkiye düşmanlarına paraca yardım bile yaptı. Daha evvel Osmanlılarla Lehistan arasında aktedilen muahedeye göre, Kanûni

Süleyman Kırım Hânlarıyla, Boğdan voyvodalarının Lehistan'a tecavüz etmiyeceklerini taahhüt etmişti. Buna rağmen Petro Rareş, Lehistan'a tecavüzlerde bulunmuş, bu hal Lehistan hükûmeti tarafından Divan-ı Hümayûna şikâyet edilmişti.

Yine bu voyvoda, Kanûni Süleyman'ın fazla kıymet verdiği bir Venedik'liyi katlettirmiştir. Bu Venedikli serseri, (1524 — 1538) yılları arasında Venedik Doj'u olan Andrea Gritti'nin bir Rum kızından olan gayri meşru oğludur. 1526 da idam edilmiş olan veziri âzam maktul İbrahim paşa zamanında bu Venidikli, Osmanlı payitahtında büyük bir nüfuz ve itibar kazanmış, âdeta devletin harici siyasetinde müşaviri olmuş, en mahrem devlet sırlarına vâkıf edilmiş, hattâ İbrahim paşanın münasebetsizliği yüzünden padişah, böyle bir serserinin evine giderek iki gece misafir kalmak gibi bir iltifatta bulunmuştu. Zeki, kurnaz, haris bir adamdı. Padişah'tan ve veziri âzamdıan gördüğü iltifatlara güvenerek, imparatorluğun eyaletlerinden birisine tâyinini bile ümit etmeğe başlamıştı.

Bu münasebetle ve Divan-ı Hümayûnun tensibiyle Transilvanya (Erdel) de faaliyette bulunurken Boğdan voyvodası Rareş V. in hücumuna uğrayarak «Mediaş» kalesinde muhasara edilmiş, teslim olduktan sonra da Rareş tarafından idam edilmiştir.

Bir rivâyete göre Rareş bu hususlarda kral Ferdinand ve imparator Charles ile de anlaşmıştır. Son zamanlarda da Osmanlı imparatorluğuna karşı Habsburglarla gizli muhabere-lerde bulunduğu da padişah tarafından öğrenilmiştir. İşte bütün bu sebepler dolayısıyla Kanûni bizzat bu voyvodalığa karşı sefere çıkmak mecburiyetinde kalmıştır.

Bu sırada veziri âzam Ayas paşa idi. Vefat eden Mustafa paşanın yerine de ikinci vezirliğe Lûtfi paşa getirilmişti.

Sefere veziriâzam Ayas paşa, Lûtfi paşa ve şehzadelerden Mehmed ve Selim de katılmıştır. Veliâht şehzâde Mustafa Manisa'da bulunuyordu. Akıncı kumandanlarından meşhur Mihal oğlu Hızır bey öncü olarak hareket etmişti.

Kanûni Süleyman, Ordu-u Hümayûn ile birlikte 8 tem-

muz 1538 de İstanbul'dan hareketle 17 temmuzda Edirne'ye vardı. Dokuz gün Edirne'de kaldıktan sonra 16 ağustosta Babadağ'a vasil oldu.

(Kanûnî Edirne'de bulunduğu sırada bir Basra heyeti gelerek Emir Raşid'in tâzimlerini ve Basra'nın anahtarlarını hünkâra takdim etmiştir.)

Babadağ' Dobruca'da, Silistre'nin 130 kilometre kuzey - doğusundadır. Vaktiyle Anadolu Selçukluları zamanında buraya müridleri ile birlikte (Saru-Saltuk-Baba) gelip yerleşmiş, ve o mevkiin adı bu münasebetle Babadağ olarak kalmıştır.

Burada dört gün kalan Kanûnî, 20 ağustosta, buradan hareketle İsakçı'ya muvasalât etti. Padişah Babadağ'da iken, voyvoda Petro Rareş, ordugâha gelmek üzere davet edilmiş ise de Rareş tarafından bu davete icabet edilmemiştir.

21 ağustosta Tuna üzerine kurulan köprüden geçilerek ileri hareketine devam edildi. Meşhur akıncı beylerinden, Yahya Paşazâde Mehmed bey, kahraman askerleriyle birlikte burada Orduy-u Hümayuna iltihak etti.

29 Ağustosta ordu «Kızıl - Göl» konağında iken, yerlilerden birinin evini yakan iki Türk askeri padişahın emriyle idam edilmiştir.

Düşman toprakları içinde ilerliyen bir ordunun, bugün bile işgal altındaki halka zulüm etmesi, mal ve canına tecavüz etmesi nazarı müsamaha ile görülürken, on altıncı asırda bir Türk hükümdarının, yüz binlik ordusunda mal ve cana tecavüzü bu kadar şiddetle tecziye etmesi, orduda intizam ve disipline ne kadar ehemmiyet verildiğini göstermesi bakımından cidden kayde şayandır.

Buna rağmen sulh hâlinde ve Türk vatanından böyle bir suçun cezası çok daha hafiftir ve padişah idam etmeyip te çok ağır başka bir ceza verseydi belki de daha iyi olurdu.

31 ağustosta, Purut köprüsü üzerine Mimar Sinan tarafından kurulan köprüden geçildi.

Purut üzerine ilk yapılan köprü, arazinin çok kaygan ve bataklık olması dolayısıyla tutturulamamış, çökmüştü. Mimar Sinan bu hususu şöyle anlatır:

(... Nice kimseler, bataklık yeri olmanın köprü binasında âciz ve mütehayyir kaldılar.

Merhum Lûtfî paşa hazretleri:

— Saadetlû padişahım, köprü bina olması Sinan - Subaşı denilen kulunuzun kadr ü itibârı ile olur, Haseki bendenizdir. Emreylen, yoldaşlarıyla mukayyet olsun, gayet üstad-ı cihan ve mimâr-ı kârdandır.

Deyu ilâm ettikte bu hakire emri âlişanları varit olup on gün içinde.....)

Kanûnî, istikbalin ve dünyanın büyük dâhi mimarı Sinan'ı bu vesile ile tanımıştır.

9 eylülde Kırım Hânı Sâhib-Giray, Yaş-pazarı konağında ordusu ile birlikte gelerek Osmanlı ordusuna iltihak etti. Bu arada, hiyânetinin neticesini görmesi yakın olan voyvoda Petro Rareş durmadan içerilere doğru kaçmakta idi.

Ordu Yaş şehrinden sonra kuzey - batıya doğru ilerledi ve Boğdan'ın hükûmet merkezi olan (Suceava = Suçava) 15 eylülde girdi. Yerli Boyar'lar, büyük Türk ordusuna karşı koymanın mânasını çok iyi bildikleri için mukavemete taraftar olmamışlar, Petro da yalnız kalarak kaçmıştı.

Şu izahata, Boğdan seferi askeri bir yürüyüş manzarasını göstermekte ise de neticesi bakımından mühim olmuştur.

Aktedilen divanda, Boğdan'ın Statüsü tamamen değiştirildi. Almanya'ya kaçmış bulunan Petro Bareş voyvodalıktan azledildi. Yerine, kardeşi Stefan Rareş tayin edildi ve maiyetine, muhafız adıyla 500 Yeniçeri verildi. Yeni voyvoda, iki yılda bir bizzat Türk paytahtına gelerek iki yıllık vergisini getirecek ve padişaha tâzimlerini arzedecekti.

Diniestr ile Purut arasındaki Moldavya arazisinin tamamı, doğrudan doğruya Türkiye'ye ilhak edildi. Türkler bu araziye «Bucak» derler. Böylece güney Besarabya, Boğdan'dan ayrılarak bir Türk sancağı haline getirilmiş ve Boğdan'ın, Karadeniz'le irtibatı kesilmiş oldu. Burada Diniestr nehri üzerinde Bender kalesi kuruldu.

Petro Rareş V. in, Suçova taht şehri mahzenlerinde saklı bulunan hazinesi zaptedildi. Rivâyete göre bu hazine, fiçılar dolusu altın ve gümüş paralarla çok kıymetli vazolar, kılıçlar ve pek çok mücevherat vardı.

Bu seferin Osmanlı imparatorluğuna temin ettiği faydalardan biri de, Kırım Hanlığı üzerinde Osmanlı hâkimiyet ve nüfuzunun artmasıdır. Bu defa Kırım Hânı Sâhib-Giray Han, ordusuyla birlikte Türk ordusuna iltihak etmiş ve padişah tarafından hükümdarlara gösterilen hürmet ve muhabbet gösterilerek Hânın kalbi fethedilmiştir. Bundan sonra artık, Osmanlı ordularının bütün Rumeli seferlerinde Kırım süvarileri Türk başkumandanının emrinde harp edeceklerdir.

Kanûnî Süleyman, Boğdan'ın merkezi olan Suçova'da yedi gün kaldıktan sonra sekizinci günü 2 Zeylül 1538 de İstanbul'a müteveccihen hareket etti.

Kanûnî İstanbul'a dönüş sırasında 15 ekimde Yanbolu'ya geldiği vakit, Türk ve dünya tarihinin en muhteşem zaferlerinden birinin müjdesini alarak fevkalâde sevindi. Bu zafer haberi, Barbaros Hayreddin'in, Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren meşhur Preveze meydan muharebesindeki emsalsiz zaferidir. Padişah bu zafer müjdesini ayakta dinledikten sonra bütün vilâyetlere zafernâmelerle bildirdi ve şenlikler yapılması emrini verdi. (Barbaros'un bu muhteşem zaferi, deniz hareketleri kısmında bütün tafsilâtiyle yazılacaktır.)

23 ekimde Edirne'ye gelen padişah burada bir ay kadar kalmış, bu sırada Preveze kahramanı Barbaros Hayreddin Edirne'ye gelerek padişahın huzuruna kabul olunmuş ve Preveze macerasını anlatarak hünkârın hudutsuz iltifatlarına nail olmuştur.

Bu sırada İstanbul'da çıkan veba hastalığından ölen veziri âzam Ayas paşanın yerine damat Lûtfi paşa veziri âzam olmuştur (13 temmuz 1538).

Osmanlı - Venedik sulhu:
(20 ekim 1540)

Venedik bir kere daha, Osmanlı imparatorluğu ile mücadelesinin Venedik için daima zararlı olduğu neticesini anladı. Venedik cumhuriyeti, tek başına Kanûni Süleyman ile mücadeleden âciz olan Almanya imparatoru Charles Quint'in, Osmanlı devletine karşı tertiplemek istediği hristiyan devletler ittifakına yanaşarak Türkiye'ye cephe almıştı. Fakat dâhi Amiral Barbaros'un birbiri üstüne indirdiği darbeler altında, Akdeniz'de en büyük zararı Venedik gördü.

Venedik Akdeniz'deki üstünlüğünü, elinde bulunan adaları hemen tamamen kaybetti. Karada müthiş mağlûbiyetlere uğradı, son olarak Venedik'in elinde Girid ile Kıbrıs adaları kalmıştı. Osmanlı devleti ile mücadeleye devam ederse bu iki adayı da kaybedecekti. Venedik'in, sulh akdi için telâşının sebebi bu idi.

Osmanlı devleti ile harp, hem iktisadiyatını, hem deniz kuvvetini sarsmıştı. 1539 senesinden itibaren birbiri ardı sıra cumhuriyet İstanbul'a Gritti, Pietro Zeno (bu ikincisi yolda ölmüştür), Tomaso Contarini'yi gönderdi. Fakat iki elçi de uzun müzakereler yapmalarına rağmen bir şey elde etmeğe muvaffak olamadılar.

Nihayet Luigi Badoero adında son bir elçi, büyük salâhiyetlerle İstanbul'a geldi ve bir sulh akdine muvaffak oldu (20 ekim 1540).

Osmanlı - Venedik sulhunun esas maddeleri şunlardı:

1 — Venedik Cumhuriyeti, harp tazminatı olarak Osmanlı devletine 300,000 duka altını ödeyecek.

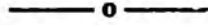
2 — Mora'da Venediklilere ait olan «Napoli di Romania-Anabolu : Nauplia» iskelesi ile «Manevmasia = Malvoisia» iskeleleri Türkler'e terkedildi. Bu kaleler çok müstahkemdi.

3 — Dalmaçya'da Nadin ve Arana kaleleri Türkler'e geçti.

4 — Barbaros Hayreddin'in son seferinde zaptettiği bütün adaların Türklerle terki..

Bu suretle Venedik cumhuriyeti, Mora yarımadasıyla alâkasını keserek ada, tamamen Türk hâkimiyetine girdi. Ege denizinde hiç bir dayanak noktası kalmadı. Karada ve denizde katlandığı fedakârlıklara, ve harp tazminatına karşılık Venedik, Osmanlılarla sulh yapmakla Akdeniz ticaretini, Girid ve Kıbrıs adalarını şimdilik kurtarmış oluyordu.

Osmanlı devletine gelince, karada ve denizde kazandığı araziden başka, ne olursa olsun devrin en kudretli harp filosuna malik olan Venedik'i müttefiklerinden ayırmış olmakla Akdeniz'de daha serbest hareket imkânını bulmuş oluyordu.

DOKUZUNCU

SEFER-İ HÜMAYÜN

BUDİN SEFERİ

(İstabur Seferi de denir)

(1541)

1526 Mohaç zaferi sonunda Macaristan muhtar bir krallık şeklinde Osmanlı imparatorluğuna bağlanmış ve krallığa Kanûnî tarafından Transilvanya voyvodası, Macar zenginlerinden ve asılzadelerinden Szapolai Yanoş getirilmişti. Yanoş kral bekârdı. Ölürse Macar tahtına bir vâris bırakmıyacaktı. Bu husus, Avusturya kralı Ferdinand ile, ağabeyisi Almanya imparatorunu büyük ümitlere düşürmekte idi. Kral Yanoş vâriissiz olarak ölürse, Macar krallığı Ferdinand'a kalabilirdi.

Türk hâkanının lûtf ve âtîfeti ile Macar tahtına oturmuş olan Szapolai bir müddet sonra velinimetî Türk padişahına karşı gizliden gizliye ihanete başladı. Ferdinand ile anlaştı, onunla gizli bir muahede akdetti. Bu gizli muahedeye göre o sırada kendisi bekâr ve varissiz olduğu için öldüğü vakit Macar krallığı Ferdinand'a kalacak, buna mukabil Ferdinand da onu, ölünceye kadar Macar kralı olarak tanıyacaktı.

Gizli olan bu muahede hemen Kanûnî tarafından duyulduğu gibi, Macarlar tarafından da duyuldu. Haber, Macaristanda büyük bir teessür uyandırdı. Macaristan'ı Alman nüfuz ve tahakkümü altına koyacak olan böyle bir taahhütten dolayı «Yanoş Kral» büyük muhalefete uğradı ve rivâyete göre bu yüzden Macar asılzadeleri onu, bir vâris bırakmasını temin için evlenmeğe icbar ettiler.

Szapolai Yanoş, Lehistan kralı Birinci Sigismund'un kızı İsabella ile evlendi ve senesinde bir oğlu oldu. On beş gün sonra da Zzapolai öldü (22 ağustos 1540). Rivâyete nazaran, kralın evlenmesini Kanûni de arzu ve teşvik etmiştir.

Kralın bir vâris bırakarak ölüvermesi, Avusturyr kralı Ferdinand'ı ve imparator Charles'ı büyük bir ümitsizliğe düşürdü. Varis olarak bir bebek varken Macaristan üzerinde hak iddia edemezdi. Fakat buna rağmen Ferdinand yine her çareye başvurarak Macaristan'ı elde etmeğe çalışmağa başladı.

Ferdinand evvelâ, kraliçe İsabella'nın çocuğunu gayri meşru ilân etti. Fakat bu iddianın kimse tarafından, Macarlar ve asilzadeler tarafından itibar görmeyeceği muhakkaktı. Çünkü ekseri Macar asilzadeleri, Macaristan'ın Alman nüfuzuna girmesini istemiyorlar, Türk hâkimiyeti altında daha rahat ve huzur içinde olacaklarını görüyorlardı.

Ferdinand, kraliçe İsabella'ya elçiler göndererek, Macaristan'ın kendisine bırakılmasını, buna mukabil küçük prensin «Transilvanya = Erdel» prensi olarak tanınacağını bildirmekte idi.

Diğer taraftan Ferdinand Kanûni Süleyman'a da Lasczky adında bir elçi göndermişti. Ferdinand Türk hâkanına, Macaristan kendisine tedkolunduğu takdirde Szapolai'nin zamânındaki haracı ve tabiiyet şartlarını tamamını kabul ettiğini arz ediyordu.

Ferdinand bir taraftan bunları yaparken, diğer taraftan da bir emrivaki yaratmak için Macaristan'a kuvvet sevk ederek Vaizen, Wissegrad, Stullweisenberg kalelerini zaptetmeğe kalkışmıştı.

Halbuki, o sırada Macaristan'da Türk mümessili olan Sinan çavuş, Divan-ı Hümayûndan aldığı emirle, kraliçe İsabella'nın oğlu küçük prens Sigismund - Yanoş'u «Transilvanya = Erdel» prensi ilân etmiş, fakat Macaristan için böyle bir şey yapmamış, Macaristan tahtını boş bırakmıştı. Bu da, Türkiye'nin Macaristan hakkındaki müstakbel düşüncelerine bir işaret idi ve Ferdinand'ı asıl telâşlandıran da bu idi.

Sinan çavuş, «Transilvanya =Erdel» tahtına da, küçük prense niyabeten bir başkasını gönderdi. Fakat bu naibin hareketleri sonradan beğenilmediği için tevkif edilerek Yedikulede hapsedildi.

Macar tahtı için Ferdinand, hiç bir hukukî mesnedi olmayan iddialarla uğraşırken, Osmanlı hükûmetinin tamamen hukukî esaslara dayanan hak ve iddiaları vardı. Bir kere Macaristan Türk orduları tarafından kılıç ile iki defa fethedilmiş ve Türkiye'ye tâbi bir krallık olarak idare edilmekte bulunmuş idi.

Ferdinand, ölen kralla akdettiği gizli muahedeye dayanarak kendisinin Macar tahtına varis olduğunu iddia ediyordu. Halbuki ölen kral, nihayet kral ünvanı altında bir Osmanlı memurundan başka bir şey değildi ve tâbi bir hükümdarın, metbuunun müsaadesi olmadan, hükümranlık hakkını bir başkasına devretmeğe hak ve salâhiyeti yoktur.

Kral ölmeden önce bir vasiyetname de bırakmıştı. Bu vasiyetnamesi ile kral, oğlunu krallık varisi olarak ilân etmiş ve rüşünü idrâk edinceye kadar da ona vâsi olarak kraliçe İsabella ile Varadin piskoposu «Utyeşenoviç Martinuzzi» yi seçmişti.

Ferdinand, yukarıda da yazdığımız gibi işi bir oldu bittiye getirmek için Von Rogenndorf kumandasında gönderdiği bir ordu ile Budin'i muhasara ettirmişti. Macaristanın Habsburglar eline ve nüfuzuna geçmesini istemiyen kraliçe, bu sıkışık durum karşısında bir taraftan Taht şehrini müdafaaya çalışırken, diğer taraftan da metbuu ve Macaristan'ın hâmisî olan Türk hâkanına Verboeczy adındaki elçisini göndererek yardımını istemişti.

İşte bu dokuzuncu sefer-i hümayûn, bu şartlar içinde ve zarurî olarak açılmıştı.

Aynı günlerde İran Şahı Tahmash, Almanya imparatoruna, Portekiz kralına elçiler göndererek, Asya ile Avrupa'yı paylaşmayı ve iki taraftan hangisine Türkler tarafından bir hücum vâki olursa diğer tarafın Türkiye'yi arkadan vurmasını teklif ediyordu.

Bu şartlar içinde Macaristan'a Sefer-i Hümayûn açılınca, Anadolu'yu boş bırakmak doğru olmazdı. Safevîlerin herhangi bir tecavüzüne karşı bir ihtiyat kuvvet başında olarak veziri âzam Hadım Süleyman paşa, bu sefere iştirâk ettirilmeyerek Anadolu'da bırakıldı.

Kanûnî Sultan Süleymandan önce vezir Mehmed paşa, Macaristan üzerine yürüdü. Rumeli beylerbeyi Hüsrev paşa da beraberdi. Küçük Kasım paşa, Tuna yoluyla Budin'e doğru ilerlemekte olan ince donanmaya kumanda etmekte idi.

Padişah 20 haziran 1541 de İstanbul'dan hareket etmişti.

İstabur zaferi :
(21/22 Ağustos
1541 gecesi)

Alman generali Von Rogendorf Budin kalesini muhasara etmiş bulunuyordu. Kanûnî'den evvel Macaristan'a hareket etmiş olan vezir Mehmed ve Hüsrev paşalar da Budin'e yaklaşmakta idiler. Bu durum karşısında Alman generali Budin muhafızları ile Türk ordusunun iki ateş arasında kalacaktı. Evvelâ Alman generali, ordusunun etrafını hendekler kazmak ve tahkim etmek suretiyle müdafaaya karar verdi. Fakat bu sırada Kanûnî Sultan Süleyman'ın büyük bir Türk ordusu ile Budin üzerine gelmekte olduğunu haber alınca tehlikenin büyüklüğünü anladı.

Türkler, dört tarafı hendekler, toplar, nakliye arabaları vesaire ile iyice tahkim edilmiş murabba şeklindeki ordugâha İstabur vey tabur derler. Alman ordusu da böyle bir müdafa şekli aldığı için, Kanûnî gelmezden evvel Türk vezirlerinin kazandıkları bu muharebeye «İstabur zaferi» demek âdet olmuştur.

Osmanlı kaynakları, düşman ordusunun «Gürz - İlyas» tepesinde tabur kurduğunu yazarlar.

Kanûnî'nin gelmekte olduğu haberi üzerine Alman generali Von Rogendorf, gecedan istifade ederek kaçmağı düşünmüş ve bu kaçışı için 21/22 ağustos gecesini seçmişti. Fakat

Türk paşaları düşmanın böyle bir harekete baş vurabileceğini tahmin ederek her ân uyanık bulunuyorlardı. Düşman, karanlıktan bilistifade Tuna'yı geçerek kaçmak istiyordu. Türk ordusu, düşman kaçıışı başlar başlamaz müthiş bir kahramanlıkla düşman üzerine atıldı. Avusturya ordusunun büyük bir kısmı tamamen kılıçtan geçti, diğer kısmı Tuna'da boğuldu.

Zzapolai ölür ölmez Ferdinand tarafından işgal edilmiş olan Peşte kalesi alelacele tahliye edilmiş olduğu için, Tuna ince donanmasıyla gelen Kasım paşa derhal Peşte'yi işgal etti.

Bir kısım Avusturyalı generallerle kumandan Rogendorf ancak yaralı olarak canını kurtarabildi. Bir kısım generaller yollarda telef oldu. Bu zafer, Türk hâkanı gelmeden evvel ve garip bir tesadüf eseri olarak, Türk himayesindeki Macar kralı olup metbuuna ihanet eden Zzapolai'nin ölümünün birinci yıldönümü günü olan 22 ağustosta kazanılmıştır.

26 ağustosta Kanûni Süleyman Budin önlerine geldi. Budin kalesi muzaffer Türk kumandanlarına kapısını açmamıştı. Kanûni gelir gelmez kraliçe İsabella'ya haber göndererek, o sırada bir sene 21 günlük olan bebek kral (İkinci Yanoş) un, tabiiyetini arzetmek üzere derhal ordugâha gönderilmesini emretti (28 ağustos 1541).

Bu haber, kraliçeyi çok telâşlandırdı. Esasen daha evvel naip sıfatı ile kendisinin Kanûni Süleyman'ı karşılamaya çıkması icabederdi. Bunu yapmamakla hata etmişti. Kanûni, bu emri, kraliçeye kıymetli yüzükler ve taşlar göndermek suretiyle Çavuşbaşı Ali Ağa vasıtasıyla tebliğ etmişti.

Kraliçe İzabella, o gece, ne yapmak icap ettiğine karar vermek üzere bir meclis toplamıştı. Fakat, diğer naip Piskopos Martinuzzi, büyük Türk hâkanına mukavemetin imkânsız olduğunu, sultanın emrine itaatle bebek kralı Türk ordugâhına göndermekten başka çare bulunmadığını söylemesi üzerine, çocuğun ordugâha gönderilmesine karar verilmiştir.

Ertesi günü kraliçe İzabella, Macarlar tarafından kral olarak tanılan, fakat metbuu olan Kanûni tarafından daha bu sıfatı tasdik edilmemiş ve taç giymemiş olan bebek kral Yanoş II. u, üç dadısı, altı müşaviri ve başta naip piskopos Martinuzzi olduğu halde Türk ordugâhına gönderdi.

Bu sırada Kanûnî'nin karargâhı Budin yakınındaki «Alt-Ofen = Eski Budin» denilen mevkide idi.

Rivâyete göre bebek kral yaldızlı bir arabaya bindirilmiş, dadıları da beraber binmiş, piskopos diğer müşavirler arabenin yanında yaya olarak ordugâha gelmişlerdir.

Küçük kralın mevkibi, devlet erkânı ve Yeniçeriler tarafından karşılanarak selâmlanmıştır. Kanûnî Süleyman lûtfen küçük kralı okşamıştır. Bundan sonra Kanûnî Süleyman, bebek kral İkinci Yanoş'a, Türkiye'nin bir eyaleti olan «Transilvanya = Erdel» prensliğini verdiğini, Macaristan gibi mühim bir ülkenin bir kadın ile bir çocuğa bırakılamıyacağını, bu yüzden Macaristan'ın Osmanlı imparatorluğuna doğrudan doğruya ilhak edildiğini, merkeze bağlı bir beylerbeylik olarak idare edileceğini bildirdi.

Budin kalesi kan dökülmeden Türklerin eline geçmiş, ve Kanûnî'nin emirleri halka duyurulmuş, halkın mal ve can emniyeti, mezhep serbestliği de ilân edilmiştir (29 ağustos 1541).

Yine garip bir tesadüftür ki, Mohaç muharebesi de 15 yıl önce yine bir 29 ağustos günü kazanılmış ve o gün Macar istiklâline son verilmişti.

Macaristan'ın Türk topraklarına ilhakiyle Macaristan, üç kısma ayrılmış oluyordu:

1 — Merkezi Budin olmak üzere Orta Macaristan.. Bu kısım doğrudan doğruya bir Türk eyaleti olmuştu.

2 — Macaristan'ın bir parçası olan ve doğuda bulunan «Transilvanya = Erdel» Banlığı, Türk hâkimiyeti altında tâbir bir prenslik haline gelmiştir. Bu memlekette Ban, yerli asılzadeler tarafından seçilir ve padişah tarafından memuriyeti tasdik edilir. Burası hakiki ve millî bir Macar devleti olmuş, fakat asıl Macaristan'la alâkası tamamen kesilmişti.

3 — Macaristan'ın kuzey ve kuzey - batı tarafındaki şerit gibi ince, uzun bir parça arazi Avusturya hâkimiyetinde kalmıştır.

Böylece, yıllardanberi sürüp giden Macaristan veraseti meselesi kökünden halledilmiştir.

Macaristan'da ilk idari teşkilât:

Macaristan'ın bir Türk eyaleti olması dolayısıyla 30 ağustosta, Kanûnî Süleyman tarafından ilk idari teşkilât yapılmıştır.

Bu yeni eyalete, «Budin beylerbeyliği» adı verilmiştir. Eyaletin merkezi Budin idi.

Budin beylerbeyliği, diğer Osmanlı beylerbeyliklerine göre imtiyazlı idi. Protokolda Budin beylerbeyi, Mısır eyaletinden sonra, fakat Rumeli beylerbeyinden evvel geliyordu.

İlk Budin beylerbeyliğine, o sırada Anadolu beylerbeyi olan Süleyman paşa, üç tuğlu vezir rütbesiyle salâhiyetlerle tayin edilmiştir. Bu salâhiyetleriyle Süleyman paşa, Avrupalılar tarafından Macaristan kral naibi «Vice-Roi» adıyla anılır.

Budin beylerbeyi olan paşalar, komşu devletlerle olan münasebetleri tanzim ve idare salâhiyetine maliktiler. Ayrıca bir de Budin kadılığı ihdas edilerek bu mevkie de Hayreddin Çelebi tayin edilmiş, Macaristan'ın diğer kasabalarındaki kadılar Nâib adıyla buna bağlanmıştır. Bir de Macarlar için arıca «Baş Hâkimlik» ihdas edilerek bu makama da, kraliçe İzabella tarafından Kanûnî'den yardım istemek üzere gönderilen elçi «Verboeczy» getirilmiş ve kendisine günde 600 akça tahsis olunmuştur.

Türk idaresi ötedenberi Müslüman olmuyan tebaalarına geniş hukukî ve mezhebi serbestlikler vermiştir. Hristiyanlar arasındaki ihtilâflara Türk mahkemeleri bakmazdı. Bu nevi ihtilâflar, hristiyan hâkimleri tarafından rüyet edilirdi.

Budin kalesine de rivâyete göre Sekbanbaşı Yusuf Ağa kumandasında 6000 Türk askeri ikame edildi. Ayrıca Tuna ince donanması, «Budin Kaptanı» adı verilen bir Türk denizcisinin idaresine verildi.

Bundan sonra Kanûnî karargâhından kalkarak 2 eylül 1541 de Budin kasabasına girdi. Türk usul ve ananelerine göre zaptedilen bir şehrin en büyük kilisesi camie tahvil edilerek ilk cuma namazı orada kılınırdı. Bu defa da öyle yapıl-

dı ve büyük kilise, «Fethiye camii» adını alarak Kanûnî Süleyman burada ilk cuma namazını kıldı. Bu cuma namazında o sırada Rumeli Kazaskeri bulunan ve ordu ile beraber getirilmiş olan Ebu-s-Suud efendi imamet etti.

Bu tarihten itibaren tam 145 sene müddetle Budin, bir Osmanlı eyalet merkezi olarak Türklerin elinde kalmış ve 1686 da Budin'in düşmana terki, o zamanki Türk unsurunu o kadar müteessir etmişti ki yıllarca:

Aldı nemçe bizim nazlı Budin'i

türküsü Türklerin dilinden düşmemiş, bu güzel şehri uzun yıllar unutamamıştır.

4 eylülde Kanûnî Süleyman, o sırada hâlâ Budin'de bulunan, ölen kralın karısı ve Lehistan kralının kızı kraliçe İzabella'ya, Macaristan tamamen Türkiye'ye ilhak edildiğinden, oğlu küçük prens (Szigismund - Janos) a (Transilvanya=Erdel) Banlığının verildiğine dair altın ve lâcivert yazılar ve tezhiplerle süslü bir fermanı, «Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi» eliyle göndermiştir.

«Küçük Erdel Banı» nın vâsiliğine piskopos Martinuzzi ile müşavir Petrovich tâyin edilmiştir.

Kraliçe İzabella, 5 eylülde oğlu ile beraber krallık sarayını terketti.

7 eylülde Budin'e, kral Ferdinand'ın iki elçisi geldi. Bunlar Nicolas von Salm ile «Sigismund von Herberstein» idi. Bunlar Sultan Süleyman'a kral Ferdinand'ın gayet kıymetli hediyelerini de getirmişlerdi. Bu elçiler Ferdinand adına, Macaristan'ın Ferdinand'a terkedilmesini ricaya gelmişlerdi. Bu takdirde Ferdinand, ölen kral Zzapolai'nin taahhüt etmiş olduğu bütün şartları aynen kabul ediyor, ve tâbi kral olarak Osmanlı devletine her sene 100,000 florin vermediği taahhüt ediyordu. Ferdinand esasen kendi uhdesinde kalan Yukarı Macaristan parçası için her sene Türkiye'ye 40 bin duka vermekte idi.

Ferdinand'ın murahhasları bu şartlar içinde bir sulh akdi niyetinde idiler. Fakat padişah tarafından bu istekler ta-

mamen reddedildi. Çünkü esasen Macaristan artık hukukan Türkiye'ye ilhak edilmiş vaziyette idi. Bir sulh aktedilebilmesi için ise, kral Szapolaı'nın ölümünden sonra Ferdinand tarafından zaptedilen kalelerin tamamen geri verilmesi lâzımdı.

On günlük bir müzakere hiç bir netice vermemişti. On birinci günü elçiler elleri boş olarak dönüp gittiler.

Kanûni Süleyman 26 gün Budapeşte'de kaldıktan sonra 28 eylülde Budin'den İstanbul'a müteveccihen hareket ederek 27 kasım 1541 de İstanbul'a girdi. Böylece bu son sefer 5 ay 7 gün sürmüş oldu.

**Bir Avusturya elçisi
İstanbul'a taç
dilenmeğe geliyor:**

Türk kuvveti karşısında âciz kalan Ferdinand, hâlâ, Macaristan tacını elde etmek hülyasından vaz geçmiş değildir. Daha evvel de birkaç kere aynı şekilde Türk padişahının tâbiyetini kabul etmek şartıyla Macar tacını istirham etmişti. Her defasında kat'i şekilde reddedilmesine rağmen Ferdinand bu taleplerini artık bir dilencilik haline getirmiş bulunuyordu. Bu defa da İstanbul'a (Tranquillus - Andronicus) adındaki elçiyi gönderdi.

Halbuki daha Kanûni Süleyman dokuzuncu Budin Sefer-i Hümayûnundan dönerken yolda Barbaros'un evlâtlığı Hasan paşa tarafından Charles Quint'in büyük donanmasının Cezayir önlerinde müthiş bir hezimete uğratıldığı haberini almıştı.

Karada ve denizde Alman imparatorluğunu hezimetten hezimete uğratan Türk hükümdarının, kılıç kuvvetiyle fethettiği Macaristan'ı diplomatlık hilelerine inanarak Ferdinand'a vermiyeceği aşıkardı. Fakat Ferdinand ve ağabeyisi Almanya imparatoru bıkıp usanmadan aynı talebi tekrar etmekte idiler.

Divan-ı Hümayûn Ferdinand'ın bu haysiyetsizce müracaatlarından o kadar bizar olmuştu ki, artık Avusturya elçilerine kıymet vermiyor, istiskal ediyor, hattâ onlara hakaretler ediyordu.

Nitekim son Avusturya elçisinin, padişahın huzuruna girmesine bile müsaade edilmedi. Ferdinand bu elçi vasıtasıyla bir kere daha eğer Macaristan kendisine tevcih buyurulursa senede yüz bin duka altın haraç vermeği, ve Türk tâbiyyetini kabul etmeği taahhüt ediyordu.

Osmanlı vezirleri elçi ile alay ediyorlar ve ona fetih hakkını hatırlatmakla iktifa ediyorlardı. Hattâ ikinci vezir Rüstem paşa elçiye:

«İbrahim, Viyana'yı ancak parmağının uciyle tutmuştu. Ben iki elimle kavramak isterim. Metbuun bize karşı Alman, İspanyol, İtalyan olan tebaasını değil, bizim tebaanızı, Macarları, Transilvanyalıları, Moldavyalıları da tahrik etsin. Eğer sen padişahımızı göremiyorsan, elini öpmek şerefine nail olamıyorsan bunu, getirdiğin tekliflerden başka bir şeyde arama.» diye hakaret etmişti.

Hammer'in ifadesine göre vezir:

«Yol ruhsatnamesinde Bab-ı Hümayûnun bir şey istemek için gelmek arzusunda olan dost ve düşman herkese açık olduğu beyan ediliyorsa da, avdetinin temini için bir şey olmamıdır.» da ihtar etmişti.

Vezirler, eğer Ferdinand sulh istiyorsa, Macaristan'ın Avusturya işgalinde bulunan kısımlarını iade etmeli ve haraç vermeği kabul etmelidir, ancak bu surette bir sulh müzakeresine başlamak mümkün olabilir, diyorlardı.

Nihayet elçi Tranquillus - Andronicus hiç bir şey elde edemedi 9 eylûlde İstanbul'dan başını önüne eğerek çıkıp gitti.

Ferdinand bir taraftan elçileriyle İstanbul'da dilencilik yaparken, diğer taraftan da büyük bir ordu ile Budapeşte üzerine yürümekte idi.

**Müttefik Avrupa
orduları Budin önünde
imha ediliyor:
(24 Kasım 1542)**

Bir müttefik ordusunun Budapeşte üzerine gelmekte olması haberi üzerine Kanûnî Sultan Süleyman, Avusturya elçisinin İstanbul'dan salıverilmesinden 8 gün sonra Edirne'ye

gitmek üzere İstanbul'dan 17 kasım 1542 de ayrıldı. Yanında şehzâdelerden Bayezid de bulunmakta idi.

Budapeşte üzerine gelen müttefik ordusunu hazırlayanlar, Papa Paul III, İspanya kralı ve Almanya imparatoru Charles Quint ve Avusturya kralı Ferdinand idi. Fransa ile Venedik müstesna olmak üzere hemen bütün Avrupa milletlerine mensup askerler mevcuttu ve müttefik ordusunun sayısı 100 bini buluyordu.

Bu ordunun başkumandanı Brandenburg Elektörü «İkinci Joachim» idi. Bu kalabalık orduda 40,000 piyade, 8000 süvari ve 52 bin de muhtelif Avrupa milletlerine mensup asker mevcuttu. Bu ordu ile birlikte Tuna üzerinde de bir donanma harekete geçirilmişti. Bu hareket, tam mânasiyle bir haçlı seferi hüviyetini gösteriyordu.

Divan-ı Hümayûn derhal harekete geçerek Rumeli beylerbeyi Ahmed paşaya, askerlerini Sofya'da toplaması emri verildi. Padişah Edirne'ye geldi. Ahmed paşa sür'atle Sofya'da Rumeli tımarlısını toplamağa başladı. Yahya Paşazâde Bali paşa, kardeşi Mehmed bey, Mehmed beyi noğlu Arslan bey, Bosna beylerbeyi Ulama paşa, Semendire Sancak beyi Dukaginzâde Mehmed bey, Köstendil Sancak beyi Hızır bey, Alacahisar sancak beyi Kej-Dehan Mehmed bey ve Pojega sancak beyi Murad bey derhal Peşte müdafaasına iştirâk etme emri aldılar.

Budin muhafazasına memur edilmiş olan Sekbanbaşı Yusuf ağa da 3000 Yeniçeri ile Peşte'ye gelmişti. Bütün bu beylerin hepsi Peşte müdafaasına yetişememişler, Peşte'de ancak sekiz bin kişilik bir kuvvet toplanabilmişti.

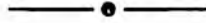
100 bin kişilik Haçlı ordusuna karşı 8 bin kişilik bir avuç Türk askeri...

Düşman ordusunda 40 tan fazla büyük top da vardı. Kalede top gülleleriyle geniş gedikler açılmıştı. Fakat sekiz bin Türk kahramanı kaleyi öyle müthiş bir şiddetle müdafa ediyorlardı ki, düşman ordusu birkaç kere umumî hücum yaptığı halde içeri girmeğe muvafak olamamış, bilâkis büyük zayıyat vermişti.

Kumandan Joachim II., mukabil Türk hücumlarının dehşetinden yılmıştı. Üçüncü bir umumî hücumun daha büyük bir felâketle neticeleneceğinden korktu ve gizlice, muhasarayı kaldırmağa karar verdi. Bu karar çok gizli tutulmuştu. Ricat, 23/24 kasım gecesi yapılacaktı. Fakat Türk kumandanları düşmanın bütün harekâtını adım adım takip ediyorlardı. Gece yarısı düşman ricatı başlar başlamaz Türk kahramanları görülmemiş bir şiddetle haçlı ordusu üzerine atıldılar. Bir anda ricat, karma karışık ve perişan bir bozgun haline inkılâp etti. Düşman kuvvetleri ne tarafa kaçacaklarını şaşırmışlardı. Müthiş bir katliâm başlamıştı. Haçlı orduları Türk kılıcından geçiyordu.

100 bin kişilik bir haçlı ordusunun sekiz bin kişilik on ikide bir derecesinde daha az olan bir avuç Türk kahramanı önünde düşer olduğu bu korkunç hezimet, Almanya imparatorunun, denizlerde olduğu gibi karada da yediği en müthiş darbelerden biri olmuştu.

Artık bütün Avrupa, her bakımdan Türklerin üstünlüğünü haklı olarak görmüş ve anlamış oluyordu.

ONUNCU SEFER-İ HÜMAYÛN

ESTERGON SEFERİ

(1543)

Bundan evvelki haçlı ordularının Peşte üzerine vâki olan yürüyüşleri dolayısıyla Macaristan seferi için İstanbul'dan hareket eden padişah, 8000 kişilik Türk muhafız kuvvetinin yüz bin kişilik haçlı ordusunu perişan etmesi üzerine Edirne'den öteye gitmemiş, kışı Edirne'de geçirmişti.

Kanûni Sultan Süleyman 23 nisan 1543 te Edirne'den hareket etti. Türk ordusunun ihtişam ve azametini belirtmek bakımından Sinan Çavuş tarafından bizzat görölerek yazılan bu sefere çıkış sahnesini, Hammer'den naklen alıyoruz:

(Orduy-u Hümayûn, muhteşem bir debdebe ile Edirne'den hareket etti. Susuzluk hissedenlere su vermek üzere dolu kırba götürmeğe memur olan sakalar ordunun en ilerisinde gidiyorlardı. Onlardan sonra, her biri yedi baştan mürekkep 300 katar katır ki —sayıları 2100 ediyordu— hazine ile padişahın eşyalarını taşıyordu. Daha sonra yedekte 100 toyle, yani her toyle dokuz itibariyle 900 baş at, harp levazımı yüklü 900 katar, yani 5400 deve bulunuyordu.

Bin cebeci, beş yüz lâğımcı, sekiz yüz topçu, ağalarıyla dört yüz top arabacısı, kâhyalar, kâtipler, saray erkânı, kilercibaşı, hazinedar başı, kapı ağası da bunları takip ediyordu. Sonra iki tarafa taksim edilmiş olan süvariler geliyordu. Sağ cenahta kırmızı sancaklariyle 2000 Sipahi, yeşil sancaklariyle 500 ulûfeci, beyaz sancaklariyle 500 gurebâ, sol cenahta sarı sancaklariyle 2000 silâhtar, yeşil ve beyaz çubuklu sancaklariyle 500 ulûfeci, beyaz ve kırmızı çubuklu sancak-

lariyle 500 gurebâ vardı. Bu askerın arkasında da Divan erkânı, Nişancıbaşı, Kazaskerler, önlerrinde dörder tuğ bulunan vezirler bulunmakta idi.

Bunlardan sonra padişahın av hademesi, yani, doğancılar, şahinçiler, çakırcılar, atmaccılar, zağarcılar, samsuncular, müteferrikalar, çaşnigirler, İstabl-ı Âmire hademesi geliyordu.

Gemleri ve özenğileri gümüşlü, eğer ve gaşiyelerinin kenarları sırmalı Rumeli, Anadolu, Karaman, Acem, Arap atları birinci ve ikinci imrahor ile saraçlar, silâhşörler ve onların kethüda ve kâtipleri sevkedilmekte idi. Üç yüz kapıcıbaşı (Mabeyinci) at üzerinde ordunun mümtaz kısmının, yani kılıç, mızrak ve uzun tüfeklerle silâhlı 12000 Yeniçerinin ilerisinde gidiyor ve Yeniçerilerin kırmızı bayrakları peşinde üç tuğ bulunuyordu.

Nihayet yedi altın çubuklu alem ile yedi tuğ, zat-ı hazret-i padişahının yaklaştığını haber veriyordu. Âletlerini demirden zincirler ile boğazlarına takmış yüz nakkareci ile 100 tabizen de harp havaları çalıyordu.

Bunları takiben 400 solak bulunmakta ve solakların başı, padişahın özenğisi yanında bulunuyordu. Bunlar sorguçlarla süslenmiş külâh ve keçe giymiş oldukları ve ipek kuşak kuşanmış bulundukları halde arkalarında sanatkârane işlenmiş ve altın kakmalı ok mahfazaları bulunuyordu.

Solakların, padişahın etrafında teşkil ettikleri dairenin dışında Çavuşbaşı maiyetinde giden 150 çavuş, gümüşten küçük zincir parçaları asılı ve yine gümüşten yapılmış âsalarını sallayarak bunların çıkardıkları sese, binlerce defa tekrar ettikleri «Padişahım çok yaşa!» seslerini karıştırmakta idiler.

Solakların teşkil ettikleri safların içinde —başlarında altın miğfer ve ellerinde altın mızrak bulunan ve en kıymetli kumaşlardan yapılmış elbiseler giymiş olan— 70 adet peyk vardı.

Zât-ı şâhâne bunların ortasında gayet güzel ve asil bir ata binmiş idi.»

Padişah Edirne'den bu muhteşem alayla yola çıkarken, 371 parçadan müteşekkil Tuna ince donanması da büyük miktarda arpa, un, muhtelif erzak ve mühimmat ile, Segedin sancağı beyi Ali beyle, kethüdası Sinan Ağa nezaretinde Tuna'da ilerliyordu.

Padişahın Edirne'den hareketten bir ay kadar sonra da Barbaros Hayreddin paşa, 29 mayısta Fransa seferine çıkacaktır (Bu kısım, deniz vukuatı bahsinde izah edilecektir.)

Rumeli beylerbeyi Ahmed paşa, şubat sonlarına doğru Sofya'ya gönderilmişti.

Türk ordusu 23 nisan 1543 te Edirne'den hareket etmiş, 4 haziranda Belgrad'a vasil olmuştu. Evvelce Sofya'ya gönderilmiş olan Rumeli beylerbeyi Ahmed paşa ile, Anadolu beylerbeyi İbrahim paşa burada padişaha iltihak ettiler.

6 haziranda ordu Belgrad'dan hareket ederek Sava ırmağını geçmiş ve Sirmi mintakasına girmişti.

Budin beylerbeyi Süleyman paşanın vefatı üzerine onun yerine Budin beylerbeyi olan Bali Paşa, Bosna beylerbeyi Ula-ma Paşa ile birlikte Athina, Sophronica, Belostina, Rahoczsa ve Nana kalelerini aldıktan sonra 22 haziran 1543 te müstahkem bir mevki olan Valpo kalesini de zaptetti. Kalenin zaptında Rumeli beylerbeyi Ahmed paşa da bulunmuştur.

Daha sonra, Budin'in 166 kilometre güney - batısında bulunan ve Osmanlılarca Peçuy şeklinde de okunan, Almanların Fünfkirchen, Macarların Pécs dedikleri kale de Almanlardan alınmıştır. Meşhur tarihçimiz Peçevî İbrahim efendi bu şehirde doğmuştur. Pécs kalesi Ösek sancak beyi Murad bey-le Mohaç sancak beyi Kasım beyler tarafından zaptedilmiştir (4 temmuz 1543).

Bundan sonra 5 temmuzda Şikloş şehri 8 temmuzda da Şikloş kalesi teslim oldu.

**(Estergon = Gran
Kalesinin fethi) :
(10 ağustos 1543)**

Kanûni Sultan Süleyman'ın başında bulunduğu Türk ordusu Estergon kasabasını 29 temmuzda muhasaraya başladı. Türklerin Estergon veya Usturgun, Macarların Esztergon ve Almanların Gran dedikleri bu çok mühim ve müstahkem kale Budapeşte'nin 30 kilometre kuzey - batısındadır. Bu kale üç yıldan beri Almanların işgali altında idi. Mevki coğrafisi itibariyle mühim ve hâkim bir mevkide idi ve aynı zamanda

bir Macar piskoposluğunun merkezi idi. Şehir, ancak 12 gün mukavemet edebilmiştir.

Nihayet 10 ağustosta, müdafilerinin çekilip gitmeleri şartıyla teslim olmuştur.

Şehrin büyük Katedrali derhal camie tahvil edilerek, Kanûni Süleyman ilk cuma namazını kılmıştır.

Estergon, Budin beylerbeyliğine ilhak edilmiştir. Bu sırada Budin Beylerbeyi Bali paşa vefat ettiği için, yerine Yahya Paşazâde Mehmed bey tayin olunmuştur.

Gran kalesinin teslim olduğu günün ertesi günü, Lehistan kralının bir elçisi gelerek padişahın huzuruna kabul olundu ve metbuunun tebriklerini arz ile hediyelerini takdim etti. Padişah, Estergon istihkâmlarının yeniden yapılmasına emir verdi.

İstoni Belgrad'ın zaptı: (4 eylül 1543)

Padişah, üç yıldan beri Almanların işgalinde bulunan ve Macarların «Székesfehérvár», Almanların da «Stuhlweissenburg» Türklerin de «İstoni Belgrad» veya «İstolni Belgrad» dedikleri kale üzerine yürüdü. Burada muhafız olarak Alman, İtalyan ve Macar askerlerinden müteşekkil imparatorluk kuvvetleri mevcuttu.

Bu şehir, Macar kralları buradaki büyük katedralde dinî merasimle taç giydikleri için Macarlarca mukaddes sayılırdı.

Kale 20 ağustosta muhasaraya başlandı. Üç umumî hücum yapıldı. Anadolu beylerbeyi İbrahim paşa Budin'den muhasara toplarını ve topçularını getirmeğe memur edilmişti. Bunlara intizaren vezir Rüstem, Mehmed ve Hüsrev paşaların, ve Yeniçeri Ağasının çalışmalariyle siperler açıldı. Üçüncü hücum sonunda ve 4 eylülde şehir zaptolundu. Macar kumandanı Varcocs hakikaten kahramanca bir müdafaada bulunmuştu. Bunu takdir eden Sultan Süleyman, kumandana, elini öpmek şerefini bahsetti. Kralların gömüldüğü bir yer olan büyük kilise, halkın ricaları üzerine camie tahvil edilmeyerek bir başka kilise camie tahvil edildi ve Kanûni ilk cuma namazını burada kıldı.

İstoni Belgrad bir sancak merkezi olarak Budin beylerbeyliğine ilhak edildi ve sancak beyliğine de «İnebahtı=Le-ponto» beyi Ahmed bey 600.000 akça yıllık tahsisatla (On iki bin duka) sancak beyliğine tâyin olundu. Bin Yeniçeri ile, memleketten toplanan üç bin asker muhafız olarak bırakıldı.

Buradan hareketinden evvel Kanûnî Sultan Süleyman bütün valilere, Raguzo cumhuriyetine, Fransa kralına, Venedik senatosuna zafernâmeler gönderdi.

Bundan sonra Orduy-u Hümayûn İstanbul'a müteveccihen yola çıktı. 9 ekimde Belgrad'a, 16 kasım 1543 te de İstanbul'a vasil oldu. Bu kereki Macaristan seferi 6 ay 23 gün sürmüştür.

Bu dönüş Kanûnî için matemli oldu. Oğlu şehzâde Mehmed vefat etmişti. Onun cenaze namazında bulundu ve mimar Sinan'a, oğlunun ruhu için Şehzâde camiinin yapılması emrini verdi.

Fetihlere devam :

(1544)

Kanûnî Süleyman İstanbul'a dönmüş olmasına rağmen Avusturya hududundaki Osmanlı fütûhâtı durmamıştır.

Budin beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed bey, Budin'e tâbi diğer sancak beylerinin de iştirâkiyle 23 nisanda hareket ederek Avusturyalıları ait birçok mühim kaleleri zaptetmiştir. Bu muharebelere Mehmed paşa, muhasara toplanını da yanına alarak çıkmıştır.

Vişgrad kalesi on gün mukavemetten sonra, Noygrad kalesi muhafızları korkup kaçtıkları için hiç kan dökülmeden, Hatvan kalesi muhafızları da şehri yakıp kaçtıkları için muharebesiz işgal edilmiş, ve yine Dombovar, Daebrackaez, Simontornya, Ozara kaleleri alınmıştır.

Yine bu sırada Bosna beylerbeyi Ulama paşa da, Mehmed paşadan bir miktar yardım kuvvetleri alarak ve Hersek sancak beyi Malkoç bey ile beraber Bosna'da Velka ve Hırvatistan'da Monoslo kalelerini aldılar.

Bu sırada İstanbul'da da sadaret değişikliği olmuş, tekaüde sevkedilen veziri âzam Süleyman paşanın yerine Kanûnînin kızı Mihrimah sultanın kocası damat Rüstem paşa sadrâzamlığa getirilmiştir. Rüstem paşanın Osmanlı sarayında çevirdiği entrikalar, (İç Olaylar) kısmında izah edilecektir.

1544 senesinde Kanûnî Budin defterdarlığına Halil beyi tayin etmiş, ve Halil bey de malî teşkilâta ve vergilere esas olmak üzere çok muntazam bir tahrir yapmıştır.

**Almanya ve Avusturya
Osmanlı imparatorluğuna
boyun eğiyor:**

Bütün Avrupa'ya şâmil bir imparatorluk iddiasında bulunan Charles Quint ile, kardeşi Bohemya kralı Ferdinand, Osmanlı imparatorluğu karşısında daha fazla mukavemet edemeyeceklerini nihayet anlayabilmişler ve suly yoluyla kendilerini kurtarmağa çalışmışlardır. Bu düşünce ile Budin beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed paşa ile bir aylık bir mütareke akdine muvaffak olabilmışlerdi.

Bundan sonra da İstanbul'a iki Avusturya murahhası gelmiştir. Bunlardan birisi kral Ferdinand namına gelen «Niccolay Sicco», diğeri de, imparator Charles Quint namına gelen Hollandalı «Veltwick» idi.

Bu iki elçi, Osmanlı imparatorluğu ile bir buçuk senelik bir mütareke akdine muvaffak olabilmışlerdir. Bu mütareke müddeti zarfında, Türkler tarafından fiilen elde edilmiş bulunan hudut esas alınmak şartıyla sulh şartları kararlaştırılacak ve yine bu müddet zarfında padişaha senede on bin altm, veziri âzama üç bin, diğer vezirlere de biner altın verilecekti. (10 ekim 1546).

İstanbul'a gelen Avusturya elçisi, Kanûnî Süleyman'ın Edirne'ye hareket etmesi dolayısıyla bir buçuk ay huzura kabul edilmemiş ve ancak 14 aralıkta huzura girmeğe muvaffak olabilmıştır. Bu mülâkat sırasında elçi, imparator ve kral

tarafından gönderilen kıymetli hediyeleri hünkâra takdim etmiş ve bunu müteakip sulh akdi için müsaade istemiş, fakat padişah, arazi meselelerine ait Türk arzularının kabul edilip edilmediğini sorması üzerine, bunu vezirlerle müzakere etmek müsaadesini talep etmiş, hünkâr da:

— Peki, öyle olsun!.

Buyurduğu için huzurdan çıkarak vezirlerle müzakereye başlamışlardır. Bu sulh müzakereleri fasılalarla tam yedi ay sürmüştür. Bu sırada İstanbul'da bir de Fransa kralı Francis I. in bir sefiri vardır. Bu elçinin adı Gabriel d'Aramon'dur. Fransa kralı 18 eylül 1544 te Almanya imparatoru ile Crespy sulhunu akdetmişti. Türkiye'nin can düşmanı ile böyle bir sulh akdettiği halde, o günlerde imparatorla arası açılmağa başlayan Fransa kralı, Türkiye'nin Almanya ve Avusturya ile bir sulh yapmasına mâni olmak için bu elçisini memur etmişti. Aynı zamanda daima iki yüzlü bir siyaset takip eden ve hakikatte aslâ Türk dostu olmayan Fransa kralı o sırada bir de Türkiye'den bol miktarda borç para istemektedir. Bab-ı Hümayûn, senelerdenberi Fransa'nın oynadığı iki yüzlü siyaseti artık anlamış bulunduğu için bu istikraz işine kulak asmamıştır.

Bu defa Fransa elçisi Gabriel d'Aramon, Fransa için büyük bir tehlike olacak olan Türk - Alman sulh anlaşmasına mâni olmak için çalışmağa başladı. Buna rağmen Almanya elçisi Velxwick ile Türk devlet adamları arasında sulh esasları üzerinde 13 haziran 1546 da bir anlaşmaya varıldı ve bu muahede 19 haziranda imza edildi.

Bu muahedenin, üç ay zarfında Almanya imparatoru ve Avusturya kralı tarafından tasdiki şart koşulmuştu. Muahedenin bir sureti Almanya imparatoruna gönderilmiş, ve imparator tarafından 1 ağustos 1546 da Ausgburg şehrinde tasdik olunmuştur.

Kanûni Sultan Süleyman müsalehanameyi 8 ekim 1547 tarihinde tasdik etmiştir. Bu müsalehanın ana hatları şunlardır:

1 — Bu muahedenin imza tarihine kadar Macaristan'da

Türkler tarafından zaptedilen bütün kale ve kasabalar Osmanlı devletine ait olacaktır.

2 — Almanya ve ona bağlı bütün devletler karadan ve denizden Türk topraklarına hiç bir bahane ile tecavüzde bulunmayacaklardır.

3 — Almanya kuzey Afrika'ya da tecavüz etmeyecektir. Aksi takdirde bu da sulhun bozulmasında âmil olacaktır.

4 — Almanya ve müttefiki olan devletlerin haberi olmaksızın korsanlar tarafından denizde ve diğer haydutlar tarafından karada Türkiye'ye zarar iras edilirse bu zararlar tazmin edilecektir.

5 — Eski Macaristan krallığına bağlı olup ta, bugün kral Ferdinand'ın elinde bulunan arazi içinde kalan topraklar için kral Ferdinand Türkiye'ye her yıl 45 bin duka vergi verecektir. Bu vergi her sene mart ayının evvelinde ödenmiş olacaktır.

6 — İki taraf tüccarları, gümrük kanun ve resimleri dışında hiç bir kayde tâbi olmaksızın serbestçe ticaret yapabileceklerdir.

7 — İster müslüman, ister hristiyan olsun Türkiye'den kaçarak Almanya'ya geçenler, hiç bir bahane ve mazeret serdedilmeden derhal Türkiye'ye iade edilecektir.

8 — Buna mukabil Almanya'dan kaçıp Türkiye'ye iltica edecek olan esirler ve kaçakçılar eğer müslüman iseler Türkiye bunları iade etmeyecek, hristiyan iseler, iltica sebeplerini Türk makamları tetkik edecek ve neticde bunları iade edip etmemekte tamamen Türk hükûmeti serbest bulunacaktır.

9 — Almanya, Bosna ve Budin eyaletlerine civar vilâyetlerde âsaiyişi tam mânasiyle temin edecek, hudut boylarındaki haydut çeteleri Avusturyalılar tarafından tedip edilecektir.

10 — Kral Ferdinand, işgal ettiği Macar toprakları dolaşısıyla Osmanlı devletinin bir tâbiidir. Aynı zamanda Osmanlı protokolunda, veziri âzam ile müsavi mertebede olmağı kabul etmektedir.

11 — Her sene mart ayında verilmesi kararlaştırılmış olan 45 bin Macar altınından başka Ferdinand, 1545 senesi 10 ekim gününde aktedilmiş olan bir buçuk senelik mütareke mucibince her sene veziri âzama 3000, diğer vezirlere birer altın ayrıca tesviye edilecektir.

12 — Kral Ferdinand, Kanûni Süleyman'ı metbu ve babası olarak tanıyacak ve ona bir oğul gibi itaat edecektir.

13 — Bu muahedenin Charles Quint tarafından kabul edilen şartları Papalık, Fransa ve Venedik devletlerine de şâmil olacaktır. Türkiye, aynı şartlarla bu üç Avrupa devleti ile de sulhu kabul etmiştir.

14 — Bu muahedenin müddeti beş yıldır.

15 — Bu müddet içinde, bir tecavüze uğramadığı takdirde Türkiye, sulh şartlarına riayet edecektir.

16 — Muahede metninin yazılış şekline göre bu vesika, iki taraflı bir anlaşmadan ziyade, Türk sultanının, rica ve ısrham üzerine Ferdinand'a ve Almanya imparatoruna bahş ve ihsan ettiği bir lûtuftur.

17 — Muahedede Charles Quint'ten, yalnız İspanya vilâyetinin kralı şeklinde bahsedilmiştir. Çünkü Türkiye sultanı, kendinden başka dünyada imparator tanımadığı için, Charles Quint'i de Almanya imparatoru olarak tanımamaktadır.

Charles Quint mevcut şekil ile muahedeyi imza etmek suretiyle, metinde geçen «Vilâyet İspanya kralı Karlo...» vasfını da kabul etmiş oluyordu. Bu suretle Türkiye hükümdarı tarafından, Almanya imparatoru olarak tanınmıyordu.

Bu muahede ile Osmanlı imparatorluğu, cihan imparatorluğu sıfatının bütün dünya devletleri tarafından tanınmasını sağlamış bulunuyordu. Türkiye, kudret ve azamet bakımından muasır devletlerden hiç birisi ile müsavi değildi. Türk hâkanı bir güneş gibi tek idi!

Böylece Kanûni Süleyman ve Charles Quint mücadelesi, Türkiye'nin tam ve kat'i zaferiyle neticelenmiş oluyordu.

Macaristan kazanılmıştı, Orta Avrupa Türk'ün malı olmuştu. Türk hâkanı bütün dünya milletlerince kudret ve azamet timsali olarak tanınmıştı.

**Erdel ve Avusturya
ile ihtilâflar ve
askerî hareketler :**

Avusturyalılarla 1547 de bir sulh muahedesi aktedilmişti. Osmanlı devleti tarafından bu muahedeye riayet edildiği halde, kral Ferdinand, fırsattan istifade etmeği düşünerek sulhun bozulmasında bir mahzur görmemiştir. Çünkü bu sulh şenelerinde Kanûnî Sultan Süleyman İran üzerine ikinci seferini açmıştı. Ferdinand, Osmanlı devletinin Şarkta meşgul oluşunu fırsat ittihaz etmişti.

İşte bu yüzdendir ki Rumeli beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa 1551 senesinde 80 bin kişilik bir Türk ordusu ile Erdel üzerine hareket etmiştir. Seferin Erdel üzerine açılmasının sebepleri vardır.

Macaristan Osmanlı imparatorluğuna ilhak edildiği zaman, bir yaşındaki Macar kralı Sgismund - Yanoş, Kanûnî tarafından «Transilvanya — Erdel» prensliğine tâyin edilmiş ve küçük krala vâsi olarak ta Varadin piskoposu «Utyeşenoviç Martinuzzi »ile «Petroviç» tâyin olunmuştu.

Çok haris bir adam olan Martinuzzi, ne pahasına olursa olsun Transilvanya prensliğini elde etmek niyetindedir. Bunun için de vaziyet neyi icap ettirirse onu yapmakta, evvelâ kraliçeye, sonra metbuu olan Osmanlı devletine, daha sonra kral Ferdinand'a ihanet etmekten çekinmemektedir.

Transilvanya'da bütün nüfuz Martinuzzi'nin elinde idi. Kraliçenin hiç nüfuzu kalmamıştı. Piskopos, kral Ferdinand ile gizli muhabereleler ve anlaşmalar yaparak Osmanlı devleti aleyhine bir takım entrikalar çeviriyordu. Hattâ Papa tarafından Kardinalliğe bile yükseltilmişti.

Papasın Ferdinand ile yaptığı gizli anlaşmaya göre Transilvanya ve Banat arazisi Ferdinand'a terkediliyor, buna mukabil Ferdinand da küçük prens Yanoş'a Silezya'da Oppelen ve Ratibor prensliği veriliyordu.

Bu anlaşmaya güvenerek Avusturya'da büyük bir ordu hazırlanmakta olduğu Türk hükûmeti tarafından haber alın-

dı. Bu ordu Alman, İspanyol ve Avusturya askerlerinden mürekkepti ve 100 bin mevcudu vardı. Ordunun kumandanı general Marki «Castaldo de Piadena» idi.

Avusturya ordusu Erdel üzerine yürürken Martinuzzi de kraliçeyi, bütün kaleleri müdafaasız Avusturya ordusuna teslim zorlamış, bunun üzerine kraliçe papasın ihanetini anlıyarak İstanbul'dan, padişah'tan yardım bile istemiştir.

Erdel, Osmanlı devleti himayesinde bir prenslikti. Buraya yapılacak hücum doğrudan doğruya Türkiye'ye yapılmış oluyordu. Bu suretle Ferdinand, 1547 İstanbul muahedesini fiilen bozmuş oluyordu.

İşte bu durum üzerine Rumeli beylerbeyi Sokullu Mehmed paşa, Macaristan serdarlığına tâyin edilerek 80 bin kişilik bir ordu ve 150 top ile 10 temmuz 1551 de Sofya'dan Belgrad'a muvasalât etti.

Bosna beylerbeyi Ulama Paşa da Sokullu'nun maiyetine verildi. Bu sırada Budin beylerbeyliğine de Hadım Ali Paşa getirilmişti.

Bir taraftan Türk ordusu Belgrad'da toplanırken, Avusturyalılar da Transilvanya'yı işgale devam etmekte idiler.

Türk ordusunun toplanması tamamlandıktan sonra Sokullu Mehmed paşa harekete geçti. 18 eylülde Tisa nehrinin sol sahilinde bulunan «Becse = Beça» kalesi zaptedildi. 21 eylülde Osmanlılar tarafından Beçkerek denilen mühim mevki ele geçirildi. Bu kale karşı koymadan teslim alınmıştır. Bundan sonra Türk ordusu Erdel'e girdi ve Alman işgalinde olan birçok kaleleri ele geçirdi. Bu kalelerin bazıları kısa bir mukavemetten sonra, ekserisi hiç mukavemet etmeksizin ele geçirilmiştir. Bu kalelerden bazıları:

«Çanad, İlladia, Arad, Galad, Aracia, Besonico, Nagy Fellak, Egres, Chiallia, Palelesse, Bodorlak, Zadorlako... gibi kale ve kasabalardır.

Bu arada mühim bir mevkii olan Lippa kalesi de zaptolunmuştur. Bu müstahkem mevki, Tameşvar'ın 54 kilometre kuzey - doğusundadır. Mevkiin ehemmiyeti dolayısıyla Sokullu Mehmed paşa 200 Yeniçeri ve 5000 kadar askerle Ulama paşayı muhafız olarak bırakmıştır.

Bundan sonra Sokullu Mehmed paşa Tameşvar üzerine yürüdü. Bu kale fevkalâde müstahkemdi. Kardinal Martinuzzi kaleyi Avusturyalılara peşkeş çekmiş ve istihkâmları yeni baştan yapılmıştı.

Sokullu kaleyi 1 kasımdan 15 kasıma kadar muhasara etti. Kale muhafızı general Etienne Losonczy idi. Kale muhafızları Alman, İspanyol ve Macarlardan mürekkepti. Bir taraftan Sokullu tarafından Tameşvar muhasara edilirken, diğer taraftan da meşhur Castatdo kumandasındaki yüz bin kişilik bir Avusturya ordusu, evvelce Sokullu tarafından zaptedilip muhafızlığına Ulama paşanın bırakıldığı Lippa kalesini muhasara etti (4 kasım 1551). Bu ordu, Alman, İtalyan, Macar ve İspanyollardan mürekkepti. 100 bin kişilik düşman kuvvetine karşı Lippa kalesini müdafa eden Ulama paşanın maiyetinde ancak 5000 asker mevcuttu.

Ulama paşa, büyük bir kahramanlıkla şehri bir müddet müdafa ettikten sonra, şehri terkederek (7 kasım) iç kaleye çekildi ve müdafaaya orada devam etti. Ulama paşanın maiyetinde kale müdafii olarak 1500 asker kalmıştı.

Ulama paşanın bu müdafaası cidden şayanı takdirdir. Bir avuç Türkle 12 gün 100 bin düşmana karşı durmuş, fakat kalede açlık başlamış, kediler, hattâ kösele parçaları bile yenilmiş, mühimmat ise kalmamıştı. Ulama paşa 20 günlük bir mütareke akdine muvaffak olarak teslim olmağı kabul etti.

Böyle bir mütareke akdetmek çok ümit verici idi. Belki Ulama paşa bu müddet zarfında Sokullu Mehmed paşanın, acele yardıma geleceğini hesaplamıştı ve bu hesap yerinde idi. Fakat nedense, Tameşvar muhasarasını neticelendirememiş olan Sokullu, aynı zamanda Lippa kalesinin de imdadına yetişmemiştir. Bu, eğer bilmediğimiz bir kasit ile yapılmamışsa, muhakkak ki büyük bir hata idi. Nitekim bir müddet sonra bu hatası yüzünden Kanûni, Sokullu'yu serdarlıktan azletmiştir.

Ulama paşa 5 aralıkta kaleyi boşalttı. Askeri ve silâhlarıyla birlikte kaleden çıktı. Teslim ahkâmına göre Türkler salimen çıkıp gideceklerdi. Fakat Alman askerleri kale dışında Ulama paşa askerleri üzerine, devletler hukukuna ve in-

sanlık düşüncesine tamamen aykırı olarak saldırmışlardır. Paşa, şiddetle karşı koyarak Almanlara büyük zayıat vermiştir. Hattâ bu arada general Ambros ve Nagylak ölmüş birçokları da yaralanmıştır. Bir rivâyete göre bu çarpışmada Ulama paşa da şehit düşmüş, fakat bir başka rivâyete göre de ağır yaralı olarak kurtulmuş ve Belgrad'a gelmiştir.

Bütün bu harekât sırasında meşhur entrikacı Kardinal Martinuzzi, yalnız kendi menfaatini düşünerek herkese ihanet etmekte idi. Nitekim son günlerde Kardinal, kral Ferdinand'a da gizliden gizliye ihanete başlamış ve hattâ, evvelce ihanet ettiği Türkiye'ye yanaşmak sevdasına kapılmıştı. Avusturya kumandanı Castaldo, Kardinalin ihanetine dair birçok vesikalar elde etmişti. Bunun üzerine kral Ferdinand papasın vücudunun ortadan kaldırılması için emir vermiştir. Martinuzzi, kendi mülkü olan «Alvincz» şatosunda, çalışma odasında otururken Castaldo'nun kâtibi Antonio Ferrario içeri girmiş ve papasın gırtlığına hançerini saplamış, papasın mukavemet etmek istemesi üzerine içeriye giren diğer askerler tarafından 68 yerinden hançerlenerek kirli vücudu ortadan kaldırılmıştır. O sırada 75 yaşında idi. İhtiyarlamış olmasına rağmen politika hitirasından kendini bir türlü kurtaramıyan bu entrikacı papas, nihayet bu uğurda can vermiştir.

Kış mevsiminde Sokullu Mehmed paşa Sofya'ya çekilmiş, fakat Erdel'de harekât durmamıştır. 23/24 şubat gecesi, mevsimin müsait olmamasına rağmen, kumandan Castaldo, Michel Toth kumandasında on bin kişilik bir kuvveti, bir baskın yapmak üzere Szegedin kalesi üzerine gönderdi.

Szegedin sancak beyi Mihal oğlu Hızır bey, düşmanın bu baskınını daha evvelinden haber aldı ve derhal iç kaleye çekilerek müdafaaya başladı.

Hızır bey bir taraftan kaleyi müdafa ederken diğer taraftan da Budin beylerbeyi Hadım Ali paşadan yardım istedi. Ali paşa, Semendire sancak beyi Rüstem beyi de yanına alarak sür'atle kalenin imdadına yetişti. Ali paşa, şiddetli bir top ateşi ile düşman saflarını dağıttıktan sonra iki cenahtan süvariler düşmanı bir çevirme hareketi ile sarmışlar ve bütün düşman kuvvetleri hemen tamamen imha etmişlerdir. Michel

Toth, bin müşkülâtla Tuna'yı yüzerek geçmek suretiyle canını kurtarabilmiştir.

Bu zafer haberi İstanbul'a gelince padişah Hadım Ali paşaya murassa bir kılıç ihsan etmiştir.

Kahraman Hadım Ali paşa bundan sonra durmamış, Tuna'yı doğudan batıya atlıyark, Budin'in 97 kilometre güney-batısında bulunan ve piskoposluk merkezi olan Macarların Veszperém ve Türklerin Vesprim dedikleri mühim kaleyi, 1 nisan 1552 de muhasara etmiştir.

Budin ile Vesprim şehri arasında İstoni Belgrad kalesi vardır. Bu kalenin kumandanı Hamza bey, sancak merkezine giderken Vesprim'deki Almanların anı bir baskınına uğrayarak şehit edilmişti. Hadım Ali paşa bunun intikamını almak için Vesprim'i muhasara etmiştir. Kale ancak 10 gün mukavemet edebilmiş, sonunda kale kumandanı (Michel Vas) kaleyi teslim etmeğe karar verdiği sırada şiddetli bir hücumla zaptedilmiştir.

Rumeli'de harekâta devam ediliyor :

Tameşvar muhasarasında muvaffa kolamıyan ve Ulama paşaya her nedense yardım etmiyen Serdar Sokullu Mehmed paşa azledilmiş, yerine ikinci vezir Kara Ahmed paşa 22 nisan 1552 de Rumeli harekâtına Serdar tâyin edilmiştir. Ahmed paşa 15 haziranda Belgrad'a gelerek, Sokullu kuvvetleriyle birleşti ve hemen, Sokullu'nun muhasaraya başlayıp ta zaptedememiş olduğu Tameşvar üzerine yürüyerek 27 haziranda kale önüne vasil oldu ve hemen muhasaraya başladı. Kaleyi, Etienne Losonczy müdafaa ediyordu.

Ahmed paşa kale kumandanına teslim olmasını teklif etti, reddedilince 28 haziranda muhasaraya başladı. Muhasara sırasında Anadolu beylerbeyi Hasan paşa da mühimmat ve bir miktar askerle gelerek muhasaraya iştirâk etti. Muhasara 28 gün sürdü. 25 temmuzda yapılan umumî hücum başlayarak bu hücum ertesi gün de devam etmiştir. Nihayet müstahkem bir mevki olan «Su kulesi» nin zaptı üzerine korkuya

kapılan Alman ve İspanyol askerleri, kumandanı teslim zorlamışlardır.

Maiyeti ile birlikte kaleden çıkıp giderken çıkan müna-zaa üzerine Yeniçerilerin hücumuna uğrayarak birçokları katledildi. Kale kumandanı da yaralı olarak bu hareketi protesto etmeğe kalkıştı ise de haklı olarak şu cevabı aldı:

(Geçen sene Lippa kalesini teslim ederek ayrılırken Ulama paşa askerlerini hiç sebepsiz şehit etmişsiniz. Bugün başınıza gelen, o cinayetinizin neticesidir.)

Kale 26 temmuzda teslim olmuştur.

Bundan sonra daha birçok kaleler de alındı. Bilhassa Ulama paşa tarafından kahramanca müdafa edilerek sonunda düşman eline geçen Lippa tekrar zaptedildi. Banat eyaleti tamamen ele geçmiş oldu. Bu eyalet, Tameşvar beylerbeyliği adıyla bir eyalet haline getirildi, eski Budin beylerbeyi Kasım paşa da ilk Tameşvar valisi oldu.

Füleک ve Szolnok Kalelerinin fethi:

Budin beylerbeyi Hadım Ali paşa boş durmıyordu. İstolni Belgrad sancak beyi Yahya Paşazâde Mehmed paşanın oğlu Arslan beyi de alarak birkaç kale zaptettikten sonra Füleک kalesi önünde 8 - 10 bin kişilik bir Alman ordusu ile karşılaştı (11 ağustos 1552). Düşman ordusunun başında Baron Teufet von Gundersdorf bulunuyordu. Yardımcısı da general Pallavicini idi. Girişilen meydan muharebesinde Ali Paşa, düşman askerinin bir kısmını imha etmiş, 4000 adedini de kumandanlarıyla birlikte esir etmiştir.

Bir taraftan Ali paşanın muvaffakiyetleri devam ederken, ikinci vezir Serdar Kara Ahmed paşa da Erdel'de ilerlemekte bulunuyordu. Tisa ırmağı üzerinde Transilvanya'nın en mühim ve müstahkem bir sancak merkezi olan Szolnok kalesi kumandanı ve muhafızları kaçıp gittikleri için Türkler tarafından kolayca ele geçirilmiştir (14 eylül). Kale kumandanı «Laurent Nyary» kaçarken yakalanmıştır.

Rivâyete nazaran bu korkak kale kumandanı, Serdar Ali Paşanın huzuruna getirilmiş, ve kızını fidye olarak vermek suretiyle kendi hürriyetini elde edebilmiştir.

Bundan sonra 9 eylülde Türk ordusu, Almanların Erlau, Macarların Eger, Türklerin de Eğri dedikleri kale önüne geldi. Bu kale, Budin'in 100 kilometre kuzey - doğusunda ve Tisa'nın kollarından aynı isimdeki suyun üzerindedir. Kale kumandanları «Dobo de Ruzska» ve «Etienne Matske» dir. Eğri bir Macar şehri olup Almanların elindedir.

Kale, Serdar Ahmed paşa tarafından muhasara edilmiştir. Maiyetinde, Budin beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Bosna beylerbeyi Ulama paşalar da vardı.

Kalenin muhasarası 9 eylülde başlayarak 39 gün sürdü. Mevsim çok ilerlemişti. İklim sert ve şiddetli idi. Buna rağmen kale büyük bir şiddetle tazyik ediliyor, fakat aynı şekilde de müdafaa olunuyordu. Kale bedenlerinde gedikler açıldı. Kalenin bir burcu işgal edildi. 4/5 ekim gecesi, bir Türk güllesinin isabetiyle kaledeki barut deposu patladı. 10 ve 12 ekimde yapılan iki umumî hücum neticesiz kaldı ve nihayet mevsimin çok ilerlemiş olması yüzünden muhasara 19 ekim 1552 de kaldırıldı.

Avusturya elçileri

Amasya'da :

(1555)

(Transilvanya = Erdel) üzerindeki hareketleriyle mevcut sulhu bozmuş olduğu için Türk kumandanları tarafından bu mıntakada ve Macaristan içerilerindeki hareketleri ve muvaffakiyetleri karşısında çaresiz kalan Bohemya kralı ve Avusturya arşidukası Ferdinand, yeniden bir sulh aktedebilmek için elçilerini Türkiye'ye göndermiştir.

Bu sırada Kanûnî Sultan Süleyman 2 nci İran seferi dolayısıyla Anadolu'da bulunmakta idi. Avusturya elçileri de İstanbul'da durmıyarak 7 nisan 1555 te Amasya'ya gelmişlerdir.

Ferdinand'ın murahhasları içinde, Türkiye'ye ait mektuplariyle meşhur olan Auger Busbecq de vardır. Diğerleri «Antonius Verantius» ve «François Zay» dır.

«Busbecq» in mektupları muhtelif dillere tercüme edilmiştir. O devir Türkiye'si hakkında çok dikkate değer tasvirleri vardır. Zarif bir çiçek olan lâleyi ilk defa Türkiye'den Avusturya'ya daha sonra Hollanda'ya götürerek Avrupa'ya tanıtmıştır. Ve nihayet Ankara'da bulunan August mabedinin Lâtince kitabesini bulup kopya ederek Avrupa'ya tanıtmıştır.

Bu üç kişilik heyet, Transilvanya'da Avusturya hâkimiyetinin tanınmasını ve bir sulh akdini istirhama gelmişler ve hediye olarak ta fevkalâde sanatkârane işlenmiş bir sofrayı getirmişlerdi. Fakat her iki istekleri de kat'î olarak reddedildi. Ancak altı aylık bir mütarekeye muvaffak oldular.

Yine bu sene vezirîâzam Kara Mustafa Paşa idam edilerek yerine meşhur damat Rüstem paşa ikinci defa sadrâzamlığa getirildi. (Buna ait tafsîlât İç Olaylar bahsinde görülecektir.)

Avusturya ile sulh: (1 Haziran 1562)

Elçi Busbecq ve arkadaşları, Amasya'da ancak altı aylık bir mütareke yapmağa muvaffak olabilmişlerdi. Bu müddetin hitamından itibaren harp hâli devam ediyordu.

Bu sırada yani 16 ocak 1556 da Charles Quint, imparatorluktan ferağat etmiş bulunuyordu. Charles Quint, bütün hayatı boyunca Avrupa'da hegemonyasını tesis etmek, Fransa'yı ezmek, Türkleri Orta Avrupa'dan Doğu Akdenizden atarak Akdeniz'de ve şimali Afrika'da kat'î bir hâkimiyet kurmak iddiasıyla uğraşmıştı. Fakat Osmanlı imparatorluğunun karada ve denizlerdeki hudutsuz kudreti ve Kanûnî'nin diplomasideki dehâsı karşısında bunların hiç birisinde de muvaffak olamadı. Hayatı, devamlı muvaffakiyetsizlikler, yeis ve ıstıraplar içinde geçti. İdaresi altında topladığı memleketlerde ve o memleketlerdeki milletler üzerinde aslâ adilâne bir idare kuramadı. Müstemlekesi olan Amerika'da yerlilere yapılan

zulüm ve işkence, sade onun değil, insanlığın yüz karası olarak tarihe intikal etti.

Barbaros Hayreddin, Akdeniz'deki hülyalarını altüst etti, Fransa'yı ezmek hususundaki emeli, Kanûni'nin Fransa kralını himayesine almasıyla iflâs etti. Macaristan ve Orta Avrupa'da kurmak istediği hegemonya, muhteşem Türk ordularının darbeleri altında zir ü zeber oldu. Ve bütün bu muvaffakiyetsizlikler sonunda lâıyk olmadığı imparatorluk tahtından 15 ocak 1556 da ferağat etti ve İspanya'ya giderek, Gırnâta'da Elhamra sarayına çekildi, münzevi bir hayat yaşamağa başladı.

Charles Quint, Almanya imparatorluğunu ve ona bağlı ülkeleri kardeşi Ferdinand I. a, İspanya krallığını ve müstemlekelerini de büyük oğlu Philippe II. e bıraktı.

Böylece, Charles Quint'in şahsında birleşmiş olan Almanya ve İspanya taçları ayrılmış, Fransa, Türklerin sayesinde Habsburg'ların tazyikinden kurtularak sür'atle inkişafa başlamıştır.

İmparatorluğun bu suretle parçalanması, doğrudan doğruya Osmanlı devletinin ve Kanûni'nin kudretli siyasetinin neticesidir. Bundan sonra Avrupa'da tek kudretli devlet olarak Osmanlı devleti kalmış ve bütün Avrupa devletleri, onun ittifakını veya müzaheretini temin edebilmek için uğraşmışlardır.

Son Osmanlı - Avusturya sulhu, Almanya imparatoru olmuş bulunan Ferdinand ile yapılmıştır (1 haziran 1562). Bu sulh muahedesinin hükümlerine göre:

(Almanya imparatoru her sene Türkiye'ye otuz bin Macar altını verecek, imparator, Transilvanya = Erdel üzerindeki bütün hukukundan vaz geçecek, Erdel, Eflâk, Boğdan arasında vukua gelecek bütün ihtilâfların yegâne mercii Türk padişahı olacak, hudut olarak son fütûhât hattı esas alınmıştır, imparator İstanbul'da elçi, maslâhatgûzar bulundurabilecektir, hudut kumandanları sulh esaslarını ihlâl etmeyeceklerdir, haydutlar yakalanıp cezalandırılacaktır. Hududun iki tarafında da tahkimat serbesttir. Muahedenin müddeti sekiz senedir.)

Bu sulh, Türk padişahı tarafından, Almanya imparatorunun devamlı rica ve istirhamları üzerine lûtfen kabul ve ih-san edilmiştir.

Muahede ahkâmına göre her sene Türkiye'ye gönderilmesi icap eden haraç iki senedir gelmediğinden sadrâzam Semiz Ali paşa bunu istemiş ve hattâ haracı getirmiyen elçilerin huduttan içeri konulmamasını Budin beylerbeyi Arslan paşaya bildirmiş, bunun üzerine Ferdinand «Michel Czernowicz», «George Albani» ve «Achaz - Csabi» adlarındaki elçiler vasıtasıyla iki senelik haraç olarak 60 bin Macar altını ile, vezirlere verilmesi icabeden 30 bin altın İstanbul'a getirilmiştir (22 aralık 1564). Elçiler haraçlarını merasimi mahsusa ile 4 şubat 1565 te takdim etmişlerdir.

Bundan sonra da yine yavaş yavaş iki hükûmet arasındaki sulh hâli bozulmağa yüz tutmuştur. Bunun üzerine de Kanûni sultan Süleyman'ın on üçüncü ve sonuncu Sigetvar seferi açılmıştır ki bu sefere ait tafsîlât, Kanûni devrinin sonunda izah olunacaktır.

KANÛNÎ DEVRİNDE ASYA DEVLETLERİ İLE OLAN MÛNASEBETLER

III.

(Kitabımızın baş tarafında Kanûnî devri vukuatını muayyen bir tasnife tâbi tutmuştuk. Bu tasnife göre şimdi, yine Kanûnî devrinin baş tarafına dönerek bu devirdeki Asya vukuatını nakledeceğiz. Kitabımızın başında «İlk yıllar» kısmında, Canbirdi Gazâlî isyanı zikrolunmuştu.)

— o —

ALTINCI SEFER-İ HÛMÂ-YÛN

(İRÂKEYN SEFERİ)

(1533 — 1535)

Veziri âzam İbrahim
Paşanın hareketi :
(21 Ekim 1533)

Yavuz Sultan Selim zamanında İran Şahı İsmail ile vukua gelen «Çaldıran meydan muharebesi» neticesinde İran Safevî devleti büyük bir mağlûbiyete uğramış, Osmanlı devleti ile boy ölçüşmenin zararını anlamış ve bu sarsıntı ile

1514 ten 1533 yılına kadar Türkiye'ye tecavüz niyetinde bulunmamıştır. Bununla beraber İran devleti yine, o asırda kuvvet bakımından dünyanın sayılı devletlerindendir ve her an Türk hudutlarında harekete âmade durmaktadır.

Şah İsmail'den sonra hükümdar olan oğlu Şah Tahmsab kuvvetli komşusu Osmanlı devletinden daima kuşkuda bulunduğundan, imparatorluğun Avrupa'daki düşmanlarıyla anlaşmağı İran'ın menfaatine uygun bulduğu için Charles Quint ve diğer Avrupa devletleriyle zaman zaman muhabereelerde bulunmakta idi. Eğer, İran Safevi devleti, Osmanlı devletine karşı devamlı olarak düşman vaziyetini muhafaza etmeseydi de, Osmanlı Türk imparatorluğu yalnız batı cephesi ile meşgul olabilmek imkânını bulsaydı, Avrupa'nın çehresi muhakkak ki büsbütün değişirdi. Denilebilir ki, Orta Avrupa'daki Türk istilâ hareketini Charles Quint değil, Şah Tahmsab durdurmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun, Kanûni'nin doğu siyaseti gayet basitti. Doğu Anadolu'dan İran nüfuz ve hâkimiyetini tamamen söküp atmak, Basra körfezine inerek Hint Okyanusu siyasetine devam etmek..

Çaldıran muharebesinden beri nisbeten sükûn içinde geçen Osmanlı-İran hâdiseleri, 1533 senesinde birdenbire alevleniverdi.

Bu senelerde İran Safevi memurlarından ikisi Osmanlı devletine, Osmanlı memurlarından biri de İran devletine iltica etmişlerdi.

Safevi devletinden Osmanlı devletine iltica edenler, İranın Bağdat valisi «Zülfikar - Han» ile, Azerbaycan valisi Ulama - Han'dır.

Zülfikar - Han, Musullu aşiretine mensuptur. Bu İlân, Bağdad'ın anahtarlarını 1529 da İstanbul'a göndererek, Bağdad'da hutbeyi Kanûni Süleyman namına okutmuş ve sikkeyi padişah namına çevirtmiş ve itaatini arz etmiş ve İran Şahının muhtemel hücumuna karşı da acele yardım istemiştir. Fakat bu sırada Kanûni birinci Viyana seferine çıkmakta ol-

duğu için derhal yardım edilememiş, buna mukabil Şah Tahmsab daha süratli davranarak Bağdad üzerine yürümüş, Zülfikar - Han'ın başını keserek yerine «Tekeli Mehmed Han» 1 vali tayin etmiştir. Osmanlı devleti batı seferiyle meşgul olduğu için dört sene müddetle İran'ın bu tecavüzüne karşı bir harekete geçmemiştir.

1531 de de aynen buna benzer bir hâdise olmuş, İran'ın Azerbaycan umum valisi Ulama - Han'ın da Şah Tahmsab ile arası açıldığından Anadolu'ya gelerek Osmanlı devletine sığınmıştır. Ulama - Han, Anadolu'nun Teke sipahilerinden iken İkinci Bayezid zamanında Şahkulu hâdisesine karışmış ve Şii mezhebine girerek İran'a iltica etmiş ve İran'ın Azerbaycan valisi olmuştur.

Buna mukabil Yavuz devrinden beri Osmanlı tabiiyetinde bulunan Bitlis Kürt Emiri «Dördüncü Şeref Han» da Osmanlı hâkimiyetinden çıgıp İran himayesinde iltica etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı devleti tarafından Bitlis valiliği Ulama - Han'a, verilmiştir. Ulama - Han Bitlis'i muhasara etmiş, fakat Şeref Han, İran kuvvetleriyle de takviye ettiği ordusu ile gelerek Ulama'yı ricate mecbur etmiştir.

Şu hale nazaran hem Bağdad, hem Bitlis teşebbüsünde Şah Tahmsap, Kanûni'nin Avrupa ile meşgul olmasından istifade ederek iki muvaffakiyet kazanmıştır. Karşılıklı olarak vâki olan bu hareketler, Osmanlı - İran muharebesini zarurî bir hale sokmuştu. 1533 te Kanûni Süleyman Avusturya ile sulh aktederek batıdan emin olur olmaz, bu şark meselesini halletmek üzere harekete geçmiştir.

Bunun için de veziriâzam İbrahim paşa, bizzat padişahın hareketinden önce Bitlis üzerine gönderilmiş ve paşa 21 ekim 1533 te İstanbul'dan hareket etmiştir.

İbrahim paşa daha Konya'ya varmak üzere iken, Ulama-Han'ın Bitlis'e girerek Şeref Hanın başını kestigi haberini aldı.

İbrahim Paşa Bitlis beylerbeyliğini Ulama - Han'dan alarak, ölen dördüncü Şeref Han'ın oğlu üçüncü Şemseddin'e verdi.

İbrahim paşa kışı Haleb'te geçirdi. Bu sırada, İstanbul'a gelmiş bulunan Barbaros Hayreddin paşa da, Kaptan-ı Derya-lığa tâyin edilmek üzere Haleb'e gelmiş ve veziriâzam ile görüşmüştür.

14 Mayıs 1534 te İbrahim paşa «Âmid = Diyarbakır» a girdi.

**Kanûnî Sultan
Süleyman İstanbul'dan
hareket ediyor :
(11 Haziran 1534)**

Kanûnî Sultan Süleyman, İstanbul'da yerine büyük oğlu veliahtı şehzâde Mustafa'yı kaymakam bırakarak 11 haziran 1534 te İstanbul'dan Üsküdar'a hareket etti. 1 temmuzda Kü-tahya'ya vasil oldu. 11 haziran ile 1 temmuz arasında, şarkta hareket halinde bulunan Türk ordusu Van kalesini fethetti-ği gibi (23 haziran) Adilcevaz, Erciş ve Ahlat kaleleri de ele geçirildi. Bayezid, Pasin, Oltu, Vastan, Sivan ve Aktamor mev-kilerinin anahtarları 24 haziranda İbrahim paşaya getirildi. Kanûnî Süleyman Kütahya'ya geldiği sırada İbrahim paşa da Güney Azerbycan'a girmiş bulunuyordu.

**Tebriz Osmanlıların
eline geçiyor:
(13 temmuz 1534)**

11 temmuzda İbrahim paşa Tebriz yakınında Sa'd-âbâd ovasına kondu. Türk ordusu bu konakta iken Tebriz'den ka-labalık bir heyet gelerek Safevî payitahtının Osmanlı kuman-danına açık olduğunu, itaat ve inkiyadını bildirdi.

13 temmuzda İbrahim paşa muhteşem bir alayla Tebri-ze girdi. Bu, Tebriz'in, Osmanlılar tarafından ikinci defa iş-galidir. Birinci defa, bu tarihten tam 15 yıl, 10 ay, 7 gün evvel, Yavuz Selim tarafından işgal edilmişti. İbrahim paşa, merke-zi Tebriz olmak üzere Azerbaycan beylerbeyliğini, Ulama pa-şaya vermiştir. Bu sırada Kanûnî Süleyman Akşehir konağı-na gelmiş ve Van şehrinin zaptı müjdesini burada almıştır.

İbrahim paşanın Azerbaycan fütûhâtı sırasında bir takım tedbirsizlikleri ve hataları olmuştu. Tebriz'in muhafazası için, büyük masraflar ihtiyar ederek bir kale yaptırmış ve kalenin muhafazası için 1000 asker ikame etmiş, bu suretle tamamen düşman bir memlekette bulunmasını düşünmiyerek ordusunu sağa sola dağıtmak suretiyle zayıflatmıştır. Ayrıca Kızılca - dağ yaylası taraflarına 10,000 kişilik bir kuvvet sevk etmiş fakat bu kuvvet hemen tamamen mahvolmuştur.

Bu sırada İran Şahı Tahmsab'ın büyük bir ordu ile Azerbaycan'a doğru geldiği duyulmuş, İbrahim telâş ve korkuya kapılarak bir an evvel padişahın yetişmesi için Kanûnî Süleyman'a haber uçurmuştur.

İbrahim paşa Tebriz'de iken 21 temmuzda İshâkiylerden, Gilân hânı, Muzaffer Şah adıyla meşhur olan Şeyh Dûbaç, Osmanlı devletine itaatini arzetmiş ve on bin kişilik ordusuyla emre âmade bulunduğunu bildirmiştir. Bu Muzaffer Şah, Hazer denizinin batı kıyısında, merkezi Reşt olmak üzere 1517 de teşekkül eden bir prensliğe mensuptur.

Bu sırada Hazer'in batı kıyısında bulunan Azerbaycan'ın bir kısmını ve Dağıstan'ı ellerinde tutan ve merkezleri Derbend şehri olan Şirvan - Şahlar da Osmanlı tâbiyetini kabul ediyorlardı.

İran'ın Taht şehrini işgal eden İbrahim paşa, pek fazla bir gurura kapılmıştı. Ve hattâ emirnamelerinde (Serasker - Sultan) gibi ünvanlar kullanmağa başlamak suretiyle haddini tecaviüz etmeğe başlamıştı. Bu sıralarda İbrahim paşanın en büyük rakibi baş defterdar İskender Çelebi idi. İbrahim paşa aleyhinde türlü dedikodular ve hoşnutsuzluklar başlamıştı.

Kanûnî Sultan Süleyman süratle Tebriz üzerine yürütmekte devam ediyordu. 31 temmuzda Kayseri'ye, 8 ağustosta Sivas'a, 20 ağustosta Erzincan'a muvasalât etti. Burada iken Şirvan - Şahın emiri «İkinci Halil» elçisi gelerek tâbiyetini arzetti.

5 eylülde Erzurum'a ve 16 eylülde Erciş'e varan Kanûnî Sultan Süleyman, burada veziriâzam İbrahim paşadan, İran

ordusunun taarruza hazırlandığı haberini alarak hareketini tâcil etmiş ve 28 eylülde Tebriz'e muvasalât etmiştir. Veriz İbrahim paşa ordusunu Ucan yaylasında bırakarak padişahı Sa'd-âbâd'ta karşıladı. Padişahın İbrahim paşa ordusuyla birleşmek üzere süratle hareket etmesi, İran taarruzundan evvel vâki olmuş ve belki de büyük bir felâketin önüne geçmiştir. Padişah ordusuyla İbrahim paşa ordusu Ucan sahrasında birleşti. Burada «Muzaffer - Han» huzura kabul edilerek padişahın elini öptü.

Padişahın süratle hareket etmesi karşısında İran Şahı Tahmsab, Türk ordusuna taarruza cesaret edememiştir. Bu yüzden ki bu büyük seferde iki taraf ordusu arasında bir meydan muharebesi vukua gelmemiştir. Kanûni, Tebriz muhafızlığına, Şirvan - Şahın oğlu Mehmed Mirza'yı bıraktı. İran ordusunun Sultâniye taraflarında olduğu haber alınarak Osmanlı ordusu o tarafa doğru yöneldi ise de, İran ordusunun buradan da daha içerilere çekildiği anlaşıldı ve bunun üzerine ordu Bağdad üzerine yürüdü (5 ekim 1534).

Türk ordusu 13 ekimde Sultâniye'ye muvasalât etti. Burada, Şahın maiyetinde bulunan iki beyle birlikte Dulkadır oğullarından «Şahruh bey oğlu Mehmed bey» ordugâha gelerek tâbiiyetini arzetti. Padişah, vaktiyle Yavuz zamanında «Turnadağ» muharebesinde öldürülmüş olan Dulkadır beyi Alâüdevle Bozkurt beyin oğullarından olan Şahruh beyin oğulları olan Mehmed beyle Ali beye fevkalâde hürmet ve itibar göstermiş, hil'atler ihsan etmiş, Mehmed beyi, yeni teşkil edilen Erzurum beylerbeyliğine, kardeşi Ali beyi de Çemişkezek sancak beyliğine tayin etmiştir.

Erzurum'la birlikte Kars ta Osmanlı ülkesine ilhak edildi ve bu mıntakadaki Avşar Türkmen beyliğine son verildi. Bu ilk günlerde Kars, Erzurum beylerbeyliğine bağlandı ise de bir müddet sonra ayrı bir vilâyet haline getirildi ve bu yeni vilâyete bir kısmı sonradan fethedilmiş olan Pasin, Kağızman, Arpaçay, Göle, Penek, Oltu sancakları da ilhak olundu.

24 ekimde baş defterdar meşhur İskender çele,i İbrahim paşanın tezviratı yüzünden, hiç bir suçu olmadığı halde azledildi. Gûya, ordunun ikmal işlerini hakkiyle ifa edememişti.

Bundan sonra ordu ilerlemesine devam etti. 29 ekimde Hemedan'a, 15 kasımda Kasr-ı Şirin'e, 16 ekimde Hânkin'e muvasalât edildi. Burada Bağdad valisinin mümessilleri gelerek itaatlerini arzettiler.

22 kasımda, veziriâzam İbrahim paşa, Bağdad üzerine gönderildi. Bağdad, esasen Safeviler tarafından boş bırakıldığı için veziriâzam İbrahim paşa tarafından hiç kan dökülmeden 28 kasımda işgal edildi.

Bağdad, İslâm âleminde, bilhassa Sünnî müslümanlar içinde büyük ehemmiyeti olan bir şehirdir. Çünkü Sünnî mezhebinin büyük imamı «İmamı âzam» ın türbesi burada, «A'zamiyye» de bulunmaktadır.

29 kasım günü Bağdad'ın anahtarları Emir Alem Cafer bey tarafından Kanûni'ye takdim edildi. Kanûni haberi getiren Cafer beye 500 altın ile İzovrnik sancak beyliğini tevcih etti.

Kanûni Süleyman Bağdad'a girmeden evvel İmamı âzamnın türbesini ziyaret ederek, derhal muhteşem bir türbe yaptırılmasını emretmiş ve sonra muhteşem bir merasimle Bağdad'a girmiştir (30 kasım 1534).

Kanûni Süleyman kış mevsimini Bağdad'da geçirmeğe karar verdi. Bunun sebebi, baharla beraber, İran Şahı üzerine yeniden yürümekti. Bu müddet zarfında Bağdad ve havâlisinin tahriri yapıldı, tımar ve zeametler tevcih olundu, idare teşkilâtı tamamlandı.

Türk ordusunun Bağdad'da bulunmasından istifade eden Şah Tahmsab, Tebriz'i irtirdat etmiş, Van'a kaçan Tebriz muhafızı Ulama paşa orağan Kanûni'ye imdat gönderilmesi için haberler göndermiş, hattâ Şah, Van kalesini de muhasara etmiştir.

13 mart 1535 tarihinde meşhur İskender Çelebi, veziriâzam İbrahim paşanın devamlı tezvirleriyle idam edilmiştir. Fakat bu cinayeti, İbrahim paşanın da âkıbetini tayinde başlıca sebep olmuştur.

**Kanûnî Süleyman'ın
ikinci Azerbaycan
seferine hareketi :
(1 nisan 1535)**

Şah Tahmsab Tebriz'i istirdat ederek Van kalesini muhasara etmesi üzerine Kanûnî Süleyman bizzat ve bir kere daha doğu Anadolu'ya hareket etmiştir. Kanûnî hareketinden evvel Bağdad valiliğine, Diyarbakır valisi Süleyman paşayı tâyin etmiştir.

Kanûnî'nin hareketi üzerine Şah Tahsab Van muhasarasını bırakarak çekildi. Şah, Osmanlı ordusuyla meydan muharebesi vermekten devamlı olarak kaçınıyordu. Çaldıran hezimetinin hâtırası İranlılarda hâlâ yaşamakta idi. Şahın maksadı Türk ordusunu yormak, yıpratmak ve nasıl olsa çekilip gittikten sonra kaybettiği araziyi kolayca yeniden elde etmektir.

Bunun üzerine Kanûnî Süleyman bir kere daha Tebriz üzerine yürümeğe karar verdi. (21 haziran 1535) te Şah Tahmsap'ın eşik ağası «Ustaclı-Han» Sarıkamış konağında sulh talebi için gelmişse de, İran ordusunu bir meydan muharebesinde tamamen bertaraf etmeden sulh akdetmek istemiyen Kanûnî Süleyman tarafından Şahın bu sulh talebi reddedilmiştir.

Bir askerî gezinti şeklini alan Türk ordusunun ileri hareketi ârızasız devam ederek 24 haziranda Merâğa'ya gelindi. 3 temmuzda da Kanûnî ikinci defa Tebriz'e girdi. İran Şahı Tahmsap, ne olursa olsun Osmanlı ordusu ile meydan muharebesi vermemeğe kararlı gibi görünüyordu. Ustaca hareketlerle, her defasında Türk ordusunun çekildiği yerleri işgale çalışıyor, Türk ordusu gelirken İran içerilerine çekiliyor, böylece geniş İran yaylası üzerinde Türk ordusunu yıpratmağı asıl hedef tutuyordu. Şüphesiz Tahmsap'ın bu hareketi, memleketi bakımından kurnazca bir hareketti ve faydalı idi. Halbuki İran ordusu bir meydan muharebesinde ezilmedikçe, yapılan bütün Türk istilâlarının muvakkat olması tabii idi. Osmanlı ordusunun İstanbul'dan İran içerilerine hareke-

ti, muazzam masrafı mucip olan çok külfetli hareketlerdi. Buna rağmen Tahmsab devamlı olarak Türk ordusu ile karşılaşmaktan kaçınması, bu seferlerde Türk ordusunu müşkül durumlara düşürmüştür.

21 temmuzda Şah Tahmsab'ın kardeşi «Sam-Mırza», kardeşi ile olan ihtilâfları yüzünden Osmanlı ordusuna iltihak etmiştir.

Osmanlı ordusu Sultâniye ve Taht-ı Süleyman üzerinden Der-Güzin'e vasil olduğu sırada bir kere daha İran Şahından sulh için elçiler gelmiş, Irak-ı Arabin, hattâ bir rivâyete göre Irak-ı Acem'in ve Van havalisinin tamamen Türkiye'ye terki şartı ile sulh istenilmiş ise de Şahın sulh talebi bir kere daha reddedilmiş ve Türk ordusunun beyhude yere yıpratılması için Tebirz'e dönülmesine karar verilmiştir.

İran yaylasında dolaşmanın bir fayda temin etmeyeceği anlaşılmakta idi. Şah Tahmsab ile karşılaşmak imkânı yoktu. Bu uzun masraf ve külfetleri mucip olan «İrakeyn=İki Irak» seferinde yalnızca Bağdad Osmanlıların eline geçmiş, Azerbaycan'ın işgali, İran içerilerine yapılan akınlar, askeri bir gösterişten ibaret kalmıştır.

Daha fazla kalınmasına sebep yoktu. Kanûni Süleyman 27 ağustos 1535 te İstanbul'a doğru hareket etti. Ahlat, Diyarbakır, Urfa, Halep, Antakya, İskenderun, Adana, Eskişehir, İzmit üzerinden 8 ocak 1536 da İstanbul'a avdet edildi.

Bu İrakeyn seferi 1 sene, 6 ay, 27 gün sürmüştür.

Veziriâzam İbrahim

Paşanın idamı :

(14/15 mart 1536)

İrakeyn seferinden İstanbul'a döndükten kısa bir müddet sonra, 12 sene 8 ay, 18 gün Osmanlı imparatorluğunun en yüksek makamı olan veziriâzamlık makamında kaldıktan ve hiç bir vezire nasip olmayan hudutsuz salâhiyetlere sahip olduktan sonra, birdenbire padişahın emriyle idam edilmiştir.

Muhakkak ki padişahın, gençliğinden beri yanından ayırmadığı, çok sevdiği ve kıymet verdiği bir adamını idam ettirmesi için mühim sebepler olmak gerektir. Bu sebepler, kitabımızın İç Olaylar kısmında tahlil edilecektir.

İbrahim paşanın yerine ikinci vezir Ayas - Mehmed paşa veziriâzam olmuştur.

**Basra'nın Osmanlı
ülkesine iltihakı :
(? 2temmuz 1538)**

Kanûni Süleyman tarafından Bağdad işgal edildiği sırada 1535 te, Basra Emiri (Râşid ben Makaamis) padişaha itaatini arzetmişti. Irak'ın kat'î olarak Türk hâkimiyetine girmesinden sonra ise Basra'nın müstakil kalamıyacağı aşikârdı. Bunu anlayan Emir Râşid, (Emir Mâni') adındaki oğlunu bir heyetle birlikte Edirne'de bulunan Kanûni Süleyman'a birçok hediyeler ve atlarla göndererek Basra'nın Osmanlı ülkesine iltihakını arzetmiş ve şehrin anahtarlarını takdim etmiştir.

Basra'nın Osmanlı ülkesine ilhaki, Kanûni'nin Hint Okyanusu siyaseti bakımından mühim bir hâdisedir.

**Sadrâzamlıkta
değişiklikler:**

13 temmuz 1539, vefat eden sadrâzam Ayas Mehmed paşanın yerine ikinci vezir Lûtfi paşa, bu mevkie getirilmiştir. Fakat bir müddet sonra damatlıktan tart ve sadrâzamlıktan azledilen Lûtfi paşanın yerine, Hadım Süleyman paşa sadrâzam olmuştur (1541). Biraz sonra da 28 kasım 1544 te Hadım Süleyman paşa azledilmiş ve yerine damat meşhur Rüstem paşa sadrâzam tâyin edilmiştir. Rüstem paşanın Osmanlı sarayında çevirdiği entrikalar (İç olaylar) kısmında izah edilecektir.)

ON BİRİNCİ SEFER-İ HÜMAYÜN

«İKİNCİ İRAN SEFERİ»

(29 Mart 1548 — 21 aralık 1549)

**Şah Tahmsab'ın kardeşi
Elkas - Mirzâ'nın
Türkiye'ye ilticası :**

İrakeyn seferi denilen birinci İran seferinden sonra İran ile Osmanlı devleti arasında bir müsaleha aktedilmemişti. 1536 dan 1548 yılına kadar ufak tefek hâdiseden başka iki devleti karşı karşıya getirecek büyük hâdiseler olmadı. Bu müddet zarfında Kanûnî Süleyman 12 sene müddetle batıda meşgul olmuş, şark işleriyle meşgul olmağa vakit bulamamıştı. Buna mukabil Şah Tahmsab, kendini daha ziyade toparlamış, hattâ Anadolu içlerinde Şîî propagandası yapmak suretiyle Türkiye üzerindeki emellerini açığa vurmağa başlamıştı.

Şu hale göre Osmanlı devletinin, Kanûnî Süleyman'ın bir kere daha İran üzerine teveccüh etmesi zarurî bir hal almış oluyordu.

İşte tam böyle bir zamanda, Şah Tahmsab'ın kardeşi Elkas - Mirzâ Osmanlı devletine iltica etti.

Elkas - Mirza, ağabeyi Şah Tahmsab tarafından Şirvan valiliğine tayin edilmişti. Kanûnî'nin birinci İran seferi sırasında Şirvan şahlardan ikinci Halil, İran hâkimiyetinden çıkarak Osmanlı devletine itaatini arz etmişti. İkinci Halil'in

ölümünden sonra yerine geçen oğlu Burhân-ı Ali küçük olduğundan Şah Tahmsap fırsatı kaçırmamış Şirvan'ı istilâ ederek kardeşi Elkas - Mirzâ'yı oraya vali tâyin etmişti. Elkas - Mirzâ, İran Şahı olmak sevdasında idi. Kardeşi ile bu yüzden arası açıldı. Bunun üzerine veziri Seyid Azizullah ve bir takım adamlarıyla birlikte Şirvan'dan Kıpçak ve Kırım'a geçmiş ve Kefe'den gemiye binerek İstanbul'a ve oradan da E'dirne'ye giderek padişaha iltica etmiştir.

Kanûni bu İran prensine fazla iltifat etmiştir. İstanbul'a girerken, Osmanlı ihtişamını görmesi için de prensin bu geçit resmini görmesini istemiştir.

Elkas - Mirza, baştan başa altınlar, elmaslar içinde geçen Türk kumandanlarını gördükçe her defasında

— Padişah bu mudur?

Diyerek ayağa kalkmış ve nihayet Türk hâkanını görünce, bu ihtişam ve azamet karşısında şaşırıp kalmıştır.

İstanbul'da bu İran prensine büyük misafirperverlikler gösterildi. Padişah ve karısı Hürrem sultan tarafından fevkalâde kıymetli hediyeler verildi.

Avrupa yakasından emin olduğu için Kanûni Süleyman esasen İran seferine karar vermişti. Fakat Elkas - Mirzâ'nın ilticası bu kararın belki de tâciline sebep olmuştur. İran içinde bir taht ihtilâfı yaratmak elbette Türkiye için faydalı olurdu.

**Kanûni Süleyman'ın
İstanbul'dan İran
seferine hareketi :
(29 Mart 1548)**

Son zamanlarda Şah Tahmsab Van kalesiyle beraber bir takım kaleleri zaptetmişti. İran seferi bir zaruret halini almıştı.

Bu seferin açılmasında Kanûni'nin Haremi, Hürrem Sultanın da tesiri olduğu söylenir. Esasen Kanûni Süleyman, yaşı ilerledikçe kadınların, bilhassa Haremi Hürrem Sultanın

tesiri altında kalmaya başlamıştı. Hürrem Sultan, veliaht Mustafa Sultanı bertaraf ederek kendi oğlu Selim'i tahta çıkarmak istiyordu.

Bu hususta Mihrimah Sultanın kocası ve o sırada veziri âzam olan Rüstem paşa da Hürrem Sultanla beraber hareket ediyorlardı. Hürrem Sultanın, damadı Rüstem paşanın, İran seferinde zaferler kazanarak mevkiini sağlamlaştırmak istediği rivâyet edilir. (Bu hususlar, İç Olaylar bahsinde tafsil edilecekti.)

Velhasıl bütün bu sebeplerle, Şah Tahmsab'ın doğu Anadolu'daki tecavüzleri, Elkas - Mirzâ'nın ilticası ve daha bir takım sebeplerle Kanûni Süleyman İran seferine karar vermiş ve 29 Mart 1548 de İstanbul'dan Üsküdar'a geçmiştir. Bu seferde padişah küçük oğlu Cihangir'i de yanında götürmüştür.

Elkas - Mirza, kumandasına verilen Türk askerleriyle önden gönderildi. İstanbul'da bulunan Şirvan Prensi Burhân-ı Ali de Şirvan'ı Safevilerden almak üzere gönderildi. Bu prensin anası Şah İsmail'in kızı ve Şah Tahmsab'ın kız kardeşidir.

10 Nisanda Kanûni Süleyman Seyid Gazi'ye geldi. Burada, Manisa'dan gelen Şehzade Selim Rumeli eyaletleri muhafazasına memur edilerek Edirne'ye gönderildi. Veliaht şehzade Mustafa bu sırada Amasya'da bulunuyordu.

19 Nisanda ordu Akşehir'e vasil olduğu vakit, Konya'dan gelen Karaman valisi şehzâde Bayezid de burada babasının elini öptü, ordu Sivas'a vasil olunca Amasya valisi şehzâde Mustafa da gelerek babasının elini öptü.

10 Temmuzda Osmanlı ordusu Van gölünün kuzey kıyısında bulunan Adilcevaz'a geldi. Van kalesi üzerine Ulama paşa ile Karaman beylerbeyi Piri paşa memur edilerek Kanûni 12 temmuzda Hoy'a geldi. Kanûni, bir kere daha Tebriz üzerine yürümekte idi. Şarkî Anadolu'da bir kısım kaleleri İran elinde bırakarak doğrudan Tebriz üzerine gidilmesinin sebebi, Şahın Tebriz'de olduğuna dair haberler alınmasındandır.

ve diğer bir zayıf ihtimale göre de, Elkas - Mirzâ'nın padişahı Tebriz'in işgaline teşvik ederek, kendisinin İran tahtına oturmak istemesidir.

27 temmuz 1548 de Kanûni Tebriz önüne vasıl oldu. Şehir derhal işgal edildi. Ve çok sıkı bir inzibat ve intizam temin edildi. Hiç bir ferdin mal ve canına en küçük bir tecavüzde bulunulmasına müsaade edilmedi.

Kanûni'nin başlangıçta maksadı, Tebriz'i işgal ederek İran'da bir ikilik yarattıktan sonra Elkas - Mirza'yı Osmanlı himayesinde İran tahtına oturtmak suretiyle Macaristan gibi İran'ı da tâbi bir devlet haline getirmektir. Fakat nedense sonradan bu fikrinden vaz geçmiştir. Muhtelif Osmanlı kaynakları bunu başka başka izah ederler. Elkas - Mirzâ'nın Şirvan'da vali iken halka fazla zulüm ve işkence etmesi, ayak takımı ile düşüp kalkması, diğer rivâyete göre de İstanbul'da iken padişaha, İran'a varır varmaz bütün İranlıların Tahmasb'tan yüz çevirerek kendisinin etrafında toplanacaklarına dair atıp tuttuğu halde bu kere İranlıların onun yüzüne bakmamaları, Kanûni'yi Elkas - Mirzâ'yı İran tahtına oturtmak fikrinden vaz geçmesine sebep olmuştur.

Kanûni Tebriz'den Van'a döndü. 25 ağustosta Van kalesi Türk kuvvetleri tarafından teslim alındı. Fevkalâde bir surette tahkim edilerek mühim bir muhafız kuvveti konuldu ve beylerbeylik merkezi yapılarak bu mevkie de Anadolu Defterdarı Çerkes İskender paşa tâyin edildi.

Kanûni, İran ordusunu bu kere de yakalayamamıştı. Bu suretle İran meselesi yine askıda kalmış oluyordu. Her halde bunu düşünen Kanûni Süleyman, İstanbul'a dönmekten vaz geçip, kışı Halep'te geçirmeğe ve baharda İran meselesini halletmeğe karar verdi. 29 eylülde Diyarbakır'a vasıl oldu. Fakat bu sırada gelen bir haber, Kanûni'nin kararlarını değiştirecek kadar mühimdi. Osmanlı ordusunun Van gibi mühim bir kaleyi zaptetmesinden pek müteessir olan İran Şahı, Osmanlı ordusunun kısmı küllisi o taraflardan çekilir çekilmez Osmanlı arazisi içerilerine büyük bir akın yapmıştı.

Osmanlı ordusu Van'ın güney kıyılarında ilerlemekte

idi. Bu sırada Safevî ordusu da Van'ın kuzey sahilllerinde bulunan Erciş, Âdilceviz, Ahlat kasabalarını ve havalisini baştan başa tahrip etti. Muş'a, daha sonra Kemah'a kadar ilerledi. Bu havalide sade tahribat değil, aynı zamanda her nevi zulüm ve itisaf ta yapıldı.

Derhal Safevî ordularına karşı Ahmed paşa gönderildi. Öncü kuvveti olarak ilerleyen Çerkes Osman paşa, Kemah yakınlarında Safevî ordusunu yakalıyarak, kanlı bir çarpışmadan sonra hemen tamamen imha etti. Ahmed paşanın daha ileriye gitmesine lüzum kalmamıştı. Harput'ta Kanûnî'ye iltihak etti. Çerkes Osman paşa da gösterdiği başarıdan dolayı Halep beylerbeyliğine tâyin edildi.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın kuzeye gitmesine lüzum kalmadığından Halep'te kışlamağa karar verildi.

Kanûnî Süleyman

Halep'te :

(25 Kasım 1458 —

6 Haziran 1549)

Kanûnî Sultan Süleyman Halep'te, 6 ay 11 gün kaldı. Kanûnî Süleyman, Şah Tahmsab'ın Van taraflarındaki tahribatını cezasız bırakamazdı. İran Prensi Elkas - Mirzâ'yı, maiyetine verdiği aşiret kuvvetleriyle İran içerilerine gönderdi. Elkas Mirzâ, İsfahan, Kum, Kâşân, Kirman-Şah, Hemedan, Şiraz eyaletlerini bir baştan bir başa fırtına gibi dolıştı. Büyük tahribat yaptı, her tarafı altüst etti. Bu yağma ve tahrip'ten elde ettiği ganimetlerden pek kıymetli hediyelerle Bağdad'a dönen Elkas - Mirzâ, veziri Azîzullah - Şîrvânî ile, o sırada Halep'te bulunan Kanûnî Sultan Süleyman'a pek kıymetli hediyeler gönderdi. Bu kıymetli hediyeler arasında tarihe, edebiyata ve dine ait tezhipli kitaplar, murassa silâhlar, kıymetli taşlar, misk ve anberler, atlar ve develer vardı. Padişah ta bunlara mukabil Elkas - Mirzâ'ya hil'atler gönderdi.

Kanûnî Halep'te bulunduğu müddet zarfında Karaman'da bulunan oğlu şehzâde Bayezid'i yanına çağırdı ve kışı

onunla beraber geçirdi. Padişah oğlunu av partilerine de götürdü.

Osmanlı ordusunun çekilmesi üzerine birkaç gün sonra Tebriz, Şah Tahmsab tarafından işgal edilmiştir. Fakat bu sırada Halep beylerbeyi Çerkes Osman paşa, Azerbaycan'ın batısındaki Hoy şehrini zaptetti ve Şah Tahmsab tarafından Van şehrinin geri alınmasına memur edilmiş olan Hoy valisi Dünbüllü Hacı Han'ı öldürdü.

6 haziranda padişah Halep'ten hareket etti. Şehzâde Bayezid de babasından ayrılarak Karaman'a gitmiştir.

Bu sırada, İranlı prens Elkas - Mirzâ'nın durumu şüpheli görünmeğe başladı. Elkas Mirzâ, padişahın davetine icabet etmedi, etmekten çekindi. Elkas - Mirzâ hakkında birçok dedikodular olmakta idi. Padişahın kendisini tecziye etmesi ihtimaliyle endişeli olsa gerekti. Davete icabet etmemesi de padişah üzerinde iyi tesir yapmamıştı.

Rivâyete nazaran Elkas Mirzâ Kesik - Çınar mevkiinde ordusunu kurduğu sırada, anı bir baskına uğrayarak Şah Tahmsab askerleri tarafından yakalanmıştır. Şah Tahmsab âsi kardeşini öldürmedi, fakat onu hayatının sonuna kadar (1549) Kahkaha kalesine hapsetti. Bu kalenin eski adı Alamut'tur. Bu kale, İsmail'i mezhebin meşhur reis Hasan Sabah'ın yıllarca bütün şarka dehşet saldıgı kaledir.

Elkas Mirza bu kalede 59 yaşına kadar 30 yıl kaldı ve Tahmsab'ın ölümünden birkaç yıl sonra orada öldü.

Kanûni Süleyman Diyarbakır yolunda iken, Gürcülerin, bir yıl evvel Osmanlılar tarafından zaptolunan yerleri geri almak için harekete geçtiklerini haber aldı ve bunun üzerine Akıska beyliği üzerine vezir Ahmed paşayı gönderdi (25 Ağustos 1549).

Ahmed paşa, Erzurum'da levazımını ikmal ettikten sonra 10 eylülde Çoruh tarafına hareket etti. Bu hareket sırasında Nihac, İmrahor ve Tortum, Akçakale, Eşkesor, Kâmbiş, Penesgerd, Anvaz, Pertekrek gibi kale ve mevkiler ele geçirilmişti.

Ahmed paşa, 24 ekimde Diyarbakır civarında bulunan Kanûnî Süleyman'ın ordugâhına döndü. Kanûnî Sultan Süleyman bir ara, ikinci kışı da Halep'te geçirerek ertesi yıl tekrar İran üzerine yürümeği düşünmüş ise de, uzayan sefer dolayısıyla askerin hoşnutsuzluğundan çekindiği için İstanbul'a dönmeğe karar verdi.

Kanûnî Süleyman'ın biri doğuda Şah Tahmsab, diğeri batıda Charles Quint olmak üzere iki büyük rakibi vardı. Her ikisi de Türk ordusu ile bir meydan muharebesi vermekten plânlı olarak kaçınmakta ve Türk ordusu ülkelerinden ayrıldıktan sonra hareketlere geçmekte idiler.

5 kasımda Kanûnî Süleyman İstanbul'a gitmek üzere Diyarbakır'dan hareket etti. Kanûnî bu seferi sırasında Şah Tahmsab'ı yine yakalayamamış ise de, Van kalesi zaptedilmiş ve bir daha İranlıların eline geçmiyecek şekilde tahkim edilerek bir beylerbeylik merkezi haline getirilmiş ve İranlılara karşı doğu hududunun emniyeti sağlanmıştır.

Ordu 26 kasımda Adana'ya, 1 aralıkta Ulukışla'ya, 5 aralıkta Konya'ya ve nihayet 21 aralıkta İstanbul'a döndü.

Kanûnî'nin bu on birinci Sefer-i Hümayûnu, 1 yıl, 8 ay 23 gün sürmüştür.

1550 yılı 13 haziranında, meşhur Süleymaniye camiinin temel atma merasimi icra edilmiştir.

1551 senesinde Osmanlı - Safevî hudut hâdiseleri :

Kanûnî Sultan Süleyman İstanbul'a döndükten sonra bir müddet İran hududunda sükûnet devam etti. Fakat, bizzat padişahın başında bulunduğu Türk ordularının karşısına çıkamayan İran Şahı Tahmsab, Türk ordusu çekildikten sonra müdafaasız kasabaları yağma ve tahribi âdet haline getirmişti.

1551 senesiide Şah Tahmsab'ın doğu Anadolu'yu tahrip etmek için harekete geçtiğini görüyoruz. Bu doğu tahribatı

sırasında Şah Tahmsab Şirvan - Şahların hâkimiyetine son verdi, Kuzey Azerbaycan ve Dağıstan'da fetihler yaptı. Ağustos ayı içinde Doğu Anadolu'ya gelen Şah Tahmsab, Erciş, Ahlat, Adilceviz kalelerine saldırdı.

Van beylerbeyliğinden Erzurum beylerbeyliğine nakledilen İskender paşa daha evvel, Akıska Gürcü beyliğine hücum etmiş ve bu beyliğe ait olan Ardanuç kalesini zaptetmişti. Gürcü beyi (Kaikhosro) da bunun üzerine İran Şahının yardımını talep etmişti. İran Şahının bu kereki doğu Anadolu saldırısının sebeplerinden birisi budur. Fakat asıl sebep, büyük Türk hâkanının ve ordusunun o taraflardan çekilmiş olmasıdır.

Şah Tahmsab, şiddetle mukabele göreceğini tahmin ettiği Erzurum ve Van kalelerine hücumla cesaret edemedi, Van gölününün kuzey kıyılarında bulunan Erciş, Ahlat, Âdilceviz kalelerine saldırdı. Erciş'te bulunan İbrahim bey, Safevi ordusuna şiddetle mukabele ederek geri çekilmeğe mecbur etti. Âdilceviz beyi Sinan Paşazâde Mustafa bey de aynı şiddetle mukabelede bulundu. Fakat, tahkimatı zayıf olan Ahlat teslim oldu ise de, ahali kılıçtan geçirildi. Şah Tahmsab bazı entrikalarla Adilceviz beyi İbrahim beyi yakalatıp öldürttü. Mustafa bey kurtulabildi. Şah Tahmsab, Erzurum'u zaptetmek vazifesini oğlu İsmail Mirzâ'ya bırakarak geri döndü.

İsmail Mirzâ, Şah Tahmsab'tan sonra II nci İsmail adıyla İran Şahı olan, zalimliği ve hunharlığı ile şöhret bulmuş bir kimse idi.

Eylül ayında İsmail Mirzâ Erzurum'u zaptetmek üzere harekete geçti. O sırada Erzurum beylerbeyi, cesareti, kahramanlığı, atılganlığı ile meşhur olan İskender paşa idi.

İsmail Mirzâ, İskender paşanın atılganlığını bildiği için asıl ordusunu pusuda bırakarak az bir kuvvetle Erzurum dolaylarına geldi. İskender paşanın yanında, mevsim kış başlangıcı olduğu için pek az bir kuvvet vardı. Buna rağmen bir İran ordusunun Erzurum önlerinde gösteriler yapmasına tahammül edemiyerek, kaleden çıkıp İran ordusu üzerine atılmak hatasında bulundu.

İki taraf ordusunun miktarları arasında büyük fark vardı. Buna rağmen İskender paşa, görülmemiş bir cesaret ve kahramanlık göstererek Safevî ordusuna büyük zayıat verdirdi ve kurtarabildiği bir miktar askeriyle, gayet ustalıklı bir ricat yaparak tekrar kaleye girmeğe muvaffak oldu. İskender paşanın bu çekilişi vâkıa bir mağlûbiyet gibi görünürse de, İran ordusuna vurduğu darbe ve kaleye kapanmağa muvaffak olarak Erzurum'u muhafaza etmekte devam etmesi muhakkak ki bir zafer kadar önemlidir.

Yalnız bu müthiş çarpışmada maalesef Türk ordusunun en kıymetli kumandanlarından Trabzon beyi Mustafa bey, Malatya beyi Hayreddin bey, Bozok beyi İsa bey ve Karahisar beyi Mahmud bey şehit olmuşlardır. Biga beyi Mahmud bey de esir olmuştur.

Kanûnî Sultan Süleyman, İskender paşanın büyük kahramanlığını takdir ederek ona murassa' bir kılıç ve topuzla birlikte bir de hatt-ı hümayûn göndermiştir. Bu hatt-ı hümayûn, kadirşinaslığın bir nümunesidir:

(İskender, berhurdar olasin, iki cihana yüzün ak olsun! Sen Şah oğlunun askeri ile küfüv değilsin. Anın askeri vefret ve kesret üzere. İken bu mertebe mukabeleye ikdâm-u küşîş-u ihtimam ancak olur. Lâ-cerem sana lâzım olan bezl-i makdur idi. Hakka ki sâyinde kusur etmedin ve bahadırılıkta taksir etmedin. Nusret ve hezimet Me-siyyet-i Hudâya mütealliktir. Hatırın hoş tutasın!)

ON İKİNCİ SEFER-İ HÜMAYÛN

(NAHCİVAN SEFERİ)

(28 Ağustos 1553)

On ikinci Sefer-i Hümayûn için gösterilen sebepler ihtilâflıdır. Kanûnî Süleyman bu sefere, son İran seferinden üç sene, sekiz ay, sekiz gün sonra çıkmıştır. Bu üç seneyi Kanûnî Süleyman, İstanbul ve Edirne'de istirahatle geçirmiştir. O sırada Kanûnî 58 yaşında idi. İhtiyar sayılmaz idi ise de, tahatta çıktığı gündenberi otuz küsur senedir durup dinlenmeden Avrupa'da ve Asya'da at üstünde aylarca süren uzun seferlere çıkmıştı. Bu uzun seferler elbette onu da yormuştu. Dinlenmeğe ihtiyaç hissetmişti.

İran ile bu üç sene içinde seferi icap ettirecek büyük hadiseler de olmamıştı. Binaenaleyh bu sefer için başka sebepler de aramak icap eder.

Muhtelif kaynakların rivâyetlerine göre bu İran seferi sadrâzam Rüstem paşa ve avenesinin tasarladığı korkunç bir cinayeti saklamak için vasıta olarak kullanılmıştır.

Vâkıa bu cinayet bahsi, kitabımızın (İç Olaylar) kısmında bütün tafsilâtiyle izah edilecekse de bu bahisle alâkası bakımından kısaca burada da belirtmek yerinde olur.

Bu seferde Kanûnî sevgili oğlu Cihangir'i de yanında götürmüştür.

O yıllarda veliahtlık meselesi hususunda Osmanlı sarayında iğrenç entrikalar çevrilmekte idi. Veliht, şehzâde Mustafa idi. Fakat şehzâde Bayezid'in, daha sonra şehzade Selim'in veliahtlığını temin etmek için, Kanûnî Süleyman üzerinde büyük bir nüfuzu olan Hürrem Sultan ile, damat sadrâzam Rüstem paşa, inanılmaz entrikalar çevirmekte idiler.

Kanûnî Süleyman, bu İran seferine bizzat çıkmak niyetinde değildi. Yorgundu. Onu bu sefere çıkmağa teşvik eden ve zorlayan, caniyane maksadının icrasını temin için Rüstem paşa olmuştur.

Kanûnî önce, Sokullu Mehmed paşayı Tokat'a gönderek İran üzerine gitmeğe immur etmişti. İkinci vezir Ahmed paşa, her ihtimale karşı Charles Quint'in hareketlerini kontrol etmek üzere Budin'de bulunuyordu.

Kanûnî Süleyman, Sokullu'nun arkasından, sadrâzam Rüstem paşayı da İran üzerine gönderdi. Fakat Rüstem paşa Anadolu'ya geçtikten sonra doğruca İran üzerine gitmedi, Aksaray'da durdu. Ve buradan devamlı olarak Kanûnî Süleyman'a mektuplar yazarak şehzade Mustafa hakkında tezviratta bulundu.

O zamana kadar daima padişahı ordu başında görmeğe alışmış olan asker ve ahali, bu defa padişahı başta görmeyince bazı dedikodular yapmağa başlamıştı.

Rüstem paşa, halk arasında dolaşan dedikoduları, tamamen şehzade Mustafa aleyhine çevirerek Kanûnî Süleyman'a intikal ettirmeğe başladı. Padişaha gönderdiği arızalarında:

(Halkın ve ordunun, padişahın artık ihtiyarladığını, bu yüzden ordularının başında bulunamadığını söylediklerini, aynı zamanda herkesin, şehzade Mustafa'nın hükümdarlığından bahsetmekte olduğunu) bildiriyor, bu suretle Kanûnî'yi, değerli ve necip oğlu aleyhine kışkırtıyordu.

Nihayet Kanûnî Süleyman, Rüstem paşanın iğvalarına dayanamıyarak 8 eylül 1553 te İstanbul'dan hareket ederek Bursa Yenişehir'ne geldi. Burada kendisini, oğlu şehzade Bayezid karşıladı. Kanûnî şehzade Bayezid'i, Avrupa yakasında saltanat naibi olarak Edirne'ye gönderdi. Kanûnî ilerlemeğe devam etti.

Bolvadin'de diğer oğlu şehzade Selim babasına iltihak ederek elini öptü. 5 ekimde Kanûni, Konya Ereğlisi yakınına geldi ve burada, Rüstem paşanın aylardanberi devam eden fesat ve iftiralariyle iyice doldurulmuş bulunan Kanûni Sultan Süleyman, Osmanlı tahtının değerli veliahtı, asil ve necip oğlu şehzade Mustafa'yı gözleri önünde boğdurttu!

Bu korkunç cinayet, orduda büyük bir aksilâmel yarattı. Rüstem paşa aleyhine galeyan başladı. Kanûni Rüstem paşayı sadrâzamlıktan azletti, yerine ikinci vezir Kara Ahmed paşayı veziri âzam yaptı.

İleride Kanûni'nin bu yersiz ve korkunç hatasını daha esaslı olarak (İç Olaylar) bahsinde mütalâa edeceğiz. Yaşı ilerledikçe Haremin ve vezirlerinin telkinine daha fazla kapılan Kanûni'nin, saltanat günlerini evlât kaniyle lekelemesi aslâ affedilir şeylerden değildir.

Bundan sonra Kanûni yoluna devam ederek 8 kasımda Halep'e geldi. Kışı Halep'te geçirecekti. İran seferi bahara kalmıştı. Şehzade Selim Maraş'ta, Sokullu Mehmed paşa Tokat'ta kışladı.

Kanûni Halep'te bulunduğu sırada büyük bir ıstırapla daha karşılaştı. Oğlunu boğdurmak gibi bir facianın ruhunda yaratmış olması tabii olan ıstırap daha dinmeden, bu defa da en sevdiği küçük oğlu Cihangir'i ani olarak kaybetti. Çok zeki, nüktedan ve hassas olan şehzade Cihangir, ağabeyi şehzade Mustafa'nın nahak yere boğdurulması hâdisesinden sonra derin bir yeise düşerek kimse ile görüşmez olmuş, ruhi bir çöküntüye uğramış ve nihayet bu üzüntü sebebiyle 22-23 yaşında olduğu halde vefat etmiştir (27 kasım 1553).

Rivâyete nazaran bu oğlunun ölümü üzerine Kanûni büyük bir sarsıntıya uğramış, âdeta çökmüştür. Kendini avutabilmek için Maraş'ta bulunan oğlu Selim'i çağırması, arada sırada av partileri yaparak oyalanmıştır.

Kanûni Süleyman 5 ak yadar Halep'te kaldıktan sonra nihayet ilkbaharla beraber 6 nisan 1554 te hareket ederek 12 mayısta Diyarbakır yakınında Çülek mevkiine gelmiş, Şam

beylerbeyi Teke oğlu Mehmed paşa, ordusu ile birlikte burada iltihak etmiştir.

15 mayısta bir büyük harp divanı kuruldu. Bu divanda, İran üzerine yapılacak seferin esasları görüşüldü. Fakat aynı zamanda, böyle bir harp divanından istifade ederek Kanûni Süleyman, şehzade Mustafa'nın nahak yere akıtılan kanı yüzünden orduda husule gelen hoşsuzluğu gidermek için bütün ordu ileri gelenlerini, hattâ ikinci üçüncü derecedeki zabıtları huzuruna çağırarak her birisinin hatırını sormak suretiyle gönüllerini hoş etmeğe çalıştı.

Kanûni'nin böyle bir mecburiyet hissetmesi tabii idi. Çünkü ordu, şehzade Mustafa gibi değerli bir şahsın, saray entrikaları yüzünden feda edilmesi hâdisesini bir türlü unutamıyordu. Fakat ne de olsa Kanûni, yıllardır Türk ordularını serhadden serhade ulaştırmış bir hâkandı. Ordu ümerasına karşı bu iltifatı her halde iyi tesir etmiş olmalı ki, Kanûni yarattığı iyi tesirden cesaret alarak ordunun ileri harekete geçmesinde acele etti.

5 haziranda ordu Suşehrinde muhteşem bir resmi geçit gösterisi yaptı. Bütün birlikler padişahın önünden büyük intizam ve mükemmeliyet içinde geçti. Bilhassa Sokullu Mehmed paşanın birlikleri, teçhizatlarının mükemmeliyeti, intizam ve ihtişamlarıyla dikkati çekti.

Orduda devrin en değerli vezirleri ve kumandanları başta ikinci vezir Semiz Ali paşa olmak üzere Halep beylerbeyi Hızır paşa, Şam beylerbeyi Teke oğlu Mehmed paşa, Anadolu beylerbeyi Ahmed paşa, Karaman beylerbeyi Ali paşa, Rumeli beylerbeyi Ali paşa, Erzurum Beylerbeyi Ayas paşa, hepsi de yerlerini almışlardır.

Erzurum Beylerbeyi İskender paşa, Diyarbakır beylerbeyliğine, eski Basra beylerbeyi Ramazan oğlu Kubad paşa Erzurum beylerbeyliğine getirildi.

(2 temmuz 1554 te Hint Kaptanı Seydi Ali Reis Basradan Hint Okyanusuna açıldı. Buna dair malûmat, deniz hareketleri bahsinde bildirilecektir.)

Kanûnî Sultan Süleyman Kars yakınlarına geldiği vakit, Şah Tahmsab'ı harp meydanına davet eden çok ağır hakaretlerle dolu mektuplar göndermiştir. İranlılar, Osmanlı ordusu ile bir kere meydan muharebesi yapmış, onda da feci şekilde mağlûp olmuşlardı.

Yavuz Selim Çaldıran'da Acem Şahı İsmail'e tarihin en ağır darbesini vurmıştı. O zaman Yavuz, İran Şahını meydan muharebesine çekebilmek için ona hakaretâmiz mektuplar yazmıştı. Bu kere de Kanûnî Süleyman aynı tecrübeye girişti. Belki hakaret mektupları karşısında asabiyete kapılarak Şah Tahmsab harp meydanına gelirdi!

Meselâ yazdığı mektuplardan birinde:

(..... İmdi, merdlik dâvâsın edenlere nâmerdlikle zen gibi meydandan kaçıp muhtefi olmak düşmez..)

Diyordu. Fakat Şah Tahmsab, Çaldıran'ı unutmamıştı ve Türk ordusuna meydan muharebesinde karşı koymanın mümkün olmadığını biliyor ve her hakarete tahammül ederek Kanûnî'nin önünden kaçarak memleketinin iç kısımlarına sığınyordu.

Kanûnî beyhude yere Tahmsab'ı aradıktan sonra, artık onu meydan muharebesine çekemiyeceğine kani oldu. İran'a tâbi Şüregil, Şaraphane, Nilfirak mevkiileri yağma ve tahrip edildi ve ordu 18 temmuz 1554 te Erivan önüne geldi.

24 - 26 temmuz arasında Arpaçay ve Karabağ muntakaları yağma ve tahrip edildi.

28 temmuzda Türk ordusu Nahcivan önüne geldi. Şehir, sarayları, konakları ile tahrip edildi, taş taş üstünde bırakılmadı. On binlerce genç erkek ve kız esir edildi, bütün servet yağma edildi. Bütün bunlara rağmen Şah Tahmsab yine meydana çıkmadı. Aksine, daha içerilere Loristan mntakasına çekildi. Şahın yakalanmasından ümit kesildi. Tahrip edilmiş olan bir memlekette daha fazla durmak, bilhassa kış mevsimi için hiç te ihtiyata uygun olmazdı. Bunun için padişah, kışı geçirmek niyetiyle Amasya'ya hareket etti (30 temmuz 1554).

Osmanlı tarihlerinde (Nahcivan seferi) denilen bu uzun ve yorucu seferde İran Şahı yine meydana çıkmamış ve kat'i bir netice almak mümkün olamamış ise de, İran'ın en zengin mıntakaları tahrip edilerek kıymeti takdir edilemeyecek kadar fazla ganimet alınmış, Osmanlı hazinesi bu muazzam servetlerle dolup taşmıştır. Bilhassa alınan esir miktarı pek fazladır.

Bu sırada İran Şahından, esir bir sipahi vasıtasıyla bir mektup geldi. Şah bu mektubunda malûm tefâhurlardan sonra, sulh hakkında da bazı şeyler yazıyordu.

Daha evvel Kanûni'nin emriyle İmâdiye beyi Sultan Hüseyin bey, Tebriz'den Merâğa taraflarına büyük bir akın hareketi yapmıştı. Bu büyük akına mukabele olmak üzere Şah Tahmsab'ın gönderdiği kuvvetler Safevi kumandanlarından Hamza Sultan kumandasında Bağdad yakınlarına kadar gelmişler ve nihayet «taht-ı Süleyman» mevkiinde Sultan Hüseyin bey kuvvetleriyle karşılaşarak kanlı bir muharebeye tutuşarak mağlûp olmuşlar, hattâ Safevi kumandanı Hamza Sultan maktul düşmüştü.

Bu haber Kanûni Sultan Süleyman'a gelince fevkalâde memnun olarak Sultan Hüseyin'e hil'atler ihsan etmiştir.

Sultan Süleyman Bayezid konağına geldiği sırada bir Türk esiri vasıtasıyla gönderilen bir mektup ta geldi. Şimdiye kadar Osmanlılarla İranlılar arasında yalnız silâhlar konuşmuştu. Son yıllarda bilhassa Safevilerin bir anlaşma zemini bulabilmek için nâmeler gönderdikleri, Osmanlı vezirleri tarafından bunların cevaplandırıldıkları görülmektedir.

Safevilerden gelen mektuplarda iki taraf arasındaki mücadelenin devamından, her iki taraf memleketlerinin de zarar-dan başka bir şey görmediklerinden, ve bir de, Osmanlıların merdane harp etmediklerinden, kılıç ve mızrak dururken ateşli tüfeklerle harp ettiklerinden bahsedilmişti. Bu münasebetle veziri âzam Ahmed paşa cevabî nâmelerinde:

(... Korkaklığın hangi tarafta olduğunun malûm bulunduğunu, padişahın Nahcivan'dan çekilişinden beri çakalın ormanda dolaşmak

üzere ortaya çıktığını, İran eyaletlerinin hâlen elviye-i sultânî gölgesinin altında bulunduğunu, eğer İranlılar bir meydan muharebesine girişmeği kabul ederlerse Osmanlıların topsuz, tüfeksiz de muharebeye hazır olup, yalnız kılıç ve mızrak ile de galebe edebileceklerini... akdolunacak müsalehaya gelince Osmanlı devlet kapısı gerek dost, gerek düşman için açık bulunduğunu, eğer İranlılar iki taraf arasındaki düşmanlığın kesilmesini halisane arzu ediyorlarsa esşifil-i Nâsdan değil, itibar sahibi bir elçi göndermeleri lâzım geleceğini, böyle yapılmadığı halde kış mevsimi hudut üzerinde geçirilerek, reâyânın vebali Acemlerin boynuna olacağı) bildiriliyor ve nihayet (Bu taraftan âtîfet ve merhamet-i Husrevânî erbâb-ı Hâcât hakkında diriğ olunur değildir. Ahvalinizi siz bilürsüz...)

Sözleriyle sona eriyordu.

Yine, İran ümerasından birinin mektubuna cevaben Erzurum valisi Ayas paşa şu cevabı vermişti:

(... İranlılar padişahın orduları karşısında çakallar gibi kaçmışlardır. Tebriz ve Erdebil'i tehdit eden yangını men'e muktedir olamayacaklardır. Bu şehirlerin ahalisi ilhâd erbabından olduklarından bunları muhasara edecek olan Osmanlılar, hakikî mü'minlere karşı muharebe edecek olanlar hakkındaki kelâm-i Ali'den tabiatıyla korkmazlar.

... Sulh haberine intizar edileceği gelen mektupta beyan olunmuş ise de padişah, ertesi sene Tebriz ve Erdebil'i tahrir etmek üzere kışı hudut üzerinde geçirmeğe karar vermiş olduğu cihetle sulh için kimse gönderilmeyecektir.)

İki taraf arasında buna benzer mektuplar gelip gitmekte idi. Bu sırada 22 ağustosta, Safevî kumandanlarından Sohrab tarafından müdafaa edilen ve çok sarp ve müstahkem bir kale olan Kal'a-i Zâlim Baltacı Mehmed paşa tarafından zaptedilmiştir.

Yine bu sırada Şahın Gürcistan taraflarındaki bazı kaleler üzerine taarruz etmek üzere ilerlediği haber alındı. Derhal veziri âzam Ahmed paşa Sazlıktan hareket ederek dört bin Yeniçeri ve Anadolu ve Rumeli askerlerinden seçilmiş bir kuvvetle takibe koyuldu. (3 eylül 1554).

Fakat, veziri âzam Oltu'ya vasıl olduğu vakit Şah Tahmsab'ın büyük bir sür'atle İran içerilerine doğru ricat ettiği ni haber alarak geri döndü.

26 eylül 1554 te, Padişahın Erzurum'da ikameti sırasında aşağıdan alınarak yazılan Şahın bir mektubunu, hassa askeri kumandanı olan Şah-Kuli Aka adında bir elçi getirdi.

Şah bu mektubunda bir mütareke talebinde bulunuyordu. Elçi, Padişahın huzuruna girerek padişahın elini öptü. İki taraf arasında aktedilecek bir sulha kadar bir mütareke akdi teklifi kabul ve Safeviler tarafından bozulmadıkça bu mütarekeye riayet edileceği bildirildi (26 eylül 1554).

30 ekimde padişah Amasya'ya avdet etti. Kış burada geçirilecek, eğer İranlılarla kat'i bir sulh aktedilemezse baharda yine İran üzerine hareket edilecekti.

Kış mevsiminde Amasya'da bulunan padişahın nezdine, 30 ekimde Fransa kralı ikinci Hanri tarafından Codignac isminde bir elçi de gelmiştir.

Osmanlı - Safevî sulhu :
«Amasya Sulh muahedesi»
(29 Mayıs 1555)

Kanûni Süleyman Amasya'da bulunduğu sırada 10 mayıs 1555 te Şah Tahmsab'ın bir elçisi geldi. Bu elçi Şahın «Beşik Ağası» yani baş mabeyincisi «Kemâlîddin Ferruhzad» beydir.

İran elçisi padişaha, veziri âzama ve vezirlere çok kıymetli hediyeler getirmişti. İran ile sürüp giden bu mücadelelere bir son vermek istiyen padişah ve devlet erkânı tarafından da elçiye fazlaca iltifat edilmiş, vezirler tarafından bir kaç gün ziyafetler çekilmiş ve nihayet huzura kabul edilmiştir. Elçi, Şahın mufassal bir mektubunu da getirmişti.

Padişah Amasya'da kaldığı müddetçe kesif bir siyasi faaliyet göstermiştir. Bir taraftan Avusturya elçileri, diğer taraftan İran elçileri Osmanlı devleti ile sulh akdetmek iste-

mekte idiler. Osmanlı devleti İran ile sulh muahedesi akte-decek olursa, bütün kuvveti ile Avusturya üzerine yüklenebi-lirdi. Bu ise Avusturya için korkunç bir hal olurdu. Binaena-leyh İran sulhundan evvel Avusturya'nın bir sulh aktederek kendini emniyet altına alması, kendi menfaati icabındandı. Bunun aksi de vardı. Avusturya ile bir sulh muahedesi akte-decek olan Osmanlı devleti, bütün askerî kudreti ile İran üzerine yüklenir ve bu takdirde Safevî imparatorluğunu çö-kertebilirdi. Binaenaleyh İran'ın da, Osmanlı - Avusturya sul-hundan evvel bir sulh aktederek kendini koruması zarurî idi.

Kanûnî Sultan Süleyman, daha ziyade Avrupa tarafında meşgul olmağı arzu ettiği için, çok uzun ve masraflı olan ve Şah Tahmsab'ın bir türlü meydan muharebesine yanaşmama-sı yüzünden kat'i bir neticeye vardırılmasının artık mümkün olmayacağı anlaşılan İran ile bir an evvel sulh yapmağı arzu ediyor, fakat sulh isteğinin İran'dan gelmesini bekliyordu. Bu teklif te gelmişti. Ve işte onun içindir ki İran elçisi Ferruh-zad bey âdeta sevinçle karşılanmıştı.

Asrın başında iktidar mevkiine gelen Safevîlerin tarih sahnesine çıktıkları gündenberi yarım asrı geçen müddet zar-fında dünyanın bir numaralı kudretli iki devleti, devamlı ola-rak harp halinde kalmışlar, bu müddet içinde iki taraf ara-sında fiili olarak bir sulh devresi olmamıştır.

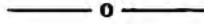
İki devletin düşmanlığının başlıca sebeplerinden birisi de Sünnî - Şîî mezhep ihtilâfı idi ise de asıl sebebin, Irak ve doğu Anadolu'ya tesâhup hususunda iki tarafın da iddialı ol-masıdır. Çaldıran darbesi uzun yıllar İran'ı sindirmiş, fakat iddialarından vaz geçirememiştir. Ve Çaldıran tecrübesi, Os-manlı devleti ile bir kere daha meydan muharebesi verme-mek hususunda Şah Tahmsab'ın kat'i karar almasına sebep olmuş ve nitekim, İran'ın batı ve kuzey ülkelerinin defalarca yağma ve tahrip edilmesine rağmen Osmanlı ordusu karşısı-na çıkmamakta ısrar etmiştir. Ve şüphesiz bu suretle Tahm-sap, memleketi için en faydalı yolu tutmuştur.

Amasya Osmanlı - Safevî muahedesine göre İran, Irak ve doğu Anadolu'dan kat'i olarak elini çekmeğı kabul ediyor, Gürcistan'daki Hristiyan beylikleri iki devlet arasında tak-

sime uğruyordu. İmereti, Mingreli, Gurriel beylikleri Osmanlı devletinde, Kartli, Kaheti, Meshiya prenslikleri de yine İran'da kalıyordu. Yine merkezi Akhiska olan Samusha beyliği de Türkiye'ye geçiyordu.

Aynı zamanda bu muahede ile, Sünnilik ile Şiilik arasında sürüp giden husumetin de imkân nisbetinde giderilmesine gayret ediliyordu. Nitekim, İran elçisi Ferruhzad bey, bundan sonra Şeyheyn'e yani Hazreti Ebubekir ve Ömer'e Sebb-ü Şetm edilmeyeceğine dair teminat veriyordu. Buna mukabil de Osmanlı devleti İran Hacılarının, acemlerce mukaddes sayılan Bağdad, Kerbelâ, Necef gibi yerleri ziyaretlerine müsaade ediliyordu.

İran ile yapılan müsalehadan sonra Sultan Süleyman 7 ay 22 gündühenberi ikamet etmekte bulunduğu Amasya'dan 21 haziranda ayrıldı. 1 ay 10 gün sonra 31 temmuzda İstanbul'a döndü.

Barbaros Hayreddin

KANÛNÎ SÛLEYMAN DEVRİNDE DENİZLERDEKİ HAREKETLER

IV.

A — Akdeniz’de:

(Kitabımızın başındaki tasnife göre bu bahiste, Kanûnî devrinde denizlerdeki hareketler ve muvaffakiyetler incelenecektir. Deniz hareketleri, biri Akdeniz’de Avrupalılara ve bilhassa İspanya ve Almanya imparatoru Charles Quint’e ve Venediklilere karşı olmuştur. İkincisi tamamen başka bir istikamette Hint Okyanusunda ve daha ötelerde vukua gelmiştir. Binaenaleyh bu iki deniz hareketini ayrı ayrı mütalâa etmeği uygun bulduk.)

**Büyük Türk
denizcisi Barbaros
Hayreddin İstanbul’da:
(27 aralık 1533)**

Barbaros Hayreddin ile kardeşlerinin macerasını beşinci cildimizin 245 inci sahifesinde anlatmıştık. Yavuz Sultan Selim zamanına tesadüf eden bu enteresan maceranın sonunu, bu cildimizde ve Kanûnî devrinde göreceğiz. Barbaros, tarihi-mizde, kuzey Afrika’da yalnız kendi enerjisi ile bir hükümdarlık kuran, sayısız deniz muzafferiyetleri ile ve bilhassa dünya ölçüsünde bir meydan muharebesini, Preveze meydan muharebesini kazanan, Akdenizde, devrin en şöhretli ve muktedir denizcisi olarak tanınan Andrea Doria’ya yıllarca kan

kusturan, Charles Quint gibi bir imparatora baş eğdiren âdetâ efsanevi bir kahraman olarak tanıyoruz.

Onu korsanlık devrinde bir hükümdar kadar itibarlı, hükümdarlık devrinde ihtirama lâyık bir insan, fakat bilhassa, hükümdarlığı kendi arzusuyla bırakıp Türk hâkanının hizmetine girdiği vakit bir ferağat timsali ve emsalsiz bir kahraman olarak görüyoruz.

Veziri âzam Pargalı İbrahim paşa, Şark seferine çıkarak Halep'e vasil olduğu 27 aralık 1533 tarihinde, bu şanlı denizci de, Kanûnî'nin daveti üzerine İstanbul'a gelmiş bulunuyordu.

Kanûnî Süleyman Barbaros Hayreddin'i, Almanya imparatorunun Amirali Andrea Doria'nın 132 gemiden mürekkep kalabalık bir donanma ile 1532 yılı, 21 eylülünde Mora sahillerini vurarak Koron kalesini zaptettikten sonra İstanbul'a davet etmeğe karar vermiştir.

Andrea Doria bu baskınında, padişahın Rumeli seferinde bulunduğu ve Barbaros'un Doğu Akdenizde olmadığı bir zamanı seçmiş ve Koron'dan sonra (Lepanto = İnebahtı) ve Patras limanlarını da ele geçirdikten sonra, Kaptan-ı Derya Kemankuş Ahmed paşanın 80 gemi ile o taraflara hareket etmesi üzerine alelâcele savuşup gitmişti.

Burada kısaca, Andrea Doria'nın hâl tercümesinden bahsetmek yerinde olur. Doria, İtalyandır ve bir Cineviz ailesine mensuptur. 1468 yılında doğmuş ve 92 sene yaşamıştır. Doria, bir Cinevizli olduğu halde zaman olmuş kendi vatani aleyhine başkalarına hizmet etmiş, gününe ve menfaatine göre efendi değiştirmiş, kâh bu devletin, kâh şu devletin hizmetinde bulunmuştur. Genç yaşında Papalık hizmetinde bulunmuş, sonra Napoli ve Fransa krallarının hizmetlerine girmiştir. Zaman zaman kendi hesabına korsanlık ta yapmıştır.

Charles Quint - François mücadelesinin en hararetli yıllarında Fransa kralının hizmetine girerek, 1524 - 1528) tarihlerinde iki defa imparatorun donanmasını mağlûbiyete uğratmış, fakat her nedense Fransa kralıyla arası açılmış, hattâ.

Fransa kralı kendisini tevkife karar verdiği bir sırada, gizlice Fransa kralının amansız düşmanı Alman imparatoru ile anlaşarak bu defa da Charles Quint'in hizmetine girmiştir.

İşte, yukarıda bahsettiğimiz Koron baskını bu sırada, yani Alman imparatorunun hizmetinde bulunduğu 1532 yılında yapmıştır.

Mütelevvin ve serseri mizaçlı oluşuna rağmen şüphesiz ki Andrea Doria da değerli bir denizci idi. Fakat hiç bir vakit Barbaros Hayreddin ile mukayese edilecek bir kudrette ve karakterde değildi.

Biri, hizmetini, kabiliyetini, ücret mukabilinde bugün bir krala, yarın bir imparatora satan bir bazirgân, diğeri sırf kendi emeğiyle hak ettiği bir hükümdarlığı, milletin emrine veren bir vatanperverdi. Ve onun içindir ki denizcilikteki değerine rağmen Andrea Doria, daima Barbaros'tan kaçmış, onunla karşılaşmaktan çekinmiştir.

Kanûni Sultan Süleyman, Andrea Doria'nın Patras, Lepant ve Koron baskınından sonra Sinan çavuşu bir hatt-ı hümayûn ile Cezayir'de bulunan Barbaros Hayreddin'e göndermiştir. Bu hatt-ı hümayûnunda padişah:

«İspanya'ya sefer muradımdır. Bir yarar adamını yerine koyup gelesin. Eğer muhafazaya kadar kimse yoksa ilâm edesin.»

Barbaros'un yanında, kendi yetiştirdiği asrın en değerli amiralleri vardı. Barbaros, derhal yerine vekâleten evlâtlığı Hasan ağayı bırakarak 18 - 20 parça harp ve 30 - 40 parça nakliye gemisi ile yola çıktı. Fakat doğrudan doğruya İstanbul yolunu tutmadı. Akdeniz'i hemen bir baştan bir başa kattı. Cezayir'den hareketinden sonra evvelâ kuzey - doğuya doğru hareket etti. Sardinya ve Elbe adalarını ve Cenova kıyılarını baştan başa yaktı, bol miktarda ganimet ve esir aldı. Sonra güney - doğuya yöneldi, Mesina açıklarında rest geldiği 18 düşman gemisini tamamen yaktı. Barbaros'un bu hareketleri sırasında Dorya meydana çıkmadığı gibi Preveze limanına kaçmıştı. Barbaros bunu işitince derhal onun üzerine

yelken açtı. Fakat Barbaros'la karşılaşmak ihtimalinden büyük bir telâşa düşen Dorya alelacele Adriyatik denizine açılarak Brendizi limanına sığındı. Barbaros Doria'nın takibine 25 gemi gönderdi. Bunlar rastladıkları yedi düşman gemisinden ikisini zaptettiler, beşi kaçabildi.

Bundan sonra Barbaros güneye doğru hareket ederek Navarin limanında Kapudân-ı Derya Kemankeş Ahmed paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasıyla birleşti. İki donanma top ateşleriyle birbirlerini selâmladılar ve sonra beraberce İstanbul yolunu tuttular.

Yıllardanberi Akdeniz'i titreten, Türk milletine kıtalar hediye eden ve Türk milletinin kalbinde bir kahraman olarak yer alan şanlı Türk denizcisinin İstanbul'a girişi, İstanbul'un o güne kadar görmediği muhteşem bir merasimle vukua geldi. Bütün İstanbul halkı sahillere sıralanmıştı. İstanbul'un her tarafından toplar atılıyor, alkış sesleri her tarafı çınlatıyordu. Bir taraftan da muhteşem Türk mehteri, en neşeli selâm havaları çalıyor, coşuyor, coşturuyordu.

Barbaros İstanbul limanına 27 aralık 1533 te girmiştir.

Barbaros, halkın coşkun alkışları, duaları arasında karaya çıkarak At meydanında ikametine tahsis edilen Kemankeş Ahmed paşa sarayına indi. Rivâyete göre yanındaki kaptanlar da tersanede hazırlanmış olan yere indiler.

Barbaros, hediye adı altında sayılamıyacak kadar çok ve kıymetli bir hazine de getirmişti. Bu hediyelerin bir kısmı şöyle hülâsa edilebilir:

İstanbul'a giriş alayının önünde altın kupalarla gümüş takımları taşıyan 200 esir gidiyordu. Bunları takiben altın dolu torbalar taşıyan 30 Avrupalı asilzade geliyordu. Daha sonra yine altın taşıyan 200 genç köle, bunlardan sonra da boyunlarında fevkalâde kıymetli gerdanlıklar ve omuzlarında sırmalı kumaşlar taşıyan 200 esir çocuk geliyordu. Bunları da muhtelif Avrupa milletlerinin en güzel kızlarından seçilmiş 200 kız takip ediyor ve bunlar altın ve gümüş tepsiler taşıyorlardı.

Daha sonra, milyonluk ganimet eşyası yüklü 100 deve geliyor ve nihayet alayın en sonunda altın ve gümüş zincirlerle bağlanmış çeşitli Afrika hayvanları görünüyordu.

Ertesi sabah, yine muhteşem bir merasimle, bütün devlet erkânı da hazır bulunduğu halde 18 maiyeti ile birlikte Barbaros padişahın huzuruna kabul edildi, Evvelâ Barbaros, sonra maiyetindeki 18 kaptan padişahın elini öptü. Her birine hil'atler ihsan edildi.

Şanlı Türk amirali, büyük bir tevazu ile, Cezayir sultanlığının imparatorluğa ilhakını rica etmiş, bu asil teklif Kanûnî'yi fevkalâde memnun ederek, artık bir Osmanlı eyaleti haline gelen Cezayir beylerbeyliğini Barbaros'a tevcih etmiştir.

Kanûnî bu şanlı denizciye pek çok iltifatlarda bulundu, sohbet sırasında ona Andrea Doria hakkında malûmat istedi. Bu isim, koca Barbaros'un çehresinde hem hiddet, hem de istihfaf yarattı. Rivâyete nazaran padişaha:

— Onu her tarafta arıyorum, fakat ben yaklaştıkça o kaçıyor,

Diye cevap verdi.

Kanûnî Süleyman, usul ve kaidelere çok riayetkârdı. İmparatorluğun yegâne sahibi kendisi idiyse de, vazife taksimi bakımından memuriyet tevcihleri, hükûmet reisi olan sadrâzam ve Serasker damat İbrahim Paşaya ait idi. Barbaros'a Cezayir beylerbeyliğinin ve Kaptan-ı Deryalığı onun tevcih etmesi usuldendi. Ve o sırada İbrahim paşa İran seferi için Anadolu'ya geçmişti. O sırada da Halep'te bulunuyordu. Kanûnî, büyük denizcinin Halep'e kadar giderek İbrahim paşa ile görüşmesini emretti. Barbaros, 1533 yılının son günlerinde yola çıktı. İnanılmaz bir süratle yol alarak 10 günde Halep'e vardı. Halep'te ancak iki gün kaldı. İbrahim paşa ile görüştü. Veziriâzam kendisini Halep'te çok muhteşem bir merasimle karşılamıştı.

Halep'te Barbaros'un şerefine iki gün iki gece şenlikler

yapıldı. Cezayir beylerbeyliği tevcih edildi. Akdeniz'de yapılacak hareketlerin plânları tesbit edildi. Deniz kuvvetlerini yeni baştan tensiki, yeni gemiler inşası kararlaştırıldı ve iki günlük ikametten sonra Barbaros 22 ocak 1534 te Halep'ten hareket ederek aynı sür'atle İstanbul'a döndü. 6 nisanda, Divan-ı hümayûn tarafından kendisine Kaptan-ı Deryalık tevcih edildi.

Barbaros Hayreddin Cezayir'den gelirken yanında Beni Hafs hânedanından Tunus sultanı Mulay Hasan'ın kardeşi Reşid'i de getirmişti. Bu Mulay - Hasan, 1525 senesinde babası (Beşinci Mehmed) ten sonra tahta geçmiş ve derhal 47 kardeşinin hepsini boğdurmuş, yalnız bu Reşid nasılsa kaçıp kurtulabilmişti. Tarihın en menfur zalimlerinden birisi olduğu muhakkak olan bu kanlı hükümdar, Müslüman Türklerle karşı Charles Quint ile anlaşacak kadar da alçaklık göstermiştir. Elinden kaçabilen kardeşi Reşid ise, Tunus'ta Osmanlı himayesinin kurulmasını istemektedir. Bu bakımdan onun İstanbul'a gelişi, muayyen bir maksada matuftu.

**Barbaros Tunus'u
fethediyor :
(22 Ağustos 1534)**

Türk hâkanı Kanûni ile İstanbul'da, vèziri âzam İbrahim paşa ile Halep'te görüşerek Akdeniz'de takip edilecek yolu tayin ettikten sonra İstanbul'a gelen Barbaros Hayreddin, derhal tersanede faaliyete geçti. Kısa bir zamanda 61 adet fevkalâde sağlam ve kendi bilgisine göre asrın en mükemmel harp gemisi inşa ettirdi. Buna, kendisinin Cezayir'den getirdiği 18 gemi ile 5 korsan gemisi de ilâve edilerek 84 harp ve 20 nakliye gemisi ile Akdeniz'e açıldı (1 ağustos 1534).

Barbaros nakliye gemileriyle sekiz bin kara askeri taşıyordu. Sefer masrafı olmak üzere de Kanûni Barbaros'a 800 bin duka altını vermişti. Bu seferin hakiki sebebi Tunus'un fethi idi. Tunus'ta, 1228 yılındanberi Beni Hafs hânedanı hüküm sürüyordu. Bu hânedandan o sırada Tunus'ta 1526 yılında babasının yerine hükümdarlığa geçtiği vakit 44 kardeşini

bir gecede katlettiren Mulay Ebu Abdullah Hasan hükümdar bulunuyordu. Yukarıda da yazdığımız gibi bu katliâmdan yalnız Reşid kurtulabilmişti ki, onu da Barbaros İstanbul'a götirmiş ve Reşid İstanbul'da ikametini tercih ederek bu sefer esnasında Barbaros'la birlikte yola çıkmamıştır.

Barbaros, Çanakkale boğazından çıktıktan sonra doğrudan Tunus'a gitmedi, İtalya sahillerine gitti. İtalya sahillerine gidişin bir sebebi vardı. Yine o sırada Fransa kralı Birinci François, Almanya imparatorunun himayesinde bulunan Cenna ile harp halinde bulunduğu için Kanûni Süleyman'dan yardım istemişti. İşte bu yüzden Barbaros evvelâ İtalya sahillerini tarayacak ve sonra Tunus'a gidecekti.

Barbaros hiç bir yerde durmaksızın sür'atle Messina boğazına geldi. Bu boğaz, Sicilya adası ile İtalya çizmesinin burnu tarafındaki Kalabria eyaletini birbirinden ayırır. Reggio şehri, Kalabria'nın merkezidir. Messina ile Reggio şehirleri karşı karşıyadır.

Barbaros burada altı büyük İspanyol gemisini zaptetti, 18 İspanyol ticaret gemisini de yaktı. Sonra Reggio şehrini bir müddet işgal ederek tamamen tahrip etti. Pek çok esir ve ganimet aldı. Bundan sonra Messina boğazını geçerek Tirenien denizine girdi. Birçok İtalyan limanlarını, bunlar arasında Siglio, Lucido, Citraro, Spermonga kalelerini yakıp yıktı. Muvakkat bir zaman için dahi olsa bu kasabaları zaptetti. Başka bir Türk filosu Sardinya kıyılarını vurdu, on binden fazla esir aldı.

Zapt ve tahrip edilen Fondi kasabası hakkında garip bir olay geçti. Bu kasaba deniz kıyısında değildir. Sahilden on kilometre kadar içeridedir. Öyle iken Barbaros'un sahilden içeride olan bu kaleyi zaptetmekte bir maksadı vardı. Fondide, o zamanın Avrupa'sında istisnasız herkes tarafından emsalsiz bir güzel olarak tanınan ve Mantua'da icrayı hükümet eden Gonzaga hânedarından Trajetto dükası ve Fondi kontu Vespasio Kolona'nın zevcesi bulunan Guilia Gonzaga adındaki kadını ele geçirmekti. Bu kadın yine o asrın en güzel kadını olarak şöhret bulan Giovanna di Aragon'un kadeşi idi.

Biri diğerinden güzel olan bu iki kadını ihtimal ki Barbaros esir ederek Kanûnî Sultan Süleyman'ın haremine gönderecekti.

Barbaros Fondi şatosuna pek âanî olarak ve gayet sessiz sadasız gelmiş ve Barbaros'un leventleri şatoyu zaptetmişlerdi. Giulia, ancak gecelik entarisi ile şatonun arka kapısından çıkarak, bir ata binip karanlıktan bilistifade kaçabildi. Yanında bir şövalyeden başka kimse yoktu.

Hammer bu kaçış hakkında şunları yazar:

(.... Bir şövalyeden başka muhafızı yoktu. Sonradan Giulia bu şövalyeyi, hatırlamağa değer olan bu gecede, fazla cüretkâr bulmuş veyahut ta lüzumundan fazla şeyler görmüş olduğu için öldürtmüştür.)

Bu iki kadın o asırda ve daha sonraki asırlarda başta Le Titien olmak üzere pek çok İtalyan ve diğer milletlerin sanatkârlarına ilham kaynağı olmuş, son hâdise de romanlara mevzu teşkil etmiştir.

Barbaros bundan sonra Tunus'a gitmek üzere güneye yöneldi. Papa, Barbaros'un Roma'yı zaptetmeğe gelmesinden korkarak telâş içinde müdafaa tertibatı aldı. Fakat Barbaros doğruca Tunus üzerine hareket etti ve 15 ağustos 1534 te Arapların Benzeret dedikleri Bizerte limanında demirledi.

O sırada Kanûnî Süleyman Irâkeyn seferi için yola çıkmış ve Sivas'a vasil olmuştu. Daha evvel hareket etmiş olan veziri âzam İbrahim paşa da Halep'te idi.

Tunus fethediliyor:

(22 Ağustos 1534)

Tunuslular, Barbaros'un, zalim ve hunhar hükümdarları (Hasan) ı tahttan indirerek daha evvel İstanbul'a götürülmüş olan Reşid'i tahta çıkarmak üzere geldiğini zannederek Avrupalıların (La Goletta) dedikleri Halk-ül-Vâd kalesinin kapılarını açtılar. Hükümdar güneye kaçmıştı. Hiç mukavé-

met görmeyen Barbaros şehri de ele geçirdi. Fakat biraz sonra yerliler, Raşid'in getirilmediğini gördüler. Bu vaziyetten Hasan, istifade etmek istedi. Etrafına toplayabildiği Araplarla şehri yeniden elde etmek için hücumla geçti ise de Barbaros bir çıkış hareketi ile Mulay Hasan'ı kaçmağa mecbur etti ve biraz sonra da top arabalarına yelken takarak çölde ilerletmek suretiyle 120 kilometre içeride bulunan Kayruvan yakınında bir zafer daha kazandı.

Bunun üzerine Mulay Hasan, Charles Quint'ten acele yardım istedi. Zaten Alman imparatoru, Tunus'un bir Osmanlı üssü olmasının batı Akdeniz'de kendisi için ne müthiş bir darbe olduğunu telâş içinde görüyordu. Tunus hükümdarının bu müracaatını cana minnet bilerek Türkleri Tunus'tan atmak için derhal harekete geçti. Charles Quint, hakiki maksadını, meşru Tunus hükümdarına yardım perdesi arkasına gizlemekte ve Tunus'a bir kurtarıcı tafrasıyla gitmekte idi.

**Tunus Charles
Quint'in eline
geçiyor :
(21 temmuz 1535)**

Tunus'un ziyayı, Malta şövalyelerinin hâkimiyeti altında bulunan Trablusgarbı da tehlikeye düşürmüştü. Barbaros'un bu hareketi Malta şövalyelerini ve bütün Avrupa'yı telâş içinde bırakmıştı. Şarlken, Tuns'un istirdadı hareketine bizzat kumanda etmeğe karar verdi. Osmanlı ordularının İran seferinde bulunması da imparatora cesaret veriyordu. İmparator, hemen bütün Avrupa milletlerini bu hareketine iştirâk ettirdi. Alman, İtalyan, İspanyol, Portekiz, Belçika, Papalık ve Malta askerlerinden mürekkep büyük bir ordu topladı. İmparatorun eli altında, muhtelif milletlere mensup 500 gemi vardı.

Bu muazzam kara ve deniz kuvveti, İspanya'nın Barse-lona limanından 29 mayısta hareket etti. 15 haziranda Tunus'un limanı olan Halk-ül-Vâd limanına asker çıkarıldı. Bu kale Türkler tarafından tahkim edilmişti. Bu kalenin bir tarafı denize bakıyordu, diğer tarafı da hendekle çevrilmişti.

Umum kumandanlığı Charles Quint yapıyor ve donanmaya Andrea Doria kumanda ediyordu. Kalenin en kuvvetli tarafları birbirinden bir mil mesafede kırkar adımlık iki kale idi. Kale kumandanı, Barbaros'un en değerli kumandanlarından Sinan Reis idi.

Bir avuç Türkün müdafaa ettiği kale, imparatorun muazzam kuvvetine karşı tam bir ay mukavemet etti. Kale, karadan ve denizden yüzlerce topla sabahtan akşama kadar dövülmekte idi. Kahraman Türk askerleri, üç defa çıkış hareketi yaparak düşman ordusuna büyük zayıat verdirdiler. Barbaros, aşiretlerin hücumu ihtimaline karşı 12000 askerle Tunus şehrini muhafaza ediyordu.

Sinan Reisin çıkış hareketleri sırasında Duk de Sarno maktul düştü, sonra da Marki Mondeia ağır surette yaralandı.

Uzayıp giden muhasara Haçlı kumandanlarını düşündürmeğe başlamıştı. 29 haziranda Müly Hasan 8000 deve yükü erzak ve mühimmat ve 1600 atlı ile Haçlılara yardıma geldi, Şarlıken'e arzı tazimat etti.

Bu sırada Tunus'ta bulunan Barbaros'un durumu gün geçtikçe tehlikeli bir hal alıyordu. Arapların düşmanlığı artmıştı. Hattâ şehirdeki 10,000 hristiyan'esiri de salıverilmişti. Her tarafı düşman ile çevrilen Barbaros, bir avuç Türk levendi ile yapayalnız kalmıştı.

İşte tam bu sırada 15 temmuzda Halk-ül-Vâd kalesi düştü. Kahraman müdafii Sinan Reis sağ kalan arkadaşlarıyla Tunus'a geldi. Tunus'ta Barbaros'un elinde ancak 7000 kişilik bir Türk kuvveti vardı. Araplar, Haçlı ordusu ile birlik olmuşlardı. Buna rağmen büyük ve kahraman denizci, aynı zamanda usta bir kumandandı da.. İki taraf ordusu miktarı arasında gülünç bir nisbetsizlik olmasına rağmen Barbaros, müthiş imparator ordusuna karşı hücumla geçti. Bir aralık her millete mensup kalabalık Charles Quint ordusunu denize kadar sürdü. Fakat maiyetindeki kuvvet durmadan eriyordu. Mecburen gayet ustalıkla şekilde muntazam bir ricatle Tunus

şehrine çekildi. Fakat, şehir halkı şehri terketmişti. İçeride kalanlarla, serbest bırakılan hristiyan esirleri de şehrin kapısını Barbaros'a karşı kapamışlardı.

Büyük Türk kahramanı artık Tunus'tan ümidini kesti. Cezayir'e doğru çekilmeğe karar verdi. Cezayir'la Tunus arasındaki Bône'a geldi, evvelce ihtiyaten buraya göndermiş olduğu 14 büyük harp gemisinin başına geçti.

21 temmuzda Haçlılar Tunus şehrine girdi. Tunus, zengin ve kalabalık bir şehirdi. Charles Quint'in haçlıları buraya girer girmez 30000 Arabı katlettiler. 10,000 kadın ve çocuk esir edildi. 30.000 hristiyan esir kurtarıldı.

Şehrin bütün âbideleri, evleri korkunç bir şekilde yağma ve tahrip edildi.

Yağma, tahrip, zulüm ve işkencede bilhassa İspanyol askerleri Engizisyon işkencelerine taş çıkartacak derecede hareket ettiler. Aynı sene Tebriz'e giren veziri âzam İbrahim paşa, bu şehirlerde en küçük tahribe ve yağmaya müsaade etmediği gibi, halka karşı da en küçük bir zulüm hareketinde bulunmamıştı. Charles Quint ise, insanlığın yüzünü kızartacak kadar iğrenç olan bu hareketlere 72 saat seyirci kaldı. Ya mâni olmadı, yahut ta mâni olamadı. Her iki surette de acizini veya kötü niyetini ispat ederek ve Türk hâkanının asaleti yanında pek zavallı ve sönük kalmaya mahkûm oldu.

Hammer bile Charles Quint'in bu hareketini takbih ederek şunları yazar:

(... Bununla beraber tarafsız bir tarihçi Tunus ve Tebriz seferlerinin ikisine birden göz attığı vakit İbrahim'in hareketini Şarlkenin hareketine tercih ettiğini saklayamaz. Veziri âzam İbrahim paşanın metin iradesi, padişahın gıyabında bile Tebriz ve Bağdad'ı tahrip ve yağmadan muhafaza etmiş, halbuki imparatorun zaafı, zafelerini, çok kıymetli kütüphanelerin mahvı ve otuz bin masumun idamıyla lekelemiştir) «Hammer. V. 175»

Yine Hammer'den:

(... Bu gemi almaz asker içinde İspanyollar en ziyade vahşet ve yağma ile göze çarpıyordu. Evleri, sandıkları, kilerleri, hattâ en de-

rin kuyuları bile korkunç ve iğrenç bir ihtiras ile didik didik ediyorlardı. Camiler, mektepler, medreseler harap oldu. Nadir ve kıymetli kitaplar yırtıldı, yakıldı. Her tarafta katilden ve ırza geçmekten, yağmadan başka bir şey görülüyordu) «Hammer V. 175»

8 Ağustos 1535 te Şariken'in tam salâhiyetli komiserleri ile Mûlây Hasan arasında bir ittifak muahedesi aktedildi. Bu muahede ile Sultan, Şariken'in alelâde bir tâbii haline giriyordu. Bu muahedeye göre: Tunus'ta bulunan bütün hristiyan esirleri salıveriliyor, bütün hristiyanlar şehirde ikamette ve dinî âyinlerini yapmakta serbest oluyorlar, Hasan, hâlen Barbaros'un elinde bulunan Bône, Bizerte şehirlerini Şariken'e teslimi taahhüt ediyor, Goletta'yı doğrudan doğruya Şariken'e bırakıyordu. Bundan başka imparator Tunus'u Türklere karşı korumağı taahhüt ediyordu. Tunus'ta her zaman 10 İspanyol gemisi ve şehirde 1000 İspanyol askeri bulunacaktı. Ayrıca da Goletta'nın işgal masrafı olarak imparatora her sene 12000 duka verecek ve Fas cinsinden 12 at ve 12 tay takdim edecekti.

Tunus, bu ilk işgalinde 11 ay Türklerin elinde kalmıştır.

**Barbaros İtalya
seferine çıkıyor :
(18 ekim 1536)**

Şariken'in Tunus baskınından sonra Barbaros «Bâb-ül-Unnab = Bôn'e» çekilmişti. Oradaki 15 gemisini alarak Cezayir'e geldi. Cezayir'de de dokuz gemisi vardı, yeni yaptırdığı 8 gemi ile beraber 32 gemilik bir filo teşkil ederek derhal batı Akdenizde, İspanya'nın doğusunda bulunan Minorka adasının sahillerini, merkezi olan Mahon kasabasını ve diğer meskûn yerlerini tahrip etti. Çok kıymetli ganimetler elde etti. 5500 esir aldı. Bu adanın tahribinden sonra Majorka adası kıyılarını ve Palma şehrini topa tuttu ve Cezayir'e döndü. Tunus baskınında Barbaros'un öldüğü Şariken tarafından Avrupa'da ilân edilmiş ve büyük sevinci mucip olmuştu. Bu kere Balear adalarının tahribi, Barbaros'un ölmediğini ve hristiyanlık âlemine korkulu günler yaşatacağı anlaşıldı.

Bundan sonra Barbaros, Cezayir'e evlâtlığı Hasan beyi yerine vekil bırakarak 15 ekimde İstanbul'a gitti ve Kanûnî'nin Irâkeyn seferinden dönişü günlerinde İstanbul'a vasil oldu. Şariken'in Akdenizdeki faaliyetlerine karşı koymak için büyük bir filonun hazırlanmasına başlandı. Fakat bu sırada Barbaros boş durmadı. 30 gemilik bir filo ile güney İtalya'da Brendizi yakınlarında bulunan Castello kalesini tahrip ederek pek çok esir ile avdet etti.

Bu sırada Fransa kralı ile bir anlaşma yapılmıştı. Daha doğrusu Fransa'nın yalvarması üzerine, Şariken'e karşı Fransa'nın himayesini vaadeden Kanûnî Süleyman, bir rivâyete göre Fransa kralının istediğı bir milyon dukalık yardımı da yaparak İtalya'ya karşı sefere çıkılmasına karar verilmişti.

Bu sırada Osmanlı devleti Venedik ile sulh halinde idi. Bir taraftan Orduy-u Hümayûn karadan hareket etmiş, diğer taraftan da 280 gemiden mürekkep Osmanlı filosu bir hafta sonra Akdenize açılmış. Koron, Modon ve Preveze'den geçerek Aavlonya önüne gelmiştir.

Bu sefere Osmanlı tarihlerinde «Pulya veya Korfu» seferi denir ki, bundan evvelki II numaralı «Avrupa devletleriyle olan münasebetler» bahsinde anlatılmıştı.

Barbaros Hayreddin'in

Adalar seferi :

(1537)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Arnavutluk taraflarına Orduy-u Hümayûn ile birlikte hareket ettiği 15 eylül 1537 tarihinde evvelâ Kefalonya adasını tahrip ve pek çok esir ve ganimet aldıktan sonra Kiglad ve Sporad takım adaları mintakasına doğru yollandı. Sporad adaları iki gruptur. Birinci grup kuzey Sporad'lardır ki Mora'nın doğu tarafındadır. Güney Sporad'lar da birinci grup adalarıyla Rodos arasına serpilmiştir.

Barbaros önce Cerigo adasını yağma, tahrip ederek pek çok esir ve ganimet aldıktan sonra Mora adasındaki EGINE

adasını, ondan sonra da Kiklad adalar grubundan «Şira = Syroz» «Nio = İne», «Paros», «Anti - Paros», «İstendil=Tenos», «Şkiros», «Mürted = Zea» adalarını ya harpsız teslim almak veya harp ederek almak suretiyle zaptetti.

Kiklad adalarının merkezi Türkler tarafından «Nakşa» denilen «Naxos» adasıdır ki Venediklilere ait bir dükalık şeklinde idare edilirdi. Bu dükalık o sırada «Giovanni Crispo» adında birinin elinde idi. Barbaros'a karşı koyamayacağını anladı ve senelik 5000 duka haraç vermek şartıyla Osmanlı hâkimiyetini kabule mecbur oldu.

Bu muvaffakiyetlerden sonra Barbaros Sporad adalar grubuna taarruza geçti, «Jura = Şeytanlık», «Patmos» ve «Stampolia = İstanbul» adalarını zaptetmiştir.

12 kadar adanın zaptı ancak iki ay kadar sürmüş ve ekim ayında Barbaros İstanbul'a dönmüştür.

Bu şanlı seferinde büyük denizci 20,000 esir ve hadsiz hesapsız ganimet ile dönmüştür.

Bu sefer, Venedik'in Akdeniz hâkimiyetine vurulmuş en ağır darbe idi.

Barbaros'un ikinci Adalar seferine hareketi (1538)

Barbaros'un bu sefere çıkış tarihi muhtelif kaynaklarda ayrı ayrı gösterilmişti. Kat'i olan, nokta baharla beraber büyük Türk amiralinin Akdenize açıldığıdır.

Barbaros, bütün kış mevsimini, büyük bir deniz seferi için yeni gemiler inşası ile geçirmişti. Bu yeni filo tamamen hazırlanmadan mühim bir haber, Barbaros'un alelacele sefere çıkmasına sebep olmuştur. Salih Reis, çok zengin bir Hint hazinesi ile gelmekte idi ve bunu haber alan Andrea Doria, Salih reisin getirmekte olduğu çok kıymetli hazinesini vurmak üzere Girid adasında beklediği haberi idi.

Şanlı Türk amirali bunu duyar duymaz, gemilerin inşasını beklemeden elde mevcut 40 gemi ile derhal Çanakkale Boğazından adalar denizine açıldı. Her vakit olduğu gibi Andrea Doria, Barbaros adını duyunca, kayıplara karıştı.

Doria'yı yakalamaktan ümidini kesen büyük denizci, Ege denizinde Osmanlı hâkimiyetine alınmamış birkaç adayı da elde etmek için harekete geçti. Evvelâ İmroz adasına giderek evvelce batmış bir gemide mevcut olan on yedi adet topu çıkararak gemilerine aldıktan sonra Sporad adaları üzerine yürüdü. (Skiathor = İşketoz) adasını şiddetli bir muharebe neticesinde zapt ve tahrip etti.

Bu sırada, İstanbul tersanelerinde inşası tamamlanan 90 gemi de Barbaros'a iltihak etti. Vâkıa böylece 150 gemiye malik oldu ise de, bunların içinden işe yaramaz olanlardan 12 adedini Gelibolu'ya, bir kısmını da Ağriboz adasına gönderdi. Geride kalan 62 gemi ile güney Sporad adalarından «Skyros = İşkiroz» Kiklad adalarından «Tenos» «Andros», «Seriphos = Koyunluca» adalarını vurdu. Bazılarını haraca bağladı, bir kısmını itaat altına aldı.

Bu seferlerden Barbaros'un yedi gemi dolusu esir ve ganimet elde ettiği rivâyet edilir.

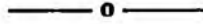
Bundan sonra büyük Türk amirali Girid üzerine hareket etti ve 13 temmuzda Venedik hâkimiyeti altında bulunan Girid önlerine geldi.

Daha evvel Salih Reisin getirdiği Hint hazinesini vurmak üzere Girid limanlarında pusuda yatmakta olan meşhur (!) Andrea Doria, Barbaros'un o taraflara gelmek ihtimalini tahmin ederek çoktan kaçmış ve kimbilir Akdenizin hangi köşesine sığınmıştı.

Barbaros Hayreddin, Girid adasının en mühim kale ve kasabalarına asker çıkararak bütün Girid sahillerini kasıp kavurmuş, tahrip etmiş, 15 bin esir ve hadsiz hesapsız mal ve ganimet almıştır. Kalelerinin müstahkem olmaları yüzünden zaptedilmeleri mümkün olmıyan Hanya, Kandiye, Resmo kalelerinin etrafındaki köyleri yakıp yıkmıştır.

Bütün bu dehşetli akın esnasında ne Venedik donanmasından, ne de Doria'dan eser görünmemiştir.

Barbaros, daha sonra Kerpe ve Kaşot adaları Türkiye'ye ilhak edilmiştir. Nihayet bu muvaffakiyetli akınlardan sonra büyük amiral İstanköy limanına gelerek istirahat etmiş, Salih reisin Hint hazinesini muhafazaya memur edilmiş olan yirmi gemi de burada, donanmaya iltihak etmiştir.

Barbaros Hayreddin (Nigârî'nin)

TARİHİN EN BÜYÜK DENİZ MEYDAN MUHAREBESİ

(PREVEZE)

**Bütün Hıristiyan Avrupa donanması büyük
Türk Amirali Barbaros'un önünde eğiliyor!
(28 Eylül 1538)**

Bu muhteşem deniz zaferi, tek başına Osmanlı devletinin, bütün bir hıristiyan Avrupa'ya meydan okuyuşunun ve onu dize getirişinin efsanevi hikâyesidir.

Bu şanlı meydan muharebesinin kahramanı, Türk milletine ve onu temsil eden Türk hâkanına bütün kalbi ile inanan dâhi bir denizcinin, kendinden sonraki deniz savaşlarına örnek olacak derecede mahirane ve ustaca manevralarıyla, tek başına ve elindeki kuvvetin beş misli fazla bir deniz kuvvetine bir an bile tereddüt etmeden hücum ederek Akdenizi hıristiyan donanmasına ve Andrea Doria'nın sahte şöhretine mezar yaptığı bir kahramanlık destanıdır.

Bu muhteşem zafer, 28 eylül 1538 de vukua geldi.

Aynı sene, bir başka Türk amirali, Süleyman paşa, Preveze'den binlerce kilometre uzakta, Hint denizinde dolaşiyor ve Kanûnî ordusuyla Avrupa içerilerinde ilerliyordu.

Bu devir, Türk azamet ve haşmetinin en yüksek noktasına vardığını ve bütün dünyanın Türk adını hürmetle andığı bir devirdir.

Almanya imparatoru Şarlken ve diğer denizci Avrupa devletleri, yıllardır Akdenizi hıristiyan donanmalarına haram

eden büyük Türk Amirali Barbaros Hayreddin'e karşı koya-bilecek bir denizci olarak nihayet Andrea Doria'yı bulabilmiş ve bütün ümidini bu Cenovalı sergüştçiye bağlamıştı.

1538 yılında Almanya imparatoru Şarlken, Alman, Venedik, Portekiz, Cineviz, Papalık, Floransa ve Malta filolarından mürekkep devrin en büyük bir armadasını vücuda getirerek Andrea Doria'nın kumandasına verdi. Bu kadar muazzam bir donanmanın muvaffak olmaması mümkün değildi. Hristiyan Avrupa devletleri sevinç içinde idi. Zaferden o kadar emin idiler ki, peşinen zaferden sonra Türkiye'nin taksimini bile yapmışlardı!.

Haçlı donanması hakikaten muazzamdı. 308 adedi saff-ı harp gemisi olmak üzere 600 gemi, bu gemilerde, kürekçilerden maada 60,000 asker vardı. Büyük gemilerin 20 kadarı, her biri içinde 2000 asker taşıyan ve Karaka denilen dev gemilerdi.

Bu müthiş armadaya İspanya ve Portekiz'in 80 kadirga, Venedik Cumhuriyetinin on kalyon, 70 kadirga, Papalığın 36 kadirga, Malta şövalyelerinin 10 kadirga, Cenova'nın 1 kalyon ve 52 kadirga ve diğer hristiyan devletlerinin de 49 kadirga ile iştirâk ettikleri rivâyet edilir.

Buna mukabil Barbaros'un maiyetinde, hristiyan kaynaklarının da itiraf ettikleri gibi ancak 122 adet, çektiri nevinden küçük gemi vardı. Forsalardan başka da ancak 20000 asker mevcuttu.

Barbaros adını duyduğu yerde kaçan Andrea Doria'nın bu defa kaçmamasının sebebi her halde iki taraf filoları arasındaki bu nisbetsizliğe güvenmesinden ileri gelmiş olsa gerektir.

Divan-ı Hümayûn, Kerpe ve Kaşot adalarını zaptettikten sonra İstanköy körfezine çekilmiş olan Barbaros'a, büyük bir hristiyan donanmasının Yunan denizinde toplanmakta olduğunu haber verdi. Barbaros, Andrea Doria'yı yakalayabilmek ümidinin belirmediğini görerek elindeki filoyu takviye etmeği bile düşünmeden derhal harekete geçti. Evvelâ Ağriboz ada-

sına geldi. Burada, Doria'nın Preveze'yi bombardıman ettiğini öğrendi. Derhal 20 gemi ile Turgut Reisi Yunan denizine keşif için gönderdi. Kendisi de Mora yarımadasının güneyinde bulunan Modon limanına gelmişti.

Barbaros'un gelmekte olduğu haberi üzerine Doria derhal Proveze muhasarasını kaldırarak donanmasını Korfu'da toplamak üzere kuzeye çekildi.

Barbaros vakit geçirmeden Preveze önüne geldi, kaleyi tamir ettirdi ve Arta körfezine girdi. Bu körfezin ağzında olan boğaz çok dardır. Düşman donanmasının bu körfeze girmesi hemen hemen imkânsızdır.

Haçlı donanması da 25 eylül sabahı Preveze önüne geldi Türk donanmasının Arta körfezinde oluşu, Doria'yı sevindir-di. Türk donanması buradan çıkıp 600 gemilik Haçlı donanmasına hücumla cesaret edemezdi! Meydan Doria'ya kalmıştı!

Barbaros bütün amirallerin iştirâkiyle bir harp meclisi aktederek hepsinin fikrini sordu. Umumi kanaat, körfezden çıkılmasına taraftar değildi. Doria açık denizde beklemekten usanıp nasıl olsa çıkıp gidecekti. Fakat Barbaros bu kanaatte değildi. Bir kere daha Doria'yı yakalayamazdı. Körfezden çıkıp Haçlı donanmasına hücum etmek lâzımdı. Amiraller, büyük ve dâhi denizcinin plânını kabul ettiler.

27 eylülde Türk donanması, Andrea Doria'nın korku ve hayretleri arasında körfezden çıkarak Haçlı donanmasını topa tuttu. Andrea Doria, rakibinin değerini çok iyi biliyordu. Onun plânının ne olduğunu anlayamadığı için harbi burada kabul etmedi ve kuzey batıya doğru ilerliyerek Antipaksos adası açıklarına geldi. Gece Haçlı donanması, seyrine devam ederek Aya-Mavri adası ile İthake adası arasına geldi, daha sonra da yine kuzey batıya doğru seyrederek 28 eylül 1538 Cumartesi sabahı Türk donanmasının karşısına geldi.

Andrea Doria'nın çekilişinden sonra Barbaros onun arkasına düşmüş, o da Antipaksos adası açıklarında düşman gemilerini aramış, sonra Aya-Mavri adasının güney batısında bulunan İncir limanında (Yunanca Vasiliki) (İtalyanca Porto Figo) haçlı donanmasını yakalamıştır.

Bu sırada Andrea Doria bir harp meclisi topladı. Doria,

çok iyi tanıdığı büyük Barbaros'a karşı taarruz taraftarı değildi, ricat etmenin daha uygun olacağı fikrinde idi. Fakat, hristiyan armadasının müthiş kuvvetine güvenen diğer amiraller Doria'yı korkaklıkla, hattâ hiyanetle bile itham ederek muharebeyi kabule icbar ettiler.

Bunun üzerine Haçlı donanması Preveze üzerine yol almağa başladı. Türk donanması da sahili sıralayarak düşman gemilerine yaklaşmağa başladı.

Türk donanmasında Barbaros merkezde yer almıştı. Salih Reis sağ cenaha, Seydi Ali Reis sol cenaha kumanda ediyordu. Arkada ve ihtiyatta da Turgut reis bulunuyordu.

Düşman donanmasında başkumandan Andrea Doria idi. Venedik donanması kumandanı «Vincent Capello» ile Papalık donanması kumandanı «Marco Grimani» de onun yanında idiler.

Türk donanması bir hilâl şeklinde saf tutmuştu. Haçlı donanmasına gelince, Doria klâsik nizamla uyararak saflarını arka arkaya üç sıra halinde tertiplemişti. Bu tertibe göre en büyük dev Saff-ı Harp gemileri olan kalyonlar ve Karakalar ön safı işgal ediyordu. İkinci hatta kadirgalar, üçüncü hatta da çektiriler, yani küçük ve süratli gemiler yer almıştı.

Başkumandan Andrea Doria, ikinci safı teşkil eden kadirgalar filosunda idi.

Bu sırada rüzgâr güneyden ve şiddetli olarak esmekteydi. Rüzgârın bu istikameti, tamamen Türk gemilerinin aleyhine idi ve hattâ bu yüzden Türk denizcilerinin maneviyatı bile sarsılmıştı. Barbaros, askerlerinin maneviyatına büyük ehemmiyet verdiği için rivâyete göre derhal kendi amiral gemisinin iki yanına iri yazılarla iki âyet yazdırarak asmış ve bir Kur'ân-ı Kerim yapraklarını denize serpmiştir.

Rüzgârın güneyden esmesi, Türk donanmasını yelken yerine yalnız kürek kuvvetiyle harekete mecbur bırakması yüzünden çok aleyhimize idi.

Murad, Sadık ve Güzelce Mahmud reisler Barbaros'un yanında bulunuyorlardı.

İki taraf donanması arasında kuvvet bakımından vâkıa büyük bir nisbetsizlik vardı. Fakat, Haçlı donanmasının muhtelif milletlere mensup oluşu, hattâ birbirlerinin dillerini bile anlayamamaları, bu muhtelif devlet ve milletler arasında rekabetler bulunması, Doria'nın bütün donanmaya tam hâkim bulunmayışı hristiyan donanmasının zaafı idi. Halbuki beri tarafta amial Barbaros, maiyetindeki denizcilere hâkimdi ve emirleri harfiyen ifa edilirdi.

Türk toplarının uzun menzilli oluşu da bir üstünlük temin etmekte idi. Ve nihayet Andrea Doria'nın, süratli hareket kabiliyetinden mahrum dev cüsseli karakalarına mukabil, Barbaros'un gemileri küçük, fakat süratli ve manevra kabiliyetleri fevkalâde olan gemilerdi.

Andrea Doria, bütün plânını klâsik usulde, iki taraf gemilerinin borda bordaya gelerek harp edecekleri esasına göre kurmuştu. Halbuki büyük Türk amirali, kendinden sonraki deniz harplerine ışık tutacak yepyeni bir usul kullanmıştır. Bu yeni tâbiye şekli, düşmanı cepheden yardıktan, parçaladıktan sonra çevirme hareketleriyle imha etmekte. Kara muharebelerinde tatbik edilen bu tâbiyeyi Barbaros, ilk defa denizlerde tatbik ediyor ve kendinden sonraki meşhur denizcilere hocalık yapmış oluyordu.

Muharebe tam mânasiyle 28 eylül sabahı saat 10 sıralarında başladı.

Andrea Doria evvelâ, ön safta bulunan kalyonların, top ateşine başlamaları emrini verdi. Fakat haçlı donanmasının topları, kalite bakımından Türk toplarından çok aşağı ve menzilleri çok kısa idi. Nitekim bu topların gülleleri Türk gemilerine kadar vasıl olamıyarak denize düştüğü için Türk gemicilerinin gülüşmelerine bile sebep oldu. Bu gülünç vaziyetten kurtulmak için Doria, gemilerinin, Türk gemilerine iyice yaklaşmaları emrini verdi.

Fakat bu sırada Barbaros'un kahramanları, denizi inle ten tekbir sesleri ve mehterin coşturan âhengi içinde taarruza geçti. Uzun menzilli Türk topları düşman gemilerini hırpalamaya başladı. Ön saftaki büyük düşman kalyon ve ka-

rakaları tahrip ediliyordu. Durumun gittikçe fenalaşmakta olduğunu hissetmeğe başlayan Doria ve Venedik Amirali Cappello, ikinci saftaki kadirgaları harekete geçirmek istedilerse de geç kalmışlardı. Şiddetli bir top ateşi kadirgaları dağitti ve işe yaramaz hale getirdi. Tam bu sırada Turgut Reis çevirme hareketine başladı. Doria, geri çekilme emrini verdi. Çünkü Barbaros merkezden yarma hareketine başlamıştı. Düşman birinci safı ikiye ayrıldı ve hareketsiz kaldı. Barbaros, düşman donanmasının ikinci hattını teşkil eden kadirgaların üzerine düştü. Andrea Doria bu ikinci hatta bulunuyordu.

Bu sırada Turgut Reisin çevirme hareketi de süratle inkişaf etmiş, düşman filosunu uçları kapanan hilâlin ortasına almağa başlamıştı.

Doria şerefini kaybetmişti, hiç olmazsa filoyu kurtarmak istedi ve derhal ricat emrini verdi. Esasen yapacak başka bir şey de kalmamıştı. Çünkü Haçlı donanması çok güvendiği kalyon ve saff-ı harp gemilerinden 128 tanesini kaybetmişti. Bunlardan başka orta ve küçük boy gemilerle pek çok nakliye gemisi ve insanca zayıat ta mühimdi. Bunlardan pek çoğu Türklerin eline geçmişti. Türk donanmasının zayıatı ise bir iki gemiden ibaretti.

Akşam karanlığı basmak üzere iken, Haçlı donanması kaçmağa başladı. Fakat Turgut Reis bunların peşini bırakmadı, yaralı birkaç Haçlı gemisini daha zaptetti.

Bu emsali görülmemiş zafer, Osmanlı imparatorluğuna Akdeniz hâkimiyetini temin etti. Akdeniz, Karadeniz gibi bir Türk gölü olmuştu. Barbaros'un bu, büyük neticeler doğuran muhteşem zaferi ancak beş saat sürmüştü.

Doria'nın gözü o kadar korkmuştu ki gece karanlığından istifade ederek kaçarken, bütün gemilerin fenerlerinin söndürülmesi emrini vermişti.

Bu meydan muharebesinde düşmanın birçok mühim şahsiyetleri de esir edilmiştir. Ve zaferin canlı, cansız ganimetleri, İstanbul'a gönderilmiştir.

**Türk denizciliğinin ve Barbaros Hayreddin Paşanın muhteşem
Preveze zaferi (Aslı Deniz müzesindedir. Nuri Paşanıdır)**

**Preveze zaferinin
akisleri:**

Kanûnî Süleyman Preveze meydan savaşının vukua geldiği gün, Boğdan seferinden dönmek üzere idi. Barbaros'un oğlu Hasan Reis tarafından getirilen büyük zaferin müjdesini Kanûnî Süleyman, Boğdan seferinden dönüşte 15 ekim 1538 salı günü Yanbolu'da bulunduğu sırada aldı. Kanûnî zafer müjdesini, memnuniyetinden gözleri yaşararak dinledi. Derhal divan toplandı ve Barbaros'un zafernâmesi fevkalâde merasimle okunarak dinlendi. Zafernâmeyi Kanûnî bile ayakta dinlemişti. Bundan sonra bu muhteşem zafer, bütün vilâyetlere bildirildi. Bütün Türkiye'de bu mübarek gün coşkun tezahüratla kullandı. Şenlikler yapıldı.

Barbaros, Türk milletinin kalbini fethetmişti. O şimdi bir efsane kahramanı gibi dillere destandı.

Barbaros'un İstanbul limanına girişi fevkalâde bir gün oldu. Bütün İstanbul bu Akdeniz fâtihini sevinçten çılgına dönen alkışları, duaları ve sevinç gözyaşlarıyla karşıladı.

O sırada Kanûnî Süleyman Edirne'de idi. Büyük denizci İstanbul'da ancak iki gün kaldı ve hemen Edirne'ye hareket etti. Orada padişahın elini öptü. Preveze zaferinin tafsilatını anlattı.

Andrea Doria'nın insan yüzüne çıkacak hali kalmamıştı. Fakat o, yine Barbaros'un bulunmadığı, bulunmayacağına kat'i olarak inandığı yerlerde ufak tefek hareketlerde bulunmakta idi. Nitekim Preveze'den kurtarabildiği gemilerle Karadağ kıyısında bulunan Kattaro koyundaki Castelnovo müstahkem kalesini muhasara etti. Kale düştü. Osmanlı-Venedik harbi devam ediyordu. Birkaç Osmanlı kalesi daha Venediklilerin eline geçti, buna mukabil, Türk ordusu tarafından da Nadin kalesiyle birlikte birkaç kale daha ele geçirildi.

Castelnovo kalesi Venediklilerin elinde fazla kalmadı. Kale, Venedikliler tarafından işgalden 9 ay 14 gün sonra 10

Ağustos 1539 tarihinde tekrar Türklerin eline geçti. Kale, karadan Rumeli beylerbeyi Hüsrev paşa ve denizden de 150 gemilik bir donanma ile Barbaros tarafından muhasara edilmişti.

Biraz sonra da Venedik, Osmanlı devleti ile sulh yaptıktan başka çıkar yol bulamadı. Bu müsaleha 20 ekim 1540 tarihinde aktedildi.

Venedik'in Osmanlı devleti ile sulh aktederek, Şarlıken'in ittifakından ayrılmasıyla, Alman imparatoru, büyük Türk hâkanı ile karşı karşıya kalmış oldu. Karada birbiri üstüne Türk ordusundan yediği darbelerle kara Avrupasında hâkimiyetini kaybettiği gibi, Preveze mağlûbiyeti üzerine de Akdenizdeki mevcudiyetini tehlikeye düşüren imparator, bütün bu muvafakiyetsizliklerin acısını, Cezayir'i ele geçirmek hülyasıyla telâfi etmeği düşünmekte idi.

**Cezayir önlerinde
ikinci deniz zaferi -
Barbaros'un oğlu Hasan
ağanın muhteşem başarısı:
(24 ekim - 1541)**

Karada Türklerin karşısında aczini itiraf eden, açık denizde Türk amirali Barbaros ile başa çıkamayacağını anlayan ve bütün Avrupa'da prestiji sarsılmış olan İspanya kralı (Charles Quint - Karlos V.) daha evvel Tunus önünde kazandığı bir baskından cesaret alarak bu defa da böyle bir baskın ile Cezayir'i ele geçirmek istiyordu. Bu düşünce ile geceli gündüzlü hummalı bir faaliyete bir hazırlığa başladı. Divan-ı hümayûn, imparatorun hazırlığını görüyor, fakat kat'i yönünü esaslı olarak tâyin edemiyordu. Fakat Akdenizde bir sefere hazırlandığını tahmin ediyordu.

Charles Quint'i böyle bir sefere çıkmağa zorlayan sebeplerden birisi de, Cezayir'de Barbaros'a vekâlet eden oğlu Hasan beyin, İspanyol sahillerini vurarak o taraflara dehşet saçması idi. İspanya'nın devamlı şikâyetleri, imparatorun böyle bir harekete girişmesinde de müessir olmuştur.

Mevsimin müsaadesizliği dolayısıyla Papa ile Andrea Doria bu sefere muhalefet etmek istemişlerse de imparatoru ikna edememişlerdir.

Bu büyük donanmada 12000 gemiciden başka 20,000 piyade, 2000 süvari, İspanya ve İtalya asilzadeleri 500 şövalye idaresinde 1000 Maltalı asker bulunuyordu. Mecmu muharebe kuvveti (37000) idi.

Donanma, Andrea Doria'nın kumandasında 516 parça gemiden mürekkepti. Bunlardan 74 tanesi büyük harp gemisi, geride kalanları nakliye gemisi idi.

Bu seferde imparator da bizzat bulunuyordu.

Asıl garibi, bu donanmada Avrupa'nın muhtelif milletlerine mensup asilzadelerin yanı sıra, Charles Quint'in zafer alayını seyretmek üzere bulunan İspanyol, İtalyan, Alman asilzade kadınlarının, kızlarının bulunması idi.

Cezayir'i müdafaa edecek olan Hasan Reisin kuvveti ise, bu müthiş haçlı ordusu karşısında bir hiçten ibaretti. 600 levend ile 2000 Arap askeri..

Barbaros Hayreddin, Cezayir'in imdadına yetişememiş, Hasan Reis bu bir avuç levend ile koca imparatorluk kuvvetlerine karşı müdafaya hazırlanmıştı.

Haçlı ordusu 23 ekim 1541 de Cezayir şehrine taarruza geçti. Önde, Türklere düşmanlığı ile meşhur prens Fernando Gonzaga gidiyordu. Bunların arkasında Camillo Colonna kumandasında İtalyanlarla Malta askerleri vardı.

23/24 ekim gecesi felâketli bir gece oldu. Hasan Reisin levendleri, imparatorun askerleri üzerine atılarak bozdu. Bir aralık Charles Quint şehre hâkim olan Kudyet-üs-Sabûn tepesine hâkim oldu ise de Türk hücumları Haçlıları şaşkma çevirdi. Hasan Reisin levendleri, adetleri pek az olmasına rağmen imparator ordusunu sabaha kadar devamlı baskınlarla perişan etti. Charles Quint geriye çekilmek zorunda kaldı. Binlerce haçlı cesedi çamurlar içinde yatıyordu.

Vaziyet bu halde iken Charles'i ve Doria'yı korku ve telaşa düşüren bir başka düşünce daha vardı. Yakınlarda oldu-

ğu tahmin edilen Barbaros Hayreddin geliverirse... Sade Barbaros adı, bütün imparatorluk ordusunu mahvetmeğe kâfi idi. Eğer Barbaros yetişirse Haçlı donanması ve ordusu iki ateş arasında kalacak ve tamamen mahvolacaktı. Bu sırada Cezayir halkı da Hasan Reisi teslim olmak için sıkıştırmakta idi. Bu muazzam Haçlı kuvvetine, bu kadar az kuvvetle karşı konulabileceğini kimse tahmin etmiyor, Tunus gibi, Ceza-yir'in de Haçlılar tarafından tahrip ve halkın katliâma uğramasından korkuyorlardı. Eğer Charles Quint çılgınca bir korkuya kapılmıyarak birkaç gün daha bekleyseydi, belki de Cezayir teslim olurdu. Fakat Türk korkusu, Barbaros korkusu imparatoru da, meşhur (!) amirali de felce uğratmıştı.

Charles Quint yağmur, soğuk ve Türk kılıcı altında dağlanmış olan birliklerini Matifu burnunda toplamağa başladı.

Müthiş, korkunç bir fırtına başlamış, küçük dereler taşarak nehir halini almış ve araziye sular kaplamış, her taraf çamur deryası olmuştu.

Artık Haçlı ordusu zaferi değil, canını kurtarmanın telâş-ı içinde idi.

Yağmur altında ve bataklıklar içinde şaşkına dönen haçlılara Hasan Reis durmadan hücum ediyordu. 31 ekimde haçlı döküntüleri canlarını kurtarabilmek için gemilere binmek üzere çılgınca itişip kakışıyorlardı.

Charles Quint, Türk kılıcından, fırtınadan kurtarabildiği aç, yaralı askerlerinden bir kısmını 12 mil mesafede olan donanmaya ancak dört günde götürebilmişti.

Büyük haçlı donanmasının hali perişandı. Yarıdan fazlası sahile oturmuş, ve Türkler tarafından tahrip edilmişti. Haçlı ordusundan ölenlerin sayısı 20.000 olarak gösterilir. Bununla beraber kurtulanlar da sağlam değildi. Yaralı ve perişandı.

Haçlı ordusu, erzaklarını, mühimmatlarını, toplarını taşıyamamış, olduğu gibi bırakmak zorunda kalmıştı. Bunlar tamamen Türklerin eline geçmiştir. Ağır zırhlı haçlı askerleri, bataklıklardan bir türlü kendilerini kurtaramıyorlar, ya

çamur deryası içinde boğuluyor veya Türk levantlerinin palaları altında can veriyorlardı.

Bilhassa haçlı ordusunun zafer alayını seyretmek için takip takıştırıp gelen asilzade hanımlarının vaziyeti yürekler acısı idi.

Bu bâdirede, Amerikan yerlilerine karşı yaptığı zulümler ve işkencelerle menfur bir adam olarak şöhret bulan Fernando Cortez'in, kıymetli ganimetlerle dolu kadırgası battığı gibi kendisi de canını zor kurtarabildi.

Yine bu kanlı savaşa, maalesef Haçlı donanmasında bulunan Türk esirleri (forsaları) nden bir kısmı da boğuldu ve ancak 1800 tanesi kurtarılabildi.

Hasan Reisin en büyük emeli imparatoru esir etmektir. Fakat kuvveti çok azdı. Belki bunu da başaracaktı, Malta şövalyelerinin müdahalesi imparatoru kahraman Hasan Reisin elinden kurtardı.

Cezayir şehri esirlerle dolmuştu. 31 ekimde imparator donanmaya binebildi. 130 düşman gemisi Türklerin eline geçmişti. Bu gemilerin arasında bir müddet evvel, Doria'nın yeğeninin Turgut Reisten iğtinam ettiği büyük kadırga da vardı.

Haçlı donanmasının son kırıntıları da 2 haziranda denize açıldı. Bizzat başında imparatorun bulunduğu pek velveleli ve iddialı bir şekilde başlayan bu muazzam teşebbüsün bu kadar feci ve acınacak şekilde sona erışı Avrupa'da pek çabuk duyuldu. Bütün hristiyanlık âlemi derin bir yeis ve ümitsizliğe büründü ve, karada olduğu gibi, Türklerin denizde de yenilemeyen bir kuvvet olduğuna kanaat umumileşti.

Rivâyete nazaran C. Quint, bitkin ve perişan bir halde, canını zor kurtararak 10 kilometrelik yolu dört günde katedip donanmasının yanına ulaşabildiği vakit âdeta kendini kaybetmiş bir halde idi ve başındaki tacı çıkarıp denize fırlatarak:

(Beni bırak artık zavallı oyuncak! Belki bu taca lâayık başka bir hükümdar bulunur.) demişti.

Charles'ın hakkı vardı, bu taç onun başına lââyık değildi. Fakat galiba, o asırda Türk milletinin kudreti karşısında hiç bir Avrupalı hükümdarda o taca lââyık olacak halde değildi.

Haçlı donanması Cezayir'den ayrıldıktan sonra tekrar fırtınaya yakalandı, darma dağınık oldu. O haliyle Avrupa limanlarına kadar gidecek kudreti kalmadığı için Cezayir limanının doğusundaki (Bougie = Becâye) limanına sığındı.

13 gün kadar burada kaldıktan sonra perişan ve bitkin Avrupa'ya geçebildiler. Charles donanmasından sonraya kaldı. 23 kasımda buradan ayrılarak 1 aralıkta İspanya'nın (Cartagena) limanına vasıl oldu ve oradan da Toledo'ya gitti.

Charles, Türklere karşı son teşebbüsünü yapmış, bu da iflâsla neticelenmişti. Cezayir'de yerleşen Osmanlı devleti, doğu Akdenizi olduğu gibi, batı Akdenizi de Avrupalı denizcilere haram etmişti. İşte bu yüzdendir ki İspanya, bundan sonra denizlerdeki inkişafını Atlas Okyanusunda aramak zorunda kaldı.

Barbaros zâde Hasan beyin bu emsalsiz zaferinin kıymetini Türk sultanı takdir etti ve ona beylerbeyi rütbesini verdi.

Haçlıların Cezayir bozgunu, Türklerin eline hadsiz hesapsız ganimet eşyası ve esir düşürmüştü. Esir pazarlarında enfâsyon vardı. Batan Haçlı gemilerinin birçoğu yüzdürülerek içindeki 150 top ta çıkarılmıştı.

Bu korkunç bozgun, Charles Quint üzerinde büyük tesir yaptı, onu sade imparatorluktan ferağat ederek İspanya ile Almanyayı birbirinden ayırdı, Almanya imparatorluğu u kardeşi Ferdinand'a, İspanya krallığını da oğlu ikinci Filip'e terketti.

Barbaros Hayreddin Fransız sahillerinde : (Nis seferi)

Cezayir bozgunundan sonra sarsılan Alman imparatoruna karşı, Fransa kralı Birinci François, düşmanı C. Quint'e karşı harekete geçmişti. Fakat Fransa'nın tek başına impara-

torla başa çıkması yine de kolay olmazdı. Osmanlı devleti Fransa'ya yardım için, Barbaros Hayreddin paşa kumandasındaki donanmay-ı hümayûnu Fransa'nın cenup sahillerine gönderdi. Barbaros 28 mayıs 1543 te İstanbul'dan hareket etti.

Fransız elçisi Polin'de Barbaros'la beraber yola çıkmıştı. Divan-ı Hümayûn, Türklere karşı daima iki yüzlü kaypak bir siyaset takip ettiği için Fransız kralını ve siyasetini beğenmiyor idiye de, Türkiyenin menfaati için yine de Fransa'ya her nev'i yardımın yapılmasını barbarosa emretmişti.

1443 yılında Kanûni de (On Birinci Sefer-i Hümayûnu) için İstanbul'dan Belgrad'a doğru yola çıkmış bulunuyordu. 4 haziranda Kanûni Belgrad'a girerken, Barbaros'un donanması da Messina boğazını geçmekte idi.

İkisi de İspanya'nın hâkimiyetinde olan Messina ve Regio kaleleri Türk amiraline teslim oldular. Halkın mal ve canına hiç bir şekilde tecavüz edilmedi. Yalnız kaleleri yıkıldı, tahrip edildi. Bundan sonra şimale doğru İtalya sahillerini takip ederek Napoli ile Roma arasındaki Gaetta limanında demir attı.

Bu deniz seferinde Barbaros'un idaresindeki Osmanlı donanması 154 parça harp gemisinden mürekkepti. Bunların 140 ı Galer, 40 ı Galyot, 4 adedi de büyük nakliye gemisi idi.

Barbaros Gaetta limanına demirlediği vakit kalenin kumandanı olan «Don Diego Gaetano» ya teslim teklifinde bulundu. Teklif vali tarafından reddedildi. Bunun üzerine Barbaros derhal sahile on iki bin asker çıkarıp toparla kaleyi harap ettikten sonra pek te çok esir alarak kaleyi zaptetti.

Esirler arasında vali Don Diego Gaetano, karısı ve güzelliği ile meşhur olan 18 yaşındaki kızı Dona Maria da vardı.

Büyük Türk amirali kızın güzelliğini gördü. Kız da, yıllardanberi bir efsane kahramanı olarak maceralarını dinlediği Barbaros'a karşı çok lûtufluk davrandı. Kız, müslümanlığı kabul ederek Barbaros'la evlendi. Barbaros ta, genç ve gü-

zel karısının şerefine, vali ile karısına hürriyetlerini iade etti. Bu güzel kız, Don Alvaroz de Guyman adında birisine nişanlı idi. Barbaros bu nişanlıyı da âzat etti.

Bundan sonra donanma şimale doğru yoluna devam ederek 20 haziranda Tiber nehri ağzında olup, Roma'nın iskelesi olan Ostia limanına geldi. Şanlı Türk denizcisinin adının duyulması bile Roma'yı altüst etmeğe kâfi geldi. Ostia'dan Roma'ya olan mesafe 16 kilometre idi. Roma'da panik öyle bir hal aldı ki, eğer Barbaros karaya asker çıkararak Roma üzerine yürümüş olsaydı karşı koymağa cesaret edecek tek kimse çıkmıyacaktı. Halk, korku ve dehşetten akm akın dağlara kaçıyor, bir kısım halk ta Barbaros'un merhametini celbedebilmek için Türk levantlerine yemiş, meyva, erzak taşıyorlardı!

Belki de Barbaros, Roma'yı zaptetmeği düşünmüştür. Fakat yanında bulunan Fransız elçisi Polin, bin dereden su getirerek, yalvarıp yakararak Barbaros'u bu niyetinden vaz geçirmiştir. Elçinin kanaatine göre, Fransa'ya yardıma giden müslüman - Türk askerlerinin hristiyanlığın merkezi olan Roma'yı zaptetmesi, Fransa'yı hristiyanlık âleminde kötü duruma düşürdü!

Barbaros ta, esasen Fransa'ya yardım için emir aldığını düşünerek, elçinin ricaları karşısında, Batı Roma'nın merkezini zaptetmekten vaz geçti.

Müttefik diye yardıma koştuğumuz Fransa'nın Türkiye'ye bu en kötü azizliği idi.

Barbaros Ostia'dan ayrıldıktan sonra Korsika ile Sardinya adaları arasındaki Bonifacio boğazından geçerek Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki askerî bir liman olan Toulon limanına girdi. Burada Fransız donanması tarafmdan merasimle karşılanan Barbaros, birkaç gün kaldıktan sonra 20 temmuzda buradan hareketle Marsilya limanına vasil oldu. Barbaros, Fransız donanması amirali Prens François de Bourbon karşıladı. Bu prens, krallık hânedanına mensuptur. Adı yıllardır dillere destan olan Türk amiralini görmek için kadınlı erkekli bütün Fransızlar sahile dökülmüşlerdi. Provenc umum vali-

si Baron Grignan ve diğer asilzadeler de karşılayanlar arasında idi.

Barbaros 21 temmuzda karaya çıktı. Hükümdarlara mahsus merasimle karşılandı. Her taraf Türk bayraklarıyla donandı. Şerefine ziyafetler verildi.

Marsilya'da 16 gün kalan Barbaros 5 ağustosta Fransız donanmasıyla birlikte Toulon'a gitti, (10 ağustos.)

Aynı tarihte Kanûnî Sultan Süleyman da Estergon'u zaptetmiş bulunuyordu. Toulon kalesine Türk bayrağı çekildi. Bundan sonra Barbaros 208 gemiden mürekkep Osmanlı-Fransız müttefik filosıyla Nice önüne geldi.

O sırada Nice kasabası Fransa'ya ait değildi. Bu şehri zaptederek Fransa'ya teslim etmeğe karar verdi. Kale denizden bombardımana başlandı. Kısa bir müddet sonra Fransız donanması top ateşini kesti. Barbaros bunun sebebini anlamak üzere Fransız filosu amiralini çağırarak sordu. Aldığı cevap şayanı hayretti. (Barut bitmişti!) Barbaros, Toulon limanında gemilere yüklenen fiçileri barut fiçisi zannetmişti. Meğer onlar, şarap fiçisi imiş.

Buna inanmak, bir Türk amirali için kolay değildi. Kızmak mı, gülmek mi lâzım idi? Fakat Barbaros hayretini şu cümle ile ifade etmekten kendini alamadı:

— Fransızların askerliğine diyecek yok... Sefere çıkarken bile, şarap fiçilerini ihmal etmiyorlar da, barut fiçilerini unuttuyorlar!

Nice, o sırada C. Quint'in hâkimiyeti altında bulunan Savoie dukalığına aitti. Barbaros bu kasabanın pek yakınında bulunan Villefranche limanına girerek şehri bombardımana devam etti ve karaya asker çıkararak işgal etti. (20 Ağustos) Şehir daha evvel Barbaros'un teslim teklifini reddetmişti.

Şehrin zaptı için etrafa âdeta göz açıp kapayıncaya kadar denebilecek kısa bir zamanda metrislerin açıldığını gören Fransızlar hayretlerinden dona kalmışlardı. Teslim olan şehrin anahtarlarını vali Barbaros'a takdim etti ve aynı zamanda şehrin yağma ve tahrip edilmemesini istirham etti. Barbaros bunu da lûtfetti.

Bu muhasara sırasında Türklerden 100 levent şehit olmuştur.

Barbaros Nice şehrini Fransızlara teslim ederek Toulon'a çekildi. Fakat Barbaros çekildikten sonra Fransızlar Barbaros'un verdiği söze rağmen şehri yağma ve tahrip ettiler.

Toulon şehri, bu seferin devamı müddetince Türklere ait bir şehir olacaktı. Kalenin tepesine Türk bayrağı bunun için çekilmişti. Toulon'un Türklere ait olacağına dair olan muahedenin tarihi (16 eylül 1543) tür. Bu hale göre de o yıla ait şehrin vergisi, Türkler tarafından tahsil olundu.

Barbaros Toulon limanında kaldığı 8 aylık müddeti boş geçirmedi. Maiyetindeki değerli amirallerden Salih ve Hasan Reisler, İspanya'nın Katalonya sahillerini vurmuşlar, pek çok esir ve ganimet alarak Cezayir'e götürmüşlerdir.

Bu Fransa seferi, bir yıl 3 ay sürmüştü. 1544 senesi baharında Türk filosu İstanbul'a döndü.

İstanbul şanlı Türk amiralini çılgınca alkışlar, dualar ve merasimle karşıladı. Barbaros İstanbul'a 14000 esir de getirmişti.

Bu son sefer, C. Quint'in mânen ve maddeten Avrupa'da iflâsına, çökmesine sebep oldu. Bu son sefer, Fransa'yı imparatora karşı korumak için yapılmıştı. İmparator Fransa'ya yüklenmekle Türklerin bütün kuvvetinin kendi üzerine yükleneceğini anlayarak Fransa Kralı ile Crespy anlaşmasını yapmak mecburiyetinde kaldı.

Türk kudreti ile Fransa kurtulmuş, Almanya imparatoru yerlere serilmişti!

Bu devir, Kanûnî'nin, Türk milletinin kudret ve azametinin zirvesine vasıl olduğu bir devirdir.

Bu sefer, büyük Türk denizcisinin son seferi olmuştur.

Barbaros'un vefatı:

(4 Temmuz 1546)

Türk milletinin en aziz varlığı, iftihar vesilesi, dünya denizcilik tarihinin en kudretli siması, büyük ve dâhi kaptan

Şanlı Türk denizcisi Barbaros Hayreddin

Barbaros Hayreddin 4 temmuz 1546 da 80 yaşında olduğu halde İstanbul'da vefat etti. Beşiktaş'a gömüldü. Son zaman-
da namına bir heykel dikildi. Vefatı, İstanbul'u ve bütün
Türkiyeyi hakiki bir mateme garketti. Cenazesi, pek az fâni-
ye nasip olan büyük bir ihtiramla kaldırıldı.

Barbaros, bütün hayatı gazalarda geçen, yenilmek nedir
bilmiyen, yıllarca Akdenizi haraca kesen, denizcilik tarihinde
kendine hâs yepyeni tâbiyeler kullanan, kendisinden asırlar-
ca sonraki büyük amirallere örnek olan, mensup olduğu mil-
letin bayrağını Akdenizin doğusundan batısına, kuzeyinden
güneyine her köşesinde şah ve şerefle dalgalandıran ve bir
benzeri daha bulunmayan bir dâhi denizci, bir vatanperver
Türk denizcisidir.

Onun ölümü ile Türk denizciliği vâkıa en büyüğünü kay-
betti. Fakat o, kendi yolunda yürüyecek kabiliyette nice kap-
tanlar yetiştirmişti. Turgut Reisler, Salih reisler, Piri, Seydi
Ali Reisler, Piyale ve Hasan paşalar... Her biri dünya ölçü-
sünde denizcilerdi.

Türk milleti de ona olan minnet borcunu büyük bir mu-
habbetle ibzal etmiştir. Asırlarca, Osmanlı donanması sefere
çıkarken, Beşiktaş önüne gelir, Barbaros'un mübarek türbe-
sini yüzlerce top atarak selâmlar ve onun ruhaniyetinden ist-
timdat ederdi. Bugün dahi Preveze zaferinin yıldönümü, de-
niz kuvvetlerimiz tarafından ihtiramla selâmlanır.

**Akdeniz'de Türk
amirallerinin zaferleri
devam ediyor..
Turgut Reisin Malta
akını (16 temmuz 1551)**

Barbaros vefat etmiş, fakat yerine, dünya denizciliğinin
en muktedir kaptanlarını bırakmıştı. Bunlar, yıllarca Barba-
ros'un şan ve şöhretini Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusla-
rında devam ettirmişlerdir.

Kanûni Sultan Süleyman, Rodos adasını zaptederek ora-

da çöreklenmiş olan korsan şövalyeleri kapı dışarı edince Charles Quint bu tarikat şövalyelerine Malta adası ile Trablusgarbı vermişti. Akdenizin ortasında bunlar yine eski sanatlarına, korsanlıklarına devam edeceklerdi.

1551 senesinde Malta üzerine gönderilen Osmanlı donanmasında Kaptan-ı Derya olarak sadrâzam Rüstem paşanın kardeşi Sinan paşa bulunmaktadır. Barbaros Hayreddin paşanın sonra Kaptan-ı Deryalığa evvelâ Sokullu Mehmed paşa tayin edilmişti. Onun 1550 yılında Rumeli Beylerbeyliğine tayini üzerine de yerine bu Sinan paşa getirilmişti. Malta üzerine sevkedilen donanmada asıl harekâtı idare eden, Barbaros'un yetiştirdiği ve çok güvendiği değerli denizcilerimizden Turgut Reis idi.

Turgut Reis takriben 1485 senelerine doğru Menteşe'nin bir köyünden Veli adında bir çiftçinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Malta akını sırasında 66 yaşında bulunuyordu. Barbaros'un yanında yetişmiştir.

Önceleri korsanlık ta yapmış ve sonra yanında bulunan ve her biri Akdenizde yıllarca kahramanlık destanlarının kahramanları olan (Uluç Ali = Kılıç Ali, Hasan Reis, Mehmed Reis, Deli Cafer, Kara Dayı, Kara Kadı) gibi deniz kurtlariyle ve sekiz gemisi ile İstanbul'a gelerek Kanûni Süleyman'a hizmetini arzetmiştir.

Bir ara, Akdenizde, Venedik ile sulh halinde olduğumuz sırada bir Venedik gemisini kendi gemisini selâmlamadığı için topa tutarak yakmış, entrikacılığı ile meşhur devrin sadrâzamı Rüstem paşa, Kaptan-ı Derya olan kardeşi Sinan paşaya rakip saydığı Turgut Reisi padişaha geçmiş ve onu İstanbul'a davet etmişti. Turgut Reis Rüstem paşanın hüsnüniyetinden emin olmadığı için bu davete icabet etmemiş ve iki yıl kendi başına Batı Akdeniz'de dolaşmıştır.

Bu sırada Kanûni Süleyman Trablusgarbı zaptetmeğe niyet ettiği için Turgut Reisi İstanbul'a davet ederek tekrar Osmanlı devleti hizmetine almıştır.

Turgut Reis işte bundan sonra 1551 senesi 16 temmuzunda Malta adasının yakınında, yine Malta şövalyelerine ait olan Gozzo adacığına bir hücum yapmış, sonra da Kanûnî'nin emri gereğince Trablusgarbe gitmiş, şehrin teslim olmasını teklif etmiştir.

Kanûnî'nin Trablus fethine karar vermesinin bazı sebepleri de vardır. Trablus eyaleti evvelce, Tunus'ta icrayı hükûmet eden Benî Hafs hânedanına ait idi. Fakat bu eyalet 1510 yılında İspanyollar tarafından zaptedilmişti. Trablus eyaleti İspanyolların tecavüzüne uğrayınca Tunuslu müslümanlardan bir kısmı bu hristiyan müstevililere itaat etmemişler ve vilâyet merkezinin doğusunda Tâcurâ kalesine çekilerek müdafaaya başlamışlar ve aynı zamanda Kanûnî Süleyman tarafından imdat talep etmişlerdi. Bu talep üzerine Kanûnî buraya Enderun ağalarından Hadım Murad Ağayı bir miktar askerle göndermiş ise de ağa da burada bir iş göremediği için işte bu defa Turgut Reis bu işi üzerine almıştır.

Turgut Reis Trablus önüne geldiği vakit Trablus kumandanı «Gaspard de Vallier», Kale kumandanı da «Desroches» adında bir Fransız şövalyesi idi.

Bunlar Turgut Reis'in teslim teklifini reddettiklerinden Turgut Reis derhal harekete geçmiş ve Trablus'u zaptetmiştir. Kanûnî Süleyman Turgut Reise, Trablus'u fethettiği takdirde oranın valiliğini kendine vereceğini vaadetmişti. Fakat Kaptan-ı Derya Sinan paşa, padişahın bu vaadine rağmen Trablus eyaletini Hadım - Murad ağaya vermiştir.

Turgut Reis'in Akdeniz akını (1552)

Fransa kralı Birinci François öldükten sonra (1547) yerine geçen «Henri II.» de babası gibi Osmanlı hâkanının yardımına boyun eğmiştir. İkinci Henri'nin İstanbul'daki elçisi «d'Aramone» uzun bir çalışmadan sonra Kanûnî Süleyman'la Fransa kralı arasında bir himaye anlaşması âkdiine muvaffak olmuştur. Bu muahedeye göre Fransa hükûmeti, o güne ka-

dar Türklerden gördüğü müzaherete karşılık olmak üzere 300,000 duka altını tazminat verecek ve bu borcunu ödeyinceye kadar da Fransız donanması Türk donanmasına terhin edilecekti.

Bundan başka, bundan sonra da Türklerin Fransa'ya yardım sırasında Toscana denizi dışında yardım yapılacak olursa ayrıca 150 bin duka verilecek ve bu nevi seferler esnasında alınacak bütün esir ve ganimetler Türklere ait olacaktır.

İşte bu anlaşma gereğince 45 gemiden mürekkep Türk donanması Turgut Reis kumandasında Akdenize açılmış ve Baron Paulin kumandasındaki Fransız donanmasını da emrine alarak Napoli ve Sicilya sahillerini vurmuş, sonra Cinezliler'e ait olan Korsika adası üzerine yürümüştür. Evvelâ Korsika'nın merkezi olan Bastia kalesine hücum etmiş, kale 17 ağustos 1553 te teslim olmuştur. Turgut Reis şehir halkından 7000 kişiyi esir etmiş ve şehrin bütün servetini de yağma ettikten sonra Korsika'nın diğer sahil şehirlerini de zaptetmiştir. Yukarıda bahsedilen muahedeye rağmen Fransızlar, Türklerin esir ve ganimet almalarına itiraz etmek cüründe bulundukları için, hiç bir vakit sözlerine güvenilmiyen bu kaypak müttefikleri bırakıp aldığı esirler ve ganimetlerle birlikte İstanbul'a dönmüştür. Kanûnî Süleyman, Barbarosun bu en değerli talebesinin muvaffakiyetinden fevkalâde memnun kalmış, ona Cezayir beylerbeyliği ile Kaptan-ı Deryalığı tevcih etmiş, fakat kardeşi Sinan paşanın mevkkini kurtarmak için sadrâzam Rüstem paşanın tezvirleri yüzünden bu tevcih yerini bulmamış, Turgut Reis yine Karlıeli sancak beyliğinde bırakılmıştır.

Daha sonra bir gün Turgut Reis padişaha, Trablus eyaleti hakkındaki vaadini hatırlatması üzerine Kanûnî Süleyman Turgut Reisi Trablus eyaletine tayin etmiş ve paşa buradaki hayatının sonuna kadar 11 sene valilikte kalmış, Trablus'un imarına fevkalâde hizmet etmiş, ve vefat ettiği vakit te mübarek nâşı buradaki türbeye defnedilmiştir.

**Kaptan-ı Derya Piyâle
ve Trablus valisi Turgut
paşaların Akdeniz
seferine hareketleri:
(26 haziran 1555)**

Yukarıda Turgut Reisin, Fransa'yı himaye için yaptığı Korsika akınında Fransızların münasebetsizliğini görmüştük. Fransızlar, başları sıkıldıkça Türk hâkanının ayaklarına kapıp yardım isterler ve el altından da Türkiye aleyhinde gizli dolaplar çevirmekten hâli kalmazlar. Fransızların bu kaypak siyasetini Kanûnî ve Divan-ı Hümayûn bilir. Buna rağmen yine de Fransaya yardım esirgenmez.

1554 ekim ayı sırasında Kanûnî Süleyman kış mevsimini Amasya'da geçirmiş ve burada kesif bir siyasi faaliyet göstermiştir.

Bu kış mevsiminde Amasya'ya Fransa kralının Codignac adında bir elçisi gelmiştir. Elçi yine Türk donanmasının Fransayı himayesini ricaya gelmişti. Korsika seferindeki ihanetleri bilinmekle beraber Kanûnî Süleyman Fransız elçisine yine Fransa'ya yardım vaadinde bulundu ve o sırada Kaptan-ı Derya bulunan Piyâle paşaya donanmanın hazırlanması emri verdi.

Piyâle paşanın Macar olduğu ve Mohaç meydan muharebesinde esir edilerek Enderunda terbiye edildiği rivâyet edilir.

Donanmay-ı Hümayûn Trablus beylerbeyi Turgut paşanın kumandasında olarak evvelâ güney İtalya'da, Messina Boğazı üzerinde bulunan Reggio kalesi zaptedildi. Sahile yapılan ihraç hareketi neticesinde şehrin etrafındaki yerler yağma ve tahrip edildi. Bu sırada meşhur Andrea Doria'nın büyük bir donanma ile gelmekte olduğu duyulmuş, buna pek sevinen Turgut Paşa, Doria'yı yakalamak için hemen üzerine doğru gitmiş ise de, her vakit olduğu gibi Türk denizcilerinden pek korkan Doria, alelâcele kayıplara karışmıştır. Bun-

dan sonra donanma, İspanya sahillerini de vurarak İstanbulla dönmüştür.

**Bizerte ve
Majorka akınları :
(1557 — 1558)**

1557 senesi baharında 60 gemilik bir filo ile Akdenize açılan Kaptan-ı Derya Piyâle Reis, Tunus kıyısında, İspanya işgalinde bulunan Bizerte kalesini fethettikten sonra, kuzey Afrika kıyılarını tarayarak İstanbul'a dönmüştür.

Ertesi yıl Piyâle paşa daha büyük bir filo ile 150 gemi ile Akdenize açılmış (1558), İspanya'nın doğusundaki Balear adalarının en büyüğü olan Majorka adasına şiddetli bir baskın yapmış, birçok kasaba ve köyleri yağma ve tahrip etmiş, pek çok esir ve ganimet almıştır.

Türk donanmaları birbiri ardı sıra Akdenizi bir baştan bir başa dolaştıkları ve Avrupa memleketleri kıyılarını harabeye çevirdikleri halde karşılıklarına hiç bir hristiyan devlet donanması çıkmamaktadır. Akdeniz artık fiilen bir Türk gölü olmuştur.

Bu sefere memnun kalan Kanûni Süleyman, Piyâle paşaya Kaptan-ı Deryalık ile beraber Cezayir beylerbeyliğini de vermiştir.

**Bir hristiyan
Avrupa donanması
Cerbe önünde :
(2 Mart 1560)**

Cerbe küçük, fakat mevki bakımından ehemmiyetli bir adadır. Bu ada Tunus ile Trablusgarp arasındaki Gabes körfezindedir. Adanın mesahası ancak 540 kilometre karedir.

Bu adada Turgut reisin pek hoş bir macerası vardır. Turgut Reisin korsanlık senelerinde bir hristiyan filosu Turgut reisin sekiz gemilik filosunu sıkıştırmıştı. Vaziyete göre

Turgut reisin, hıristiyan filosunu yararak kurtulması imkân-sızdı. Düşman da bunu bildiği için Turgut Reisin her an teslim olmasını bekliyordu. Fakat bu fevkalâde zeki adam, liman ile, Cerbe'de akan bir ırmak arasına düşmandan habersiz bir kanal açarak sekiz gemisini bu kanaldan geçirmiş, hâlâ teslim bekliyen düşmanların haberi olmadan çekilip gitmişti.

Turgut Reis Trablusgarp beylerbeyi olduğu vakit Cerbe adasını da elde ederek tahkim etmişti. Adanın mevkiî çok mühimdi. Bu muntakada böyle müstahkem bir kalenin Turgut gibi zeki ve cüretkâr bir denizcinin elinde olması, hıristiyan Avrupa limanları için bilhassa Malta şövalyeleri için devamlı bir tehlike idi.

Bu düşünce ile Avrupa devletleri arasında bir kere daha Türklere karşı bir haçlı donanması vücuda getirildi. Bu ittifaka Papalık, İspanya, Toskana büyük dukalığı, Cineviz cumhuriyeti ve diğer küçük İtalya devletleri dahil oldu. Almanya, Fransa ve Monako'dan asker toplandı. Muhtelif devletlerden toplanan gemilerin sayısı 200 idi. Donanma kumandanlığına, Andrea Doria'nın yeğeni Giovanni Andrea Doria, ordu kumandanlığına «Don Alvaro de Sandi» adında bir İspanyol asilzadesi, seferin başkumandanlığına da Sicilya umumi valisi ve «Medina - Coeli» dukası «Jean de la Gerda» getirilmişti.

C. Quint 1555 senesinde saltanattan ferağat etmişti. İspanya, oğlu ikinci Filip'in elinde idi. İkinci Filip te Akdeniz hegemonyası iddiasında idi. Bu haçlı donanmasının teşkilinde Filip'in büyük tesiri olmuştu. Trablusgarb'ın Türklerin Turgut Reisin elinden alınması ilk hedefti.

Avrupa devletlerinin bu yeni hazırlıklarını gören Turgut paşa, durumu çok evvelinden Divan-ı Hümayûna bildirmişti. İstanbul'da hazırlık devam ediyordu.

Haçlı donanması, belki de Turgut Reisin cüretini bildiği için doğrudan doğruya Trablusgarb'e saldırmağa cesaret edemiyerek 2 mart 1560 ta Cerbe önüne demirledi. Beş gün son-

ra 7 martta karaya haçlı ordusu çıkarılmağa başlandı. Ada, Turgut paşaya tâbi bir Arap şeyhinin elinde idi. Bu şeyh, martın 12 nci günü adayı haçlılara teslim etti.

İstanbul hazırlığını tamamlamıştı. 4 nisanı Piyâle paşa kumandasındaki 120 gemilik bir Türk filosu denize açıldı. Evvelâ Modon limanına uğradı. Burada Rodos beyi Kurdoğlu Ahmed beyle, Midilli beyi Mustafa bey de gemileriyle birlikte donanmaya iltihak ettiler.

Donanma evvelâ Malta adasını vurmuş ve oradan doğrudan Cerbe üzerine hareket etmiştir.

**Muhteşem Cerbe
deniz zaferi :
(14 Mayıs 1560)**

Türk donanmasının Cerbe önünde görünmesi, Hristiyan askerleri arasında büyük bir korku ve heyecan ve hattâ panik yaratmıştı. Başlangıçta Piyâle paşanın top ateşlerine bir müddet aynı şekilde top ateşi ile mukabele eden Hristiyan başkumandanı, biraz sonra Piyâle paşanın yaptığı çok ustaca tâbiye dolayısıyla perişan olmuş, bir kısmı adanın arkasındaki kanala kaçmış, bir kısmı yakılmış, bazıları karaya oturmuş, büyük bir kısmı da Türklerin eline geçmiştir. Hristiyan donanmasının gemi zayıtı 70 kadardı. 19 gemi de Türklerin eline geçmişti. Başkumandan «Jean de la Garde» canını zor kurtararak birkaç gemi ile kaçmıştır.

Bu muhteşem Türk deniz zaferi Avrupa'da duyulduğu vakit, aynen Tunus faciasında olduğu gibi umumî bir matem havası esmiş, hattâ 90 yaşında olan Andrea Doria bu feci mağlûbiyeti işitince teessüründen kiliseye gidip döğünmüş, gözyaşları dökmüş, ve hattâ rivâyete nazaran bu acıya tahammül edemiyerek bu senenin 25 ekiminde ölmüştür.

Hristiyan donanması mahvolduktan sonra kara ordu-suna kumanda eden Don Alvaro de Sandi iç kaleye kapanarak müdafaaya çekilmiştir. Bu sırada Turgut paşa da ordu-sıyla karadan yetmiş 28 mayısta çok müstahkem olan kale

muhasaraya başlanmış, 30 temmuzda kumandan Don Alvaro bir sandala binerek kaçarken yakalanmış ve kale de teslim olmuştur.

Bu büyük deniz zaferi, Akdeniz hâkimiyeti iddiasında bulunan İspanya kralı İkinci Filip'e büyük bir darbe olmuştur.

Donanmanın İstanbul'a dönüşü, pek muhteşem ve velvelli olmuştur. Düşmandan zaptedilen gemiler direksiz ve yelkensisiz çekilerek getirilmiş ve yine düşmandan alınan bayraklar denize sarkıtılmıştı. Bütün İstanbul sahile sıralanmış, bu mahşeri kalabalık derin bir heyecan ve vecd içinde Akdeniz kahramanlarını alkışlamış, bizzat Kanûnî Süleyman, gazileri, Topkapı sarayından çıkarak sahilde karşılamıştır.

Padişah Piyale paşaya ve maiyetindeki kahramanlara pek büyük iltifatlarda ve ihsanlarda bulunmuş, vâkıa daha iki senelik beylerbeyi olduğu için Piyâle paşaya vezirlik rütbesi vermemiş ise de, buna mukabil oğlu İkinci Selim'in kızı Gevher - Han Sultanı vererek onu damatlık ile mükâfatlandırmıştır.

Cerbe zaferi, Türklerin Akdeniz hâkimiyetlerini kat'ileştirmiştir.

Malta muhasarası:

(1 Nisan - 8 eylül 1565)

Donanma-yı hümayûn, Kaptan-ı Derya Damat Piyâle paşa idaresinde olduğu halde, 1 nisan 1565 tarihinde, Malta seferi azmiyle İstanbul'dan hareket etmiştir. Donanmanın içinde 30,000 ihraç kuvveti vardır ve bu kuvvetlerin başına da 70 lik bir ihtiyar olan Kızıl Ahmedli Mustafa paşa tâyin edilmiştir.

Bu seferin sebebi Charles Quint'in tahttan ferağatinden sonra İspanya kralı olan Philippe II. Cerbe adası önünde hezimet uğrayan Haçlı donanmasının intikamını almak için Afrika'ya (10 ağustos 1564) te bir donanma sevketmesi üzerinedir.

Bu donanma o vakit Afrika'da Gomora de Velez şehrini ve kalesini zaptetmiş, hattâ yedi harp gemisinden müteşekkil bir Malta filosu da, rivâyete nazaran İstanbula kadınlara ait eşya götüren bir Türk gemisini zaptetmişti.

İşte bunun üzerine, Napoli taraflarına gönderilmesi düşünülen Osmanlı filosunun Malta'ya sevki kararlaştırılmıştır.

19 Mayıs 1565 te Türk donanması Malta'nın güney - doğusundaki Marsa Scirocco limanının önüne gelmiştir. Malta adası, o sırada şövalyelerin üstad-ı âzamı olan ve cesareti, kabiliyeti ile tanınmış olan «Jean de la Valette - Paristo» idi. Malta adası, uzun bir muhasaraya dayanacak şekilde hazırlıklarını tamamlamış, istihkâmlar tamir edilmiş, yenileri yapılmış ve her millete mensup şövalyelere vazife taksimi bile yapılmıştı.

Rüzgârın ters esmesi dolayısıyla Türk donanması biraz sonra adanın batısındaki Mugiario koyuna gelerek karaya üç bin asker çıkarmıştır.

Kanûni Süleyman, donanma yola çıkarken Piyâle paşa ile, ihraç kuvvetleri kumandanı Mustafa paşaya:

— Turgutça paşa Malta ceziresinin her ahvaline ve kale-
nin dövülecek semtine ve metrisler nasbolunacak yerine
cümleden vukuf-u-şuuru ziyadedir. Zinhar reyine muhalefet
itmen!.

Diye tenbih etmişti. Buna rağmen, Trablus garp'ten hareket ettiği malûm olan Turgut Reisin, Malta'ya gelişi beklenmeden karaya asker çıkarılmak suretiyle hata edilmiştir. Bunun, Piyâle paşanın muhalefetine rağmen Mustafa paşa tarafından yapıldığı rivâyet edilir.

Saint - Elme
istihkâmları
Muhasara ediliyor :
(24 Mayıs 1565)

Saint - Elme kalesi, Malta adasının «Grand-Port» ve «Marsa - Muscietto» denilen iki tabii limanının arasındadır.

Her iki limana da hâkimdir. Karaya asker çıkarıldıktan sonra sür'atle metrisler kazılmış, muhasara hazırlıkları ikmal edilmiş ve 24 mayısta bu kalenin muhasarası başlamıştır.

900 kişilik yardım kuvveti ve altı gemi ile (Kılıç Ali Paşa Uluç Ali paşa) da İskenderiye'den gelerek 27 mayısta muhasaraya iştirâk etmiştir. Birkaç gün sonra da Trablusgarp beylerbeyi meşhur Turgut paşa 13 kadirga, 10 kalite ve 2110 askerle Malta'ya 2 haziranda muvasalât etmiş, gelir gelmez durumu tetkik ettikten sonra işlenen hatalar yüzünden hem Piyâle paşayı, hem vezir Mustafa paşayı acı sözlerle azarlamıştır. Onun haklı olarak fikri şu idi:

(Malta adasını zaptetmek için asıl en mühim tahkimatını teşkil eden «Saint - Michel» ve «Le Bourg» istihkâmlarının muhasarası ve zaptı gerektir. Saint - Elme kalesinin muhasarası yersiz ve faydasızdır.

Fakat 20 Mayıstan 2 hazirana kadar bu lüzumsuz hareket için metrisler kazmak, mühimmat nakletmek, muhasaraya başlamak suretiyle büyük emek ve mühimmat sarfedilmiş ve hattâ askerce zayıat verilmiş olduğu için Turgut Reis, mecburen emrivâkîi kabul ederek kalenin muhasarasına devamdan başka çare bulamamıştır.

Büyük Türk denizcisi

Turgut paşanın

şehadeti :

(17 haziran 1565)

Türk denizcilik tarihinin bu en büyük siması, Barbarosun, kendisiyle iftihar ettiği ve hattâ onun hakkında «Turgut benden ileridir..» diyerek kadrü kıymetini yükselttiği Turgut paşa, 17 haziran 1565 günü Hakkın rehmaetine kavuşmuş ve Türk milletinin vefalı kalbine gömülmüştür. Vefatı sırasında yaşı 80 veya daha fazla idi. Fakat nice gençleri gıpta ettirecek derecede zinde ve kudretli idi.

Turgut reisin ölümü şekli hakkında birbirinden hafifçe ayrı rivâyetler vardır. İttifak edilen nokta, başından yarala-

narak koma haline girdiğidir. Batı kaynakları, bir top güllesinin isabetiyle derhal vefat ettiği şeklindedir. Aalelûmum Osmanlı kaynakları ise bir top güllesi serpintisinin isabetiyle başından yaralandığı ve dört gün dört gece kendine malik olmayarak koma halinde yaşadığı ve 17 haziran gecesi sabaha karşı vefat ettiği şeklindedir ki, Osmanlı kaynaklarının daha doğru olduğuna inanmak icabeder.

17 haziran sabahı erken saatlerde Türk ordusu 5000 kişi ile Saint - Elme kalesini hücumla geçmişti. Kalenin bazı burçları zaptedildi. Maltalılar da büyük zayıat vermişlerdi. İşte bu sırada Turgut paşa, başından yaralandı ve derhal çadırına naklölundu. Yetiştirdiği ve her biri Türk deniz tarihinin en şanlı amiralleri olan Piyâle paşa, Salih paşanın oğlu Mehmed bey, Uluç Ali Reis şanlı Türk denizcisinin çadırında, başından akan kanlarla ak sakalı kırmızıya boyanmış büyük ve dâhi denizcinin başı ucuna toplandılar.

Turgut paşa, beş kadir ve bir avuç kahraman asker ile koca bir Trablusgarb'ı fetheden, gerek korsanlık yıllarında, gerek Osmanlı hizmetinde geçen yıllarda Akdenizde hıristiyan gemicilerine, Avrupa sahil şehirlerine uykusuz geceler geçirten, cevval zekâsı, kaptanlıkta ve kumandanlıktaki erişilmez kudreti ile dostlarının hürmet ve sevgisini kazanmış, düşmanlarını korku içinde titretmiş bir insandı.

Maiyetinde çalışanlar onun emrini yerine getirmek için canlarını feda edecek kadar ona bağlanırlardı. İnsanları idare etmesini çok iyi bilirdi.

Mübaarek nâ'sı, Saint - Elme kalesinin Türkler tarafından zaptedildiği 23 haziran 1565 te kaldırılmış ve Trablusgarbe nakledilmiş, bugüne kadar kuzey Afrika müslümanlarınca muhteşem türbesi mukaddes bir yer olarak ziyaretgâh olmuştur.

Avrupalılar ona Dragut derler ve şehit düştüğü yere de Pointe Dragut = 'Turgut burnu' ismini verirler.

Barbaros'u müteakip Turgut Paşanın şehadeti, muhakkak ki Türk denizciliği için bir dönüm noktası olacak kadar mühimdir.

**Saint - Elme
kalesi zaptolunuyor:
(23 haziran 1565)**

Turgut paşanın ruhunu şâdetmek gerekti. Saint - Elme kalesi zaptedilmeli idi. Türk ordusu 4000 kişilik bir kuvvetle (Turgut köprüsü) nden kale bedenlerine tırmanmağa başladı. Bu, kaleye yedinci hücumdu. Malta şövalyeleri üstâd-ı âzamı La Valette'in Saint - Michel kalesinden attığı top taneleri hem Türkleri, hem şövalyeleri öldürmekte idi.

Bu hücumda 2000 Türk şehit olmuştu. Maltalılardan da 500 kadar ölü vardı. Fakat kale artık mukavemetin son noktasına gelmişti.

Ertesi sabah, çok erken saatlerde sekizinci ve sonuncu Türk hücumu başladı. Kalede 130 şövalye ve 1170 kadar da nefer vardı. Türkler kaleyi ele geçirdikleri vakit bunların hepsi kılıçtan geçirildi. Saint-Elme kalesi, muhasaranın 30 uncu günü zaptolunabilmişti ve bu, Malta macerasının yegâne muvafakiyeti idi.

Bu bir tek Malta kalesi, Türk ordusuna 6000 şehide mal olmuştu. Kara ordusu kumandanı Mustafa paşa, şövalyelerin üstâd-ı âzamına teslim teklif etti. Eğer teslim olurlarsa serbestçe çıkıp gidebileceklerdi. Fakat şövalyelerin üstâd-ı âzamı, bu teklife, Türk elçisini Saint - Michel kalesi burcuna as-tirmekle cevap verdi.

Bu, vahşetten, milletler hukukunu hiçe saymaktan başka bir şey değildi. Fakat artık iki taraf ta bunu düşünecek halde değildi, harp, çok kıyasıya oluyordu. Mustafa paşa, Malta üstâd-ı âzamnın bu vahşetine, elindeki bütün şövalyelerin başlarını kestirmekle cevap verdi. Maltalılar da buna daha hunharca bir cevap vererek Malta zindanlarında yıllardanberi yatan bin müslüman esiri doğrayarak parçaları kale duvarlarından aşağıya attılar.

Saint - Michel kalesinin teslim olmayacağı anlaşılmıştı. Mustafa paşa kale üzerine hücumu karar verdi.

Bu sırada Sicilya sahillerinde büyük bir haçlı donanmasının da Malta'ya yardıma gelmek üzere hazırlandığı biliniyordu.

Saint - Michel
kalesinin muhasarası
başlıyor :
(1 temmuz 1565)

1 temmuzda, Serdar Mustafa paşa Saint - Michel kalesinin muhasarasına başladı. Bu sırada İspanya kralı Philippe II. de hazırladığı 100 kadirga ile 30,000 kişilik bir orduyu Maltaya göndermek istiyor, fakat 180 gemilik Osmanlı donanmasının Malta önünde bulunuşu, bu tasavvurunu tatbik imkân vermiyordu.

Muhasara gün geçtikçe şiddetlendiriliyor, fakat netice almak mümkün olamıyordu. İki taraf ta hakikaten büyük kahr-ramanlıklar gösteriyordu. Bir ara birkaç Türk dalgıcı vasıtasıyla, limanı kapayan zinciri kesmeğe teşebbüs edildi ise de son dakikada Maltalılar tarafından görülerek mâni olundu.

11 temmuzda Cezayir beylerbeyi Barbaros zâde Hasan Paşa 7 kadirga, 20 kalite ve 2500 askerle yardıma geldi. Onun gelişi, adadaki askerın, leventlerin maneviyatını yükseltti.

15 temmuzda yapılan büyük Türk hücumu şövalyelere büyük zayıata mal oldu. Saint - Jean kalesi kumandanı Don Francisco öldü, onun yerine geçen Francisco de Media ölüm derecesinde yaralandı. Bu hücum sırasında Türkler de ağır zayıat verdiler.

Ağustostan itibaren lâğım faaliyeti en kesif hale getirildi. Fakat kale altına doğru ilerleyen her Türk lâğımı, mukabil Malta lâğımı ile karşılaşılıyor ve yer altında dünyanın en korkunç ve feci mücadelesi oluyordu.

7 ağustosta umumî bir hücum yapıldı. Bu hücumda iki koldan 22 bin Türk askeri iştirâk etti. Bu çok şiddetli ve

kanlı hücum neticesinde Castilla burcu Türklerin eline geçti. Malta'nın zaptı tamamlanmak üzere idi. Fakat tam mücadelenin en kanlı dakikalarında şövalye Don Mesquita 200 askeriyle kuleden çıktı ve boş bırakılan Türk çadırları arasına daldı.

Bu küçük hareket, boğuşmanın telâşı arasında, Sicilya'da toplanan Haçlı donanmasının adaya ihraç yaptığı şeklinde Piyâle paşaya ulaştı. Piyâle paşa derhal leventlerini geriye çağırdı. Böylece adanın tamamen Türklerin eline geçmesiyle neticelenmesi muhtemel bir taarruz akim kalmış oldu.

Haberin yanlış olduğu anlaşıldıktan sonra tekrar muntazam hücumlar başladı. Maltalıların maneviyatı çökmeğe başlamıştı. Buna mukabil Türklerin zayıyatı da pek fazla idi. Her iki taraf ta, ölümü hiçe sayarak boğuşuyordu.

Malta şövalyeleri üstâd-ı âzamı da, Türk Serdarı Mustafa paşa gibi ihtiyardı. Fakat iki kumandan da neticeye ulaşmak için ölümden çekinmiyorlardı.

Üstad-ı âzam La Valetta, artık mukavemetin son kerteye geldiğini Sicilya'da bulunan Haçlı donanmasına duyurmak için şövalye Orlando'yu gizlice Sicilya'ya göndermek istedi ise de bu şövalye Türkler tarafından yakalandı. Fakat esasen Sicilya'daki Haçlı donanması, Malta'ya yardım için fırsat gözlüyordu. 20 Ağustosta, iki taraf için de ağır zayıyata mal olan üçüncü umumî hücum yapıldı. Bu hücum sırasında bir top güllesi, Serdar Mustafa paşanın kavuğunu başından alıp götürdü. Paşa saatlerce baygın kaldı.

Ağustosun sonuna kadar umumî hücumlar birkaç kere daha tekrarlandı.

İşte tam bu sırada 6/7 eylül gecesı nihayet Sicilyadaki Haçlı donanması, gece karanlığından istifade ederek adaya mühim bir kuvvet çıkarmağa muvaffak oldu. Bu nevi çıkarmalar devam ederse Türk ordusunun adadaki durumu tehlikeli olabilirdi. Aynı zamanda üç aylık bir muhasaraya göre hazırlanmış olan erzak ve harp levazımı da dikkate alınacak

derecede azalmağa başlamıştı. Türk ordusu 8000 zayıat vermişti.

Adaya son defa, Sicilya valisi Don Garcia kumandasındaki kuvvetleri, amiral Don Juan de Cardona'nın gemileri çıkarmıştı. Adaya çıkarılan kuvvetlerin miktarı malûm değilse de bunların Saint - Michel kalesine girdikleri Türkler tarafından öğrenilmişti. Bu hal, Türkler üzerinde tabii olarak maneviyat kırıcı bir tesir yaratmış, billâkis Malta müdafilerinin müdafaa azimlerini kuvvetlendirmişti.

Bütün şu haller karşısında Serdar Mustafa paşa, Barbaroszâde Hasan paşanın ısrarına rağmen muhasarayı kaldırmağa karar verdi ve 8 eylülde muhasara kaldırıldı.

Muhasara kaldırıldıktan sonra Türk ordusu daha 3 gün adada kaldı ve ancak 11 eylülde ada, bütün malzeme de gemilere taşındıktan sonra terkedildi.

Barbaroszâde Hasan paşa, gemileriyle birlikte Cezayir'e, Ulç Ali Reis te Trablus'a çekildiler. Donanma-yı hümayûn 18 eylülde (Navarin) e geldi. Serdar Mustafa paşa İstanbul'a döndü.

Malta seferi donanmanın İstanbul'dan hareketi tarihi olan 1 nisan 1565 ten 11 eylül 1565 tarihine kadar 5 ay 10 gün sürmüştür. Fakat Türk ordusunun Malta'ya çıkışından 11 eylüle kadar 3 ay 23 gün geçmiştir.

Malta macerası, muhakkak ki çok çetin bir mücadeledir. Belki bazı hatalar yüzünden muvaffak olunamamıştır. Fakat İspanya, Venedik, Cineviz gibi Akdeniz donanmalarının burunun dibinde üç ay şiddetle muhasara edilmiş olmasına ve şanlı Türk donanmasının Malta kıyılarında dolaşmasına rağmen, müttefik Avrupa hristiyan donanmasının herhangi bir deniz savaşına cesaret edemeyişleri, bütün Orta Akdeniz sularını Türk donanmasının hâkimiyetine terketmeleri, Barbarosların, Prevezelerin, Cerbe zaferlerinin Avrupa âleminde ne büyük bir Türk korkusu yarattığının en güzel delilidir.

Türk donanmasının Malta önünden çekilmesi, Avrupa'da bir bayram olarak kutlanmış, ve adayı büyük bir cesaretle

müdafaa eden üstâd-ı âzam (Jean de la Valette - Parisot) bir kahraman olarak tebci edilmış, hattâ yeni inşa edilen ve adanın merkezi haline gelen şehre de Valetta adı verilmiştir.

Malta'da Türk topçusunun tahribatı o kadar korkunç olmuştu ki 3 ay zarfında 80,000 gülle atılmış ve kale, âdeta bir taş yığını haline gelmiştir.

Muhasaranın muvaffakiyetsizlikle neticelenmesi, Kanûnî Sultan Süleyman'ı çok müteessir etmiş ve rivâyete nazaran donanmanın İstanbul'a gece karanlığında girmesini emretmiştir.

Sakız Adasının

fethi:

(14 Nisan 1566)

Sakız adası, Bizans devrinden beri Cinevizlilerin hâkimiyeti altında idi ve bir müstemleke şeklinde idare edilirdi. Daha evvel, batı Anadolu kıyılarına yakın olan Midilli, Limni, İmroz, Semadirek ve Taşöz adaları zaptedilerek Osmanlı topraklarına katıldığı halde yalnız bu Sakız adası Cinevizliler elinde kalmıştı.

Fâtih Sultan Mehmed devrinden itibaren senede 6000 duka altını haraca bağlanmıştı. Fakat Sakızlılar, o devirde de Türk düşmanlarıyla birlik olduklarından Fâtih tarafından yağma ve tahrip edilerek tekrar itaat altına alınmış (1455) ve o zamandan itibaren 111 sene Türk devletine haraç vermekte devam etmiştir.

Bütün Ege denizi adaları Türklerin eline geçtiği halde, Anadolu topraklarına çok yakın olan bu adanın yabancı bir devlet elinde bulunması gayri tabii bir durumdu. Aynı zamanda son zamanlarda Sakız Cinevizlileri, Osmanlı devletine de el altından ve gizlice ihanet etmekte idiler. Bunun üzerine Kanûnî Süleyman, Piyâle paşa kumandasındaki 70 kadirgalık bir donanmayı 26 mart 1566 ta İstanbul'dan Sakız fethine gönderdi. Donanma 19 gün sonra 14 nisan 1566 da Sakız

önlerine geldi. Sakızlıların mukavemet etmelerine imkân yoktu. Bir takım hediyeler vererek bu tehlikeyi savuşturmak istedilerse de Piyâle paşa aslâ bunlara iltifat etmedi. «Primat» denilen ve adayı idare eden 12 kişilik heyeti Osmanlı filosuna gelmeğe icbar etti ve geldikleri vakit te esir ederek Kefe'ye sevketti. Böylece Sakız adası da Türk topraklarına katıldı.

Bundan sonra Piyâle paşa Cenubi İtalya sahillerini vurmağa gitti. Türkler Pulya dedikleri İtalyan eyaletinin kıyılarını tahrip etti ve 8 aralık 1566 da İstanbul'a döndü. Fakat, bu dönüşte, şanlı padişahını tahtında bulamadı. Kanûni Süleyman vefat, etmiş, yerine İkinci Selim hükümdar olmuştu.

DENİZLERDEKİ HAREKETLER

IV

B — Hint Okyanusu:

Osmanlı devletinin Hint Okyanusunda faaliyet sarfetmesi, muhtelif hâdiselerin zincirleme inkişafının tabii bir neticesidir. Ve Hint seferleri, cihanşümul bir mâna taşır.

Osmanlı Hint seferlerinin sebeplerini kısaca şöyle hülâsa edebiliriz:

1 — Hind ve Çin'in, Avrupada bulunmıyan bir takım baharatı, mahsulleri, mamul eşyaları vardır. Bu mahsuller ve mamuller Avrupaya Kızıldeniz ve Akdeniz yoluyla İskenderiye ve İstanbul'a gelir, buralardan Venedik ve Cineviz gemileriyle Avrupa'ya taşınırdı.

2 — Türkiye, bu mahsullerin Avrupa'ya naklinden pek mühim bir transit kârı temin ettiği gibi, Akdenizdeki nakliyatından da Venedik ve Cineviz gemicileri aynı şekilde istifade ederlerdi.

3 — Yavuz Sultan Selim zamanında Mısır'ın Osmanlı devleti tarafından zaptı ile bu Hint yolu tamamen Türklerin eline geçmiş bulunmaktadır.

4 — 16 ncı asırda denizcilikte pek fazla inkişaf eden Avrupa'nın Atlas kıyısı memleketlerinden Portekizliler o zamana kadar yalnız Kızıldeniz yolu ile yapılan bu nakliyat için yeni bir yol buldular. Bu yol Afrika'nın güneyindeki Ümit burnunu dolaşarak Hind'e giden yoldu. Bu yol, Süveyş yolundan çok daha uzundu, fakat getirilen emtia Avrupa'da o ka-

dar pahalı satılıyordu ki, Portekizliler bu nakliyattan yine büyük kârlar temin ediyorlardı.

5 — Portekizliler kârın azametini görünce, Hint Okyanusunda, Hind ve Çin'in mahsullerini nakleden müslüman Arap gemicileriyle çetin bir mücadeleye giriştiler. Bu müslüman Arap gemicileri bu işleri basit teknelerle yapıyorlardı. Portekizlilerin, açık denizlerce sefer yapabilen büyük gemileriyle başa çıkmalarına imkân yoktu. Portekizliler, vahşet derecesine varan bir insafsızlıkla bu müslüman Arap gemilerini vurdular, zaptettiler, yaktılar ve içindekileri de işkencelerle öldürdüler. Bu vahşetin mânası, bu denizlerde kendilerinden başka hiç bir milletin gemisinin gezmesine müsaade etmemek arzusu idi.

6 — Bu yeni, uzun Hint yolunun sür'atle inkişaf etmesi, Osmanlı ticaret ve iktisadiyatına büyük bir darbe idi. Vâkıa, Hint ve Çin emtiasının naklinden büyük kârlar temin eden Kanûnî devrinde Osmanlı imparatorluğunun servet kaynakları pek mütenevvi ve zengin olduğu için başlangıçta bu darbe o kadar fazla hissedilmemiştir idiyse de, zaman geçtikçe imparatorluk bunu hissedecekti.

7 — Aynı şekilde bu nakliyattan kâr temin eden Venedik ve Ceneviz gemileri de, yeni Ümit Burnu yolu dolayısıyla büyük zararlara uğrar olmakta idiler ve Avrupa'nın en faal deniz ticareti merkezi olan Akdeniz sür'atle bu vassfını kaybetmeğe başlıyordu. Avrupa'nın deniz ticareti sahası Atlas kıyılarına intikal etmekte idi.

8 — Bu zengin Hint yolunun, Mısır'ın zaptı ile tamamen Türklerin eline geçmiş bulunması da, Avrupalıları ihtimal, yeni yollar aramağa zorlamış idi.

9 — Binaenaleyh, Osmanlı devleti için hayati olan bu Hint yolu kârının tamamen Portekizliler eline geçmesine mâni olmak büyük bir zaruretti. Bu zaruret, Kanûnî devrinde Türk devlet adamları tarafından görülmüş ve işte Hint seferleri bu yüzden birdenbire ehemmiyet kesbetmiş ve inkişaf etmiştir. Yalnız şurasını derhal ilâve etmek icabeder ki bir

müddet, belki de bir plân dairesinde devam eden bu Osmanlı-Portekiz Hint yolu mücadelesi bilinemez hangi sebeplerle, yavaş yavaş terkedilmiş, hattâ unutulmuştur.

10 — Osmanlı devleti dünyanın bir numaralı müslüman devleti idi. Portekizlilerin Hint denizlerindeki müslüman armatörlere yaptığı zulüm ve işkencelere mâni olmak ta onun manevî bir vazifesi demekti.

**Hadım Süleyman
Paşanın ilk Hind
seferi (1538) :**

Kanûnî'nin ilk senelerinde Hindistan'da siyasi bir kaynaşma oldu ve müvazene bozuldu. Güney Hindistan'a hemen tamamen hâkim durumda olan Behmenî imparatorluğu tarihe karıştı ve yerine birbiriyle mücadele eden beş müslüman devlet teşekkül etti. Ve yine, Kanûnî Süleyman Mohaç'ta muhteşem zaferini kazandıktan birkaç ay sonra da Baburşah, Lûdî'leri Hindistan tahtından atarak Ganj vâdisine hâkim oldu.

Bu sırada Hindistan'ın doğu taraflarında büyük bir kısım arazi, bir buçuk asırdanberi Gucerat müslüman devletinin elinde idi. Babur Şah'tan sonra Hind imparatoru olan Hümayun Şah 1530 yılında bu Gucerat İslâm devletine ağır darbeler indirdi. Bir taraftan da bu devleti, cenuptan Portekizliler tazyik etmekte idi. Gucerat yarımadasının güney tarafında bulunan Diu adası da Portekizlilerin eline geçmiş ve Portekizliler buraya fevkalâde müstahkem bir kale de yapmışlardı.

Yine bu sırada Babur Şah tarafından tahtından atılan Lûdîlerden bir prens te İstanbul'a gelmiş, Kanûnî Süleyman'ı Hind seferine teşvik etmekte bulunmuştur.

1530 da Hoca - Câfer reisi de yanına alan Mustafa bey adında iki Türk kumandanı Gucerat'a gitmişler, orada bir topçu birliği kurmuşlardı.

Bu sırada Gucerat sultanı Bahadır Şah, Portekizlilerin

tazyiki karşısında Kanûni Sultan Süleyman'dan yardım istemişti.

Bunun üzerine Divan-ı Hümayûn Hadım Süleyman paşayı, Hind seferine memur etti. Bu uzak ve mühim sefer için iyi hazırlanmak gerekti. Süveyş'teki gemiler kâfi değildi. Kızıldenizde yeni bir filo inşası kararlaştırıldı. Bütün malzeme Salih Reis vasıtasıyla İstanbul'dan gönderilmek ve Mısır'da monte edilmek suretiyle yepyeni bir filo vücuda getirildi. Eski gemiler de tamir ve toparla takviye edildi.

Portekiz gemileriyle boy ölçüşebilecek kudrette olan bu filo 76 gemiden mürekkepti. Bu gemilerde 7000 Yeniçeri, ve forsalardan hariç 20,000 de asker mevcuttu. Mısır valisi Hadım Süleyman Paşa 13 haziran 1538 de Süveyş limanından hareket etti.

Bir Hind seferine çıkmakla, Divan-ı Hümayûnun hedefinin ne olduğunu bilmek lâzımdır. Bu sefer, muhakkak ki Hindistan fethi ile alâkalı değildir. Esasen Hindistanda çok kuvvetli bir Türk devleti kurulmuştur. Babur'un kurduğu bu devlet, Kara Hindistanında meşguldü ve Hind denizi herhalde onu fazla alâkadar etmiyordu. Binaenaleyh Hind Okyanusuna yapılacak bir sefer, bu Türk imparatorluğuna karşı sayılamazdı.

Binaenaleyh Osmanlı imparatorluğunun, Divan-ı Hümayûnun yegâne maksadı, Portekiz müdahale ve baskısını bu denizden söküp atmaktı. Portekizliler Gucerat sultanlığını pek fazla tehdit etmekte idiler. Portekiz tehlikesi karşısında şahsî servetini de tehlikede gören Gucerat sultanı Bahadır Şah, bugünkü rayiçle tahminen 10 milyar Türk lirası değerinde olan hazinesini Mekke'ye göndermeğe karar verdi.

Fakat Bahadır Şah, hazinesini Mekke'ye gönderdikten sonra 14 şubat 1537 de katledildi. Gucerat'ta bir taht buhranı başladı. Birbiri ardı sıra taht müddeileri birbirini öldürmekte idiler. Bu durum karşısında Bahadır Şahın hazinesinin durumu mualllel idi. Divan-ı Hümayûn bu muazzam hazineye el koymağa karar verdi. Hazine Mekke'

den kara yoliyle İskenderiye'ye getirildi, oradan Salih Reis 300 kasa dolusu hazineyi gemilerine yükledi, Akdenize açıldı. Efsanevi hazine Avrupalılarca da duyulmuştu. Andrea Doria Salih Reisin filosunu vurmağa kararlı idi, fakat Barbaros Hayreddin'in müdahalesi buna mâni oldu ve hazine salimen İstanbul'a getirildi.

Öldürülen Bahadır Şahın yerine üçüncü Mahmud hükümdar olmuştu ve Osmanlılara karşı iyi hisler beslemiyordu. Fakat Hadım Süleyman Paşa bu sırada Hind seferi için yola çıkmış bulunuyordu.

Hadım Süleyman paşa hareketinden 1 ay 14 gün sonra Aden önüne geldi. Aden, o sırada Portekizlilerin himayesinde bulunan Tahirilerden yerli bir emirin idaresinde idi. Süleyman paşa, Aden emiri Âmir'i yakalayıp idam etmek suretiyle harpsiz olarak Aden'i Osmanlı ülkesine kattıktan sonra Behram Beyi Aden Sancak beyliğine tâyin etti. Hindistan'a müteveccihen yoluna devam etti ve 27 Ağustos 1538 de Gucerat yarımadası önüne vasil oldu. Süleyman Paşanın, emir Âmir'i haksız yere idamı hem Divan-ı Hümayûnca beğenilmemiş, hem de Müslüman halk ve hükûmetler arasında gayet kötü bir tesir yapmıştır. Nitekim onun bu lüzumsuz hareketi, Diu muhasarasında kendini göstermiştir.

Diu muhasarası :
(27 Ağustos - 20
Eylül 1538)

Diu kalesi, Gucerat (Khattiawar) yarımadasının güneyinde, aynı adı taşıyan küçük bir adanın kuzey - doğusundadır ve o sırada bu kale Portekizlilerin elindedir. Hadım Süleyman paşa evvelâ, doğrudan doğruya Diu kalesine hücum etmedi. Bu kaleyi himaye eden ve «Gokala» ve «Kat» kalelerine hücum etti. Bu iki kale bir iki gün içinde zaptedildi ve eylül başlarında asıl Diu kalesinin muhasarasına başlandı. 75 lik ihtiyar Hadım Süleyman Paşa hem karaya asker çıkarak karadan, hem de donanmadan bombardıman etmek suretiyle kaleyi tazyike başladı. Diu kalesini, Antonio de Sil-

veira adında Portekizli bir kumandan müdafaa ediyordu.

Muhasaranın şiddeti ile mütenasip olarak Portekizliler de büyük bir cesaretle kaleyi müdafaa etmişler ve hattâ kâdınlar bile müdafaaya iştirâk etmişti. Portekizliler, Türk gülleleriyle harap olan kalelerinde barınamayacak hale gelmişlerdi. Kale ya teslim olacak veyahut ta zaptedilecekti, bir gün meselesi idi.

Fakat, birdenbire Süleyman paşanın 20 eylül 1538 de, muhasarayı terkedip denize açıldığı görüldü.

Bu beklenmedik çekilişin sebeplerini izah etmek cidden güçtür. Fakat bu ricatin sebepleri arasında en mühimleri muhakkak ki Hadım Süleyman paşa ile, yeni Gucerat Sultanı Mahmud Şahtır.

Kısaca bunu izah edelim:

1 — Hadım Süleyman paşa birinci sınıf bir idare adamıdır. Mısır valisi olarak yaptığı icraat ve ıslâhat cidden şayanı takdirdir. Hattâ iyi bir kumandandır da... Fakat her iyi kumandan ve her muvaffak idare adamının, siyaset adamı olması da mümkün değildir. Hadım Süleyman paşa her halde bu bakımdan noksanları olan bir şahsiyettir.

2 — Hadım Süleyman paşa ilk hatasını Aden'de işledi. Paşa Aden önüne geldiği vakit emir Âmir'i çağırmış, Emir de bu emre itaat ederek gelmişti. Hadım Süleyman paşa, hiç bir sebep yokken, emre itaat ederek gelen bu emiri yakalayıp feci şekilde idam etmiştir. Bu haksız ve yersiz muamele, derhal yakın ve uzak bütün müslüman memleketlerinde duyulmuş nefreti ve Osmanlı devlet adamlarına karşı itimatsızlığı mucip olmuştur.

3 — Bu haber Gucerat'a da vasıl olmuş ve o zamanki hükümdar Mahmud Şah, Süleyman paşanın bu cinayetinden haberdar olduğu için ona karşı sade itimatsızlık değil, düşmanca, bir vaziyet te almıştır.

4 — Esasen Mahmud Şah, Osmanlılara karşı teveccühü olmıyan bir hükümdardı. Daha ziyade Portekizlilerle dost olmak taraftarı idi.

5 — Rivâyete nazaran Hadım Süleyman paşa, Hindistanın zaptı için gelmiş gibi tavır da takınmış, bu da Hind hükümdarlarını ürkütmüştü.

6 — Fakat bu Diu muhasarasının muvaffak olamamasının en büyük mesullerinden biri de muhakkak ki Mahmud Şahtır. Evvelâ Mahmud Şah zahiren Süleyman paşaya müzahir görünerek 5000 kişilik bir Hind kuvveti ve zaman zaman bir miktar erzak ta göndermiştir. Fakat Mahmud Şahın gönderdiği bu asker ve zabıt, yardımdan ziyade Türk asker ve zabıtlarının arasında maneviyat bozucu hâdiseler yaratmakla vazifelendirilmişlerdi. Hattâ Mahmud Şah, el altından büyük paralar vaadederek Türk zabıtlarını kendi hizmetine almak teşebbüsünde bile bulunuyordu.

7 — Mahmud Şahın en büyük alçaklığı, sahte bir mektup meselesidir. Muhasaranın en kızgın zamanlarında evvelâ erzak göndermeği birden bire keserek Türk ordusunda açlık tehlikesi yaratmıştır. Aynı zamanda Mahmud Şah, gûya Diu kalesine gelmekte olan bir Portekiz habercisinden elde ettiği sahte bir mektubu, Süleyman paşaya sadakatini göstermek isteyen bir tavırla göndermişti. Bu sahte mektupta, Lizbon'dan hareket eden 300 parçadan mürekkep muazzam bir Portekiz filosunun ve ordusunun Diu'ya yetişmek üzere olduğu yazılı idi.

Öyle anlaşılıyor ki Süleyman paşa, her nedense bu mektubu sahte olması ihtimalini hiç düşünmiyerek onun sıhhati-ne inanmış ve böyle olunca da donanmayı ve Türk askerini tehlikeden kurtarmak kaygusuna düşmüştür. Galiba muhasaranın böyle birdenbire kaldırılmasının en mühim sebebi de budur.

Halbuki Süleyman paşa birkaç gün daha muhasaraya devam edebilseydi kalenin fethi muhakkaktı. Sahilden ayrılan donanma bir fırtınaya da yakalandı. Dört gemi karaya oturdu. Bu geminin içinde mühim miktarda harp malzemesi ve bilhassa büyük toplar vardı. Süleyman paşa ayrılırken, Hind müslümanlarının kendilerine Portekizlilere karşı koruyabilmeleri için lüzumu kadar top bıraktı.

Döntüfte güney Arabistan kıyılarını taradı ve bu sahiller Türk hâkimiyeti altına alındı. Bab-ül-Mendebeğ boğazını geçerek Aden körfezinden Kızıldenize girdi. Eritre, Somali ve Habesistan müslümanlarına silâhça yardımda bulundu, Türk zabıtları gönderdi. Süleyman paşanın bu tedbirleri, ileride Habes fütuhâtına destek olmuştur.

Hadım Süleyman paşa, Hind seferinden dönüşünde Hudeyde'nin güneyinde Zebid kıyılarında durdu. Yemen'in bu havalisinde o sırada (Emir Ahmed) adında birisi hâkimdi. Hadım Süleyman paşa Emiri, gemisine davet etti. Fakat bu emir, daha evvel Hind seferine giderken Süleyman paşanın Aden emirini de bu şekilde gemisine davet ederek öldürttüğünü hatırladığı için paşanın davetine icabet etmedi. Bunun üzerine Süleyman paşa emirin zabıt ve askerlerinden bir kısmını elde etti, emiri öldürttü. Emire sadık kalan 300 kişiyi kılıçtan geçirdi. Böylece Zebid emaretini tamamen Osmanlı ülkesine kattı ve emirin çok zengin olan hazinesini de zaptetti.

Hadım Süleyman paşa, Yemen ve Zebid eyaletlerini birleştirerek bir vilâyet haline getirdi ve beylerbeyliğine meşhur Bıyıklı Mehmed paşanın oğlu olup, o sırada Gazze sancak beyi olan Mustafa beyi tayin etti.

Bundan sonra Hadım Süleyman paşa, Mustafa beyin maiyetine bir miktar asker bıraktı, kendisi 13 mart 1539 da Cidde'ye geldi. Donanmayı Süveyş'e göndererek kendisi Hacca gitti. Bundan sonra İstanbul'a dönerek Hind seferi hakkında mufassal bir rapor verdi. Bu sırada 80 yaşını aşkındı. Kubbe veziri olarak İstanbul'da bırakıldı. 1541 - 1544 yılları arasında sadrâzam oldu. Azlinden sonra Malkara'ya çekildi ve 1544 te orada vefat etti.

**Taaz'ın ve
San'anın fethi :
(12 Şubat 1546)**

İlk Yemen beylerbeyi Mustafa beyden sonra Yemen vilâyetine, Bıyıklı Mehmed paşanın kardeşi Uveys paşa 1545 te

**Kanûni'nin, bir Avrupalı ressam tarafından yapılan resmi
(Aslı Topkapı Sarayı müzesindedir)**

Yemen beylerbeyi olmuştu. Uveys paşa, Yemen imamı Şerefeddin ile oğlu arasında çıkan ihtilâflardan istifade ederek 12 şubat 1546 da Taaz'ı işgal etti.

Daha sonra Özdemir paşa, Yemen eyaletinin ortasında ve yüksek dağlar arasında ve Yemen imamı Mutahhar'ın elinde bulunan San'a merkez şehrini 6 günlük bir muhasaradan sonra 23 ağustos 1547 de zaptetti. 1554 yılına kadar Yemen'de beylerbeyi olarak vazife gördü. Bundan sonra istifa ederek İstanbul'a gitti.

Özdemir paşanın, anası tarafından Çerkes, babası tarafından Abbasi halifeleri hânedanına mensup olduğu rivâyet edilir. Cesur, zeki, değerli bir insandı. Gençliğinde, Hindistan seferine memur edilmiş olan Hadım Süleyman paşanın maiyetinde bulunmuş, zekâsı ve kabiliyeti ile Süleyman paşanın derhal dikkatini çekmişti.

Kahire'de doğan Özdemir paşa, uzun zaman Mısır'da kaldığı için Mısır, Kızıldeniz ve Habeşistan hakkında geniş bilgiye sahipti. Yavuz zamanında Osmanlı hizmetine girmişti.

Hadım Süleyman paşa Hind seferinden dönüşünde İstanbul'a giderken, Özdemir Mısır'da kaldı ve bir filo başında olarak Suakin'e gitti. Büyük işler başardı. Osmanlı hükûmeti, muvaffakiyetlerinden memnun kaldığı için onu Habeşistan fütuhâtına memur etti. Yerlilerin ve arazinin hususiyetlerini çok iyi bilen Özdemir'in bu seferi çok verimli oldu. Eritre'nin tamamı, Somali'nin büyük bir kısmı, Habeşistanın bazı tarafları Osmanlı idaresine intikal etti. Bu fetihler üzerine, işte bu kere İstanbul'a gittiği vakit Divan-ı Hümayûn onun Habeşistan hakkındaki izahatından fevkalâde memnun kaldı. Özdemir paşanın tavsiyesiyle yeni teşkil edilen (Habeşistan beylerbeyliği) onun uhdesine verildi. Bu vazifesi sırasında Hristiyan Habeşlilere karşı Müslüman Habeşlilere yardımlarda bulundu. Birçok yerli beyleri itaat altına aldı.

Türklerin Habeşistandaki bu faaliyetleri, aynı şekilde Habeşistan üzerinde nüfuz sahibi olmak iddiasında bulunan Portekizlileri harekete geçirdi. Hind denizlerinde olduğu gibi

Habeş ülkesinde de Osmanlı - Portekiz mücadelesi başladı.

Osmanlı devleti müslüman Habeşlileri ve Sultan Ahmed Gran'ı himaye ediyor ve ona yardım ediyordu. Habeşistan kralı (Davite II. — 1508 - 1540) Portekizlilerden büyük askeri yardım görüyordu. Müslüman Habeşlilere de Zebid'teki Yemen Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed paşazâde Mustafa Paşa mühimmat, asker, zabıt yardımı yapıyordu.

1540 ta Habeş kralı olan (Glâvdevos) müslüman Habeş sultanı Ahmed Gran'dan bir kısım araziyi geri aldı. Fakat Osmanlı hükûmeti Ahmed Gran'a Yemen beylerbeyliği vasıtasıyla top, tüfek ve Türk askeri gönderdi.

1542 ağustosunda yapılan Alfa meydan muharebesinde Habeş ordusu mağlûp oldu. Yardımcı Portekiz kumandanı Don Christopher de esir edilerek kesilen başı Yemen beylerbeyliğine gönderildi. Fakat biraz sonra Müslüman Habeş sultanı Ahmed Gran, bir baskın sırasında şehit oldu (1543). Bundan sonra Aden sularında Osmanlı - Portekiz deniz mücadelesi devam etti.

Piri Reis, Maskat ve Hürmüz zaferleri :

Piri reisin (Hind Kaptanlığı) na tâyinine kadar olan vukuatı kısaca bir kere daha gözden geçirelim.

Damat Makbul İbrahim paşa, Kanûnî tarafından Mısır'a gönderildiği vakit, orada geniş ıslâhat yapmış ve bu sırada bilhassa Portekizlilerin Kızıldeniz ve Basra körfezi havâlisindeki faaliyetlerine karşı (Hind kaptanlığı) adıyla bir amiralik ihdas etmişti. İlk defa bu mühim vazifeye de vaktiyle Mısır Kölemenleri hizmetinde bulunmuş olan Selman Reisi tâyin etmişti. (1525). Selman Reis bu vazifede ancak iki sene kalabilmiş, 1527 tarihinde öldürüldüğü vakit yerine Bayram oğlu Mustafa paşa getirilmiştir.

Bundan sonra, yukarıda gördüğümüz veçhile 1538 de, meşhur Hadım Süleyman paşanın Hind seferi vukua gelmiş-

tir. Hadım Süleyman paşanın Hind seferi, Portekizlilerle devamlı bir mücadeledenin açılması demektir. Binaenaleyh (Hind kaptanlığı) daha da büyük bir ehemmiyet kazandı. Bu Hind seferinden sonra (Hind Kaptanlığı) na Solak Ferhad bey getirildi. Biraz sonra Ferhad beyin Yemen valiliğine nakli üzerine de yerine meşhur Piri Reis tayin edilmiştir.

1546 dan 1554 senesine kadar Özdemir paşa Yemen beylerbeyliğini yaptı. Bir ara Özdemir paşa, Habeşistan işlerini görüşmek üzere İstanbul'a çağırıldı. Bizzat Kanûni'ye geniş malûmat arzetti ve onun mütalâası üzerine (Habeş beylerbeyliği) memuriyeti ihdas edilerek bu vazife kendisine verildi. Özdemir paşa ölüm yılı olan 1562 yılına kadar bu vazifede kaldı ve yukarıda da bir nebze bahsettiğimiz gibi büyük işler yaptı.

Hind Kaptanlığına tayin edilen Piri Reis, rivâyete nazaran Gelibolu'da doğmuştur. İkinci Bayezid devrinin meşhur denizcilerinden Kemal Reis, onun amcasıdır.

Aden limanı, Hadım Süleyman paşa tarafından evvelce zaptedilmişti. Fakat sonradan yerli Araplar Portekizlilerle ittifak ederek bu limanı ellerine geçirmişlerdi. Piri Reis bu mühim limanı 1548 de tekrar zaptetti.

Bu sırada Portekizliler, Basra körfezinin açık denize çıkış noktasındaki Hürmüz boğazının iki tarafında bulunan Maskat kalesiyle, Hürmüz adasını ellerinde bulunduruyorlardı. Basra körfezine hâkim olan Osmanlı devleti, körfez methalinin Portekizliler elinde bulunmasını her bakımdan tehlikeli gördüğü için Piri paşayı bu kalelerin zaptına memur etti.

Piri Reis, 30 gemilik bir donanma ile hareket etti ve Maskat kalesini zaptetti. Bundan sonra Portekizliler elinde bulunan Hürmüz adasını muhasara etti. Fakat muhasarayı devam ettirmedi. Sonradan, Piri Reisin Portekiz kumandanının dan rüşvet alarak muhasarayı kaldırdığını söylediler. 80 yaşında ve esasen zengin olan Piri Reisin, rüşvet karşılığı memleketine hiyanet edeceğine inanmak güçtür.

Piri Reis bundan sonra Basra körfezini kuzey - batıya

doğru geçti. Katar yarımadasını, Bahreyn adalarını, Lahsa kıyılarını Türk hâkimiyeti altına aldı. Basra limanına geldi. Piri Reis, büyük işler görmüştü. Her devirde olduğu gibi muvaffak olanların düşmanları da çok olur. Piri Reisin de düşmanları, onun muvaffakiyetlerini kıskanarak bilhassa, Hürmüz adası önünden rüşvet mukabilinde çekilişi iftirasını işlemeğe başladılar.

Piri Reis 27 parçadan müteşekkil donanmasını Basra'da bırakarak 3 kadirga ile Süveyş'e dönmüştü. Bu üç gemiden biri de yolda Bahreyn adaları önünde kayalara vurup parçalanmıştı. Bu dönüşün sebepleri tam mânasiyle aydınlanamamıştır. Piri Reisin gemileri, fevkalâde zengin ganimetlerle dolu idi. Belki de Piri Reis, bu kadar zengin bir hazine ile yola çıkmaktan, açık denizde yolunu bekliyen Portekizlilerin hücumundan çekinmiş olmalıdır. O sırada Basra beylerbeyi olan Ramazan oğlu Kubad paşa da Piri paşaya yardım etmemiş, tekneleri için kürek bile vermemiş, hattâ onu kıskanmıştır. Bu his ile Kubad paşa, İstanbul'a Piri paşa aleyhinde yazılar yazdı.

İhtimal ki Kubad paşa, gemilerdeki muazzam serveteten hisse istemiş ve Piri Reis tarafından verilmediği için ona düşman olmuştur.

İyice tetkikine imkân hâsıl olmayan bu hâdise üzerinde yaratılan dedikodular İstanbul'da büyük tesir husule getirdi. O sırada sadrâzam, meşhur Rüstem paşa idi. Hayatı saray entrikalarıyla geçen Rüstem paşanın da büyük Amiral Piri paşaya karşı dost olmadığı muhakkaktır.

Netice feci oldu. Ekseriya, etrafında bulunanların telkinlerine kapılarak bazan büyük hatalar işleyen Kanûni Sultan Süleyman bu defa da aynı hataya düştü. Ve değerli Amiralin boynunun vurulması fermanını imzaladı (1555). Piri paşanın muazzam olan serveti, çocuğu olmadığı için hazineye alındı.

Yine Piri Reis aleyhinde rapor verenlerden birisi de Mısır beylerbeyi Dukaginzâde Ahmed paşadır.

Piri Reis, büyük bir ilmi değeri olan Kitâb-ı Bahriyenin

müellifidir. Bu mühim eser Akdeniz kıyılarını, adalarını gayet mufassal şekilde gösteren bir atlasdır. Piri Reis bu eserini 1521 de tamamlamış ve 1525 te Kanûni Süleyman'a takdim etmiştir. Yine Piri Reis Atlas Okyanusunun da atlasını yapmıştır. Bu eserinde yeni keşfedilen Amerika'dan da bahsetmiştir. Kuzey Atlas Okyanusunda Gronland ile Florida'ya kadar olan kısmın da haritasını çizmiştir.

Piri Reis, bu ilmi faaliyetleri ile de denizciliğimizin en şerefli mevkiini ihraz etmiş çok kıymetli bir şahsiyettir.

Hind Kaptanı
Seydi Ali Reisin
seferleri :

Piri Reisin azlinden sonra Hind kaptanlığına Murad Reis getirilmişti. Piri Reis o sırada Basra'da bulunuyordu. Yeni vazifesini Piri Reisten devralmak üzere derhal Süveyş'e gitmesi ve aynı zamanda Basra'da bulunan Piri reisin zengin bir hazineyi ihtiva eden gemilerini de beraberinde götürmesi emri verilmişti.

Murad Reis, Piri reisin 26 gemisinden 8 ini Basra'da bırakarak 18 gemi ile Basra körfezine açıldı. Hürmüz boğazını geçti. Aden körfezine ulaştı. Umman kıyılarında sefere devam ederken 25 gemiden mürekkep bir Portekiz filosuna rastladı ve müthiş bir deniz savaşı oldu. Portekizlilerin birkaç gemisi battığı gibi Türk filosundan da Selman ve Recep reislerin kadirgaları battı ve kendileri de şehit oldu.

İki taraf ta kat'i netice alamamıştı. Murad reis Süveyş'e gitmekten vaz geçerek Basra körfezine döndü. Bu durum karşısında Divan-ı hümayûn Murad Reisi azlederek 1553 te Seydi Ali Reisi Hind kaptanlığına tâyin etti.

Seydi Ali Reis İstanbul'da Galatada doğmuştu. Babası tersane kethüdası Hüseyin Reis idi. Daha pek genç yaşta iken

Rodos seferine iştirâk etmişti (1522). Uzun yıllar Barbaros Hayreddin paşanın maiyetinde çalıştı ve yetişti. Preveze muharebesinde de Barbaros'un yanında idi ve mühim bir filoya kumanda ediyordu. Kısa zamanda Türklerin en tanınmış ve değerli denizcileri sırasına girdi. Denizcilik hakkında geniş bilgisi vardı. Seydi Ali Reisin «Mir'ât-ı Kâinat fî ilm-i Mîkaat, Muhit,» ve daha sonraki seyahatlerine ait «Mir'ât-ül Memâlik» adlı eserleri çok meşhurdur.

Seydi Ali Reis aynı zamanda değerli bir şairdi. Şiirde Mahlâsı (Kâtibi) idi.

Kanûnî Süleyman kendisinden ve sohbetinden çok hoşlanırdı. İran seferine giderken onu da yanına almıştı. Bu sırada, Murad Reisin muvaffakiyetsizliği haberi alınmıştı, ve Kanûnî Halep'te bulunuyordu. Piri Reisin gemilerini İstanbul'a götürmeğe memur edilerek Basra'ya gönderildi. Seydi Ali Reis böylece Hind Kaptanı olmuştu.

7 aralık 1533 te Halep'ten ayrılan Seydi Ali Reis 3 şubat 1554 te Basra'ya geldi. Burada mevcut gemileri tamir ettirdi. Teçhizatlarını tamamladı ve 2 temmuz 1554 te 15 gemi ile Basra'dan hareket etti. Hürmüz boğazından çıktı. Seydi Ali Reisin hareketini haber alan Portekizliler, onun yolunu kesmek için hazırlanmış idiler. 9 Ağustos 1554 te 25 gemiden mürekkep Portekiz filosu ile karşılaştı. Bir Portekiz gemisi batırıldı. Portekizliler geri çekildi. Seydi Ali Reis ilerlemekte devam ettiği sırada 25 ağustosta Maskat açıklarında 34 gemiden mürekkep daha kuvvetli bir Portekiz filosu ile karşılaştı. Portekiz donanmasına Don Fernando kumanda etmekte idi. Çok çetin ve kanlı bir vuruşma oldu. Çarpışma 18 saat sürdü. Yedi Türk ve 6 Portekiz gemisi battı. İki taraf ta kat'i netice alamıyacaklarını anlıyarak birbirlerinden ayrıldılar.

Seydi Ali Reis geride kalan 11 gemisi ile seyrederken Hadramut kıyılarında, o taraflarda meşhur olan ve «Tûfân-ı Fil» denilen korkunç bir Hind Okyanusu fırtınasına yakalandı. Birçok ağırlıklarını denize atmak mecburiyetinde kaldı. Hiç yelken açmadan doğu istikametine yöneldi. Basra'dan hareketinden üç ay sonra Gucerat sahillere düştü. 3 kadirgası daha karaya vurdu. Elinde kalan sekiz kadirga da

Artık denize açılmıyacak kadar harap olmuştu.

Bu sırada Gucerat sultanı İkinci Ahmed Şah idi (1553—1561).

Seydi Ali Reisin

Asya seyahati :

Seydi Ali Reis yaralı olan kadırgalarından ikisini bütün teçhizatı ile birlikte İkinci Ahmed Şahın Demen valisi Melik Esad'a bıraktı. Geride kalan gemileriyle, Portekizlilerin eline geçmemek için 3 Ocak 1554 te Surât limanına sığındı. Ve kısa bir zaman sonra Portekiz harp filosu da bu limanın ağzına geldi, fakat limandan içeriye girmeğe cesaret edemedi.

Seydi Ali Reis elinde kalan altı gemisini de, bütün topları ve teçhizatı ile birlikte Surât valisine bırakarak karadan Hindistan'ı doğuya doğru geçmeğe başladı. Uzun bir yolculuktan sonra maiyetindeki az miktarda leventleriyle birlikte Hindistan Bâbur imparatorluğunun merkezi olan Agra şehrine ulaştı. O sırada hükümdar, Bâbur Şahın oğlu Humâyun Şahtı.

Hümâyun Şah, Seydi Ali Reise pek fazla iltifat etti. Onun bilgisine, denizcilikteki değerine hayran olarak vezirlikle yanında kalmasını teklif etti. Seydi Ali Reis burada 14 ay kaldı. Fakat 26 Ocak 1556 da Hümâyun Şahın ölümünden sonra Agra'da durmadı. Yeniden yola çıktı (Şubat 1556), «Delhi» ye geldi. Sonra Tar çölünü geçerek Sind eyaletine geldi. Sind nehri boyunca ilerledi. Hindistan'ın kuzey tarafında bulunan Peşâver'e geldi. Hayber geçidinden geçerek Efganistan'a girdi. Kâbil şehrinden sonra Amu-Derya nehrini geçerek Zerefşan ırmağına ulaştı. Semerkand ve Buhara'dan sonra Karakurum çölünü geçerek Hiye şehrine geldi. Horasan'dan sonra İran topraklarına girdi. Bir baştan bir başa İran'ı geçerek Osmanlı topraklarına girdi ve Bağdad'a geldi. Oradan yine yoluna devam ederek Anadolu'ya geçti ve 1 Mayıs 1557 de İstanbul'a vasil oldu.

Kanûnî Sultan Süleyman o sırada Edirne'de idi. Bir hafta sonra da Edirne'ye giderek Basra'dan ayrıldığından tekrar İstanbul'a gelinceye kadar 3 sene 5 ay zarfında başından geçen meraklı macerasını hünkâra anlattı.

Seydi Ali Reis bu uzun Asya seyahati esnasında pek çok müslüman sultanları, beyleri, reisleri ile görüşmüş, onlara Osmanlı imparatorluğu hakkında malûmat vermiş ve birçoklarından Kanûnî Sultan Süleyman'a hitaben yazılmış nâmeler almıştı. Onları hünkâra takdim etti. Padişah kendisine iltifatlarda bulundu, muazzam bir tahsisat bağladı. Esasen Seydi Ali Reis çok zengindi. Sarayı Galatada idi. Zamanında bu muhteşem saray, sade denizcilerin değil, aynı zamanda devrin ilim adamlarının ve şairlerinin de devamlı olarak ziyaret ettikleri bir yerdi.

Türk deniz zaferlerinin en meşhurlarından olan Preveze ve Cerbe muharebelerinde bulunmuş olan bu nâmdar âlim ve edip deniz amirali, 1563 yılında vefat etmiştir.

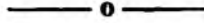
Seydi Ali reisten sonra 1554 senesi sonlarında Hind kaptanlığına Hızır reis tâyin edildi. Kanûnî'nin son senelelerinde Hind Okyanusunda büyük ölçüde faaliyetler olmadı. Fakat Hindistanla olan alâka tamamen de kesilmedi. Kanûnî'den sonra da bir müddet devam etti. Osmanlı Türk devleti Hindistan'ı fethetmeği düşünmüş değildi. İmparatorluğun Hind denizi için esas gayesi, bu denizlerdeki Portekiz hâkimiyetinin sökülüp atılması ve müslüman armatörlerin deniz nakliyatını rahatça yapabilmelerinin temini idi.

Kanûnî devrindeki bu Hind seferleri hiç faydasız olmuş değildir. Fakat öyle görünüyor ki Osmanlı devleti, Hind Okyanusunda yerleşmek niyetinde değildi. Böyle bir gaye ile hareket edilseydi, Hindistan kıtasında da yerleşmek belki mümkün olurdu. Böyle bir yerleşme fikri olmayınca da yapılan seferlerin muazzam mali külfeti bir nisbet dahilinde hedrolmuş görünmektedir.

Buna mukabil, Özdemir paşanın Habeş beylerbeyliği çok verimli olmuştur.

Özdemir paşa, Habeş beylerbeyi olduktan sonra Nil kıyılarından yukarıya doğru çıktı. Altıncı şelâleye kadar olan muntakalarda Türk hâkimiyetini tesis etti. Mısır Sudânı'nı Türkiyeye ilhak etti. Buralarda kaleler yaptı, muhafızlar koydu. Eritre ve kuzey Somali'nin son kırıntılarını da fethetti. Bundiye kasabasını Eritre'nin merkezi yaptı ve burada devlete ait pek çok tesisler kurdu.

1562 yılında vefat ettiği vakit Osmanlı hâkimiyeti sahilde ve içerilerde hattı üstüvaya kadar uzanmış bulunuyor, o zamana kadar meçhul kalmış birçok muntakalar ve ahalisi Türk bayrağını tanımış bulunuyordu.

KANÛNÎ DEVRİNDE DÜNYA DEVLETLERİNİN DURUMU

V.

1453 te Fâtih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle, Osmanlı devleti cihanşümül bir imparatorluk hüviyetini almağa başlamıştı. İmparatorluk, bir taraftan ana vatan olan Anadolu dolayısıyla bir Asya, diğer taraftan Rumelideki toprakları dolayısıyla de bir Avrupa devleti idi. Yavuz Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle de devlet, Afrika'da genişlemeğe başladı. Böylece Osmanlı imparatorluğu, üç kıta üzerinde ve Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz ve Hind Okyanusu kıyılarında tarihte pek az görülen muazzam ve teşkilâtlı bir devlet haline geldi.

Osmanlı devletinin bu süratli inkişaf devri, aynı zamanda Avrupa'da yepyeni bir fikir devrinin açıldığı yıllara rastlar. İtalya'da başlayan ve sür'atle diğer Avrupa ülkelerine yayılan bu fikir cereyanı, (Rönesans) devridir. İlim ve sanattaki bu gelişmeyi, dinî sahada (Reform) hareketi ve bir takım siyasi ihtiyaçların mahsulü olarak ta iktisadi inkişaf takip etti.

16 ncı asra kadar hemen yegâne iktisadi saha olan Akdeniz ehemmiyetini kaybetmeğe, Akdeniz limanları sönmeye, Akdenize kıyısı olan devletler kuvvetten düşmeğe başladı. Buna mukabil Atlas Okyanusu, kesif bir iktisadi saha haline geldi.

Osmanlı imparatorluğunun siyasi, iktisadi inkişafı ya-

nında Avrupa aynı tempo ile ilerleyebilmiş değildi. 16 ncı asırdan itibaren devletlerin siyasi bünyesi de değişmeğe başlamıştı. O zamana kadar Avrupa'da bir orta zaman nizamı hâkimdi. Şatolarının yüksek duvarları arkasına sığınan derebeylerine karşı harekete geçebilecek bir kuvvet mevcut değildi. Fakat 16 ncı asırda barut ve top, inanılmaz siyasi değişikliklere sebep oldu. Barut ve top tedarikinde derebeylere nazaran daha fazla imkânlarla sahip olan hükümdarlar, şatoların duvarlarını yıkarak, merkezi hükümetler teşkiline imkân buldular. Bu suretle Avrupa'da merkezi devletler sistemi inkişafa başladı.

Osmanlı devletinin yükselme devri de bu zamana rastlıyordu. Fakat, Avrupa'da yeni teşekküle başlayan bu merkezi devletlere nazaran Osmanlı devleti çok daha evvelinden başladığı üstün bir teşkilât sayesinde daha hâkim durumda idi. Osmanlı teknik adamları, bilhassa topçulukta bütün devletlere nazaran çok üstün idiler. Daimi ordu sistemi de Osmanlı devletine aynı şekilde bir hâkimiyet temin ediyordu.

16 ncı asırda Osmanlı devletinin deniz kuvvetleri de şayanı hayret bir inkişaf gösterdi. Dünya ölçüsünde amiraller yetişti. Hudutsuz kaynaklara malik olan imparatorluk, Orta Avrupa'ya hâkim olduğu gibi Akdenizde de hâkimiyetini tesis etmeğe kararlı idi.

Asırlardanberi Akdeniz nakliyatını inhisarında tutan Venedik ve Ceneviz devletleri, bu muazzam Türk kuvveti karşısında yavaş yavaş Akdeniz hâkimiyetinden ferağat etmeğe mecbur kalmakta idiler. Akdeniz hâkimiyetinin Türklere geçmesi, Avrupa'yı başka istikametlerde iktisadi faaliyetlere zorlamış gibi görünmektedir. Afrika'nın güneyini dolaşarak yeni bir Hind yolu bulmak ve Amerika'ya yönelmek, bu ihtiyacın bir neticesi gibidir.

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında Avrupa yakasında fütuhât kolay olmuştu. Fakat 16 ncı asırdan itibaren kuvvetli merkezi devletlerin teşekkülü, Osmanlı fütuhâtını durdurmamış ise de, istilâ hızının azalmasında muhakkak surette müessir oldu.

Osmanlı imparatorluğu bu muhtelif hâdiseler dolayısıyla muayyen bir plân tâkibine meoburdu. İmparatorluğun batı yakasında bir hristiyan Avrupa âlemi vardı. Zaman zaman hristiyanlık taassubu ile Türk istlâsına karşı birleşme istidatlarını gösteriyordu. Eğer imparatorluk, doğu sınırlarından emin olabilseydi, muhakkak ki Avrupa yakasındaki fetihleri çok daha başka olur ve hattâ, Avrupa'nın çehresi değişebilirdi. Fakat, Avrupa'da merkezi devletlerin teşekkül ettiği yıllarda, 16 ncı asrın başında İran yaylasında yeni ve iddialı bir Safevi - Şii devleti teşekkül etmişti. Ve bu devlet Osmanlı imparatorluğunu en büyük düşman telâkki ederek zaman zaman Avrupa hristiyan devletleriyle Türkiye aleyhine ittifaklar aktediyordu.

Binaenaleyh 16 ncı asırda Osmanlı imparatorluğu, bir taraftan kara Avrupasında, bir tek idare altında toplanmış bir Alman imparatorluğu ile, Akdenizde bütün hristiyan Akdeniz devletleriyle, doğuda asrın en kuvvetli kara devleti olan İran ile, Hind Okyanusunda Portekizlilerle aynı yıllarda bir den mücadele zaruretinde kalıyor ve bu müthiş mücadelede muvaffak oluyordu.

Şu tasvir ettiğimiz levhaya göre imparatorluğun temas ve mücadele halinde olduğu Avrupa ve Asya devletlerinin bünyelerini kısaca gözden geçirmek faydalı olur.

Portekiz :

Portekiz, Avrupa'nın batısında, Atlas kıyısında küçük bir devlettir. Kara Avrupasıyla teması fazla olmadığı ve tamamen denizci bir millet olduğu için, on beşinci asırda gemicilikte başlayan gelişme sonunda birdenbire şayanı dikkat bir faaliyet sahasına yayılmağa başladı.

Portekizlilerin gemiciliğe ait bilgileri fazla idi. Zaman zaman, gittikçe mesafeleri uzayan deniz seyahatlerine çıkmakta idiler. Bu nevi seyahatleri bilhassa «gemici» lâkabı ile anılan Portekiz prensi (Don Henri) teşvik etmiştir.

Portekiz gemicileri ekseriya tesadüflerin veya fırtınala-

rın sürüklemesi ile daha on beşinci asırda batı Afrika kıyılarını dolaşmışlar, Senegal'e kadar uzanmışlardı.

Günün birinde Barthélemy Diaz adında bir Portekizli gemici 1486 da Afrika'nın güneyindeki Ümit Burnuna kadar gitti. Ondan sonra Vasko de Gama aynı yolu takip ederek (20 Mayıs 1498) de Hindistan'ın Kalküta şehrine ulaştı. Bir başka Portekizli Alvarez Cabral, bir deniz akıntısına kapılarak güney Amerika'da Brezilya sahillerine düştü.

Başlangıçta münferit seyahatler halinde görünen bu deniz yolculukları, yeni bulunan toprakların zenginlikleri karşısında Portekizlileri başka türlü harekete zorladı. Sömürgecilik böyle başladı. Bu yeni bulunan memleketler halkı, on beş ve on altıncı asır Avrupasına nazaran askerlik ve harp malzemesi bakımından geri idi. Bu üstünlüğe güvenerek Portekiz gemicileri, gittikleri yerlerde insanlığın yüzünü kızartacak kadar zulümler yaparak halkı soyuyorlar ve sahillerde yerleşiyorlardı.

Portekizli Alfons d'Albuquerque, 1507 senesinde Hindistan sahillerinde Goa'yı, Portekiz Hind müstemlekesinin merkezi yaptı. Portekizliler bundan sonra kuzey - doğu Asya takımı adalarına kadar da uzandılar.

Aynı senelerde İspanyollar da deniz keşiflerine ehemmiyet vermeğe başlayınca, bu iki İperik yarımadası devletinin bu yüzden kanlı mücadelelere girmemeleri için Papa, her iki devletin sömürge sınırlarını çizdi. Bu taksime göre Asya ve Afrika sahilleri Portekiz'e düşüyordu.

Portekizliler Hind Okyanusunda faaliyette bulunurken, birdenbire on altıncı asırda karşılarında Osmanlı devletinin donanmalarını gördüler. Osmanlı devleti, Hind Okyanusunda Portekizlilerin faaliyetine son vermek niyetinde görünüyordu. Fakat bu mücadele Osmanlı devleti için tam verimli olmadı. Çünkü Portekiz gemileri, açık deniz dalgalarına dayanacak şekilde çok dayanıklı yapılmıştı. Osmanlı donanması ise Akdeniz gemileri tipinde idi ve bu gemilerin parçaları İskenderiye'ye nakledilerek oradan deve sırtında Kızıldeniz'e

indiriliyor ve Kızıldenizde monte ediliyordu. Süveyş kanalı daha açılmamıştı.

Bu şartlar içinde Hind Okyanusundaki Osmanlı-Portekiz mücadelesi Osmanlı imparatorluğu için verimli olmuyordu. Bununla beraber Portekizliler, Osmanlı devletinin Hint Okyanusuna daha fazla ehemmiyet vermesi ihtimali karşısında endişe etmekten de hâli değillerdi. Eğer hesapsız kaynaklara malik olan Osmanlı devleti, Hind Okyanusu hâkimiyetine kat'li kararı verirse, Portekiz için felâket olurdu. Fakat bu olmadı.

Bir ara, Süveyş kanalının açılması düşünüldü ise de, başarısız kaldı.

Portekizlilerle Osmanlı devleti arasında siyasî temas pek fazla olmamıştır.

İspanya :

On beşinci asrın ikinci yarısı ile on altıncı asırda Avrupa'nın en şayanı dikkat memleketlerinden birisi de şüphesiz İspanya'dır.

On beşinci asrın ikinci yarısında İspanya'da millî bir birlik yoktu. 711 senesinde başlayan Emevî Arap istilâsı karşısında hristiyanlar Pirene dağlarına sığınmışlardı. Endülüs Emevî devletinin, taht ve hânedan kavgaları yüzünden zayıflamağa başlaması, Pirene'lerdeki hristiyan devletçiklerin yavaş yavaş kuvvetlenerek İspanya içerilerine ilerlemesini mümkün kıldı.

On beşinci asırda İspanya'da Kastil, Aragon ve Navar krallıkları oldukça geniş arazi sahibi olmuşlar ve gittikçe kuvvetlenerek son Arap devleti olan Beni Ahmer hükûmetini adım adım geriletmeğe başlamışlardı.

On beşinci asrın ikinci yarısında Aragon kralı Katolik Ferdinand ile, daha geniş araziye malik olan Kastil kraliçesi İzabella 1479 senesinde evlenerek iki krallığı birleştirdiler ve İspanya krallığını vücuda getirmiş oldular.

Bu iki kral ve kraliçe bir taraftan Endülüs'teki müslümanların kökünü kazımağa çalışırken, diğer taraftan da açık

denizlerde faaliyetlere başlamış bulunuyorlardı. O zamana kadar Osmanlı imparatorluğu ile münasebeti olmıyan İspanya devletini Osmanlı devleti, İkinci Bayezid zamanında Endülüs Beni Ahmer devletinin yardım istemesi dolayısıyla daha iyi tanımış oldu. İkinci Bayezid, doğrudan doğruya Endülüs Beni Ahmer devletine yardım edemedi ise de meşhur Kemal Reis vasıtasıyla gönderdiği Türk filoları hem İspanya sahillerini vurdu, hem de Katolik Ferdinand'ın zulüm ve işkencelerine maruz kalan müslümanları İspanya'dan alıp Afrika'ya taşıdı.

Koyu bir Katolik olan Kral Ferdinand ile Kraliçe İzabel-la, nihayet 1492 yılında son İslâm devleti olan ve Gırnata'ya sıkışıp kalmış olan Beni Ahmer devletini mahvederek İspanya kıtasını eline geçirdi. Aynı 1492 senesinde meşhur Kristof Kolomb ta, bu iki hükümdarın yardımı ile batıya giderek Hindistan'ı bulmak emeliyle yola çıktı ve Amerika'yı keşfetti.

Bu yıllardan itibaren İspanya Amerika'da edindiği müstemlekeleri yüzünden birdenbire zenginleşti ve deniz kuvvetlerine ehemmiyet vererek Akdenizde kuvvetli bir harp filosu vücuda getirmeğe çalıştı.

İspanya, Amerika'daki toprakları dolayısıyla ilk sömürgeci Avrupa devletlerinden biri oldu.

Karlos V. 1516 da İspanya kralı oldu. Kanûnî'nin tahta çıkışından bir yıl evvel 1519 da da Almanya imparatorluğuna seçildi. Charles Quint'in miras yoluyla Avrupa'da bir çok ülkeleri kendi tacı altında ne suretle birleştirdiği bu kitabın 52 — 54 üncü sayfelerinde izah edilmiştir. Bu zaman zarfında İspanya, müstakil bir siyaset takip edememiş, Almanya imparatorluğu camiası içinde mütalâa edilmiştir.

Osmanlı devletinin kuzey Afrika üzerinde Hegemonya kurmağa başlaması, aynı emeli besleyen İspanya devletini şiddetle alâkadar ediyordu. Charles Quint'in Almanya imparatoru ve İspanya kralı olduğu müddet zarfında (1519 - 1556) Osmanlı devletinin İspanya ile olan münasebetleri devamlı olarak düşmanca oldu. Hemen bütün Avrupa devletlerinin

deniz ve kara kuvvetlerini toplayarak Osmanlı devleti ile amansız bir mücadeleye giren imparator Charles Quint'in, bu mücadelede nasıl Türklere boyun eğdiğini, hattâ canından bezerek 1556 da imparatorluktan ferağat ettiğini bundan evvelki bahislerde görmüştük.

Charles Quint imparatorluktan ferağat ederken, Almanya imparatorluğunu ve Avusturya krallığını kardeşi Ferdinand'a, İspanya krallığını da, bütün denizaşırı müstemlekeleri ile birlikte oğlu Philippe'e bıraktı.

Philippe, bütün hayatı boyunca iki şeye ehemmiyet verdi. Akdenizin ve hattâ Atlas Okyanusunun en kuvvetli deniz kuvvetine malik bir devleti olmak ve İspanya'da ve hattâ Avrupa'da katolikliğin hâkimiyetini temin etmek.

Philippe, Katolik âleminin hâkimi rolünü oynarken, İngiltere de Protestan mezhebinin hâmilliğini üzerine almış bulunuyor ve bu suretle de iki devlet arasında çetin bir mücadele oluyordu.

Philippe, Akdenizde Osmanlı devletinin deniz kuvveti karşısında büyük bir muvaffakiyete nâil olamadı. İngiltere ile olan mücadelesinde de, İngilizlerin büyük İspanyol armadasını imha etmeleri dolayısıyla öldürücü bir darbe yemiştir. Bundan sonra İspanya'nın deniz satveti gün geçtikçe sönmeye yüz tuttu. Buna rağmen on altıncı yüzyıl boyunca yine Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinden biri olmak vasfını muhafaza etti.

Fransa :

On altıncı asırda Osmanlı devletinin yakından alâkalandığı devletlerden birisi de Fransa'dır.

İstanbul'un Türkler tarafından fethi yıllarında Fransa, İngiltere ile tutuştuğu yüz sene harplerinden kurtulmuş bulunuyordu.

Fransa Orta zamanlarda merkezi bir devlete malik değildi. Milli birlik mevcut değildi. Fransada krallardan daha kuvvetli Senyörler vardı. Yüz sene harplerinden galip olarak çıktığı

vakit, Fransa'yı kralların kurtardığı kanaati yayılmış durumda idi. Krallık müessesesi bundan istifade etti. Fransa, Avrupa'da hemen ilk defa millî birliğini tesis ederek merkezi devlet sistemini kurdu. Bu vaziyet Fransa'yı Avrupa'nın kuvvetli devletleri arasına soktu. Fransa krallarının içinde geniş hayalli olanlar çıktı. İtalya üzerinde hâkimiyet tesisine çalışanlar oldu. Cem Sultanı eline geçirerek Şarkta geniş topraklar elde etmek istiyenler görüldü.

On altıncı asır Fransa için buhranlı yıllarla geçti. Fransa'nın başında François I. vardı. O sırada İspanya kralı olan Karios V. de 1519 da Almanya imparatoru seçilmişti. Almanya ile İspanya'nın bir taç altında birleşmesi ve bir takım miras yollarıyla Fransa'nın etrafındaki irili ufaklı toprakların da imparator Charles'ın eline geçmesi, Fransa'yı Almanya tarafından sarılmış bir hale getirdi ve Alman - Fransız mücadelesi başladı. Faal bir kral olan Ferdinand'ın kuvveti, Alman imparatorunun hudutsuz kaynaklara malik olan imparatorluğu ile mücadele edecek kuvvette değildi. Nitekim vukua gelen kanlı bir muharebede, Pavie muharebesinde François mağlûp ve esir oldu, İspanya'ya götürülerek hapsedildi.

Fransa için kurtuluş imkânı yoktu. Fakat kral ve annesi, o sırada malûm dünyanın en muhteşem ordularına ve hudutsuz bir kuvvete malik olan büyük Türk hâkanı Kanûnî Sultan Süleyman'a müracaat ederek yardım istediler. Alman imparatoru, Orta Avrupa'daki Türk genişleme sahası dolayısıyla Osmanlı devletinin tabii rakibi, düşmanı idi. Türkiyenin Fransa'ya yardım etmesi, kendi menfaati icabı idi. Kitabımın (Avrupa devletleri ile olan münasebetler) bahsinde tafsilen anlatıldığı veçhile Alman-Fransız mücadelesine Kanûnî Süleyman'ın müdahalesi, Almanya'nın Fransa üzerindeki tazyikin azalmasına sebep oldu. Fransa, Türk müzaheretini, yardımını, Türk ordularının Almanya imparatorunu karada ve denizde yerden yere vurması dolayısıyla mahvolmaktan kurtuldu. Fakat Fransa hiç bir vakit bu yardım ve müzaheretin, kendini kurtaran Osmanlı devletinin samimi bir dostu olmadı. Kendisini felâketten kurtaran Türkiye'ye karşı el altından ihanetlerde bulunmaktan çekinmedi. Fakat kudretli Osmanlı

siyaseti, Fransa'nın bu kaypaklığını gördüğü ve bildiği halde kuvvet ve kudretin yarattığı bir müsamaha ile Fransa'ya yardımdan hâli kalmadı.

İngiltere:

İngiltere, Avrupa kıtasına dahil bir ülke olmasına rağmen, muhtelif cihetlerden Avrupa devletlerinden ayrı bir istikamette inkişaf etmiştir. Mesafenin çok uzak olması yüzünden on beşinci ve on altıncı asırlar zarfında Osmanlı devleti ile İngiltere arasında kayde şayan bir siyasi temas vâki olmamıştır. Fakat bu asırlar, İngilterenin siyasi, idarî ve denizcilik bakımından, âdeta göze görünmez, ağır, fakat tesirli bir oluş içinde inkişaf ettiğini sezmek mümkündür.

İngiltere on dördüncü asrın ortasından on beşinci asrın ortasına, yani İstanbul'un Türkler tarafından zaptı yılı olan 1453 senesine kadar Fransa ile fasılalarla olmak üzere yüz sene devam eden çetin ve amansız bir mücadeleye girmiş idi. (Yüz sene harpleri denilen bu muharebede İngiltere, bir ara Fransa'nın dörtte üçünü eline geçirecek kadar muvaffakiyet kazanmış, fakat sonunda, bu yabancı istilâsı dolayısıyla millî şuurunu idrâk etmeğe başlayan, millî birliğini temine muvaffak olan Fransızlar tarafından mağlûp edilerek kara Avrupa'sından atılmıştır.

Yüz sene muharebesinin devamı sırasında 1496 da, Yıldırım Bayezid'in Niğbolu muharebesi dolayısıyla Avrupa'da husule gelen Türk düşmanlığı ve Türkleri Avrupa'dan atmak hülyasıyla sarsılarak Şarka saldırıldığı sırada bir kısım İngiliz şövalyeleri de Türklerle mücadele için koşmuşlar, fakat Türklerle ilk temastan acı hâtıralarla ayrılmışlardı. Bu, münferit bir temas idi. İngilizler Türkiye'yi, Türkleri tanııyorlardı.

Avrupa'da mutlakiyete doğru en kuvvetli cereyanın alıp yürüdüğü on beşinci, on altıncı asırda, İngilterede başka bir sistem ağır ağır yerleşiyordu. İngiltere'de, hükümdarların salâhiyetlerini tahdit eden bir parlamento vardı. İdare şekli,

demokratik yolda geliyordu. İngiliz kralları, parlâmentonun tasvibi olmadan halka yeni vergiler tarhedemezlerdi.

Fakat İngiltere'de Tudor hânedanının idare başına geçmesiyle parlâmanter sistemde bir aksama oldu. Şahsen otoriter ve değerli olan bu hükümdarlar, İngiliz milletine hizmet ettikleri için de İngiliz milleti sesini bir müddet çıkarmadı. Bu hükümdarlar Yedinci Henry (1485 - 1509), Sekizinci Henry (1509 - 1547), Marie Tudor (1553 - 1558) ve Elizabeth (1558 - 1603) tir.

Tudorlardan Yedinci Henry, ilk defa İngilterenin istikbalinin denizlerde olduğunu gördü. Denizciliği ve deniz seyahatlerini teşvik etti. Edebiyatı ve sanatı, sanatkârları himaye etti.

Sekizinci Henry de babasının yolunu takip ederek denizciliğe ehemmiyet verdi.

Fakat onun tarihteki asıl şöhreti papalarla mücadelesi ve yeni İngiliz kilisesini tesis edişidir. Sekizinci Henry, karısını boşamak istedi. Papa buna müsaade etmedi. Bu yüzden papa ile arası açıldı. Papanın tehditlerine aldırış etmedi ve hattâ Katolik kilisesinden ayrılarak müstakil İngiliz kilisesini, Anglikan kilisesini kurdu.

Sekizinci Henri'nin kızı olan Kraliçe Elisabeth, İngilizlerin en meşhur hükümdarlarından. Yarım asırlık hükümdarlığı zamanında edebiyatın ve sanatın ilerlemesine önayak olmuş, ticareti ve sanayi teşvik etmiş, yünlû kumaş imalatı onun zamanında mühim terakkiler göstermiş, fakat bütün bunların üstünde denizciliğe büyük ehemmiyet vermiş ve onun zamanında İngiliz armadası dünyanın hatırı sayılır deniz kuvvetleri arasına girmiş, hattâ 1588 de, İspanya kralı İkinci Filip'in (nâ mağlûp armada = Yenilmez armada) adını alan büyük filosunu mağlûp ederek denizlerde İspanya'nın mağrurane iddiasını susturmuştur.

On altıncı asırda Osmanlı devleti ile İngiltere arasında kayde şayan siyasi münasebet yoktur. Yalnız bu asırda İngi-

liz tüccarlarının ya kendi gemileri veya Venedik ve Cineviz gemileriyle Akdenizde seyahat ettikleri, ve bu münasebetle Türkiy limanlarıyla alış veriş yaptıkları bilinmektedir.

Bu asırda İngilterenin Akdenizde bir faaliyeti görünmez, siyasi bir iddiası da yoktur. Ve bu yüzdendir ki, on altıncı asırda Akdenizi bir Türk gölü haline getiren Osmanlı devleti ile de siyasi bir çatışması mevzuu bahis değildir.

İtalya Yarımadasındaki

Devletler :

Venedik

Venedik, teşkilâtı ve faaliyetleri bakımından 15 ve 16 ncı asırlarda nev'i şahsına münhasır bir devlet manzarası gösterir. Anavatan toprakları küçük, fakat yayıldığı saha itibariyle geniş bir devlettir. Siyasi teşekkülü de diğer Avrupa devletlerine benzemez. Adı cumhuriyettir. Seçimle iş başına gelen ve Doj denilen bir cumhurreisi, bir de asillerden mürekkep Senatosu vardır. Bu şekliyle Venedik, Aristokratik bir Cumhuriyettir. Fakat idare tarzı, en koyu mutlakiyet devletlerinden daha sıkı ve zalımanedir.

Bu asırlarda İtalya yarımadasında milli birlik hissi mevcut değildir. Yarımada irili ufaklı birçok devletler vardır. Venedik, bu devletler arasında en kuvvetlilerinden sayılır. Venedik Cumhuriyeti, bir deniz devletidir, yaşayışını ticaret filosunun getirdiği kazançla bağlamıştır. Bu filo Akdeniz limanları arasında dikkate şayan bir faaliyet gösterir. Uzak doğudan gelen emtiayı Avrupa limanlarına, Avrupa mahsullerini şarka taşır.

Bu haliyle Venedik, Akdenizin her tarafında satış yerleri olan bir büyük ticaret şirketine benzer. Bütün siyasi faaliyeti de bu ticarî kazancın devamını temine matuftur. Bu bazirgân Cumhuriyet, deniz nakliyatının getirdiği kâr dolayısıyla orta zamanlarla yeni zamanların başlangıcında Avrupa'nın en müreffeh ve zengin bir devletidir ve bu zenginlik, birçok komşu devletlerin de kıskançlıklarını mucip olur. Bu yüzden

Venedik, ticaret filosunu himaye ve ticaretine engel olma istadadını gösteren hükümetleri kendi faaliyet sahasından uzak tutabilmek için kuvvetli bir harp filosuna da ihtiyaç hissetmiştir. On beşinci asırla, on altıncı asrın ilk yarısında Venedik Akdenizin en kuvvetli harp filosuna malik olan bir devlettir. Venedik Cumhuriyeti, aynı zamanda müstemlekeci bir devlettir. Adiryatik denizi kıyılarındaki bir kısım topraklara ve adalara sahiptir. Bu mıntakada bulunan İstirya yarımadası, Dalmaçya ve Arnavutluk kıyılarıyla bu kıyılarda bulunan irili ufaklı adalar, Ege denizinde bulunan Kiklad ve Sporad takım adaları, Ağriboz ve Girid adası, Yunanistanda Modon ve Koron, İnebahtı limanları Venediklilerin elindedir.

Venedik siyasetin belkemiği, ticarî menfaat idi. Venediklilerin samimi olarak dost olduğu devlet yoktu. Ticarî menfaatlere dokunulduğu anda Venedik her türlü tedbiri alarak bu tehlikeyi bertaraf etmeğe çalışırdı. En küçük bir tehlike sezdiği tarafa karşı milliyet ve din farkı gözetmeksizin ittifaqlara girerdi.

Nitekim Osmanlı devletinden gelecek tehlikeleri önlemek için Karamanoğulları ile, Akkoyunlularla, Safevilerle gizli muharebelere girişmekten çekinmemişlerdi. İtalya yarımadasında da mücadele ettiği devletler vardı. Zaman zaman Cinevizlilerle, Milâno dukalığı ve Napoli krallığı ile çatıştıkları olurdu.

On beşinci asırda Akdenizin en kudretli deniz devleti Venedik Cumhuriyeti idi. Fakat aynı asırda karada büyük bir kuvvet sahibi olan, Akdenizde de iddiası bulunan Osmanlı devletine karşı derhal vaziyet almıştı. Fâtih zamanında 16 sene süren müthiş bir mücadeleye girişmiş, daha o yıllarda Osmanlı devletinin donanması Venedik donanması kuvvetinde olmadığı halde Venedik mücadeleden yorgun ve bitkin çıkmıştı.

Bu hal, Venedik için tehlike işareti idi. Osmanlı devleti ile ya iyi geçinmeli ve o taraftan gelebilecek zararları diplomatik kanallarla savuşturmalı veyahut bu tehlikeyi, bir harbi göze alarak bertaraf etmeli idi. Venedik, her iki şekli de tecrübe etmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed Venedik'in Arnavutluk muntaka sında, Mora yarımadasındaki müstemlekelerine doğru uzanmıştı. Daha sonraki yıllarda ise Türk akıncıları karadan Venedik şehrinin varoşlarına kadar ilerlemekte ve Venediklilere korkulu dakikalar yaşatmakta idiler.

Kurnaz Venedik siyaseti, Osmanlı imparatorluğuna tek başına karşı koyamıyacağını derhal anladı. O vakit el altından ittifaklar hazırlamağa çalıştı. Yavaş yavaş Akdeniz adaları elinden çıkıyordu. Bu kuvvetli Türk devleti ile harp halinin devamı Venedik için felâket olabilirdi.

İkinci Bayezid zamanında Venedik cumhuriyeti 1502 de Osmanlı devleti ile bir müsaleha akdine muvaffak oldu. 35 sene müddetle bu sulh hali devam etti.

Yavuz Selim Avrupa yakasında ve denizlerde faaliyet göstermediği için 1512 — 1520 arasında Venedik rahattı. Fakat Kanûni Sultan Süleyman'ın tahta geçişi ile Venedik bir kere daha tehlikenin azametini ve yaklaştığını hissetti. Ve alelâcele Kanûni'yi tebrik bahanesiyle 1521 de Osmanlı hükûmeti ile bir anlaşma yapmağa muvaffak oldu.

Kanûni'nin Mohaç, Viyana, Alman seferleri Venedik'in bütün dikkatini Türk hükûmetinin fütuhâtı ve neticeleri üzerinde toplamasına sebep oldu. Bu muazzam Türk kuvveti karşısında İstanbul'a sık sık elçiler göndermek, Türk elçilerini fevkalâde merasimle karşılamak suretiyle fırtınayı kendi üzerinden atlatıp başka taraflara sevketmenin çarelerini aradı.

Sadrâzam Makbul İbrahim Paşa sağ kaldığı müddetçe Osmanlı devletinin Venedik'e karşı siyaseti daima mülâyim oldu. İbrahim paşa Venedik'e karşı çok müsamahalı davranırdı. İbrahim paşa Parga'lı idi. Belki bu müsamahada bunun tesiri mevcuttur. Fakat İbrahim paşa öldürüldükten kısa bir zaman sonra, son zamanlarda pek kaypak ve iki taraflı bir siyaset takip eden Venediklilere karşı harp açıldı (1537). Bu harp Venedik'e pahalıya mal oldu. Ege denizindeki Kiklad ve Sporad adalarını tamamen kaybetti. Kanûni devrinin

sonlarına doğru Akdenizde Venedik'in elinde Girid ile Kıbrıs-tan başka bir ada kalmamış gibidir.

Osmanlı devleti ile harp, Venedik için büyük tehlike idi. Esasen on altıncı asırda Türk denizciliğinin muazzam inkişafı karşısında Venedik çoktan ikinci dereceye düşmüş ve eski kudret ve şevketini pek çok kaybetmişti.

Cineviz

Cumhuriyeti :

Cineviz Cumhuriyeti de yaşayışını deniz ticaretine bağlamış bir İtalyan hükûmeti idi. Kuvvetli bir ticaret filosu var idiyse de, harp filosu bakımından Venedik kadar kuvvetli değildi.

Venedik sömürgeci bir devlet mahiyetinde olduğu halde Cinevizliler, ancak sahillerdeki limanlarda depo ve antrepolar tesis ederler, içeriye nüfuz etmezlerdi. Cinevizlilerin Ege denizinde Limni, Midilli, Sakız, Sısam, Enez ve Foça limanları ile, İstanbul'da Galata semti ve Karadenizde Anadolu sahlinde Amasra, kuzey Karadenizde Kefe, Menkûp ve Azak şehirleri vardı.

Cineviz Cumhuriyeti, Fâtih'in İstanbul'u zaptetmesiyle birlikte Galata kolonisini elinden kaçırdı. Fâtih'in Karadenizi bir Türk gölü haline getirmek siyaseti ise Cinevizlileri daha ziyade telâşa düşürdü. Fakat Cinevizlilerin, Fâtih'in bu kararına karşı koyacak kuvvetleri yoktu. Kısa bir zamanda Karadenizdeki kolonileri de ebediyen ellerinden çıktı.

Cineviz cumhuriyeti, Venedikliler gibi Osmanlı devleti ile bir harbi göze almağı aklından bile geçirmedi. Emrivâkileri kabullendi. Fakat bütün on altıncı ve on yedinci asır boyunca Osmanlı limanlarıyla geniş ticaret faaliyetinde bulundu. Cinevizlilerin de en ziyade istedikleri esasen ticarî kazançtı. O da Venedik gibi tüccar bir devletti.

Floransa

Dukalığı :

Osmanlı imparatorluğu ile yalnız ticarî münasebetlerde bulunan ve Akdenizde Venedik ve Cineviz deniz devletleri gibi iddiaları bulunmayan Floransa dukalığı, bilhassa güzel sanatlar bakımından dikkate şayan bir faaliyet göstermiş, ve komşularıyla, büyük devletlerle hoş geçinmeğe gayret ederek huzur ve refah içinde yaşamağı gaye edinmiştir. Floransa çok faal bir ticaret hayatına malikti. Halk refah içinde idi. Rönesans devrinin en büyük sanatkârları ve sanat eserleri, bu dukalığın başında bulunan sanatsever dukaların himayesi ile fevkalâde inkişaf etmiştir.

Dukalık, Charles Quint - François mücadelesi sırasında oldukça sarsıntı geçirdi ise de her iki tarafı da zaman zaman kollamak, icabında paraca fedakârlık yaparak güzel şehirlerini korumak suretiyle bu buhranlı seneleri de atlatmanın yolunu bulmuştur.

Bu dukalığa, «Toskana büyük dukalığı» da denir. Dukalığın idaresi uzun zaman Medici'lerin elinde bulunmuştur. Bu aileden yetişen, hemen hepsi de güzel sanatlara düşkün olup saraylarını sanatkârlara açan, onlara bol ihsanlarda bulunan şahsiyetlerden birisi (Cosimo de Medici 1389 — 1464) dir. Cosimo, sanatkârları himaye etmekle beraber, siyasî faaliyetlerde de bulunmuş, komşu devletlerle yaptığı anlaşmalarla Floransa'nın bütünlüğünü muhafaza etmiş, bu yüzden (Vatan babası) adını almıştır.

(Lorenzo de Medici 1448 — 1492) ise, muhteşem lâkabı ile anılırdı. Lorenzo'nun sarayı, sanatkârlarla devamlı olarak dolup boşalırdı. Sanatkârlara bol ihsanlarda bulunurdu. Rönesans devrinin en parlak eserleri onun zamanında Floransa'da meydana gelmiştir. Dâhî sanatkâr Michelangelo, Lorenzo tarafından himaye görerek şaheserlerini vücuda getirmiştir.

Bu aileden birkaç Papa da gelmiştir. Muhteşem Lorenzo'nun kardeşi Giuliano'nun gayri meşru oğlu olup «Yedinci

Clement» adıyla Papa olan şahısın (1523 - 1534) İngiltere kralı Hanri ile olan mücadelesi meşhurdur.

Floransa tüccarları, on beşinci ve on altıncı asırlarda Osmanlı limanlarıyla geniş ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Komşu ve bilhassa kuvvetli devletlerle hoş geçinen Floransa dukaları Kanûni zamanında İstanbul'a elçiler de göndermişler ve bir ticari muahede akdetmek istemişlerdir. 1538 de gelen bu elçi Kanûni Süleyman'a Cosimo de Medici'nin bir mektubunu da getirmiş ve Kanûni tarafından fazlaca iltifat görmüştür.

Daha sonra Kanûni Süleyman 1541 de Macaristan seferine giderken Niş'te bir Floransa elçisini daha kabul etmiştir. Bu elçilerin hepsinin maksadı Türkiye limanlarında rahatça ticaret yapabilmek isteği idi. Ve Kanûni Süleyman, Venediklilere bahsettiği müsaade ve imtiyazları Floransalılara da lûtfetmişti.

Milâno Dukalığı :

Milâno Dukalığı, İtalya'nın kuzeyindeki ovada kurulmuştur. Venedik cumhuriyetine ve Fransa'ya yakın oluşu Milâno'nun siyasi huzurdan mahrum kalmasına sebep olmuştur. Diğer İtalya şehirleri gibi Milâno da bir müddet zenginlik ve refah içinde yaşamıştır. İkinci Murad zamanında Türkiye ile alâkadar olmak istiyen Milâno dukalığı, Türkiye'ye bir elçi dahi göndermişti.

Milâno'da Sforza hânedanı icrayı hükûmet ederdi. Bu hânedanın kurucusu (François Sforza 1450 — 1466) dır.

Milâno dukalığının Osmanlı devleti ile hududu ve yakın bir münasebeti olmadığı halde Fâtih Sultan Mehmed zamanında, Fâtih'in Avrupa'da kazandığı zaferler dolayısıyla Osmanlı devletine karşı hristiyan âleminde bir birleşme temayülü ve cereyanı başlamış, Milâno da bu cereyana kapılarak Venedik ile 1474 te bir anlaşma yapmıştır.

Charles Quint - François mücadelesi sıralarında Milâno

büyük zararlara uğradı. İki taraf arasında bocaladı. Fakat ekseriya imparatora karşı Fransa'yı tuttu.

Napoli

Krallığı :

İtalya yarımadasındaki devletler arasında, Venedik'ten sonra Osmanlı devleti ile siyasi ufak tefek münasebetleri olan birisi de Napoli krallığıdır. Bu krallık yarımada, toprakları en geniş olan bir devlettir. İtalyan çizmesinin yarısından aşağısı bu krallığın elinde idi. On üçüncü asrın yarısından sonra Charles d'Anjou tarafından kurulan Anjou hanedanı zamanında Sicilya adası bu krallık hudutları içinde idi. Daha sonra Napoli Anjou'lar, Sicilya'da Aragon'lar tarafından idare edildi. 1443 ten itibaren iki krallık, Napoli ve Sicilya krallıkları Aragon'ların eline geçti.

Osmanlı devletinin teessüsü ve Rumelide ilerleyişi, başlangıçta Napoli krallığını hiç alâkadar etmiyor ve bu yeni ve zinde devletin Adiryatik sahillerine kadar uzanabileceği hattıdan geçmiyordu. Fakat Osmanlı ordularının ve akıncılarının Arnavutluk arazisi üzerinde dolaşmağa başladığı ve bu mıntakaları ilhaka teşebbüs ettikleri vakit Napoli krallığı da bir tehlike sezindi. Fakat hiç bir vakit, Osmanlı orduları ile fiili bir mücadeleye girişmeği düşünmedi.

Fâtih Sultan Mehmed'in batı Roma hakkındaki tasavvurları Napoli'yi yakından alâkadar ediyordu. 1480 yılında Fâtih'in, İtalya'nın topuğundaki Otranto'ya asker çıkarması, Türk tehlikesinin yarımadaı fiilen tehdit etmesi demekti. Türklerin asker ihraç ettikleri topraklar, Napoli arazisi idi. Buna rağmen Napoli hükûmeti, Türklerle bir muharebeye tutuşmaktan imkân nisbetinde kaçındı. Çünkü böyle bir mücadele Napoli'nin aleyhine olurdu. Fâtih'in vefatı ile Türklerin Otranto'dan çekilmeleri, Napoli krallığına geniş bir nefes aldırdı. Tehlikenin uzaklaşması üzerine krallığın Osmanlı devleti ile münasebetlerinin yumuşamasına ve ticaret sahasındaki münasebetlerin genişlemesine sebep oldu.

Napoli krallığını en ziyade sarsan harici tesir, Fransız-

ların bu memleketi istilâ ve Napoli tahtında hak iddia etmeleri olmuştur. Fransa kralı sekizinci Charles, bütün İtalya yarımadasını ve dolayısıyla Napoli'yi bir ara istilâ etmişti. Fransa krallarının Napoli tahtı üzerindeki hak iddiaları 1526 tarihine kadar devam etti.

Napoli üzerinde tazyik yapan devlet yalnız Fransa değildir. İspanya Aragonları da aynı iddiadadır ve 1504 senesinden itibaren Napoli İspanya krallarının eline geçmiştir. Binaenaleyh Napoli, millî bir hükûmet olarak müstakil bir siyaset takip edebilmiş değildir. Daima yabancı devletler hükümdarlarının hak iddiaları karşısında bocalamış durmuştur.

Papalık:

Papalar, hristiyan âleminin ruhanî reisi olarak tanılır. Fakat bu ruhanî reislerin bir de cismanî tarafları vardır. Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Papaların İtalya yarımadası üzerinde oldukça geniş toprakları vardı ve Napoli krallığından sonra en fazla araziye malik devletti. Güneyde Napoli krallığı ile, kuzey - batıda Floransa ve kuzeyde Venedik ile hudutları vardı. Papalık arazisi, batıda Trenyen denizine, doğuda Adiryatik denizine sahilleri olan bir devletti.

Uzun asırlar devam eden dinî taassup dolayısıyla Papalık hazinesi çok zengin olmuştu. Bir zamanlar doğu İslâm âlemine karşı milyonluk kitleleri harekete geçirecek kadar dinî nüfuz ve sultaları olan papaların, zamanla ve muhtelif sebepler yüzünden hristiyanlık âlemi üzerindeki nüfuzları hayli sarsılmıştı. Osmanlı devleti teşekkül ederek Rumelide ilerlemeğe başladığı sıralarda, Papalar hâlâ, Haçlı orduları teşkiline muvaffak olacak bir kudrete sahip bulunuyorlardı.

Birinci Kosova, Niğbolu, Varna ve İkinci Kosova muharebelerinde, Türklerin karşısına çıkan ve Avrupa'nın muhtelif milletlerinden mürekkep hristiyan ordularının teşekkülünde papaların fazlaca tesiri olmuştu.

Fâtih Sultan Mehmed devrine tesadüf eden yıllarda Papalığın en büyük faaliyeti doğu ve batı, yani Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleştirilmesi düşüncesi idi. Doğu kilisesinin mevcudiyeti, papaların şark âlemindeki nüfuz ve tesirlerini çok sarsmıştı.

Fâtih'in İstanbul'u fethetme kararlı oluşu, daha evvel başlıyan iki kilisenin birleştirilmesi faaliyetine hız verdi. Türk tehlikesi karşısında âciz kalan Bizans imparatorları, kalben olmasa bile, zevahiri kurtarıp, papalar vasıtasıyla Avrupa'nın yardımını temin edebilmek emeliyle Roma kilisesi ile birleşmeği kabule taraftar oldukları halde Ortodoks papaların ekseriyeti ve Bizans halkı, İstanbul'da Roma kilisesinin hâkimiyetini bir türlü hazmedemiyor ve hattâ (İstanbul'da Kardinal külâhı görmekten ise, Türk sarığı görmeği tercih) ediyorlardı.

Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sonra, Ortodoks patrikliği ipka ve hattâ ona değer vermesi de, iki kilisenin birleşmesini önleyip, hristiyan âleminin parçalanmış olarak kalmasını temine matuf bir düşüncenin mahsulü olmak gerektir.

Fâtih'in Avrupa yakasındaki fetihleri, papaları daimi bir huzursuzluk içinde bırakmış, bu süratli ilerleyişi durdurabilmek için haçlı orduları teşkiline çalışmışlar ise de, artık orta zamanlardaki sırf dini gayelerle bu nevi orduların teşkiline imkân olmadığı anlaşılmıştır. Papalar bu devirde, hristiyan devletler arasındaki ihtilâfları hallederek, ittifaklar teminine çalışmak suretiyle Türk ilerleyişine sed çekmeği tecrübe ediyorlardı.

Uzun Fâtih devrinde papaların Osmanlı devletine karşı siyaseti, açıktan açığa düşmanca olmakta devam etti. Fâtih'in Uzun Hasan'la mücadelesi, Venedik ile 16 senelik harp hali zamanında papalar Osmanlı devleti aleyhinde kesif faaliyetler sarfetmişlerdir.

İkinci Bayezid devrinde Cem vakası dolayısıyla papaların oynadığı meşum rolü ise Bayezid devri vukuatı arasında mufassalen izah edilmiştir.

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında da papalar aynı şekilde hristiyan devletler arasında Türkler aleyhine ittifaklar teminine çalışmışlar ve hattâ papalık gemileriyle haçlı donanmalarına iltihak ederek fiilen mücadele sahasına atılmışlar ise de, muazzam Türk kudreti karşısında artık bu ruhanî reislerin fazla bir şey yapamayacakları anlaşılmıştır. Bilâkis papalar, meselâ Barbaros'un Treniyen denizindeki seferleri sırasında kendi mevcudiyetlerini bile muhafaza edememek endişesiyle korkulu günler geçirmişlerdir.

Umumî olarak denebilir ki papalar maddî ve manevî bütün kuvvetlerini, Osmanlıların kuruluş yıllarından itibaren müstemirren Türkler aleyhine kullanmışlardır.

Lehistan :

Teşkilâtı, idare tarzı bakımından diğer Avrupa devletlerine benzemiyen bir devlet de Lehistan'dır. Osmanlı devletinin genişleme sahasına yakın olması bakımından da iki devlet arasındaki siyasî münasebetlerin tarihçesini tetkik etmek lâzımdır.

Lehistan, arazisi geniş, fakat toprakları verimsiz, Baltık denizinde sahili olduğu halde deniz kuvveti olmıyan, halkı zengin ve geniş arazi sahibi asilzadelerle korkunç bir sefalet içinde yaşayan köylülerden mürekkepti. Ordusu, etrafındaki devletlerin ordularıyla boy ölçüşecek kabiliyette değildir ve yalnız süvarilere istinat ediyordu.

Jagellon hânedanı sırasında krallar irsî olarak tahta geçiyorlardı. Sonradan seçim ile olmağa başladı.

Lehistan, Krallık müessesesi bulunan bir cumhuriyet şeklinde idi. Fakat ne kral diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi mutlak hâkimiyeti malikti, ne de seçim tarzı hakiki bir cumhuriyet şeklinde idi. Aristokratik bir krallık cumhuriyeti idi. Kral harp ve sulh yapmağa salâhiyetli değildi. Bütün salâhiyet asilzadeler meclisine aitti. Bu asilzadeler, milliyet fikrinden de mahrumdular. Kral seçimi olduğu vakit Lehli olmıyan yabancı bir devlet başkanını da ekseriya Lehistan

krallığına seçerlerdi. Binaenaleyh Lehistan'da her kral intihabında, komşu ve hattâ uzak devletler, Lehistan'ın seçim işlerine müdahale ederlerdi.

Bir zaman Lehistan, Litvanya ile birleşikti. İki memleketin tacı, aynı şahısta birleşmişti. Lehistan krallarından, Macar tacım giyenler de olmuştu.

Fâtih devrine kadar Osmanlı - Lehistan münasebetleri pek fazla inkişaf etmiş değildir. Çünkü müşterek sınırlar yoktu. Fakat Fâtih'in Kırım'ı ilhak etmesi, Boğdan üzerinde hâkimiyet kurması üzerine Osmanlılarla Lehliler birbirine çok yaklaşmış oldular.

Osmanlı siyaseti, Fâtih devrinden itibaren Lehistan'la dost olmak esasına dayanır. İmparatorluk, Lehistan'ı tabii düşman telâkki etmez ve onun zayıf düşmesinin Türkiye'nin zararına olabileceğini düşünür. Bu yüzdendir ki zaman zaman Lehistan'ın içişlerine karışarak, onun diğer Avrupa devletlerinin nüfuzu altına girmesinin önüne geçmek ister.

Osmanlıların Lehistan'la ilk siyasi münasebeti Macar kralı Sigismund'un 1437 de ölümü üzerine oldu. Onun yerine Habsburg hânedanına mensup olan Albert Macar kralı oldu, bir sene sonra da Alman imparatorluğuna seçildi.

Bu sırada Bohemya'da da bir krallık bühranı çıktı. Bohemyalıların bir kısmı, Macar kralı ve Alman imparatoru Albert'i, bir kısmı da Lehistan kralı Ladislas'ın kardeşi Kazimir'i Leh kralı yapmak istiyorlardı. İşte bu vaziyet karşısında Osmanlı devleti, Alman, Macar ve Bohemya taçlarının bir tek kral başında toplanmasını kendi menfaatlerine aykırı gördüğü için, Leh kralına bir elçi göndererek, Macaristan'la münasebetlerini kesmek şartıyla, kardeşinin Bohemya krallığına geçirilmesine yardım edeceğini bildirdi. Fakat 1439 da Macar kralı Albert'in ölümüyle bu mesele kapandı. Bu suretle, daha İkinci Murad zamanında Türkiye, Lehistan işleriyle alâkadar olmağa başlamış bulunuyordu.

Albert'in ölümünden sonra Lehistan kralı Vladislas Macar krallığına seçildi (1440). Bu kral, Osmanlılarla yapılan Varna muharebesinde maktul düşen kraldır.

Uzun bir müddet Osmanlı - Leh münasebetleri bir durgunluk devresi geçirdi. Fakat Fâtih Sultan Mehmed'in Kırım ilhakı üzerine Lehistan, yeniden ve esaslı olarak güney siyasetini gözden geçirmek zorunda kaldı. Çünkü Kırım'ın ilhakından sonra da Fâtih, Boğdan ile meşgul olmağa başlamıştı.

Lehistan, bir harbe sebep olmayacak şekilde bir müddet, Osmanlı devletinin Boğdan üzerinde Hegemonya tesisine engel olmağı tecrübe etti, elçiler göndererek diplomatik yollarından teşebbüslere girişti ise de, Fâtih'in azimkâr davranışı karşısında emrivâkii kabule ve Osmanlı devleti ile hoş geçinmeğe devam etti.

Fâtih Sultan Mehmed'in son yıllarında Lehistan ile Osmanlı devleti arasında birkaç kere elçiler gidip geldi. Kili ve Akkerman'ın Türkler tarafından zaptından sonra iki devletin sınırları da birbirine temas haline geldi. Gittikçe kuvvetlenen ve inkişaf eden Osmanlı istilâsı karşısında Lehistan, mücadeleye girişmekten ise, dost geçinerek Türklerin Lehistan üzerine akmalarını önlemeği daha akıllıca buldu. Ve 1490 senesinde ilk Osmanlı - Venedik anlaşması yapıldı. 1525 senesinde, Kanûni Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edilen Leh elçileri iltifata mazhar oldular. Lehistan ile aramızdaki muahede beş sene daha uzatıldı.

1532 de gelen Leh elçisi Opalinski eski muahedeyi yenilemeğe muvaffak oldu ve hattâ, Kırım süvarilerinin Lehistan arazisine akınlarına padişah tarafından mâni olunacağı vaa-dini de aldı.

Kanûni Sultan Süleyman devrinde her iki hükûmet te, bir harple neticelenebilecek ihtilâtlardan çekindiler ve münasebetleri dostluk çerçevesi içinde cereyan etti.

Avusturya - Macaristan ve Almanya :

Macaristan, Avrupa'da Osmanlı istilâsı önünde ilk hedeflerden birisini teşkil ediyordu. Fâtih devrinde Osmanlı si-

yaseti en azından Tuna ve Sava nehirlerini tutmak gayesini güdüyordu. Balkanlarda Türk istilâsını durduracak bir devlet görünmüyordu. Macarlar, Arpadlar zamanında, tam orta çağ karakterini taşıyan askeri bir devletti, ordusu, muharip, cesur ve kuvvetli idi.

Hunyadi Yanoş, Macarları bir haçlı heyecanı içinde Türklerle karşı Avrupa'yı koruyacak yegâne millet gibi ayaklandırmıştı. Fakat, İkinci Murad devrindeki Türklerin bazı muvaffakiyetsizlikleri müstesna, Macarlar daima Türk orduları karşısında adım adım gerilemişlerdi. Macarların en fazla faaliyet sarfettikleri devir, İkinci Murad zamanı idi. Fâtih Sultan Mehmed tahta geçince Macar krallığı için tehlike günlerinin yaklaştığı anlaşıldı. Belgrad'ın muhasarası, Türklerin Orta Avrupa ve Macaristan ovası üzerindeki iddialarının bariz delili idi.

Macaristan'ın denizlerden mahrum oluşu onu çok kısır bir siyaset takibine mecbur bırakıyordu. Adiryatik yolu Venedik tarafından kesilmişti. Karadeniz Türkler tarafından tutulmuş, Baltık denizi ise Almanya tarafından kapatılmıştı.

Bütün talihsizliğe rağmen Macaristan, hiç olmazsa Tuna boylarında tutunmakta idi. Fakat bu defa da Osmanlı Türklerinin Macaristan ovası üzerindeki iddiaları Macaristan için büyük tehlike idi. Tuna, Fâtih zamanından itibaren Türk kontrolüne alınmış bulunuyordu. Kanûni devrine doğru Macaristan, sık sık Türk akıncılarının tahribatına uğramış, yıpranmış, Tuna'nın güneyinde toprak sahibi olmaktan vaz geçerek Macar ovasında hayatını idame çaresizliği içinde kalmışa başlamıştı.

Macaristan için, Türk tehlikesi karşısında Alman ittifakına girmekten başka çare kalmamıştı. Macaristan tek başına Osmanlı istilâsını durduracak kudrette değildi. Macar kralı Layoş II., Alman imparatoru Charles Quint'in kız kardeşi Arşidüşes Maria ile evli idi. Kralın kız kardeşi de, Charles Quint'in kardeşi Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın karısı idi.

Bu aile bağları Macaristan'ı tamamen Almanya'ya bağlamış idi.

Bu sırada Macaristan'ın arazisi de oldukça geniştir. Erdel «Transilvanya» Banat «Tameşvar», Bohemya, Moravya, Slavakya Macaristan krallığına dahildi. Macar ovasını Türklere karşı Belgrad ka'lesi müdafaa ediyor denebilirdi. Fâtih bu kaleyi muhasara etmiş, zaptedememiştir. Fakat 1521 de Kanûni Süleyman, ilk iş olarak birinci Sefer-i hümayûnunda Belgradı zaptetmek suretiyle Macar ovasına hâkim bir vaziyete girmişti. Onu, kuvvetli hâmisi olan Alman imparatoru da artık kurtaramazdı. Nitekim «Mohaç — 1526» meydan muharebesinde kral Layoş'un ölümüyle de Macaristan'ın âkıbeti tayin etti ve bu zengin ülke Osmanlı topraklarına ilhak edildi.

Fakat bundan sonra da Macaristan tahtı için bir müddet Habsburg'ların ümitsiz gayretleri görüldü.

Alman imparatorluğuna gelince, 16 ncı asırda bu imparatorluğun bünyesi, bir takım miras yollarıyla bütün Avrupa'yı bir taç altında birleştirecek şekilde genişlemiş bulunmaktadır.

Charles Quint'in babası güzel Filip idi. 1506 yılında ölmüştü. İmparator Maksimilien'in ölümü üzerine torunu, Charles, babası güzel Filip ve annesi divane Janet tarafından miras yoluyla Hollanda ve İspanya kralı ünvanını almıştı. Fakat Charles bununla da kalmadı. Bu sırada Almanya imparatorluğu inhilâl etmişti. Bu geniş imparatorluk için iki namzet vardı. Charles ve Fransa kralı François I... çetin bir mücadele sonunda İspanya kralı Charles, «Beşinci Charles» ünvanıyla 28 haziran 1519 da ve daha 19 yaşında iken Almanya imparatorluk tacını da giydi. Bu suretle de, daha evvel uhdesinde toplanmış olan ülkelere, bu kere Almanya, Avusturya ve kuzey İtalya'da bir takım ülkeler daha katıldı.

Bu yeni devlet, Avrupa müvazenesini altüst etmişti. Fransa bir kısaç içine girmiş, Alman imparatorluğunun tahakkümüne karşı hiç bir Avrupa devleti karşı koymağa cesaret edemez hale gelmişti.

Normal olmayan, çeşitli din, milliyet ve ırklardan teşekkül eden, çok geniş topraklara sahip olan, ve zahiren çok

kuvvetli görünen «Ülkesinde güneşin batmadığı» iddia edilen dev imparatorluğun karşısında Osmanlı devleti vardı!

Osmanlı devleti, bozulan Avrupa müvazenesini koruyacak ve kendi hâkimiyetini bütün Avrupa milletlerine tanıtacak bir kuvvette idi.

Alman kudreti karşısında âciz kalan Fransa, kurtuluş çaresini ancak büyük Türk hâkâmı Kanûni Sultan Süleyman'ın himayesine atılmakta buldu.

Osmanlı devleti, doğrudan doğruya Almanya imparatorluğu ile sınıra malik değildi. Bunun için ilk hamlede, Habsburglarla kader birliği yapan Macaristan ortadan kaldırıldı. Bu suretle Türk - Alman mücadelesi daha kesif bir hal aldı. Kanûni'nin Avrupa içerilerine kadar girerek defalarca meydana okumasına rağmen imparator Charles Quint, bir kere olsun karşı çıkıp bir meydan muharebesini göze alamadı. Türk ordusuyla böyle bir karşılaşmadan plânlı bir şekilde kaçındı. Her halde Mohaç zaferi, imparatorun rüyalarına giriyor - Macar kralının uğradığı felâkete maruz kalmak istemiyordu.

Alman imparatoru talihini bir müddet te denizlerde tecrübe etmeğe kalkıştı. Fakat dünyanın en büyük ve dâhi amirali Barbaros'un Preveze ve diğer deniz savaşlarında imparatorun ve müttefik Avrupa devletlerinin filolarına indirdiği darbeler karşısında Akdenizde de gerilemeğe ve meydana Osmanlı devletine terketmeğe mecbur kaldı.

Almanya imparatorunu en fazla meşgul eden meselelerden biri de, yeni çıkan bir mezhepti. Luther tarafından ortaya atılan protestanlık, imparatorun tebaaları arasında derin uçurumlar açmıştı ve Kanûni Sultan Süleyman bu mezhep mücadelesinden istifade etmek yollarını bulmuştu.

Velhasıl 16 ncı asır karada ve denizde bir Türk asrı olmuş, bütün azamet ve kudret iddialarına rağmen Alman imparatorluğu, Türk müdahalesi karşısında Avrupada kat'i bir hâkimiyet kuramamıştır.

Rusya :

Osmanlı imparatorluğunun istikbali bakımından Rusya'nın teşekkülü ve gelişmesini safha safha takip etmek faydalı

olur. İstanbul'un Türkler tarafından fethi senesine kadar birlik halinde bir Rusya fikri mevcut değildi. İslav ırkı dağınıktı ve Rusya ovasına Altınordu devleti hâkimdi. Rusya ovasında İslav devleti vasfını hâiz bir teşekkül yok gibi idi.

Rusya'daki inkişaf Kiyef, Novgorod ve Moskova Knezlikleri etrafında yavaş yavaş vukua gelmeğe başladı. Kiyef Knezi İgor'un ölümünden sonra karısı Olga 957 senesinde Bizans'a gelmiş ve Hristiyanlığı kabul ederek Rusya'ya döndüğü vakit Ruslar da Hristiyanlığı kabule başlamışlardı.

10 uncu asırda Ruslar hemen tamamen Hristiyanlaşmış bulunuyorlardı. 13 üncü asırda Mogolların Rusya'yı istilâsı, Rus Knezlerinin, bir merkez etrafında birleşmeleri emellerini kökünden sarstı.

Rusya'ya «Altınordu» devleti tamamen hâkimdi. Ve Rus Knezleri, bu müddet zarfında kuvvetli «Altınordu» devletine karşı gayet uysal davranıyorlardı.

1328 senesinde Moskova Knezi bulunan İvan I., Altınordu devletinin itimadını kazanmıştı. Ruslar sessizce Moskova Knezliği etrafında toplanıyorlardı. «Altınordu» hânlarının Rus Knezlerine kıymet vermemeleri, onların sinsi çalışmalarını kontrol etmemeleri yüzünden gittikçe kuvvetlenen Moskova Knezliği zaman oldu ki «Altınordu» devletine kafa tutmağa ve hattâ 1380 yılında Moğollara karşı bir zafer kazanmağa bile muvaffak oldu ise de, daha o yıllarda Altınordu devletinin hâkimiyetinden kurtulacak kuvvette değildi.

Kör Vasil (1425 — 1462) zamanında Moskova prensliği kendini hissettirmeğe başladı. Fakat biraz sonra Kazan hânlığının idaresi altına girmeğe mecbur kaldı. Çünkü 7 temmuz 1445 te vukua gelen muharebede Kör Vasil Kazan hânı Uluğ Muhammed hâna mağlûp ve esir oldu. Büyük bir fidye mukabilinde kurtulduktan sonra Moskova prensliği Kazan Hânlarına vergi vermek zorunda kaldılar.

Yine Kör Vasil zamanında Moskova prensliği, İstanbul Ortodoks patrikliğinden ayrılarak müstakil Rus kilisesi halini aldı.

Kör Vasil zamanında Altınordu devleti çok zayıflemişti. Daimi olarak Altınordu devletinin tazyiki altında kıvranan Moskova prensliği, bu devletin zayıflamasından ümitli görünüyordu. Fakat bu sırada yeni bir hâdise, Moskova Knezliği için bir başka tehlikenin meydana gelmesine sebep oldu. 1438 de Kırım Hânlığı teşekkül etmiş ve 38 sene sonra bu hanlık Osmanlı imparatorluğu himayesine girmek suretiyle Moskova Knezliğinin süratle genişleme emellerinin önüne kuvvetli bir sed çekmişti.

Kör Vasil'den sonra oğlu İvan III. (1462 — 1505), son Bizans imparatoru Konstantin Dragazes'in kardeşi Thomas Paleologos'un kızı Sofia ile evlenerek, kendisini Bizans imparatorluğunun vârisi olarak görmeğe başladı. Bu düşünce, ileride teşekkül edecek Rus Çarlığının da Osmanlı imparatorluğuna karşı takip edeceği yolu göstermiş oluyordu.

Üçüncü İvan zamanında Ruslar 1487 senesinde Kazan şehrini işgal ettiler. Rus birliğine doğru süratli bir inkişaf başlamıştı. Üçüncü İvan, asrın en kuvvetli devleti olan Osmanlı devleti ile hoş geçinmenin, Rus devletinin inkişafı için zarurî olduğunu anlamıştı. İkinci Bayezid zamanında 1492 de ilk Osmanlı - Rus siyasî münasebeti vukua geldi. Üçüncü Vasil evvelâ Türklerle ticarî münasebetler tesisine, Rus tüccarlarının Karadeniz limanlarında serbestçe ticaret yapmalarına müsaade edilmesini temine çalıştı.

Yavuz Selim zamanında Aleksiye'f adında bir Rus elçisi İstanbul'a geldi (1514). Yavuz Selim İran ve Mısır seferleri projeleriyle meşgul olduğu için bu Rus sefirine, ve Rusya'nın müstakbel inkişaflarının Osmanlı siyasetine tesirini fazla düşünmedi. Rus elçisine müsait davrandı. Rusyaya elçi olarak Menkup beyle Kemal beyi gönderdi.

Bundan sonra Rusyadan birkaç kere daha elçiler gelip gitti. Bu elçiler bilhassa Kırım atlılarının Moskova topraklarına tecavüz edilmesinin önüne geçilmesini rica ediyorlardı.

Kanûnî Sultan Süleyman tahta geçince, Moskova Knezi Vasili, padişahı tebrik maksadiyle alelâcele elçisini gönderdi ve bermutat Kırım hanlarından şikâyetlerde bulundu.

Kanûnî Süleyman, Kırım hanına, Rusların rahatsız edilmemesi için bir nâme göndermeğe muvafakat etti ve Kırım hanzâdelerinden İskender beyi de, Rus elçisi ile birlikte, dostane hislerini Knez'e bildirmek için Moskova'ya gönderdi. Rus tarihinde (Korkunç İvan) adını alan (İvan IV. 1533 — 1584) rüştiünü idrâk ettikten sonra 1547 yılında ilk defa Çar ünvanını aldı.

Dördüncü İvan hakikaten zalim ve insafsız bir adamdı. On binlerce insanın kanına girmişti.

Rus Çarlarının en büyük emeli, Rus ovasında bulunan Moğol hanlıklarını birer birer ortadan kaldırmaktı. 1552 de Ruslar Kazan şehrini ele geçirerek son Kazan hânı Yadiğâr'ı esir ettiler. Ve böylece bu hânlık tarihe karıştı. 1556 de Astrahan hanlığı da Rusların eline geçti. Volga boyları bu suretle tamamen Rusların hükmü altına girmiş oluyor ve Rus nüfuzu Karadeniz ve Hazar denizine yaklaşıyordu.

Osmanlı imparatorluğunun kuzey tarafında vukua gelen bu değişikliklerin mânası çok büyüktü. Bir zamanlar Rus ovasına tamamen hâkim olan Türk unsurlarının baskısı altında onlara haraç veren basit bir Knezlik olan Moskova prensliği, Osmanlı devlet adamlarının gözleri önünde sessiz ve sadasız bu Türk hâkimiyetinden kurtulmuş, daha sonra bu devletleri birer birer ortadan kaldırarak Avrupa'nın doğusunda, geniş ihtirasları ve emelleri olan bir devlet haline gelmişti.

Bu yeni teşekkül eden Rus Çarlığı, coğrafi mevkii itibarıyla üç yönde genişleme imkânına malikti. Batıya ve Baltık denizine doğru, doğuya ve Asya Türk ülkelerine doğru, güneşe, yani Karadenize doğru ki, bu sonuncu inkişaf yolu üzerinde Osmanlı devleti vardır.

Bir kara devleti olarak meydana çıkan Rusya'nın, denizlere çıkmak istemesi tabii idi. Bu takdirde ancak Osmanlı devletinin zararına olarak genişlemek suretiyle Karadenize ve Akdeniz'e inebilirdi.

Avrupa ve cihan devletlerinin siyasi emelleri hakkında

Fâtih Sultan Mehmed ve Kanûni Sultan Süleyman en fazla bilgi sahibi hükümdarları idi.

Hint denizinde Portekizlilerin hâkimiyetine tahammül edemiyen, bu yüzden uzun, yorucu ve çok masraflı seferlere lüzum gören Kanûni gibi bir hükümdarın, Rus ovasında vukua gelen tehlikeli gelişmeleri görmemesi, yahut gördüğü halde hiç bir tedbir almaması havsalanın alacağı bir şey değildir.

Alman imparatorunun hâkimiyet iddiasını ve Avrupadaki prestijini kırmak için yüz binleri aşan ordularıyla on defadan fazla Orta Avrupaya giren bir hükümdarın, Osmanlı devleti için en büyük tehlikenin yukarıdan geleceğini görmemesi ve birer birer Volga boylarında ve Rusya ovasındaki Türk hanlıklarının ortadan kaldırılmasına seyirci kalması, hattâ Rusların başında devamlı bir baskı yapmak için en güzel vasıta olan Kırım hanlarının Rusyayı rahat bırakmaları hakkında emir vermesi anlaşılma bir şeydir.

Çok uzak bir ihtimal şu olabilir. Devlet bir taraftan uzak Hind Okyanusunda Portekizlilerle, Akdenizde bütün Hristiyan donanmalarıyla, doğuda İran Safevi imparatorluğu ile ve nihayet batıda Charles Quint ile boğuşmakta iken yeni bir düşman cephe açmanın ihtiyata muvafık olmayacağı ihtimali.. Fakat bu düşünce de tatmin edici görünmez. Çünkü takviye edilecek bir Kırım hanlığının, Rus inkişafına engel olması dahi kâfi gelebilirdi.

Şu mütalâaları dermeyandan maksadımız, en kudretli devrimizde, asırlar boyunca Türk âlemine en tehlikeli düşman olan Rus Çarlığının taazzuvuna seyirci kalmamızın millî şuurumuzda yarattığı üzüntünün ifadesidir.

İran :

Bundan evvelki dördüncü ve beşinci cilt kitaplarımızda İran yaylasında vukua gelen siyasi tahavvüllerin tablosunu

çizmiştik. Ve bu münasebetle Akoyunlu devletini, daha sonra Safevi devletinin kuruluşunu tafsilâtiyle izah etmiştik. On altıncı asırdaki İran Safevi devletini de kısaca anlatalım:

Şah İsmail, büyük mücadelelerden sonra 1502 yılında şeyhliği şahlığa çevirerek hükümdarlığını ilân etmişti. Hükümdar olduğu vakit Şah İsmail daha 15 yaşında idi, fakat çok zeki, cevval ve mağrur bir gençti. İyi yetişmişti. İyi kumandan, iyi devlet adamı, Türkçe ve Farsça şiir divanları olan edip bir kimse idi.

Şifliği, sırf siyasi maksatlarında muvaffak olmak için İranlılar arasında tamim etmişti. Onun kanaatine, her haide İran Sünnî olsaydı, Osmanlı imparatorluğu tarafından yutulabilirdi. Orta zamanlarda dinî taassubun ne büyük bir kuvvet olduğu ise Şah İsmail'in malûmu idi.

Şah İsmail bir noktada hata etmişti. O da, Osmanlı ordusunun kudretini ve Yavuz'un askerî dehâsını iyi hesap etmemek suretiyle..

Çaldıran'da Osmanlı askerî kudretinin azameti karşısında canını zor kurtardı ve bir daha böyle bir tecrübeye kalkışmadı. Çaldıran'dan sonra geçen saltanat devri sönüktür. 22 Mayıs 1524 te öldü.

Şah İsmail'in yerine oğlu Şah Tahmsab geçti. Hükümdarlık tahtına geçtiği sırada Tahmsab daha ancak 10 yaşında idi. Tarihte en uzun saltanat süren hükümdarlardan biridir.

Şah Tahmsab zeki ve kudretli bir hükümdardır. Aynı zamanda babası gibi o da şairdir.

Babasının Çaldıran'da Osmanlı devleti ile yaptığı meydan muharebesinin fecaatini daima hatırlamış, babasının düştüğü hataya düşmemiştir. Kanûni Süleyman'ın bütün tehdit ve hakaretlerine rağmen aslâ Türk ordusunun karşısına çıkarak ordusunu imha ettirmemiş, Türk ordusu İran'dan çekildikten sonra zayıyatını geri almak yolunu tutmuştur.

Şah Tahmsab, Kanûni gibi kudretli bir Türk hükümdarı zamanında İran'ın istiklâlini muhafaza edebilmiştir. Vâkıa

Irak'ı ve doğu Anadolu'yu kaybetmiş ise de, asıl İran yaylasını muhafaza etmiştir.

Şah Tahmsab, Osmanlı tehlikesini çok iyi takdir ettiği için, zaman zaman Avrupa Hristiyan devletleriyle dahi ittifaklar aktederek Osmanlı devletinin yorulmasını, yıpranmasını hedef ittihaz etmiştir.

Üç kardeşi vardı. Sâ'm, Behrâm, Elkas Mirza..

Bir kız kardeşi, şehzâde Ahmed'in büyük oğlu olup 1519 da vefat eden şehzâde Murad ile evlenmiştir.

Sâ'm Mirza âlim, şair bir şehzâde idi. Ağabeyine karşı iki defa saltanat iddiasında bulunmuş 1517 de doğmuş, 1567 de Kahkaha kalesinde ölmüştür.

Elkas Mirza, Şah Tahmsab'a karşı saltanat iddiasında bulunmuş ve 1547 tarihinde Kanûni Sultan Süleyman'a sığınmış, iki sene Osmanlı memleketinde misafir edildikten sonra 1549 da Tahmsab tarafından yakalanarak Kahkaha kalesine hapsedilmiş ve hayatının sonuna kadar burada kalarak 1579 da hapisanede ölmüştür.

Şah Tahmsab'tan sonraki İran saltanat vukuatı, daha sonraki Osmanlı padişahları devirlerinde izah edilecektir.

Kanûni Sultan Süleyman'ın, aslı Tapkapı Sarayında olan bir portresi

**KANÜNİ SULTAN SÜLEYMAN
DEVİRİNDE DÜNYA DEVLETLERİ
VE HÜKÜMDARLARI**

PORTEKİZ :

Emanuel	1521
Jivan III	1521—1557
Sebastian	1557—

FRANSA:

François I.	1515—1547
Henri II.	1547—1560
Charles IX	1560—1574

İNGİLTERE:

Henri VIII.	1509—1547
Edouard VI	1547—1553
Marie Tudor	1553—1558
Elisabeth	1558—1603

VENEDİK:

L. Loredano	1501—1521
A. Grimani	1521—1523
A. Gritti	1523—1539
C. Lando	1539—1545
F. Donato	1545—1553

M. A. Trevisani	1553—1554
F. Vernieri	1554—1556
L. Priuli	1556—1567

PAPALAR :

Léon	1513—1521
Adrien VI.	1521—1523
Clément VII.	1523—1534
Paul III.	1534—1549
Jules III.	1550—1555
Marcel II.	1555—
Paul	1555—1559
Pius IV.	1559—1565
Pius V.	1565—1572

NAPOLİ VE FRANSA:

Charles IV.	—1554
Philippe I.	1554—

İSPANYA :

Ferdinand (Yalnız)	1505—1516
Charles I. (Quint)	1516—1556
(1519 da Almanya imp.)	
Philippe II.	1556—1559

ALMANYA:

Charles Quint	1520—1556
Ferdinand d'Autriche	1556—1564
Maksimilien	1564—

MACARİSTAN:

Louis II.	1516—1526
Ferdinand d'Autriche ve	
Jean Zapolya	1526—1558

POLONYA:

Sigismund	1506—1548
Sigismund II.	1548—1572

RUSYA:

Vasili IV.	1505—1533
İvan IV (Çar)	1533—1584

İRAN:

Şah İsmail	1499—1525
Şah Tahmsab	1525—1576

ŞEYBÂNİLER**«Doğu Türkistan'da»**

Köçküncü Han	1510—1530
Ebû . Said Han	1530—1533
Ubeydullah Han	1533—1539
Abdullah Han I.	1539—1540
Abdullâtif Han	1540—1551
Nevruz Ahmed Han	1551—1556
Pir-Muhammed Han	1556—1561
İskender Han	1561—1583

Hind Türk İmp.**«Bâbur» :**

Bâbur Şah	1526—1530
Humâyun Şah	1530—1540—1556
Ekberşah	1556—1605

LÛDÎLER :**«Hindistan'da»**

İbrahim Şah II	1517—1526

BEHMENİLER :**«Hindistan'da»**

Ahmed Şah III.	1518—1520
Alâüddin Şah	1520—1522
Veliyullah Şah	1522—1525
Kelîmullah Şah	1525—

ADİLŞAHLAR :**«Hindistan'da»**

İsmail Adil-Şah	1510—1534
Malû Adil Şah	1534—1535
İbrahim Adil-Şah	1535—1557
Ali Adil-Şah I.	1557—1579

KUTUB - ŞAHLAR :

Sultan-Kulu Kutbulmük	1512—1543
Cemşid	1543—1550
Subhan	1550—
İbrahim	1550—1580

K R O N O L O J İ

- 1309 Saint Jean Şövalyeleri Rodos'a yerleşir
1479 Ferdinand Katolik ile Kraliçe İsabella evlenir
1484 Kilya ve Akkerman kalelerinin zaptı
1486 İspanyol Bartelmy Diyas, Ümit burnunu dolaşır
1492 Kristof Kolomb'un Amerika seyahati
1495 27 Nisan Kanuni Sultan Süleymanın doğum tarihi
1498 Vasko de Gama Hindistanda Kalküta şehrine varır.
1514 15 Temmuz (Türk ordusu Peter Varadin kalesini muhasaraya başlar.)
1516 Karlos V. İspanya kralı olur.
1519 28 Haziran: Charles Quint Almanya imparatorluğuna seçilir.
1520 Papa X. Leon Marten Luther'i afaroz eder.
1520 30 Eylül: Kanuni Sultan Süleymanın hükümdar olduğu tarih.
1521 Kanûni Süleyman Belgrad seferine çıkar
1521 10 Ocak: Osmanlı Venedik Musalâhası.
1521 8 Temmuz: Şabaç kalesinin zaptı.
1521 26 Temmuz: Belgrad zaferinde Kanuni Sirmi kıt'asına geçer.
1521 18 Ağustos: Belgrad Kaşesinin Kanuni tarafından zaptı.
1521 30 Ağustos Kanuni Süleyman Belgrad'a girer
1522 18 Haziran Osmanlı ordusu Üsküdar'dan Rodos'a doğru hareket eder.
1522 24 Haziran: Osmanlı Donanması Rodos açıklarına varır.

- 1522 15 Temmuz (Halki adasının zaptı)
- 1522 21 Temmuz: Şehsuvar oğlu Ali bey ailesinin imhası.
- 1522 6 Eylül (İncirli = Misiros adası zaptedilir.)
- 1522 20 Aralık: Rodos'un teslim mukavelesi imza edilir
- 1522 29 Aralık: Kanuni Süleyman Rodos şehrine girer
- 1523 27 Haziran: Hasodabaşı Pargalı İbrahim Ağa Veziriâzam olur.
- 1523 15 Temmuz: Hain Ahmet Paşa Mısır valisi olur
- 1523 20 Ağustos: (Hain Ahmet Paşa Mısır'a vasil olur)
- 1525 6 Aralık: Kont Jean Frangipani adındaki Fransız elçisi Kanuni Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edilir.
- 1526 9 Temmuz (Mohaç seferinde Kanuni Belgrada vasil olur).
- 1526 10 Temmuz: Tuna Donanması Belgrad'a vasil olur
- 1526 8 Ağustos: Eszek kalesi Türklere teslim olur.
- 1526 20 Ağustos: Mohaç Meydan Muharebesi
- 1526 3 Eylül: (Türk ordusu Mohaç'dan Budin üzerine hareket eder.)
- 1526 8 Eylül: (Szegedin Türk ordusu tarafından işgal edilir.)
- 1526 11 Eylül Budin şehri Türklere teslim olur.
- 1526 29 Eylül (Baç kasabası Türklerin eline geçer.)
- 1526 16 Ekim: Zapolay Tokay şehri diet meclisinde Macaristan kiralığına seçilir.
- 1526 13 Kasım Mohaç dönüşünde Kanuni İstanbula vasil olur.
- 1528 28 Şubat (Macaristan'la muahede aktedilir.)
- 1529 10 Mayıs: Kanûni Viyana seferine çıkar.
- 1529 8 Eylül (Budin kalesi zaptedilir.)
- 1529 27 Eylül - 14 Ekim Viyana muhasarası.
- 1530 17 Ekim (Avusturya elçileri İstanbul'da)
- 1532 Piri Mehmet Paşa oğlu tarafından zehirlenerek öldürülür.
- 1532 25 Nisan - 22 Ekim: Alman seferi
- 1532 5 Temmuz (Fransız elçisi Rinçon huzura kabul edilir).

- 1532 28 Ağustos (Guns = Güneş kalesinin zaptı.)
 1532 11 Eylül (Gratz'ın zaptı.)
 1532 22 Haziran: Osmanlı - Avusturya sulhü
 1533 27 Aralık: Barbaros'un İstanbul'a gelişi
 1534 13 Temmuz: Tebriz zaptedilir.
 1534 22 Ağustos (Tunus'un Barbaros tarafından zaptı)
 1535 21 Temmuz (Tunus Charles Quint'in eline geçer)
 1536 **Kapitülasyonlar**
 1537 23 Temmuz Türk ordusu İtalyanın Pulya eyaletine çıkar.
 1537 2 Aralık Vertizo zaferi
 1538 18 Haziran François I. ile Charles Quint arasında Nis anlaşması. 8 temmuz Belgrad seferi.
 1538 13 Temmuz: Lütfi Paşa Veziriâzam olur
 1538 27 Ağustos - 20 Eylül: Diu Muhasarası
 1538 31 Ağustos: Mimar Sinan tarafından Purut nehri üzerine köprü kurulur.
 1538 28 Eylül: Barbaros'un muhteşem Preveze zaferi.
 1540 20 Ekim: Osmanlı - Venedik sulhü
 1541 21 - 22 Ağustos: İstabur zaferi
 1541 29 Ağustos: Budin Türklerin eline geçer
 1543 23 Nisan Estergon seferi.
 1543 22 Haziran: Valpo kalesi zaptedilir.
 1543 4 Temmuz: Pecs kalesi zaptedilir.
 1543 10 Ağustos: Estergon = Gran kalesi zaptedilir.
 1543 4 Eylül: İstolni - Belgrad'ın zaptı.
 1544 18 Eylül: Charles Quint ile Fransuva arasında Crespy sulhü.
 1546 4 Temmuz: Büyük şanlı Deniz Amirali Barbaros'un vefatı.
 1546 13 Haziran: Osmanlı - Avusturya - Alman anlaşması.
 1546 10 Ekim: Osmanlı - Avusturya anlaşması.
 1551 18 Eylül: Beca kalesi zaptedilir.
 1553 28 Ağustos: (Nahcivan seferi).
 1553 27 Kasım: Şehzâde Cihangir'in vefatı.
 1555 29 Mayıs (Osmanlı - Safevi Amasya sulhü)
 1556 Charles Quint imparatorluktan feragat eder.

- 1557 1 Mayıs: Seydi Ali Reis, Asya seyahatinden İstanbul'a döner.
- 1560 14 Mart: Cerbe Deniz zaferi.
- 1562 Özdemir Paşa'nın vefatı.
- 1562 1 Haziran Osmanlı - Avusturya sulhü
- 1563 Seydi Ali Reisin vefatı.
- 1565 24 Mayıs Saint-Elme kalesi muhasara edilir.
- 1565 17 Haziran (Şanlı Türk denizcisi Turgut Reis'in vefatı.)
- 1566 14 Nisan: (Sakız adasının fethi)
- 1566 6 Eylül: Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat tarihi

İ N D E K S L E R

(Aile, sülâle, hânedan isimleri, yer isimleri,
şahıs isimleri, kronoloji)

AİLE. SÜLÂLE. HANEDAN İSİMLERİ

— A —

Almanlar: 57
Almanya İmparatorluğu: 54, 55,
56, 57, 58, 59, 95, 265, 266
Akıska Gürcü Beyliği: 176
Akkoyunlular: 271
Aragon Kırallığı: 264
Arpat Sülâlesi: 81
Avusturya Arşidükahlığı: 57

— B —

Beni Ahmer: 264, 265
Beni Bekir Kabilesi: 46
Beni Hafs Hanedanı: 194, 226
Boğdan Voyvodahlığı: 122, 124
Bohemyalılar: 83
Bulgarlar: 18

— C —

Ceneviz Cumhuriyeti: 7, 230, 261,
270
Cinevizliler: 240

— Ç —

Çekler: 57, 64, 83

— D —

Dulgadır Beyliği: 29

— F —

Flandr Kontluğu: 54
Floransa Dukahlığı: 7

— G —

Gucerat Sultanlığı: 246

— H —

Halbsburg Hanedanı: 71, 122, 130
Hırvatlar: 57, 64,

— İ —

İspanya: 264
İspanyollar: 263

— J —

Jagellon Hanedanı: 14

— K —

Kastil Kırallığı: 264
Kırım Hanları: 121

— L —

Lûdiler: 245

— M —

Macarlar: 16, 18, 57, 63, 64, 66, 67,
68, 79

Malta Şövalyeleri: 37, 197, 225, 235	Rumenler: 57
Memlûkler: 11	Rus Çarlığı: 20
Mısır Kölemenleri: 67	— S —
Milano Dukalığı: 7, 271	
— N —	Safavî Devleti: 160
Napoli Kırallığı: 7, 115, 116, 271	Saint - Jean Şövalyeleri: 23
Navar Kırallığı: 264	Savoie Dukalığı: 116
— O —	Sırlar: 18
Osmanlı Devleti: 11, 12, 14, 20, 24	Slovaklar: 57, 64
25, 28, 38, 54, 55, 57, 58, 59	Slovenler: 57, 64
61, 71, 95, 97, 102, 103, 105, 112	— Ş —
113, 126, 135, 147, 149, 159, 160	Şirvan - Şahlar: 163
161, 169, 193, 201, 218, 240, 243	— T —
247, 253, 259, 260, 263, 265, 266	
268, 269, 270, 271	Tudor Hânedânı: (İngiltere'de)
Osmanlı İmparatorluğu: 49, 58,	249
61, 71, 105, 113, 119, 121, 122	Türkler: 17, 24, 25, 32, 56, 61, 98,
125, 126, 133, 167, 169, 257, 258	114, 116, 133, 261, 266, 268
260, 262, 264, 265, 272	Türk Milleti: 6
— P —	— U —
Papalık: 7	
Portekizliler: 243, 244, 245, 247, 248	Ulahlar: 19 61
253, 256, 257, 262, 263	— V —
— R —	
Raguza Cumhuriyeti: 20	Venedik Cumhuriyeti: 7, 33, 106,
Rodos Şövalyeleri: 11, 20, 23, 25,	115, 116, 117, 119, 126, 127, 261
27, 33	269

YER İSİMLERİ

— A —

Aden Körfezi: 246
 Adilcevaz: 162
 Ağra: 257
 Ağrıboz adası: 203, 271.
 Ahlat: 162, 176
 Akıska: 187
 Akkerman kalesi: 121
 Alaca Hisar: 15, 20
 Altemburg: 81, 84
 Alt - Ofen = Eski Budin: 133
 Amasya: 171, 182, 185
 Âmid (Diyarbakır): 109, 162
 Anabolı: 126
 Anadolu: 13, 23, 24, 28, 64, 73, 85,
 117, 161, 186, 257, 260
 Arabistan: 249
 Arad: 150
 Arcel Adası: 106, 107
 Ardannuç kalesi: 176
 Arnavutluk: 40, 118, 201, 271, 272
 Arpa çay: 164
 Atlas Okyanusu: 6, 260, 266
 Avlonya: 17, 117, 201
 Avusturya: 7, 54, 76, 77, 78, 81, 83
 85, 89, 90, 92, 93, 95, 97, 98, 99
 100, 102, 104, 110, 111, 112, 115
 119, 120, 132, 137, 149, 166
 Aya - Mavri Adası: 208
 Azerbeycan: 163

— B —

Babadagi: 123

Bačka = Baç: 71
 Bağdad: 164, 187, 257
 Bahreyn Adaları: 254
 Balear Adaları: 200
 Banyoluka: 75, 77
 Basra Körfezi: 252, 255, 256, 258
 Bastia limanı: 118, 227
 Becâye (Bugie): 218
 Belgrad: 6, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
 22, 25, 39, 72, 77, 78, 87, 88,
 102, 152
 Besarabya: 124
 Bizerte: 200, 228
 Boğdan: 62, 103, 121
 Bohemya: 53, 54, 78, 80, 84, 89, 90
 95, 99, 155
 Bône: 200
 Bosna: 66, 75, 115, 119, 120, 147
 Bögürdelen (Şabaç): 16
 Buda - Peşte: 70, 78, 137, 138
 Budin: 15, 69, 70, 80, 81, 87, 88, 91
 92, 93, 95, 98, 131, 134, 135
 142, 144, 153

— C —

Castelnuova kalesi: 214
 Cem Bahçesi (Rodas'ın): 25
 Cerbe Adası: 228, 230, 232, 258
 Cerigo Adası: 201
 Cezayir: 80, 191, 193, 194, 199, 214
 216, 222, 227, 228

— Ç —

Çorlu: 8

— D —

Dağıstan: 176
 Dalmaçya: 75, 115, 126, 271
 Delhi: 257
 Dimetoka: 118
 Diniyerst nehri: 124
 Diu Adası: 244
 Diyarbakır: 174, 175
 Dobruca: 123
 Drava Nehri: 62, 63, 79, 89, 102
 Dubrovnik (Raguza): 20

— E —

Edirne: 15, 102, 117, 118, 119, 123, 258.
 Eflâk: 61, 62
 Elbasan: 117
 Engerûs (Macaristan): 14
 Erciş: 162, 176
 Erdebil: 184
 Erdel = Transilvanya: 70, 72, 77, 149, 154
 Eritre: 249, 259
 Erivan: 182
 Erlau (Eğer, Eğri): Kalesi: 155
 Erzurum: 174, 176, 185
 Esklavonya: 75
 Estergon: 140, 142, 143
 Eszek = Ösiek kalesi: 63

— F —

Filibe: 15, 78, 96, 102
 Fünfkirchen: 142

— G —

Gabes Körfezi: 228

Girit Adası: 33, 126, 202, 271
 Gaetta Limanı: 200, 219
 Gelibolu: 203
 Gran Kalesi: 84, 104, 105
 Gratz: 89, 101, 102
 Gucerat: 244, 246, 256, 257
 Guns = Güneş kalesi: 90, 98, 100, 103
 Gürcistan: 184

— H —

Habeşistan: 249, 251, 253
 Halep: 12, 173, 180, 193, 256
 Halk - Ül - Vâd: 196, 197, 198
 Hırvatistan: 16, 57, 58, 75, 90, 115
 Hicaz: 24
 Hindistan: 244, 245, 257, 258
 Hint Okyanusu: 6, 7, 160, 189, 242, 243, 245, 256, 258, 260, 262, 263, 264
 Hürmüz Boğazı: 252, 253, 256

— I —

Irak: 186

— İ —

İncir Limanı (Vasiliki, Portofigo): 208
 İnebahtı (Lepanto): 144, 190
 İran: 7, 28, 58, 61, 257
 İshakçı: 123
 İspanya: 7, 53, 54, 90, 95, 97
 İSTANBUL: 8, 9, 13, 19, 20, 24, 43, 45, 49, 62, 63, 68, 70, 71, 73, 75, 77, 92, 96, 99, 102, 111, 112, 116, 118, 138, 192, 249, 257, 258
 İstirya: 84, 98, 98, 101, 271
 İstolni - Belgrad: 143, 153

— K —

Kafkasya: 58
 Kağızman: 164
 Kahire: 46, 251
 Kalabria: 195
 Kandiya: 203
 Kaniye: 98
 Karadeniz: 15, 124
 Karakurum: 257
 Karheli: 227
 Kralofça: 19
 Kars: 181
 Kastilya: 53, 54
 Katalonya: 222
 Kavala: 118
 Kefe: 40, 170
 Kerbelâ: 187
 Kerpe Adası: 204
 Kıbrıs: 20, 126, 127
 Kirbova: 75
 Kırım: 20, 103, 125
 Kiklad adaları: 119, 201, 271
 Kilya Kalesi: 121
 Korfu adası: 115, 201
 Koron: 106, 107, 190, 191, 201, 271
 Kösze (Köseki): 98
 Kulpenik: 19
 Kulpeniza Kalesi: 17

— L —

Lahsa: 254
 Lehistan: 7, 58, 62, 64, 76, 103, 121, 122, 135
 Lichtenstein: 89
 Linz: 83, 89, 99
 Lippa: 150, 151, 154
 Litvanya: 103
 Lûristan: 182

— M —

Macaristan: 6, 14, 17, 24, 53, 54, 55, 57, 59, 61, 62, 71, 75, 76, 78, 81, 85, 88, 90, 91, 92, 97, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 118, 128, 134, 136
 Majorka Adaları: 228
 Malta Adası: 231, 239,
 Manastır: 118
 Mantua: 195
 Marmaris Adası: 31, 38
 Maskat: 252
 Mastaba: 13
 Merâga: 183
 Messina Boğazı: 191, 195
 Mısır: 10, 11, 12, 36, 44, 45, 49, 259
 Midilli: 38
 Modon: 201, 271
 Mohaç: 58, 59, 61, 63, 65, 68, 69, 71, 78, 104, 121, 127, 272
 Moldavya: 124
 Mora: 127, 272
 Morava nehri: 62, 89

— N —

Nadın Kalesi: 126
 Nagy Feñlâk: 150
 Nahcivan: 178, 182, 183
 Nakşa (Naksos): 119, 202
 Napoli: 54, 219
 Navarin: 239
 Necef: 187
 Nice: (Nîs) 222
 Niş: 16, 96
 Novgrad: 77

— O —

Oltu: 162, 164, 185
 Orsova: 77

Orta Avrupa: 15, 18, 25, 61, 72, 75
80, 87, 261

Orta Macaristan: 72, 133

Ostia Limanı: 220

Otranto Kalesi: 117

— Ö —

Ösek ovası: 120

— P —

Paros Adası: 201

Pasın: 162, 164

Pavie: 266

Perkas: 19

Peşâver: 257

Peste: 70, 140

Peter Varadin kalesi: 62, 71

Pojega kalesi: 75, 119, 120

Portekiz: 7, 54

Pressburg = Bratislava: 72

Preveze: 125, 191, 201, 208, 209, 212
213, 224, 258

Pulya: 115, 116, 119, 201, 240

Purut: 123

— R —

Rabb: 84, 98

Reggio Kalesi: 228

Ren Nehri: 83

Rodos: 6, 26, 28, 31, 32, 33, 36, 38,
39, 87, 201

Roma: 56, 115, 196

Rumeli: 8, 15, 55, 62, 67, 78, 125

Rusya: 7, 20

— S —

Sa'd - âbâd: 163, 164

Safade: 98

Saint - Elme kalesi: 233, 235, 236

Saint Michel kalesi: 234, 236, 237

Salankamen: 19, 77

Serez: 118

Sirt köyü: 8

Sicilya: 54, 237

Silivri: 19

Simmering (Viyana muhasarasın-
da Kanuni'nin otağının kurul-
duğu yer): 82

Sind: 257

Sirmi: 17

Sivas: 171

Slovakya: 89

Sofya: 15, 62, 78, 152

Solni kalesi: 115

Somali: 249, 259

Sporad adaları: 119, 201, 271

Stül Weisenberg (Istolni - Bel-
grad): 129, 143

Sudan: 259

Suriye: 13, 15, 24

Süveyş: 254, 264

Szegedine: 71, 77

Szigetvar: 92, 158

— Ş —

Şabaç (Böğürdelen): 16, 19, 77

Şıra adası: 201

Şüregil: 182

— T —

Taht-ı Süleyman: 183

Tameşvar: 151, 153, 154

Tar Çölü: 257

Tebriz: 162, 164, 171, 172, 183

Tenos Adası: 202, 203

Tisa Nehri: 71, 150

Tokat: 179

Tokay şehri: 72, 78

Tortum: 174

Toskana: 227

Toulon limanı: 220, 221, 222

Tour de Naillac (Arap Kalesi Rodos'da): 37

Trablusgarb: 1, 225, 226, 230, 233

Trablusşam: 12

Trabzon: 5

Transilvanya: 16, 81, 122, 128, 130
133Tuna: 14, 15, 18, 19, 62, 63, 70, 81
82, 123Tunus: 194, 195, 196, 197, 199, 200
226, 227

Turna Dağı: 164

Türk Tepesi = Hünkâr tepesi —
Mohaç seferinde Kanuninin,
otağının kurulduğu yer): 64

— U —

Udbina: 75, 77

Uylak Katlesi: 19, 63

— Ü —

Ümit Burnu: 243

Üsküdar: 8

Üsküp: 117

— V —

Valpo: 142

Van: 162, 164, 167, 172, 173

Varadin: 77

Venedik: 6, 20, 21

Vertizo: 119, 120

Vespirm Kalesi: 153

Vidin: 15

Viyana: 57, 72, 74, 78, 81, 82, 83,
84, 85, 88, 91, 95, 98, 99, 101
102, 104, 137, 272

— W —

Wienerberg: 82

Wissegrad: 129

— Y —

Yanbolu: 125, 213

Yanıkale: 98

Yayçe: 75, 77

Yemen: 251

— Z —

Zanta adası: 21

Zemlin: 16, 17, 19, 77

Zerefsan: 257

ŞAHİS İSİMLERİ

— A —

Abel Von Helneck (Viyana müdafaası kumandanlarından): 84
 Ahmed II. (Gucerat sultanı): 257
 Ahmet Bey (Kurdoğlu, Rodos beyi): 231
 Ahmet Paşa (Kemankes): 192
 Ahmet Paşa (Hain, İnat, Kanuni devri vezirlerinden): 32, 34, 44, 45, 46, 49
 Alâî (Hayrbayın mahrem adamlarından): 12
 Albuquerque (Alfons, Portekizli denizci): 263
 Ali Bey (Evranoğlu): 18
 Ali Bey (Şehsuvaroğlu): 12, 27, 28
 Ali Efendi (Zembili): 38
 Aloisio Gritti (Venedikli): 197
 Âmir (Aden emiri): 247
 Andrea Doria: 112, 117, 189, 190, 191, 192, 193, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 218, 228, 230
 Andrea Gritti (Venedik Doğu): 76, 122
 Arslan bey (Yahya Paşazâde Mehmet beyin oğlu): 120, 138
 Auger Busbecq (Avusturya elçisi): 156

Ayaspaşa (Anadolu Beylerbeyi): 13, 27, 32, 46, 47, 116, 122, 125, 163, 181

— B —

Bâbur Şah: 244, 257
 Bahadır Şah (Gucerat Sultanı): 244
 Bali Bey (Yahya Beyoğlu) 16, 17, 64, 66, 67, 69, 75, 89, 138, 142
 Barbaros Hayreddin: 25, 107, 110, 112, 116, 117, 118, 120, 126, 142, 157, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 246, 256
 Bartelémy Diaz: Portekizli denizci: 263
 Bayezid II. 11, 19, 40, 103, 272
 Behram Çavuş (Kanuni'nin Macaristan hükûmetine gönderdiği elçi): 13, 14, 34
 Behram Paşa (Kanuni devri vezirlerinden): 64, 66
 Blasius Olah (Belgrad kalesi Macar kumandanlarından): 17

— C —

Canbirdi Gazâli (Kölemen beylerinden Osmanlı idaresinde Şam valisi): 6, 11, 12, 13, 24, 27, 28, 159
Charles Témérair (Dik kafalı Şarl): 53
Charles Quint (İspanya Kralı ve Almanya imparatoru): 24, 37, 49, 50, 52, 53, 58, 59, 62, 72, 87, 90, 94, 95, 96, 97, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 116, 117, 119, 129, 136, 145, 157; 160, 190, 191, 197, 198, 199, 200, 216, 217, 218, 222, 265, 266
Christophe Von Zedlitz: 81
Cihangir (Şehzâde): 178
Claude Pereny: 79

— D —

David II. (Habeş Kralı): 252
Delî Câfer (Meşhur kaptanlardan): 225
Don Alvaro de Sandi: (Cerbe Muharebesi müttefik kumandanlarından): 230, 231, 232

— E —

Eleonore (Charles Quint'in kız kardeşi): 54
Elizabeth (İngiltere Kraliçesi): 249
Etienne Losonczy (Temeşvar kalesi muhafızı): 151, 153

— F —

Fabrizio Carretto (Rodos şöval-

yeleri Üstad-ı Azamı): 11
Fâtih Sultan Mehmet: 14, 18, 20, 25, 115, 121
Ferdinand (Avusturya Arşidükü, Bohemya Kralı): 57, 72, 77, 89, 90, 92, 95, 96, 105, 106, 108, 119, 122, 128, 145, 148, 152, 155, 157, 266
Ferdinand Katolik (Aragon, Napoli ve Sicilya kralı): 53, 265
Ferhat Paşa (Yavuz ve Kanuni devri vezirlerinden): 8, 12, 13, 14, 15, 27, 28, 29
Fernando Cortez (İspanyol denizcisi): 217
François I. (Fransa kralı) 24, 48, 49, 50, 53, 55, 97, 108, 113, 116, 146, 195, 226, 266
Frederik III (Almanya imparatoru): 52

— G —

Gabriel d'Aramon (Fransız elçisi): 145
George Albani (Avusturya elçisi): 158
Gevher - Han Sultan (İkinci Selim'in kızı, Piyale Paşanın karısı): 232
Giovanni Andrea Doria: 230
Giovanni Crispo (Naksos dukası): 202
Gritti (Venedik elçisi): 126
Guilia Gonzaga (Vespasio Colonna'nın karısı — Güzelliği ile meşhur kadın): 195, 196
Güzelce Kasım Paşa (Mısır Valisi): 44, 47
Güzelce Mahmut Reis: 209

— H —

Hadım Ali Paşa: 150, 152, 153, 154
155
Hadım Süleyman Paşa (Kanuni
devri vezirlerinden): 19, 168
244, 246, 247, 248, 249, 251, 252
253
Hafsa Hatun (Kanuni Sultan Sü-
leymanın annesi): 5
Hanri II. (Fransa Kralı): 226
Hasan Bey (Barbarosun evlâtlığı):
201
Hasan Bey (Barbaros'un oğlu):
201, 213, 215, 224, 237, 239
Henry VII (İngiltere kralı): 269
Henry VIII (İngiltere kralı): 269
Hızır Bey (Köstence Sancak be-
yi): 138
Hızır bey (Mihal oğlu): 152
Hızır Reis (Hind Kaptanı): 258
Hürrem Sultan: 170, 171, 179
Hüseyin Reis (Seydi Ali Reis'in
babası): 256
Hüsrev Bey (Ferhat beyzâde): 64
Hüsrev bey (Bosna beylerbeyi): 75
Hüsrev Paşa (Mısır Beylerbeyi):
11

— İ —

İbrahim Paşa (Pargalı, Kanuni
Süleyman devrinde Sadrâzam
makbul ve maktul): 7, 38, 39,
40, 41, 42, 44, 62, 64, 73, 76, 77
78, 82, 87, 90, 91, 104, 105, 106
107, 109, 110, 112, 113, 122, 113
122, 159, 163, 193, 196, 199, 272
İsabella (Zapolya Yanoş'un karı-
sı): 129, 132, 134,

İskender Paşa: 176
İsmail (Şah, İran Safavî hüküm-
darı): 11, 13, 159, 160, 182

— J —

Jean de la Foret (Fransız elçisi)
113
Jean de la Valetta — Paristo
(Malta Şövalyeleri üstadı âza-
mı): 232, 240
Jerom Lasczky (Zapolya Yanoş'un
İstanbul'a gönderdiği elçi): 75

— K —

Kara Ahmet Paşa: 153, 180
Karadayı (Meşhur kaptanlardan)
225
Karagöz Paşa (Halep Beylerbeyi)
12
Kara Kadir (Meşhur kaptanlar-
dan): 225
Kara Mahmut Reis (Kanuni dev-
ri Kaptanlarından): 27, 31
38
Kasım Paşa (Kanuni devri vezir-
lerinden): 27, 89, 101, 154
Kemal Reis: 253
Kej - Dehan Mehmet Bey (Alaca
Hisar Sancak beyi): 138
Kont Jean Frangipani (Fransa
kralının Kanuni'ye gönderdiği
elçi): 52
Kont Salm (Viyana müdafaa ku-
mandanı): 81
Kubad Paşa: 181, 257

— L —

Lasczky (Avusturya elçisi): 129

Layos II. (Macaristan Kralı): 13
14, 24, 57, 62, 72, 103, 104, 111,
112
Leon X (Papa): 24, 56
Louis de Savoie (Fransa kralı
François I. in annesi): 59, 50
Louis Gritti (İbrahim Paşanın iti-
madını kaazman Venedikli): 76
81
Luther: 108
Lütfi Paşa (Vezir): 117, 122, 168

— M —

Mahmut Şah (Gucerat Sultanı):
Marco Grimani (Venedik amiral-
Malkoç bey: 144
Marie (Macar kralı Layos'un ka-
rısı): 69, 72, 104, 112
Marie (Dik Kafalı Charles'in kı-
zı): 53
Marie Tudor (İngiltere kraliçe-
si): 269
Marini Sanuto (Venedikli meşhur
tarihçi): 104
Marco Memmo (İstanbul'a gön-
derilen Venedik elçisi): 20
Martin Luther: 56, 57
Maxmilien I. (Almanya İmpara-
toru): 52
Mehmet Bey (Mihal oğlu): 16
Mehmet Bey Kadızâde: (Mısır
defterdarı): 46
Mehmet Bey (Yahya Paşazâde):
81, 89, 92, 93, 99, 119, 120, 123
138, 144, 145, 154
Mehmet Paşa (Sokullu): 150, 151
152, 153, 180
Mehmet Paşa (Tekeoğlu): 117, 181

Michel Czernowicz (Avusturya el-
çisi): 158
Michel Vas (Vesprim kalesi ku-
mandanı): 153
Muhyiddin Çelebi (Fenâri zâde)
42
Mulay Hasan (Tunus Sultanı):
194, 195, 197, 198
Murat Reis (Meşhur kaptanlar-
dan): 209, 255
Murat Şehzâde (Kanuni'nin oğ-
lu): 20
Mustafa (Şehzâde, Kanuni'nin bü-
yük oğlu): 29, 116, 122, 171,
179
Mustafa Bey (Sinan Paşazâde):
176
Mustafa Çelebi (Koca Nişancı Ce-
lâlzâde): 135
Mustafa Paşa (Yavuz devrinde 2
nci vezir): 8, 17, 18, 34, 44, 122

— N —

Nicolas Von Salm (Kont): 83, 135
Nogarola (Kont Von): 96, 100

— O —

Osman Paşa Çerkes: 173, 174

— Ö —

Özdemir Paşa (Habeş Fâtihî): 251
253, 258, 259

— P —

Paul III (Papa): 138

Petro Rares I. (Boğdan Voyvodası): 121, 123, 124, 125
 Philip II. (İspanya Kralı): 230, 232, 266
 Philippe Villies de l'Isle - Adam (Rodos Şövalyeleri, üstad-ı âzamı): 23, 26, 27, 32, 35
 Pierre Perney (Macar kumandanlarından): 67
 Pietrozeno (Venedik elçisi): 126
 Piri Mehmet Paşa (Kanuni'nin ilk veziriâzamı): 8, 15, 17, 18, 25, 32, 38, 39, 40, 42, 43, 44
 Piri Reis: 224, 253, 254, 255
 Piyâle Paşa: 224, 227, 228, 232, 233, 240
 Polin (Fransız elçisi): 220

— R —

Rinçon (Fransız sefiri): 97
 Rüstem Paşa: 145, 152, 156, 168, 179, 180

— S —

Sahip - Giray (Kırım Hanı): 124, 125
 Salih Reis: 209, 224, 246
 Saru - Saltuk - Baba: 123
 Selim (Şehzâde, Kanuni'nin oğlu): 116, 180
 Selman Reis: 252, 255
 Semiz Ali Paşa: 158
 Seydi Ali Reis: 181, 209, 224, 255, 256, 258
 Sigizmund (Lehistan kralı): 129
 Sigismund Von Herbeerstein (Avusturya elçisi): 135
 Sigismund - Yanoş (Macar kralı): 149

Simon Logodi (Şabaç kalesi müdafii): 16
 Sinan Paşa (Rüstem Paşanın kardeşi): 225, 226, 227
 Solak Ferhat Bey (Hint kaptanı): 253
 Stefan Rares (Boğdan Voyvodası): 124
 Suçova: 124, 125
 Süleyman I. (Kanuni):
 (Bütün sayfalarda mevcuttur)
 Szapalai (Erdel Voyvodası): 70
 Şeyh Vefa: 61

— T —

Tahmasb (İran Şahı): 59, 61, 161, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 175, 176, 183, 185

Tomaso Contarini (Venedik elçisi): 126

Tranquillus — Andranicus (Avusturya elçisi): 136, 137

Turgul Reis: 208, 211, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 233, 234, 235, 236

— U —

Ulama - Han (İran'ın Azerbaycan valisi): 160, 161

Ulama Paşa: 138, 142, 144, 150, 151, 154, 162, 171

Uluç — Kılıç Ali Paşa: 225, 234, 239

Ustaçlı — Han (Şah Tahmasb'ın ağası): 166

Utyeşenoviç Martinuzzi (Varadin Piskoposu): 130, 132, 135

— Ü —

Üveys Bey (Şehsuvar oğlu Ali beyin oğlu): 28

Üveys Paşa (Bıyıklı Mehmet Paşanın kardeşi): 250, 251

— V —

Vasili II. (Rus Çarı): 20

Vasko de Gama: 263

Verboeczy (Macar elçisi): 130, 134

Vincent Capello (Venedik amiralisi): 209

— Y —

Yanoş II. (Zapolya Yanoş'un oğ-

lu, Macar kralı): 132, 133

Yavuz Selim: 5, 8, 9, 11, 12, 13, 36
38, 61, 67, 189

Yunus Bey (Osmanlıların Venedik elçisi): 104, 107

Yusuf Ağa (Sekban başı, Budin kalesi muhafızı): 134

— Z —

Zapolay Yanoş (Erdel Voyvodası): 72, 75, 76, 78, 79, 80, 81
88, 91, 92, 107, 111, 117, 127, 128
132, 135

Zirinsky (Hırvat asilzâdelerinden)
58

Zülfikâr - Han (İran'ın Bağdad valisi): 160

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

6	KANÛNİ DEVRİ HAKKINDA
8	İlk günler — Kanûnî'nin tahta çıkışı
9	Kanûni Süleyman'ın ilk icraatı
11	Canbirdi Gazâlî isyanı
14	BİRİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Engerûs = Belgrad Seferi)
17	Belgrad şehri zaptediliyor
20	Venedik'le muahede
23	İKİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Rodos Seferi)
27	Şehsuvaroğlu ailesinin imhası
31	Kanûni Süleyman Rodos adasında
38	Piri paşa tekaüde sevkediliyor, İbrahim paşa Sadrâzam.
44	Hain Ahmed paşa Mısır valisi
45	Hain Ahmed paşanın isyanı
49	KANÛNİ SÜLEYMAN DEVRİNDE AVRUPA DEVLETLERİYLE MÜNASEBETLER

Sayfa

50	Fransa kralının ve Annesinin Kanûni'ye mektupları.
52	Avrupa'nın siyasi manzarası
61	ÜÇÜNCÜ SEFER-İ HÜMAYUN (Mohaç Meydan Muharebesi)
69	Budin teslim oluyor.
70	Mohaç seferinden İstanbul'a dönüş
71	Macaristan kralı Szapolya
75	DÖRDÜNCÜ SEFER-İ HÜMAYUN (Birinci Viyana Muhasarası)
81	Kanûni Süleyman taç dağıtıyor
82	Viyana muhasarası başlıyor.
99	Akınlar.
90	Avusturya elçileri İstanbul'da
92	Budin'in Ferdinand tarafından muhasarası
95	BEŞİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Alman seferi)
96	İstanbul'dan hareket.
98	Fransız seferinin kabulü
98	Güneş kalesinin zaptı
101	Gratz kalesinin zaptı
103	Osmanlı - Lehistan anlaşması - Türkiye - Avusturya sulhu.
112	Kapitulâsyonlar
115	YEDİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Pulya ve Korfu seferi)

Sayfa

- 119 Vertizo zaferi
- 121 SEKİZİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Boğdan - Moldavya seferi)
- 126 Osmanlı - Venedik sulhu
- 128 DOKUZUNCU SEFER-İ HÜMAYUN (Budin Seferi-İstabur seferi)
- 131 İstabur zaferi.
- 134 Macaristan'da ilk idari teşkilât
- 136 Avusturya elçisi İstanbul'da
- 137 Müttefik ordularının Budin önünde imhası
- 140 ONUNCU SEFER-İ HÜMAYUN (Estergon seferi)
- 142 Estergon = Gran kalesinin fethi
- 143 İstolni Belgrad'ın zaptı
- 145 Almanya, Osmanlı imparatorluğuna boyun eğiyor.
- 149 Erdel ve Avusturya ile ihtilâflar
- 153 Füleke ve Szolnok kalelerinin zaptı
- 155 Avusturya elçileri Amasya'da
- 156 Avusturya ile sulh
- 159 KANÛNİ DEVRİNDE ASYA DEVLETLERİYLE OLAN MÜNASEBETLER
(ALTINCI SEFER-İ HÜMAYUN İRAKEYN SEFERİ)
- 159 Veziriâzam İbrahim paşanın hareketi
- 162 Tebriz Osmanlıların eline geçiyor

Sayfa

162	Azerbaycan seferi
167	Veziriâzam İbrahim paşanın idamı
168	Basra'nın iltihakı
169	ON BİRİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (İkinci İran Seferi)
169	Elkas Mirzâ'nın Türkiyeye ilticası
170	Padişahın İran seferi için İstanbul'dan hareketi.
173	Kanûnî Süleyman Halep'te
175	Osmanlı - Safevî hudut hâdiseleri
178	ON İKİNCİ SEFER-İ HÜMAYUN (Nahcivan seferi)
185	Osmanlı - Safevî sulhu (Amasya sulh müahedesi)
189	KANÛNİ SÜLEYMAN DEVRİNDE DENİZLERDE HAREKETLER. (Barbaros İstanbul'da)
194	Barbaros Tunus'u fethediyor.
197	Tunus Charles Quint'in eline geçiyor.
200	Barbaros İtalya seferine çıkıyor.
201	Barbaros'un adalar seferi
206	TARİHİN EN BÜYÜK DENİZ MEYDAN SAVAŞI (Preveze).
213	Preveze zaferinin akisleri
214	Cezayir önlerinde Barbaroszâde Hasan Ağa'nın muhteşem zaferi
218	Barbaros Fransız sahillerinde (Nis = Nice seferi)
222	Barbaros'un vefatı
224	Turgut Reis'in Malta akını

320	Osmanlı İmparatorluğu Tarihi
226	Piyale Turgut paşaların Akdeniz seferleri
229	Bizerte ve Majorka akınları
231	Cerbe deniz zaferi
232	Malta muhasarası
233	Saint - Elme muhasarası
234	Turgut paşanın şehadeti
236	Saint - Elme zaptolunuyor
240	Sakız adasının fethi
242	HİNT SEFERLERİ
244	Hadım Süleyman paşanın ilk Hint seferi
246	Diu muhasarası
249	Taaz ve San'a'nın zaptı
252	Piri Reisin Maskat ve Hürmüz zaferleri
255	Seydi Ali reisin seferleri
257	Seydi Ali Reisin Asya seyahati
260	KANÛNİ DEVRİNDE DÜNYA DEVLETLERİNİN DURUMU.
262	Portekiz
264	İspanya
266	Fransa
268	İngiltere
270	Venedik cumhuriyeti
273	Cineviz Cumhuriyeti
274	Floransa dukalığı
275	Milâno dukalığı
276	Napoli krallığı
277	Papalık
279	Lehistan
281	Avusturya - Macaristan ve Almanya
285	Rusya
289	İran
293	Kanûnî devrinde dünya devletleri ve hükümdarları
295	ENDEKSLER

YEDİNCİ CİLT:

Büyük Türk Hâkanı Kanûni Sultan Süleyman devrinde vukua gelen iç olaylar, XVI ncı asır dünya devletlerinin durumunu, Osmanlı imparatorluğuyla olan münasebetlerini, Kanûni'nin şahsiyetini, devrinin devlet, ilim, sanat adamlarını, muhteşem Türk âbidelerini, mufassal indeksleri ihtiva edecektir.

Son Havadis Gazetesinin kuponlariyle ciltsiz (6) liraya verilir.